

**IDENTITAT I IMMIGRACIÓ A PALMA.
EL CAS DELS ADOLESCENTS ARGENTINS,
MARROQUINS I XINESOS A L'EIXAMPLE DE LA CIUTAT.**

MEMÒRIA D'INVESTIGACIÓ

**AUTOR: ANDREU MIR GUAL
DIRECTOR: CLIMENT PICORNELL**

**DEPARTAMENT DE CIÈNCIES DE LA TERRA
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS.
ANY 2011.**

1. PRESENTACIÓ

1.PRESENTACIÓ.

La immigració. És a partir d'aquest fenomen des de on neix i s'aixeca aquest projecte investigador. Aquesta elecció no ha esdevingut gens arbitrària, no debades es tracta d'una temàtica dotada d'una enorme projecció social i científica, tal i com anirem veient en el decurs dels diferents capítols que donen forma a aquesta feina.

Així les coses, estudis duts a terme per diversos centres de recerca sociològica de la Unió Europea se n'han encarregat de registrar les principals preocupacions que, durant els darrers lustres, han manifestat els ciutadans que conviuen en aquest continent. Aquests darrers vint anys són vàries les problemàtiques que han tingut protagonisme en aquestes investigacions, tot com a conseqüència de conjuntures prou definides com ara etapes de crisi econòmica, d'inseguretat ciutadana, problemes de corrupció o escàndols urbanístics. Tot i això, durant aquests dos últims decennis, ens trobem que hi ha una preocupació persistent en aquestes societats: la immigració (Miquel, 2009).

Tanmateix, les Illes Balears no s'han mantingut alienes a aquesta realitat, ans el contrari. El caràcter incipient de la immigració a l'arxipèlag¹ no ha estat cap trava perquè aquest fenomen sigui a hores d'ara una de les principals ocupacions dels diferents agents socials de la nostra comunitat. Avui en dia, parlar d'immigració a les Balears és sinònim de diversitat i complexitat, car el devenir dels fets ha anat dibuixant un panorama en el qual hi conviuen immigrants peninsulars², estrangers comunitaris i, més recentment, també persones procedents d'altres continents³. La investigació que teniu entre les mans centra els seus miraments en el col·lectiu d'estrangers extracomunitaris, en concret, en els immigrants argentins, marroquins i xinesos⁴. Endemés,

---

¹ La qual començà a posar-se de manifest a partir de la segona meitat del segle XX, amb l'esclat del primer *boom* turístic.

² Segons Salvà (2009), aquest col·lectiu a l'any 2008 ja representava més del 23 % del total de la població balear amb una població total de 247.391 persones.

³ A l'any 2008, la xifra d'estrangers a les Illes era de 222.331 habitants, dels quals 113.330 eren comunitaris, segons les dades de l'Institut Nacional d'Estadística.

⁴ En el capítol 3, farem esment de les motivacions que ens han empès a centrar l'anàlisi en aquests tres col·lectius.

aquest estudi proposa centrar l'anàlisi en l'eixample de la ciutat de Palma que és una de les zones de l'arxipèlag que amb més intensitat s'està vivint aquests processos d'evolució social.

Amb tot, les alteracions que ha desencadenat l'arribada en allau d'aquestes gents són llum de debat i controvèrsia entre la població autòctona, tot deixant enrere en moltes ocasions els efectes que aquests canvis suposen entre els grups de nouvinguts. D'aquesta manera, fer un zoom en els fracassos i en els èxits, en els trastorns i també en les virtuts que acompanyen la vida d'aquests nous illencs, ens acostarà i ens ajudarà a entendre millor la realitat que ens afecta a diari.

Un dels reptes que normalment fan costat a aquestes migracions intercontinentals és el manteniment de la identitat. La perillosa disjuntiva a la qual sovint estan exposats aquests col·lectius, s'emmarca en la lluita constant entre la supervivència de les arrels i/o la interiorització de la nova cultura que els acull. I és que l'anàlisi del concepte d'identitat tampoc no esdevé un tema menor, tal i com demostra l'important aplec de publicacions que s'han donat a conèixer durant aquests darrers temps⁵, de fet, alguns autors ja han qualificat com de "moda acadèmica" l'interès suscitat per aquesta temàtica en la comunitat científica (Rizo, 2004).

Així idò, submergir-se en aquestes dialèctiques⁶, serà una de les fites que pretén assolir aquest projecte investigador. La immersió en el concepte d'identitat ens permetrà incorporar una dimensió descriptiva de la realitat que envolta el fenomen migratori, emperò a la vegada també podrem incorporar una vessant explicativa. En aquest sentit, quan parlem d'identitat no només fem esment a un instrument narratiu sinó que és una eina que ens permet entendre millor les accions i interaccions que donen forma i sentit a la nostra societat (Giménez, 2000). Com podrem observar en els capítols que s'adjunten a aquesta presentació, les múltiples perspectives a partir de les quals s'ha estudiat la identitat ens obligarà a traçar un discurs força polaritzat entre la

---

⁵ Sobretot, a partir de l'extensa obra de l'autor Erik H. Erikson, a partir dels anys seixanta.

⁶ La construcció de la identitat tant en la dimensió social com ara també en la psicològica.

dimensió individual i la social del propi concepte. Dues visions que, en qualsevol cas, guarden una relació simbiòtica l'una amb l'altra.

Sigui com vulgui, si parlem de la tasca de construir i modelar la identitat sens dubte ens hem de referir a l'adolescència com a punt més àlgid en aquesta complicada empresa. El conjunt d'alteracions⁷ que formen part d'aquesta travessia -la qual té com a punt d'inici la infantesa i com a meta innegociable l'edat adulta-, marquen en bona mesura la fisonomia de la nostra identitat personal dels següents anys. Amb tot, la recerca del "jo" esdevé una de les principals funcions que se'ls encomana als joves de la nostra societat que, progressivament, van incorporant i manllevant referents amb els quals definir una identitat que habitua a ser força volàtil. En efecte, és prou comú que aquesta necessitat de trobar-se a un mateix vagi acompanyada d'una certa d'angoixa, talment veurem més endavant.

Si extrapolem aquest discurs al camp dels adolescents d'origen immigrant, aleshores l'escenari suma complexitat. Aspectes com ara la pèrdua de la cohesió familiar, els problemes derivats del desconeixement de l'idioma o els canvis constants de residència són només algunes de les dificultats que formen part del dia a dia d'aquests joves, els quals també es fan seus els inconvenients propis de qualsevol adolescent. Així doncs, a partir dels propers capítols ens aproximarem a l'entorn d'aquests nous col·lectius que es presenten com a inèdits en el recull de la memòria col·lectiva de les Illes.

Per dur endavant aquesta iniciativa, partim de la hipòtesi que aquests adolescents d'origen immigrant necessiten desenvolupar una nova identitat, la qual tindrà unes característiques peculiars si és comparada tant amb la identitat dels seus iguals -joves d'origen autòcton- com si es té en compte la identitat dominant en l'entorn familiar.

---

⁷ Les alteracions que habitualment es relacionen amb aquesta etapa vital tenen a veure amb tot un seguit canvis fisiològics, emocionals i intel·lectuals, emperò també hi ha novetats en les relacions socials i en el camp de les relacions interpersonals (sexualitat) tal i com veurem més endavant.

Per això, el projecte ha estat dividit en dues grans parts: en la primera, s'exposa el marc teòric en el qual ens recolzarem i, en la segona, es presenta un estudi empíric on es posen en pràctica sobre el terreny molts dels conceptes que abans haurem esmentat. Abans de tot però, esdevé fonamental el fet de definir i justificar els objectius que s'ha marcat aquesta proposta investigadora, perfilar les hipòtesis plantejades i donar comptes de la metodologia utilitzada per assumir les fites esperades seran els tres següents esglaons de la tasca que us ocupa. Menció especial la que haurem de fer del punt de metodologia en el qual explicarem en detall que es tracta d'un anàlisi construït a partir de tècniques d'investigació qualitatives⁸.

L'apartat dedicat a les consideracions teòriques, troba el seu punt de partida en les relacions existents en el binomi identitat – immigració. A l'inici d'aquest punt, el discurs ofereix tot un seguit d'òptiques a partir de les quals s'ha entès el concepte d'identitat en aquests darrers anys. L'amplitud que exhibeix aquest terme ens obligarà a referir-nos a identitats individuals i també col·lectives. L'anàlisi de les distintes dimensions que donen forma a aquest mateix fet, ens conduirà cap al tractament que atorguen a hores d'ara les societats modernes al fenomen de la identitat, tot fent menció del catàleg de novetats que ens han arribat amb l'anomenada globalització econòmica⁹. Serà en el tram final d'aquest primer capítol en el qual introduïrem la variable "immigració" com element que afegeix una dosi significativa de peculiaritat al procés de construcció del "jo". Així les coses, en aquest punt ens endinsarem en els conceptes d'identitat ètnica i d'aculturació, tot fent esment a un aplec de models teòrics que, més endavant, perfilaran els instruments amb els quals durem a terme el treball de camp.

En la segona part d'aquest marc teòric, ens acostarem a les peculiaritats que presenta el paisatge de l'adolescència coetània i, especialment, ens fixarem en el cas dels joves d'origen immigrant. En aquest punt, farem inventari del seguit d'alteracions que formen part d'aquest esglaó vital en el qual, com veurem, hi

---

⁸ El treball de camp s'ha realitzat a través d'entrevistes semi-estructurades en profunditat, tal i com veurem més endavant.

⁹ En aquest apartat es farà referència als moviments de resistència, també anomenats de localització.

intervenen una gran multitud de factors. Amb l'anàlisi de la influència de l'entorn familiar i les exigències que desperten els processos de socialització sobre aquests grups de joves intentarem situar amb precisió el discurs, just abans de submergir-nos en l'estudi empíric.

Precisament, la segona part de la investigació fa referència a l'avaluació i diagnòstic del procés de construcció identitària de joves residents a l'exemple de Palma. Per això, aquest bloc proposa un primer punt de contextualització en el qual es fa una fotografia de l'evolució, la distribució i les característiques que els processos migratoris han mostrat a les Illes Balears i, més concretament, a la seva capital. Més endavant, els trets del nostre estudi ens obligarà a fer aturada en els tres col·lectius amb els quals farem feina: els argentins, els marroquins i els xinesos. Observar les seves singularitats i les seves similituds serà força interessant de cara a poder interpretar de manera concisa el posterior treball de camp. En qualsevol dels casos, no podríem realitzar un treball de camp adequat si no fóssim conscients dels antecedents i també de la realitat hodierna de l'escenari en qüestió: l'exemple.

Serà a partir d'aquest tram del treball en el qual es començaran a presentar els resultats obtinguts. En aquest extens capítol, el lector podrà avaluar el perfil de la mostra utilitzada, així com els diferents ítems que formen part del model d'entrevista utilitzat amb aquests adolescents. Aquest seguit de variables apareixen seccionades en dos grans blocs; per un costat, aquelles relacionades amb el compromís amb la identitat ètnica i, per l'altre costat, les que tenen a veure amb l'assimilació que aquests joves mostren en relació a la cultura de la societat d'acollida.

En la darrera estació d'aquest camí, ens detindrem a analitzar les conclusions que se'n poden extreure de tota la informació obtinguda a través d'un estudi que hagués estat una quimera de no ser pel sòlid compromís i la col·laboració dels centres i alumnes que hi ha format part.

2. OBJECTIUS, HIPÒTESIS METODOLOGIA

2.1. Objectius i hipòtesis de la investigació.

Quan algú duu a terme una investigació d'aquesta naturalesa, resulta freqüent que a mesura que avança la indagació es vagin incorporant metes a assolir. De la mateixa manera, en funció de la direcció que s'acabi agafant, també és possible que es vagi prescindint d'alguns objectius marcats a l'inici. Tanmateix, no seria possible interpretar amb claredat el treball que us ocupa sense entendre que es tracta d'una tasca amb vocació d'aclarir diversos interrogants, fet que ens obliga a remarcar la inexistència d'una pretensió única i general en tota la investigació.

Tot i aquesta circumstància, l'objectiu principal que s'amaga darrera la realització d'aquest treball no és altre que voler comprendre amb una certa nitidesa els processos de construcció identitària que desenvolupen els adolescents d'origen immigrant residents a l'exemple de Palma. En aquest sentit, per poder assolir aquest repte serà primordial detallar quines són aquelles variables enteses com a determinants a l'hora de definir la identitat d'aquests grups de nousvinguts, tot tenint com a principal referència la proposta d'Isajiw exposada en capítols anteriors. En conseqüència, necessàriament ens haurem d'acostar a les següents fites:

- Considerar la identitat ètnica com un atribut diferenciat que, consegüentment, haurem de mesurar com un constructe multidimensional, talment es proposa en bona part dels models teòrics que proposen el seu estudi.
- Establir una mesura de l'aculturació d'aquestes gents seguint un criteri semblant –no idèntic- del que s'haurà emprat en el cas de la identitat ètnica. D'aquesta manera, serà un dels reptes d'aquesta tasca diferenciar quines són les variables adequades per interpretar aquests dos processos.

A més a més, el fet de treballar amb una mostra d'aquestes característiques ens permetrà interpretar els resultats tenint en compte factors espacials

(depenent del país de procedència) i també temporals (depenent del període de temps que acumulin aquests adolescents com a membres de la societat de destí migratori).

Endemés d'aquest primer catàleg de fites a assumir la proposta investigadora també incorpora d'altres motivacions. Una d'elles està relacionada directament amb l'àmbit geogràfic que ocupa el treball de camp, concretament, es planteja que a partir d'aquest anàlisi es pugui fer una contribució a tots aquells estudis posats en marxa des de disciplines diverses, els quals pretenen detallar el seguit de canvis socials que estan afectant a la ciutat de Palma i, en concret, a la seva eixample. En aquest sentit, la contribució feta des d'aquesta panoràmica cerca ser analitzada com a complement d'altres investigacions urbanístiques, sociològiques, geogràfiques, artístiques, etc., que s'han fet –o que encara a dia d'avui s'estan fent- entorn a aquest singular espai urbà, tot en pro de ser un instrument susceptible de ser consultat a l'hora de posar en marxa determinades iniciatives a aquests barris.

També a un altre nivell, la recerca té voluntat de mostrar la singular realitat que viuen milers d'adolescents d'origen immigrant que avancen silenciosament en la nostra societat. Així doncs, oferir una finestra que permeti distingir quins són els seus problemes i els obstacles als quals han de fer front a diari, però que també ens deixi mirar en clau positiva cap a les seves virtuts i potencialitats, és un dels punts d'interès del treball.

A partir de tot aquest conjunt d'objectius, s'ha plantejat un camp d'hipòtesis que hem interpretat com un aplec d'ítems susceptibles de poder marcar el camí a seguir en el decurs de la investigació. Així les coses, des d'un principi partim de la gran hipòtesi de què la qualitat "d'immigrant" condiciona activament els processos de construcció identitària en edat adolescent, tot degut a què n'augmenta la seva complexitat per les circumstàncies que s'amaguen darrera aquesta conjuntura. En efecte, per tal de poder validar aquest supòsit caldrà analitzar amb un cert detall el compendi de factors que formen part de l'evolució identitària d'aquestes gents.

2.2. Metodologia.

2.2.1. Planificació de la recerca.

Vet aquí, la distribució temporal de totes les etapes per les quals ha passat el procés d'elaboració d'aquest treball.

Fig. 46. Cronograma referent a les distintes fases que s'han realitzat en el decurs d'aquesta investigació.

FASES/ MESOS	Oct. 09	Nov. .09	Des. .09	Ge. .10	Feb. .10	Mar. .10	Abr. .10	Mai. .10	Jun. .10	Jul. .10	Ago. .10	Set. .10	Oct. .10	Nov. .10	Des. .10	Ge. 11	Feb. .11	Mar. .11	Abr. .11
Recerca de referències bibliogràfiques.	■	■	■	■	■	■	■												
Elaboració i validació de l'eina de recollida de dades.					■	■													
Elecció i justificació de la mostra a analitzar.						■	■												
Sensibilització i informació del projecte als centres.							■												
Aplicació de l'instrument de recollida de dades.							■	■	■										
Anàlisi de les dades.										■									
Redacció-revisió dels resultats.										■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Presentació de la investigació.																			■

FONT: elaboració pròpia

2.2.2. Recerca de referències bibliogràfiques.

El pròleg de qualsevol treball de camp sempre és la recerca d'informació prèvia relacionada amb la temàtica que es vol tractar. No debades, és a partir d'aquest primer nivell de la investigació a partir del qual es va construint i perfilant el cos del treball, tot tenint com a referència experiències recollides en algunes de les fonts consultades. Com a conseqüència que el marc teòric que forma part d'aquest aplec s'endinsa en fenòmens un tant diversos (es tracta la identitat, l'adolescència i també la immigració) el catàleg de publicacions que donen forma a la bibliografia que s'adjunta, també està format per títols de distinta categoria i procedència.

Malgrat que, bona part de l'elenc de publicacions que han alimentat la memòria són publicacions en format paper, també hi ha una part d'aquestes aportacions teòriques que s'han fet servir en format digital. De fet, moltes d'elles s'han aconseguit a través d'Internet, gràcies als distints portals de divulgació d'investigacions universitàries com ara el de *dialnet* o el de *tesis en xarxa*. A més, han estat força interessants els suggeriments quant a bibliografia que s'han fet per part de companys i companyes de distintes universitats de la Península que, sense dubte, han sumat riquesa als resultats obtinguts. Menció especial mereix l'aportació del GREDI (Grup de Recerca en Educació Intercultural) de la Universitat de Barcelona que ha contribuït a través de la seva extensa experiència en aquesta línia d'investigació.

De totes aquestes aportacions, també convé destacar-hi les distintes experiències que aporten alguns dels manuals redactats a països europeus o als Estats Units, car es tracta de reculls fets a indrets que incorporen un major grau de maduresa en els processos d'immigració i identitat. A tot això, s'hi han d'afegir les dades estadístiques aportades pels diferents organismes públics encarregats de generar tota aquesta informació: l'INE i l'IBAE, fonamentalment.

2.2.3. Elaboració i validació de l'instrument de recollida de dades.

El mètode que s'ha seguit per a la realització d'aquest sondeig ha estat l'entrevista semiestructurada. En efecte, segons les característiques intrínseques al propi estudi s'ha optat per un sistema de recollida de dades de caire qualitatiu, tot seguint la tendència general de bona part dels estudis recents realitzats entorn al mateix fenomen: la identitat en persones d'origen immigrant. El fet d'haver optat per l'entrevista com a eina de feina, s'ha fet amb consciència dels pros i dels contres que això suposa; d'aquesta manera, si bé no es tracta d'un sistema de recollida de dades tan àgil i que permeti abastar una gran mostra com és el cas d'alguns mètodes de caire quantitatiu¹⁰, aquesta alternativa facilita una major profunditat en la recollida de les dades, així com també permet acostar-se i endinsar-se més en la realitat i les vivències de les persones que són les emissores de la informació de la qual es nodreix aquest estudi.

Sigui com vulgui, paral·lelament a les fases anteriors i en base a la revisió bibliogràfica realitzada s'ha elaborat el model d'entrevista, tot considerant el conjunt de variables necessàries per poder assumir els objectius finals de la recerca. En aquest sentit, tenint com a referència els diferents models teòrics que han estat exposats en el capítol 3.1.3. (titulat "El procés de construcció identitària en la població d'origen immigrant") s'ha dissenyat aquest instrument. Fonamentalment, es tracta d'una entrevista formada per dues grans parts que donen continuïtat a un primer apartat en el qual s'aporten les variables de context. A grans trets, les variables que componen cada una de les parts de l'entrevista estan relacionades amb:

- En la primera d'elles, s'han efectuat tot un conjunt de preguntes destinades a esbrinar quin és el grau de compromís que tenen els adolescents d'origen immigrant amb la cultura dels seus orígens. Tot i que, com hem assenyalat, s'han tingut en compte totes les aportacions teòriques establides pels models exposats anteriorment, ha estat a través de la proposta feta per

---

¹⁰ Com ara l'enquesta o el qüestionari d'adjectius bipolars.

Isajiw (1990) de la qual s'ha vertebrat bona part d'aquesta primera fase de l'entrevista.

- El segon segment de l'entrevista, té com a principal virtut el fet d'aclarir el grau amb el qual aquests adolescents han assimilat la cultura de la societat que els ha acollit. En aquest punt, s'ha trobat oportú seguir amb la divisió proposada per l'anàlisi de la part anterior entre variables socioculturals i internes. A més, també s'han anat dissenyant les variables en funció de distints estudis fets entorn al fenomen de l'aculturació, com ara el realitzat per Massot (2003).

Una vegada dissenyada, l'entrevista ha estat consultada per diverses persones que treballen o han treballat en temàtiques similars i que, per tant, tenen una certa experiència en aquesta mena d'investigacions. A més a més, abans de posar en marxa el procés de recollida de dades, s'han efectuat una sèrie de proves pilot amb alumnes d'origen immigrant, tot amb l'objectiu de poder confirmar aspectes diversos com ara la comprensió de les preguntes per part dels adolescents, la durada de l'entrevista, etc. Val a dir que les qüestions plantejades en aquesta prova majoritàriament han estat relacionades amb els seus processos de socialització i, de fet, dels resultats obtinguts en aquesta primera pressa de contacte se n'ha extret una petita publicació, a més de les aportacions especificades en el decurs de la investigació.

Com es pot veure en el model que es mostra a continuació, es tracta d'un aplec de qüestions que en cap cas han estat concebudes com un esquema tancat, sinó que es tracta d'una sèrie de *qüestions-guia* que han servit de fil conductor i que, a la vegada, han permès l'entrada de noves qüestions, si el cas ho requeria.

MODEL D'ENTREVISTA: IDENTITAT ÈTNICA I ACULTURACIÓ

PART 1. VARIABLES DE CONTEXT

1. Dades personals

EDAT	SEXE	CURS	CENTRE

2. Entorn familiar

Quin ha estat el teu itinerari des de que partires fins que has arribat a l'Illa? Quants anys dus a Mallorca? I a Espanya?	
Has viscut separat dels pares abans d'arribar? Temps i condicions?	
Amb qui vius en aquests moments?	
Els teus pares treballen? En què?	
Tenen estudis els teus pares? Quins?	

3. Entorn acadèmic

Anys que dus estudiant a aquest centre?	
Has canviat de centre d'ençà que ets a Espanya? Quants cops?	
Has repetit algun curs? Quin/s?	
Reps alguna ajuda per fer les feines de l'institut o el col·legi?	
Has tingut qualche problema al centre? De quin tipus?	
Els teus pares participen periòdicament en les activitats del teu centre acadèmic? (reunions, celebracions, festes, etc.)	

4. Motius que t'empenyeren a emigrar.
5. Principals problemes que t'has trobat en el procés d'adaptació, ja sigui al centre o al carrer.

PART 2. COMPROMÍS AMB L'ORIGEN

2.1.VARIABLES SOCIOCULTURALS

1. Mantens contacte amb familiars o amics que resideixen en el teu país d'origen?
2. Desitges tornar a viure qualche dia al teu país d'origen?
3. Entens la llengua que es fa servir al teu país d'origen?
4. Formes part d'alguna associació d'immigrants?
5. D'on són els teus millors amics?
D'on són els amics dels teus pares?
6. Normalment, consumeixes mitjans de comunicació (diaris, pàgines web, canals de TV,...) del teu país d'origen?
7. Penses que ets coneixedor de la teva cultura d'origen?
8. Compres a botigues freqüentades normalment per immigrants de la teva nacionalitat?

2.2. VARIABLES INTERNES DE L'INDIVIDU.

1. Opines que el teu grup ètnic està ben valorat a la resta del Món?
2. Coneixes alguns dels aspectes de la Història del teu país d'origen?
3. Et consideres creient d'alguna religió?
4. Em sabries dir cinc aspectes (Valors) que qualsevol persona que viu en el teu lloc d'origen creus que aprecia de la vida?
5. Penses tenir algun compromís/deute de futur amb les teves arrels?
6. Consideres important l'origen ètnic a l'hora de casar-te o tenir parella?
7. Si depengués de tu, mantindries els teus costums?

PART 3. COMPROMÍS AMB LA SOCIETAT D'ACOLLIDA

3.1.VARIABLES SOCIOCULTURALS

1. Domines la llengua Castellana? I la Catalana?
2. Trobes que ets coneixedor de la cultura d'aquesta societat?
3. Formes part d'alguna associació que no estigui formada exclusivament per immigrants?
4. Normalment, consumeixes mitjans de comunicació (diaris, pàgines web, canals de TV,...) elaborats aquí?
5. Creus que ara t'afecta negativament el fet de ser immigrant?

6. Opines que la societat d'aquí et permet viure seguint les teves arrels? – tolerància percebuda-.

7. Compres a botigues freqüentades majoritàriament per autòctons?

3.2. VARIABLES INTERNES DE L'INDIVIDU.

1. Opines que aquesta societat està ben valorada a la resta del Món?

2. Coneixes qualque cosa de la Història d'aquí? Què?

3. Em sabries dir cinc aspectes (Valors) que qualsevol persona que viu aquí creus que aprecia de la vida?

4. Et preocupen els problemes principals que hi ha a la societat on vius?

5. Consideres adequat que, a casa, l'home i la dona comparteixin tasques per igual?

6. Si depengués de tu, et relacionaries amb la gent d'aquí?

7. Si algú et demana: de on ets? tu contestes...

2.2.4. Elecció i justificació de la mostra a analitzar.

La mostra amb la qual s'ha treballat, presenta les següents característiques:

- L'estudi ha centrat l'anàlisi en grups d'adolescents amb edats compreses entre els 13 i els 19 anys, és a dir, es tracta d'un conjunt de persones nascudes entre l'any 1991 i l'any 1997.

- Totes les persones entrevistades estaven cursant l'Educació Secundària Obligatòria.
- Quant el gènere, s'han dut a terme un total d'11 entrevistes a al·lots i 10 a al·lotes, tot procurant mantenir una certa igualtat en la representativitat d'uns i altres.
- Endemés, val a dir que s'ha mantingut tant com ha estat possible la representació actual de l'alumnat d'origen estranger tant en l'esfera pública de l'educació com ara també en la concertada-privada; en efecte, s'ha mantingut la proporció 3 (pública) 1 (concertada-privada). No s'ha treballat amb alumnat matriculat a centres totalment privats, car no hi ha una presència rellevant de nous nous en aquests centres.
- S'han realitzat un total de 21 entrevistes, les quals han estat repartides en les tres nacionalitats que formen part de la investigació equitativament: 7 a persones d'origen argentí, 7 d'arrels marroquines i 7 de procedència xinesa. Tots i cada un dels joves que han format part d'aquest estudi o bé van néixer en alguns d'aquests tres països o bé han nascut ja a Mallorca en el sí d'una família que abans havia emigrat a l'Illa.
- Aquests adolescents tenen majoritàriament com a lloc de residència alguna de les barriades de l'exemple de Palma.

El model d'entrevista que just acabem d'exposar, ha estat dirigit a uns grups de població adolescent que en cap cas supera els 19 anys d'edat. La causa principal d'aquesta elecció té molt a veure amb l'objectiu principal que s'ha marcat a la investigació: a partir de l'anàlisi de les identitats en poblacions d'origen immigrant, poder entendre les tendències actuals en el camp de les identitats d'adolescents a la ciutat de Palma.

D'aquesta manera, s'ha optat per centrar l'anàlisi en les futures generacions adultes, les quals esdevenen inèdites ja que aquests adolescents majoritàriament s'estan desenvolupant com a persones enmig d'ambients marcats per la multiculturalitat, que és una de les grans senyes d'identitat de

les societats europees contemporànies. Sens dubte, els escenaris que millor representen aquesta cruïlla de cultures són diversos, però d'entre tots ells, en destaca el centre escolar com a indret en el qual hi conflueixen adolescents que es presenten amb cultures, llengües, religions..., en definitiva, amb estils de vida prou diferents.

Partint d'aquest punt, s'ha proposat centrar la mostra a instituts i col·legis en els quals s'imparteixen classes d'Educació Secundària Obligatòria, nivell que permet treballar amb un grup de dades força divers i ben representatiu de la franja social que es vol estudiar. A més de tot això, tenint en compte les característiques diferencials¹¹ que hi ha entre els centres públics i els privats-concertats, també s'ha cregut oportú representar aquest fenomen, tot amb l'objectiu de tenir una mostra més representativa dels grups d'adolescents immigrants residents a l'exemple de Palma.

Talment es detalla en la mostra, aquesta, és una investigació que s'ha volgut centrar en tres col·lectius concrets: els argentins, els marroquins i els xinesos. El fet de triar aquestes tres nacionalitats es deu a una necessitat d'escollir grups diferents de població:

- En el cas de la població d'origen argentí, es tracta d'una minoria que presenta molts punts de confluència amb el grup majoritari, de fet, és un sector amb el qual es manté un sòlid passat històric, a més de compartir aspectes com ara la mateixa ètnia o la llengua. A priori, sembla que ens situem vers el grup que més afinitats guarda amb la població illenca.
- Majors són les diferències amb els marroquins i marroquines. El fet de pertànyer a una cultura i, sobretot, a una religió distinta a aquella que és majoritària en la societat balear, genera algunes tensions. A això hi hem

---

¹¹ Les principals diferències que històricament s'han atribuït a aquests dos models educatius s'han relacionat amb la proporció d'alumnat estranger que sempre ha desfavorit als centres públics. Tot i aquest fet, sembla que durant els darrers anys centres com ara Sant Felip Neri o Sant Alfons Ligori (concertats) estan destapant una nova tendència que s'ha gestat durant els darrers anys i que consisteix en una creixent concentració d'alumnat d'origen immigrant a determinats centres concertats. Davant aquest escenari, alguns d'aquests centres comencen a denunciar una manca de recursos per fer front a aquestes noves necessitats.

d'afegir que existeixen altres diferències com ara l'ètnia que, com veurem més endavant, en ocasions s'utilitza per discriminar a aquests grups de nousvinguts. Tot i aquestes distàncies, és innegable l'existència d'un passat històric compartit entre els dos pobles i, a més, el fet de compartir part de la conca occidental mediterrània ens obliga a haver de compartir multitud de realitats quotidianes.

- En un tercer esglaó hi trobem el col·lectiu de xinesos. Per ventura, aquest grup és el que a priori es situa a una major distància cultural de la població d'acollida. La llunyania geogràfica del punt d'inici de la migració, es projecta també en l'àmbit cultural: així, es tracta de gent que mantenen una història, una llengua, uns costums o uns valors força diferents als propis d'aquesta part d'Europa. A més, es tracta d'uns grups que fins fa poc temps eren inèdits en el paisatge illenc i, donades les seves característiques peculiars, suposen un element d'estudi prou interessant.

Finalment, a l'hora d'haver de seleccionar la mostra també hem hagut de tenir en compte el marc espacial en el qual hem enquadrat la investigació: l'eixample de la ciutat de Palma. Així les coses, ens hem trobat amb la conjuntura de no trobar instituts ni col·legis en molts dels barris d'aquesta zona de la ciutat i, per això, ha estat necessari treballar amb centres situats en el casc històric de la ciutat (com ara és el cas del Col·legi de Sant Alfons Lligori) o també a instituts localitzats a zones més perifèriques limítrofes amb la Via de Cintura (com l'IES Aurora Picornell) o col·legis que estan situats més enllà d'aquesta artèria de la ciutat (com el Col·legi Sant Pere). Sigui quina sigui la ubicació del centre, els alumnes seleccionats tenen com a residència alguna de les barriades de la franja de l'eixample.

2.2.5. Sensibilització i informació del projecte als centres escollits.

Una vegada definides les línies mestres de la recerca, s'han establert tot un seguit de prioritats i atributs a tenir en compte a l'hora d'escollir els centres amb els quals interactuar. En qualsevol dels casos, s'ha intentat treballar amb un

perfil de centre força variat; a continuació apareixen centres situats a zones en les quals abunden poblacions immigrants (la Soledat) i d'altres que s'ubiquen a barriades on la proporció d'aquestes gents sobre el total de la població del barri és més reduïda (Son Cotoner), també hi trobem instituts localitzats a indrets on hi ha presència majoritària de famílies amb recursos econòmics escassos (el Polígon de Llevant) i d'altres instal·lats a zones més valorades de la ciutat (Plaça Espanya) o centres tutelats per l'Administració pública i d'altres de titularitat privada, fonamentalment centres catòlics. A més d'aquests aspectes, s'han tingut present altres variables com el fet de trobar adolescents que estudien a aules amb multitud de companys d'origen immigrant (IES Antoni Maura) o d'altres que avancen en atmosferes on no hi ha estudiants que compleixin la mateixa condició (Col·legi Sant Pere).

En efecte, tenint com a referència aquesta voluntat d'abraçar un perfil el més ampli possible, s'han consultat les dades de matriculació que ofereix la Conselleria d'Educació i Cultura en les quals apareix el nombre d'alumnat estranger per centre. Finalment, s'ha decidit que els instituts i col·legis palmesans que millor s'adapten a les característiques de la recerca són els següents:

- IES Aurora Picornell.
- IES Antoni Maura.
- IES Emili Darder.
- IES Arxiduc Lluís Salvador.
- IES Francesc de Borja Moll.
- Col·legi Sant Pere.
- Col·legi Sant Alfons de Lligori.

El procediment que s'ha seguit per contactar i informar els centres del projecte ha estat força similar en tots els casos. En un primer moment, s'ha contactat amb algun membre de l'Equip Directiu del centre (majoritàriament amb el director/a) i s'ha explicat amb detall en què consistia l'acció investigadora que implicava aquesta activitat. Aquesta tasca informativa, usualment s'ha fet a

partir de via telefònica, tot i que en alguns casos s'ha formalitzat la petició a través d'un correu electrònic. Una vegada acceptada la sol·licitud feta als centres, a segons quins centres la Direcció ha suggerit l'enviament d'una circular informativa als pares tot informant sobre les condicions que envolten la realització de les entrevistes amb els alumnes seleccionats. A més, en aquest full, s'ha adjuntat una carta de sol·licitud de participació en l'activitat esmentada que els pares han signat.

Just quan ja s'ha comptat amb el vist-i-plau de les institucions acadèmiques i de les famílies implicades, s'ha efectuat l'entrevista que sense excepció s'ha realitzat en el propi centre educatiu, en horari escolar. En els 7 centres que formen part d'aquest treball de recerca, han estat els propis docents o algun membre dels equips d'orientació els qui han suggerit els participants, sempre i quan complissin els requisits exposats abans. Finalment, cal destacar l'absoluta predisposició que tots els centres han mostrat davant la petició feta, a més de l'atenció mostrada tant a nivell de professorat i equips directius, com ara també pels mateixos alumnes participants.

2.2.6. Aplicació de l'instrument de recollida de dades.

El sistema a partir del qual s'han dut a terme les entrevistes ha estat força senzill. En tots els casos, l'entrevista ha estat realitzada en alguna de les sales o classes existents al propi centre on estaven matriculats els adolescents. En un primer moment, l'entrevistador ha dedicat un temps a explicar quins eren els objectius de la sessió a la persona que havia de contestar les preguntes, tot intentant crear un cert clima de confiança que fes més profitosa l'activitat. Tanmateix, les entrevistes han estat totalment anònimes, de fet, en el moment de l'interviu l'entrevistador i l'entrevistat no han compartit espai amb ningú més, a excepció d'algun cas en el qual l'adolescent en qüestió necessitava la presència d'un company traductor, degut a què no entenia prou bé ni el català ni el castellà.

Una vegada introduïts els aspectes fonamentals de la investigació, s'ha procedit a plantejar les distintes qüestions que donen cos a la recerca i s'han

anat recollint els resultats a través de dues fonts: les anotacions fetes a l'ordinador i les veus captades en una gravació. La durada aproximada de l'entrevista ha estat d'una hora i quart cada una, tot i que en alguns casos les dificultats a l'hora d'entendre les qüestions plantejades o la bona predisposició dels joves en el moment de contestar n'ha pogut allargar la durada.

2.2.7. Anàlisi de les dades.

Una vegada han estat recollides les informacions relatives a les 21 entrevistes realitzades, s'ha posat en marxa la fase final d'analitzar aquestes dades. Per això, s'ha estimat oportú la realització d'una matriu de doble entrada en la qual es poden observar els resultats de cada una de les entrevistes i, a més, es faciliten les anàlisis comparatives entre distints casos, ja sigui en funció dels seus orígens o bé a partir de qualsevol altra variable.

Fig. 47. Mostra del model de matriu emprat per analitzar les dades obtingudes.

PART 1: VARIABLES DE CONTEXT	ENTREVISTA 1	ENTREVISTA 2
EDAT		
SEXE		
CURS		
BARRI ON VIU		
CENTRE		

FONT: elaboració pròpia.

Tal i com podem observar en els punts posteriors, les interpretacions dels resultats contenen una part de caràcter descriptiu que incorpora tot el recull de comentaris emesos per les distintes persones que han estat entrevistades, molts dels quals il·lustren amb gran eloqüència el fenomen que s'està tractant. A aquesta vessant descriptiva de les opinions i les sensacions dels adolescents, òbviament s'hi ha adjuntat un component analític i reflexiu en referència a les possibles causes que generen aquestes contestacions i, fins i tot, a alguns dels possibles escenaris que poden deparar en un futur les realitats que manifesten aquests resultats.

3. MARC TEÒRIC

3.1. Identitats i immigració.

3.1.1. Identitat com a element de construcció social.

3.1.1.1. Sobre el concepte d'identitat.

Fer esment al concepte d'identitat implica referir-se a una condició intrínseca a qualsevol persona humana. No debades tots i cada un dels individus que trepitgen el planeta compten amb alguna classe d'identitat perquè, a diferència de la resta d'espècies que cohabituen en la Terra, el gènere humà és capaç de tenir una consciència nítida de la seva pròpia existència, com entitat independent d'allò que l'envolta. Endemés, en el procés d'aquesta assimilació de la presència del "jo", resulta fonamental el reconeixement de l'entorn, de fet, poques vegades som capaços de descobrir les nostres pròpies característiques essencials i diferencials si no és pel contacte amb els altres individus (Márquez, 2005). Aquesta necessitat patentada per la Humanitat, no només es posa de manifest en la dimensió individual de la persona sinó que també succeeix en la vessant col·lectiva car totes les cultures¹², d'una manera o d'una altra, reconeixen alguna forma d'identitat i treballen amb ella (Serra, 2001).

Així les coses, la identitat és un fenomen humà per excel·lència que requereix ser entès i analitzat com una variable força significativa en l'esquelet antropològic de la nostra espècie. Tanmateix, no es coneix gent sense nom, ni llengües o cultures en les quals no s'estableixi qualche sistema de diferenciació entre la propietat i l'alteritat, entre allò que entenem com a nostre i allò que és dels altres (Lapresta, 2004).

Emperò, a què ens referim quan pronunciem la paraula identitat? És viable que les persones puguin tenir més d'una identitat en el transcurs de la seva vida? La identitat esdevé una qualitat continua en nosaltres o, contràriament, va evolucionant a mesura que avança el temps? Regeixen els mateixos patrons en el procés de la construcció identitària ara que dècades enrere? Aquestes,

---

¹² Referint-nos a cultura com a resultat d'un procés de contacte entre individus i, en efecte, atenent a la dimensió col·lectiva de la persona.

són només algunes de les qüestions a les quals s'haurà de donar resposta en aquest primer apartat, tot per tal de poder explicar els processos de construcció identitària en els adolescents que més endavant centraran aquesta investigació.

Des d'un punt de vista etimològic, el vocable identitat prové del llatí *identitas*, *identitatis* que significa "allò mateix". D'aquest mateix terme se'n deriva el pronom demostratiu *ídem*. que vol dir "el mateix". Segons indiquen Rodrigo i Medina (2006) la paraula "identitat" apareix en Castellà devers l'any 1440, mentre que en la Llengua Catalana el terme apareix datat en el segle XIV i, en el cas del Francès, l'origen del mot es remunta fins a l'any 1361. En conseqüència, es tracta d'un concepte que apareix durant els segles XIV i XV i que a partir del segle XVII comença a adquirir una certa rellevància en la semàntica europea.

Actualment, el concepte que ens ocupa ha assumit una gran rellevància en el dia a dia de les societats contemporànies, tot assumint un caràcter eminentment polisèmic. Segons la Gran Enciclopèdia Catalana (2008) aquest terme es defineix des de distintes perspectives: "1. Personalitat civil d'un individu 2. Propietat de l'individu humà de mantenir constantment la pròpia personalitat. 3. Qualitat d'ésser una persona o una cosa ella mateixa. 4. Conjunt de qualitats de similitud gràcies a les quals les persones es classifiquen a si mateixes o són classificades pels altres en categories socials sota la base d'algun tret comú i particular. 5. Condició segons la qual els individus poden arribar a disposar i a compartir conjunts de qualitats de similitud diversa a base de trets comuns de diversa naturalesa, sense que els uns estiguin per sobre dels altres a l'hora de definir la seva pròpia personalitat".

Malgrat que en el camp de les ciències el concepte tingui un significat prou consensuat¹³, en el cas de les ciències socials aquesta circumstància canvia. En aquest sentit, és habitual que es faci servir aquest mateix terme per referir-se a processos que impliquin diferenciació i també a d'altres que impliquin

---

¹³ El terme "identitat" en l'àmbit científic i matemàtic significa de forma inequívoca igualtat, de fet, es compleix quan modificant les variables el resultat sempre és el mateix (Lasaga, 2004)

similitud. La definició que acabem de llegir n'és un exemple; en aquest sentit, per un costat, s'afirma que la identitat esdevé la "propietat de l'individu humà de mantenir constantment la pròpia personalitat", amb la qual cosa si és allò que ens permet mantenir una personalitat pròpia ens està fent distints a la resta. Però per l'altre costat, també es defineix el terme com a "conjunt de qualitats de similitud gràcies a les quals les persones es classifiquen", tot invertint el signe de la definició anterior d'exclusivitat per un de proximitat.

A més d'aquesta primera apreciació del concepte, és important afegir que quan ens referim a la identitat no només pensem en clau psicològica –la qual es compon de les senyes de personalitat de l'individu, del seu temperament o el seu caràcter-, sinó que també podem fer cas a identitats de determinats grups de persones que comparteixen una sèrie de característiques determinades¹⁴. Precisament, aquestes identitats col·lectives accentuen el sentit polisèmic amb el qual es presenta el mateix concepte ja que si bé marquen tot un seguit de característiques que impliquen pertinença al grup, no és menys cert que també serveixen per diferenciar-lo de la resta de col·lectius que hi ha a l'entorn.

Altrament, el terme d'identitat va acompanyat d'una vessant estàtica i altra dinàmica. D'aquesta manera, per una banda entenem la identitat com un conjunt de característiques que es mantenen constants i ens donen una sensació de continuïtat i estabilitat emperò, per altra banda, es tracta d'un fenomen que evoluciona i canvia amb certa freqüència tot com a conseqüència de la reflexivitat inherent a la seva pròpia naturalesa (García Sierra, 1998). Tanmateix, tot fa indicar que aquesta dialèctica va perdent força en els darrers temps car cada vegada apareix més estesa la idea que atorga un sentit dinàmic a les identitats.

Sigui com vulgui, l'enorme amplitud de significats que abraça el terme que analitzem ha animat a alguns autors, durant aquests darrers anys, a intentar elaborar distintes definicions la virtut de les quals no fos altra que la de concretar i sistematitzar la concepció del propi concepte, el seu ús i també el

---

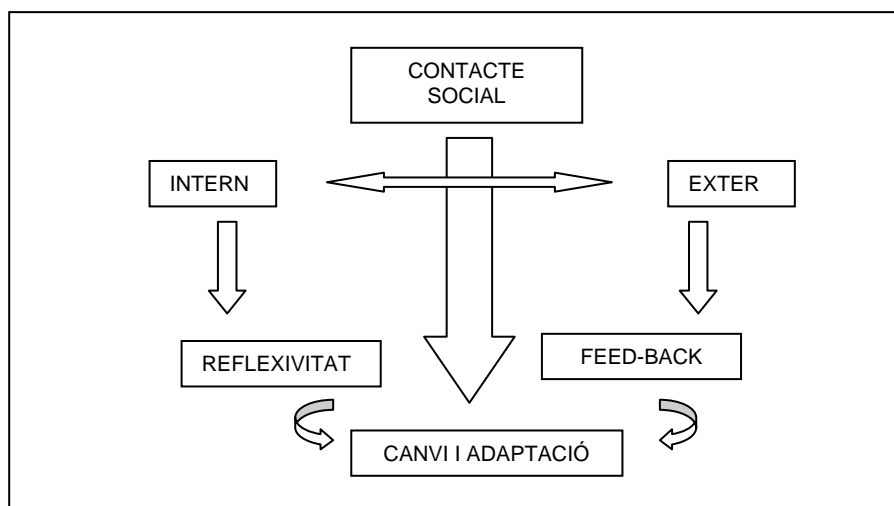
¹⁴ Veure la part final de la definició proposada per la Gran Enciclopèdia Catalana (2008).

seu estudi. Tot i aquests intents, la realitat ha demostrat que la proliferació d'estudis i observadors del fenomen ha propiciat que durant aquests darrers lustres s'hagi ampliat el ventall de conceptualitzacions de la identitat.

D'aquesta manera, sovint és fàcil trobar diferències entre distintes visions les quals xoquen a l'hora de concebre els elements que formen part de la pròpia definició. Però també es troben discrepàncies de segona magnitud; així, alguns autors enfatitzen més llurs discursos en el procés psicològic que no pas en la influència de les estructures socials. En canvi d'altres es recolzen més en la vessant col·lectiva per explicar la construcció identitària.

Tampoc hi hagut un absolut consens en relació a la dimensió evolutiva del concepte. Tanmateix, en aquesta controvèrsia resulta interessant el discurs de Jenkins (1996) qui defensa la vessant evolutiva del concepte tot exposant que ambdues dimensions¹⁵ resulten fonamentals per explicar l'existència de nous escenaris. D'aquesta manera, la dimensió psicològica o interna de la identitat promou aquests canvis a través de la reflexió, mentrestant a nivell col·lectiu és gràcies al *feed-back* que es generen aquestes modificacions de l'estat de les coses.

Fig.1 Esquema d'adaptació i canvi d'identitat

FONT: Mir (2011) en referència al model de Jenkins (1996).

¹⁵ Tant la dimensió interna com la vessant social del subjecte

Més enllà han anat alguns moviments de pensament relativista, que ens han deixat discursos en els quals fins i tot ja es posa en dubte si existeix realment el concepte d'identitat com a tal, o si bé seria més convenient parlar de la dissolució del "jo" i la identitat (Gergen, 1997).

En aquest darrer punt, ens hi detindrem per exposar algunes consideracions que més endavant tindrem oportunitat d'ampliar en apartats posteriors¹⁶. Aquesta dissociació entre les dues variables que acabem de comentar, és una de les propostes que han sorgit arran de la proliferació dels corrents de pensament postmodernista els quals remarquen la crisi o -fins i tot la mort-, de les grans ideologies imperants en temps pretèrits com a factor determinant en aquesta separació entre el "jo" i la identitat. En aquesta redefinició de la realitat, s'hi afegeix una multiplicació exponencial dels missatges rebuts per l'individu, sent moltes d'aquestes informacions contradictòries. La conseqüència d'aquest procés de canvi és el culte que, a dia d'avui, existeix pel present fora plantejar-se escenaris en un horitzó divisat a llarg termini.

Sigui com sigui, alguns observadors de la qüestió ja han advertit dels perills que implicaria sobre l'individu i el grup el fet que aquests plantejaments fossin projectats a la realitat. En aquest sentit, si es nega l'existència de la identitat es nega implícitament la presència i la influència del factor social en la configuració de l'ésser humà. De manera inversa, en aquest escenari es refusa la possibilitat de qualsevol acció social per part del subjecte, ja que els processos socials escapen al seu control i, en efecte, resulta impossible que l'individu pugui influir sobre ells car no es defineix socialment. (Touraine 1993).

3.1.1.2. La significació del "self".

Una de les estacions per les quals ha de passar qualsevol individu en el camí de construir la seva identitat, té a veure amb el fet de crear una determinada imatge de sí mateix. Així les coses, la construcció del *self* ens obliga de manera innegociable a donar una resposta explícita o implícita a la pregunta de *qui sóc*

---

¹⁶ Farem esment de la postura postmodernista en el proper capítol titulat "El fenomen de la identitat a les societats modernes".

jo? La resolució a aquesta qüestió existencial, suposarà la creació d'una nova unitat entre els elements del passat i les expectatives de futur (Blasi i Glodis 1995). Com és de suposar, la construcció d'aquesta qualitat que anomenem *self*, es veurà absolutament condicionada per l'experiència individual del subjecte en qüestió, una experiència que segons Raeff (1997) esdevé subjectiva, organitzada i dinàmica, de tal manera que ens farà actuar com un agent separat i autònom capaç de traçar relacions amb altres iguals, dins una complexa xarxa de relacions socials.

D'alguna manera, quan parlem de *self*, ens estam referint a la capacitat que tenim les persones de tenir una percepció i una concepció de nosaltres mateixos com una entitat que disposa d'una identitat pròpia i diferenciada, coherent i que té una certa continuïtat temporal (Lapresta, 2004). En paral·lel cal citar el principal referent d'aquesta corrent ha estat el polifacètic psicòleg George Herbert Mead. Tot i que la seva teoria fou publicada després de la seva mort¹⁷, deixebles seus com ara Charles W. Morris o Herbert Blumer, han contribuït a atorgar una dimensió universal a la seva obra. En ella, G.H. Mead planteja el procés de construcció de la identitat de l'individu, tot partint de la idea que la societat apareix abans que l'individu, idea que ens permet intuir la transcendència que atorga aquest autor al context social. Des d'aquesta panoràmica, la identitat es forma a partir de la interacció entre el "jo" i els "altres".

En qualsevol dels casos, el *self* es compon d'una doble vessant. Per un costat, trobem que hi ha una facultat normalitzadora plantejada pel grup en recerca d'una unitat a la qual s'hi accedeix gràcies a canals comunicatius característics de les relacions socials. Altrament, el procés de construcció del *self* demanda una dosi de pluralitat, no debades, el "jo" com a "jo diferent a la resta" planteja diversitat envers als demés subjectes de l'entorn. Talment anem veient, aquesta facultat de múltiple sentit del terme persegueix a la Humanitat

---

¹⁷ G.H. Mead va morir a l'any 1931 i ens ha deixat com a principal referència la publicació anomenada *Estudio, persona y sociedad* (1982). Aquest autor intervé de manera significativa en l'anomenat moviment d'interaccionisme simbòlic que tractarem més àmpliament en la finalització d'aquest mateix punt.

des de temps pretèrits; així, els discursos aristotèlics¹⁸ ja plantejaven una visió ontològica d'aquest concepte, tot convertint-lo en un sinònim d'igualtat ($A = A$). Tot i això, algunes obres contemporànies han emès discursos contraposats a l'obra d'Aristòtel, argumentant que en els seus textos fa referència a l'ésser humà com a entitat pròpia, amb la qual cosa ja es deixa entreveure un fenomen peculiar i diferent a la resta (Munné, 2000).

En relació a totes aquestes consideracions, en l'obra de Mead s'estableix la diferència entre el "jo" i allò que considero "meu" com a dos aspectes diferenciats del *self*. Ambdues parts, segons el paradigma de Mead, determinarien la personalitat diferenciada de l'individu. El "jo" seria la vessant més personal i particular del subjecte en la qual hi caben elements com ara la dimensió afectiva o la creativa. En definitiva, aquesta primera facultat del *self* ens mostraria el costat més irracional i imprevisible de l'individu. Per altra banda, Mead proposa el "meu" com a part on hi trobem tots els valors i les normes que el subjecte ha anat adquirint gràcies als processos de socialització. Evidentment, aquesta vessant seria la menys improvisada de les dues ja que es tracta d'un àmbit que pertany a la personalitat compartida. Vet aquí que la teoria que plantejarem neix de la idea que l'individu es fa i es desenvolupa sempre en relació a un context; dins una determinada família, dins un gènere, una cultura i una condició (Collier, G., Minton, H. L. i Reynolds, G. 1996).

Emperò si avancem en el discurs, serà necessari relacionar el *self* amb la variable temps, de tal manera que ens sorgiran qüestions com la plantejada per Taylor (1998) en la qual es demana "com sé jo si sóc la mateixa persona avui que l'any passat o que fa cinc anys?".

Així, per un costat existeixen enfocaments que defensen amb rotunditat que les persones tenim una autoconcepció que es manté estable en el temps, aquesta concepció de *self* sovint ha aparegut associada amb paràmetres com ara l'equilibri, l'harmonia, la coherència o la consistència. Tanmateix, aquestes òptiques s'assenten sobre la idea que és prou valorat socialment el fet de

---

¹⁸ Reale, G. (2003). *Introducción a Aristóteles*. Barcelona: Herder.

mantenir-se en una mateixa línia que permeti a l'individu un autoreconeixement permanent a mesura que avança el temps. A l'altre extrem, s'ubiquen aquells discursos que plantegen que el cicle vital de les persones obliga a que aquestes vagin adquirint contínuament noves experiències, fet que ens indueix a respondre d'una manera diferent en les nostres interaccions. Aquestes reflexions, inevitablement ens condueixen a proposar la possibilitat que la concepció que avui tenim d'un mateix pugui evolucionar i modificar-se l'endemà¹⁹.

Evidentment, si s'entén el *self* com un fenomen vetat de canvi, a les hores ens instal·larem entre els discursos que li atorguen una dimensió monolítica entre un col·lectiu. De la mateixa manera les posicions que opten per associar el *self* a una facultat més evolutiva i volàtil, necessiten allunyar-se d'una idea compartida d'identitat. En efecte, plantegen un *self* instal·lat enmig de la diversitat, lluny dels discursos aristotèlics i que per la seva naturalesa és un atribut abocat al canvi constant. És d'aquesta darrera concepció de la realitat d'on neix el paradigma del canvi social de Mead. Sigui com vulgui, quan ens referim al *self* no fem cas a un fenomen unidimensional, de fet, existeix una certa coherència en els distints discursos a l'hora de convenir en la idea que el *self* es construeix a partir de distints aspectes. Cada una d'aquestes vessants seria una manera diferent que té el mateix subjecte de referir-se a sí mateix. Amb tot plegat, Munné (2000) recull una proposta en la qual es poden distingir fins a quatre dimensions del *self*:

1. L'autoimatge. En aquest esglaó es fa referència a la manera amb la qual nosaltres ens veiem en el desenvolupament de distints rols que assumim a diari, sent així, el recull d'autoqualificatius que ens atorguem en relació a les funcions que duem a terme. Així, per exemple, em puc considerar un "bon amic" en el camp de les relacions socials, "feiner" en la vessant laboral, "atent" en els afers familiars, etcètera.

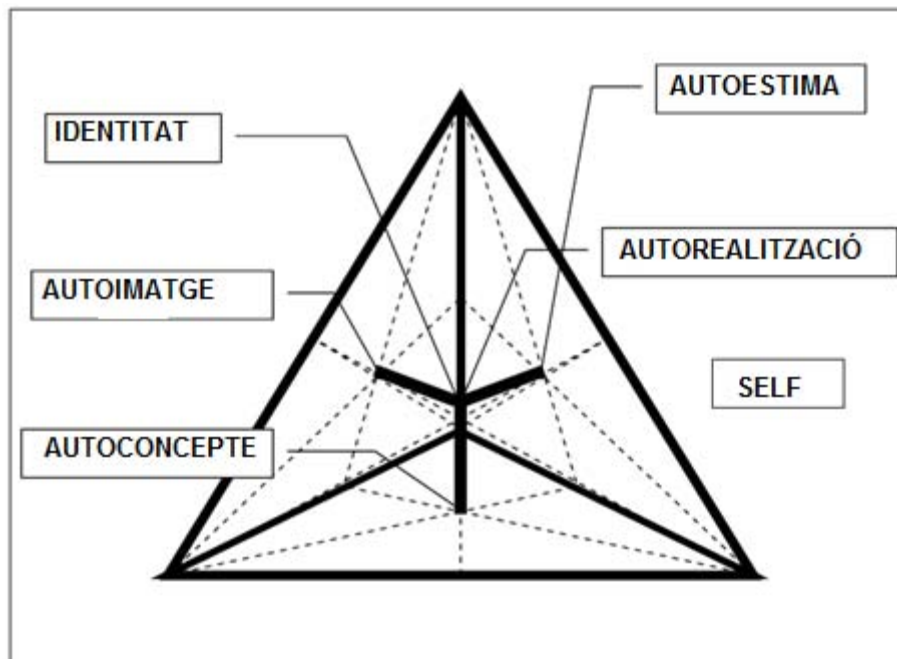
¹⁹ Dins d'aquesta concepció de la identitat s'hi inclouen aquelles visions postmodernistes que plantegen autors com ara Gergen (1997) en les quals aquest tarannà dinàmic fins i tot pot posar en entredit la mateixa concepció del concepte d'identitat.

2. L'autoconcepte. Aquest segon nivell es refereix a la definició que fem de nosaltres mateixos com a persones racionals. Ens podem qualificar com a persona "responsable", com a treballador "experimentat", com a conductor "respectuós", etcètera.

3. L'autoestima. En aquest cas, també es fa esment a la definició que fem de nosaltres mateixos però des d'una perspectiva menys racional i fonamentada en el camp de les emocions, dels sentiments o dels valors que tenim. Amb tot, una persona pot pensar d'ella que és "emotiva" en el camp de l'amor, que és "impulsiva" en les activitats esportives, etcètera.

4. L'autorealització. És aquí on es tracta la definició que fem de nosaltres mateixos com a persones capaces d'aconseguir uns determinats objectius o unes fites, prèviament marcades. Per exemple, un individu pot considerar-se "constant" en el seu camí d'aprovar unes oposicions o un ciclista pot creure d'ell que és "autoexigent" en la seva empresa de poder guanyar una carrera.

Fig. 2. Representació polièdrica de les quatre identitats del *self*

FONT: Lasaga (2004) a partir de la proposta de Munné (1999)

En la Fig.2, es poden observar les quatre parts del *self* que acabem d'analitzar representades en un tetraedre on cada una de les dimensions descrites esdevenen perfectament connectades. A més, en la imatge hi apareix representada la identitat del subjecte que, en aquest cas, seria el punt en el qual conflueixen l'autoimatge, l'autoconcepte, l'autoestima i l'autorealització.

Tanmateix, no podem acabar aquest apartat sense constatar que aquesta perspectiva d'anàlisi de la identitat a través del *self* ha estat sotmesa a algunes objeccions. Per ventura, d'entre l'elenc de crítiques que s'han atribuït a aquesta teoria convé destacar la seva manca de perspectiva macrosocial, per exemple, a l'hora d'explicar els canvis socials. D'aquesta manera, s'han publicat alguns discursos que s'oposen frontalment a la idea que l'única font d'evolució social és el propi individu, especialment a través del "jo" (Ritzer, 1993). Tot i els retrets, resulta evident que per la nostra memòria investigadora aquesta visió de la identitat a partir de la concepció del "jo mateix" esdevé fonamental per entendre i interpretar el fenomen que ens ocupa.

3.1.1.3. La identificació com a element identitari.

Per tal d'entendre la naturalesa d'una persona o d'un col·lectiu, no només hem de tenir en compte l'aspecte del seu *self*, sinó també resulta transcendent atendre al seu procés d'identificació. Però, què entenem per identificació? Segons l'anàlisi fet per Gualda (2008), es tracta de l'acció i la conseqüència d'identificar o identificar-se, és a dir, que es fa referència al fet de reconèixer la identitat. Un dels principals referents en l'estudi i definició de la identitat és el psicoanalista i antropòleg Erik Erikson²⁰ (1990) qui planteja que la identitat no és res més que un producte de les diferents identifications del subjecte. D'alguna manera, la identificació es podria entendre com aquell atribut que ens acostava al grup, dit en altres paraules, es tracta del procediment a través del qual es produeix una connexió entre una persona i una altra o un grup (Deaux, 1996).

---

²⁰ Les aportacions d'Erikson s'adrecen sobretot en el camp de la identitat ètnica dels fills d'immigrants existents entre la població negra dels Estats Units.

Com és de suposar, el nivell d'identificació que un subjecte podrà tenir amb un altre o amb un col·lectiu concret no esdevé un procés aleatori, de fet, variarà en funció de les característiques que presenti cada un dels actors, així com també estarà en funció del context i les circumstàncies que rodegin l'escena. Així les coses, la identificació que un individu pugui establir amb un equip de futbol o amb una associació de veïns condicionaran de manera evident el seu propi *self*. Lògicament, el concepte d'identificació dins del context en el qual ens trobem mai no podrà ser escrit en singular perquè les persones no ens identifiquem només amb un sol grup de persones, o amb un sol sentiment o, fins i tot en alguns casos, amb un sol territori. En aquest sentit, més que parlar d'identificació ens hem de referir a la multiplicitat d'identificacions (Lasaga, 2004).

El compendi d'identificacions que anem acumulant durant el cicle vital, tenen el seu pròleg amb les figures del pare i la mare que sovint representen el primer objecte d'identificació per l'individu. A mesura que van avançant els anys la persona va sumant referents -com ara els amics durant l'adolescència-, que són el resultat del contacte continu i directe entre ambdues parts, tot compartint un espai i un temps concret. Tot i això, no convé deixar enrere que part del ventall d'identificacions amb les quals coexistim estan mancades d'aquest contacte físic; per exemple, un es pot sentir immensament identificat amb un determinat ideari polític nacionalista.

La intencionalitat en els processos d'identificació també és prou relativa. Així, en alguns casos és el propi individu qui pren la decisió de vincular-se a una associació ecologista, a un grup d'amics o a un equip de natació sincronitzada. Però, no és menys cert que en altres ocasions la identificació fa cas a un procés automàtic en el qual no compten les intencions ni la voluntat del subjecte; la identitat nacional o els llaços familiars no es poden elegir i ja vénen imposats a priori.

Avançant en aquesta caracterització dels processos d'identificació, val a dir que molts d'ells impliquen necessàriament algun tipus d'activitat conjunta com pugui ser la identificació com a membre d'una associació de gent major, en canvi, en

altres casos no és precís que l'individu en qüestió mantingui cap tipus d'interacció amb els demés membres que conformen la categoria. El fet de sentir-te identificat com a seguidor d'un equip de futbol no t'obliga a interactuar amb d'altres persones amb les quals comparteixes aquest atribut. De la mateixa manera que quan parlàvem del *self*, ens referíem al seu caràcter multidimensional en el qual hi cabien diferents vessants²¹, també en el cas de les identifications –enteses com un atribut constructiu de la identitat- haurem de separar distintes parts talment recull Lasaga (2004): els aspectes cognitius, la dimensió afectiva, els elements comportamentals i, finalment, els de caràcter volitiu.

- **Aspectes cognitius de la identificació.**

Just quan parlàvem en l'anterior apartat del *self*, remarcàvem la significació que sobre la identitat hi poden tenir els elements socials i culturals que formen part del dia a dia de l'individu. No es pot parlar del concepte d'identitat social fora fer esment a Henri Tajfel (1981), autor que desenvolupà bona part d'aquest enfocament teòric (teoria de la identitat social). Segons el paradigma proposat per aquest autor, en la definició que fa cada un de sí mateix hi té un paper força rellevant el posicionament dels grups als quals aquesta persona pertany, tot amb independència de si aquests col·lectius formen part de la societat tangible que l'envolta o no.

Així idò, segons aquests posicionaments la dimensió social de la identitat esdevé un actor rellevant en el seu procés configurador. De fet, existeix una part relativament transcendent de l'autoconcepte²² que es deriva de la pertinença o no a determinats col·lectius. D'aquesta manera, la identitat social és definida des d'aquesta teoria com a la vessant del *self* que deriva de la seva concepció de pertinença a un determinat grup o grups socials, juntament amb els valors i emocions inherents a aquesta pertinença (Tajfel, 1981).

---

²¹ L'autoestima, l'autoimatge, l'autoconcepte i l'autorealització eren les parts que donaven cos al *self*, les quals compartien l'espai comú en el qual hi trobàvem la identitat de l'individu.

²² Quan tractam l'autoconcepte fem referència a una de les quatre dimensions que formen part del *self* Munné (2000)

Sigui com vulgui, la identitat social no només contempla el fet de sentir-se membre d'un determinat grup de persones, sinó que també esdevé un element important la valoració –ja sigui positiva o negativa- que el propi subjecte en fa de la seva pertinença i de les emocions derivades d'aquest estatus, fet que pot arribar a condicionar de manera directa el comportament de la persona (Lapresta, 2004). No són poques les situacions que ajuden a entendre aquest procés; per exemple, en els casos dels adolescents és habitual que es sentin identificats amb una determinada “tribu” urbana, la qual es diferencia per la seva vestimenta, les seves activitats d'oci, les seves inquietuds, etcètera. A les hores, el fet que un jove formi part d'una tribu pot suposar que no vagi a una determinada festa en la qual pel fet de formar part d'un determinat grup no s'hi sentirà a gust.

Així les coses, la identitat social no només modifica els nostres comportaments sinó també la nostra visió del Món. Segons Tajfel (1981), el procés de construcció de la identitat contemplat des d'aquesta teoria implica un procés de categorització social que suposa que a partir de l'atribució o observació de determinades característiques de segons quins subjectes, s'entra a formar part d'una categoria social. En un segon nivell, el procés de comparació entre diferents col·lectius socials serveix per valorar-lo, tot gràcies a les comparacions que se'n poden fer entre els uns i els altres. En efecte, el sentiment de pertinença que desenvolupem les persones, en moltes ocasions, estan condicionats per aquesta mena de valoracions que tendeixen a acostar-nos a aquells grups als quals atorguem una significació més positiva (Turner, 1990)²³.

Aquesta teoria de la categorització social, intenta aprofundir en el concepte d'identitat social, no debades, en els seus fonaments ens acostem a un intent d'explicació de com els individus són capaços d'actuar talment un grup, així com l'aplec de processos psicològics i també col·lectius que permeten dur

---

²³ John C. Turner és, juntament amb l'anomenat Tajfel, un dels principals autors del sociocognitivism europeu de la dècada dels setanta i vuitanta. Aquest corrent –que avui en dia esdevé emergent-, suposa una evolució dels criteris cognitius que s'interessen pels individus i pels sistemes orientats cap a una perspectiva històrica, social i cultural. Aquest moviment es dirigeix cap a les bases socials del coneixement en les quals hi té un paper força important el llenguatge com a canal d'interacció.

endavant aquests actes. Així les coses, la part central d'aquesta teoria planteja que l'individu en un primer moment es defineix i es percep a ell mateix i, a partir d'aquesta consciència del "jo", s'entenen les relacions socials amb altres persones. En conseqüència, el passar a formar part d'un col·lectiu respon a un criteri eminentment cognitiu²⁴.

Moltes d'aquestes classificacions es fonamenten amb la creació o el seguiment d'estereotips que, segons Turner (1990), sovint són creats basant-se en experiències emocionals, el prestigi, les necessitats, els objectius, les normes de conducta i d'actitud i les senyes de personalitat col·lectiva imperants. Evidentment, aquest aplec d'estereotips que ens atreuen i ens destorben no són els mateixos durant tota la vida. En aquest sentit, durant la joventut una persona es pot sentir fortament identificada amb una associació política concreta, emperò a mesura que avança en el seu camí vital aquesta afinitat pot alterar-se fins el punt de deslligar-se i sentir-se identificat amb altres grups.

- **Aspectes afectius de la identificació.**

Aquest enfocament planteja com a màxim exponent en la configuració de les identifications -i, en efecte, com a element força condicionant de la identitat de l'individu- els elements de caràcter afectiu. Des d'aquesta òptica²⁵ s'entenen les identifications com a la percepció de tot un seguit de qualitats en una altra persona significativa. Amb tot, el model planteja que les primeres identifications que fa el subjecte són el resultat de la inconsciència i s'han d'entendre dins el camp dels impulsos, emperò que a mesura que l'individu va madurant es converteix en un procés absolutament conscient. D'aquesta manera, les persones vivim el món de les emocions d'una manera conscient quan som adults, però aquesta perspectiva ja és present a partir de l'adolescència, talment podrem veure més endavant.

---

²⁴ Entenem criteris cognitius com a aquells derivats d'un procés de percepció, emmagatzematge (memòria) i processament de la informació captada per les persones.

²⁵ Que podem englobar en el camp de les teories de Psicologia Evolutiva.

El costat emocional o sentimental del subjecte esdevé molt en connexió amb la seva autoestima. En aquest sentit, Deaux (1996) defensa la idea que les persones tendim a enllaçar relacions de pertinença amb aquells individus o grups que ens generen certs nivells de benestar i, consegüentment, que reforcen positivament la nostra autoestima. De la mateixa manera, es podrien explicar els processos inversos en els quals si el grup no ens estimula positivament tendirem a abandonar-lo.

Emperò, no totes les afinitats que tenim mantenen el mateix estatus en el nostre "jo"; així les coses, les emocions que tinguem davant un sentiment d'identitat ètnica seran molt majors a les que puguem mostrar en relació a un grup empresarial en el qual treballem. Tanmateix, aquesta teoria remarca el caràcter evolutiu de les emocions car no romanen intactes amb el pas del temps. La dimensió dinàmica en el camp de les emocions es pot contemplar amb certa nitidesa en les etapes adolescents en les quals s'acostuma a sumar i restar identifications positives, tot com a conseqüència del tarannà inestable de les seves afinitats. Precisament, en el treball que teniu entre les mans es dona comptes d'aquesta poca solidesa emocional que acompanya l'etapa de l'adolescència en la qual, fins i tot, és habitual que es puguin barrejar emocions contradictòries envers a un determinat grup.

- **Els aspectes comportamentals en el camp de les identifications.**

Tot i que en algunes ocasions s'ha relacionat molt aquest aspecte comportamental del "jo" amb l'anomenada teoria dels rols²⁶, en aquest apartat centrarem l'anàlisi amb l'anomenat interaccionisme simbòlic. Aquesta teoria, troba la seva base en les interpretacions²⁷ que efectua la persona en referència a la seva conducta. Així mateix, a partir d'aquestes interpretacions és possible dissenyar una identitat tant a escala social com ara també individual. Talment interpreta Deaux (1996), aquesta tendència de pensament entén les identifications com a un procés actiu de construcció en el qual la identitat es

---

²⁶ La qual comparteix bona part del seu argument amb l'interaccionisme simbòlic, fins al punt que en moltes ocasions s'ha fet difícil distingir-les (Iñiguez 2001).

²⁷ En aquest cas, entenem "interpretacions" com a significats socials.

desenvolupa tant en base a l'experiència personal²⁸ com ara també a les normes imposades per la societat.

Aquesta proposta parteix de la idea que totes les persones desenvolupem tot un seguit de rols que, en aquest cas, són entesos com a un conjunt de normes més o manco estandarditzades que aniran variant i redefinint-se en el decurs de la nostra vida. Tot i ser conscients d'aquesta variable temporal, es planteja que la llibertat del subjecte està condicionada pel rol que desenvolupa i que serà el mateix en la resta d'individus que també comparteixin aquest mateix rol. D'aquesta manera, per exemple, de les persones que desenvolupen el rol de jutge el col·lectiu n'espera un comportaments concrets, els quals d'alguna manera tindran una projecció en la construcció del "jo" de totes les persones que formen part d'aquest grup de professionals.

Emperò, més enllà de les exigències plantejades pel rol que exercim, hem vist com aquest paradigma proposa anar més enllà i anunciar la idea que les persones també ens sentim identificades amb altres posicions socials menys rígides que són el producte de les pròpies interpretacions de la realitat. En aquest sentit, una persona pot ser identificada com a professora i també com a simpàtica o aventurera. Així, resulta transcendent entendre l'existència d'una relació de certa interdependència entre els diferents membres d'una comunitat o agrupació que Brown et al(1989) planteja a dues bandes; per un costat, hi pot haver una interdependència de destí (entesa en aquells grups on els integrants comparteixen un sentiment comunitari, com ara els membres d'una ètnia o d'un equip de bàsquet) i, per altre costat, aquesta interdependència pot ser de funció (atenent a aquells grups avinguts per dur endavant uns objectius concrets, com pot ser un col·lectiu laboral).

En conseqüència, en l'anàlisi dels comportaments dels individus quant als processos d'identificació, no només resulta fonamental esbrinar quines són les pautes i normes amb les quals avancen aquestes gents, sinó també l'aplec de fites que cerquen contínuament i que, indubtablement, esdevenen un element

---

²⁸ Entesa com a clau d'interpretacions de l'entorn.

fonamental a l'hora de modelar i projectar una imatge determinada envers a la resta de col·lectius que hi ha en el seu entorn.

- **Els aspectes volitius del procés d'identificació.**

Una de les principals propostes que planteja aquesta perspectiva té a veure amb la voluntat de sumar importància a la llibertat del propi individu, a la seva capacitat creativa i la pròpia espontaneïtat. També es fa força èmfasi en el món de les experiències que el subjecte va acumulant en el seu conscient, així com ara també en tots aquells paràmetres relacionats amb la pròpia naturalesa humana.

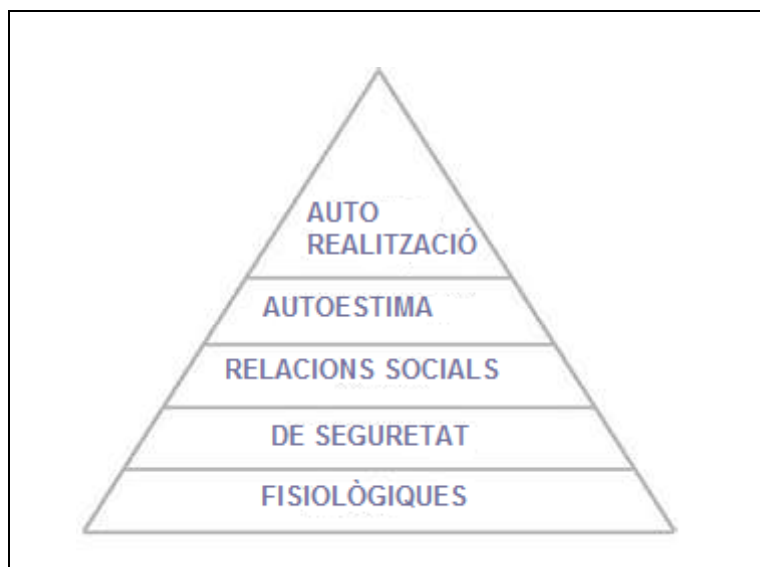
Juntament amb d'altres autors²⁹, el psicòleg anglès A. Maslow (1991) fou un dels principals exponents de les teories Humanistes. En la seva famosa exposició, on planteja amb nitidesa una jerarquia en les necessitats humanes, proposa cinc categories:

- Nivell inferior on hi ha la necessitat de satisfer els impulsos biològics o fisiològics més bàsics, com ara el menjar o la vivenda.
- En el segon nivell situa la necessitat de viure en un entorn estable i sense amenaces, tot fent esment a les necessitats de seguretat.
- En el tercer, la necessitat d'afiliació, l'interès per viure en societat, de relacionar-se amb els altres o de tenir amics.
- A continuació apareix la necessitat d'autoestima, de valoració i reconeixement personal.
- I per últim en el nivell superior es troba la necessitat d'autorealització personal.

---

²⁹ Com ara Erik Erikson, Gordon Allport o el mateix Carl Rogers formaren part del nucli creatiu de l'Humanisme en la seva dimensió psicosocial.

Fig. 3. Representació de la piràmide de necessitats de Maslow (1991)

FONT: elaboració pròpia a partir del plantejament de Maslow.

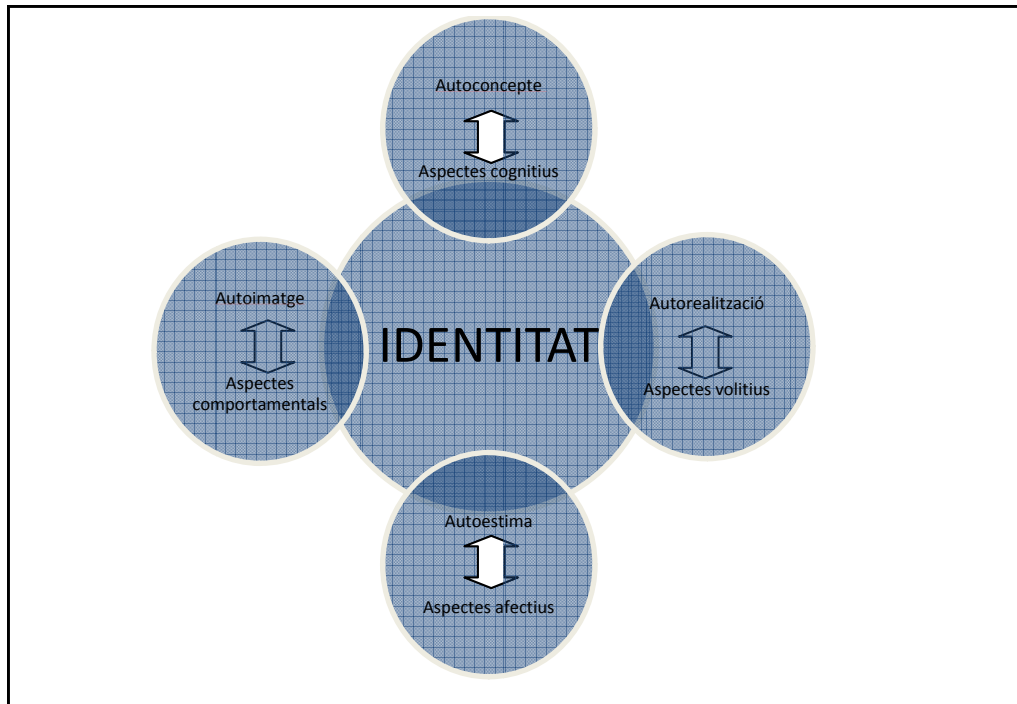
Així les coses, les identificacions que una persona pugui establir amb determinats col·lectius seran un excel·lent instrument per tal de potenciar la seva autorealització. Tot i això, des d'aquesta perspectiva es fa èmfasi en la necessitat que aquestes associacions entre un subjecte i el seu entorn es facin d'una manera voluntària; de fet, es planteja que totes aquelles identificacions que no siguin acceptades per l'individu –amb independència que puguin ser imposades o no- no formaran part de l'elenc de variables que reforcin la seva autorealització. D'aquesta manera, la voluntarietat que l'individu mostri envers a les etiquetes que se li puguin assignar esdevé un element fonamental a l'hora d'interpretar la seva pròpia identitat.

La identitat com a resultat de la interacció entre els processos d'identificació i del self

Si anteriorment dèiem que entenem el *self* com el fet de crear una determinada imatge d'un mateix i que les identificacions fan referència al procés de reconeixement de la identitat, evidentment, es tracta de dos conceptes íntimament connectats. En aquest sentit, és comú que es relacionin cada una de les quatre cares del *self* amb els quatre aspectes que hem ampliat del procés constructiu d'identificacions. D'aquesta manera, aquest procés de reconeixement identitari que implica treballar les identificacions té una projecció

més que evident en la imatge que es crea un de sí mateix. En la Fig. 4 apareixen emparellades les dimensions que formen aquests dos conceptes.

Fig. 4. Relació existent entre els aspectes del procés d'identificació i les cares del *self* com a procés relatiu a la construcció identitària.

FONT: elaboració pròpia.

Talment es pot apreciar en la imatge que apareix a sobre, la relació entre aquestes variables té una incidència directa en la identitat i, consegüentment, tot aquest procés pot activar-se gràcies a la interrelació derivada dels processos de comunicació. Així idò, en el proper apartat farem esment a la transcendència que juga el llenguatge com a element capital en els processos de construcció de la identitat, tot en relació amb el recull de paràmetres que ens han ocupat fins el moment.

3.1.1.4. El llenguatge en la configuració de la identitat.

El llenguatge esdevé un instrument significatiu a l'hora d'interpretar la nostra pròpia realitat, no debades, els éssers humans establím la major part de les nostres relacions amb l'entorn fent ús d'aquesta destresa. L'aparició del

llenguatge i de l'escriptura va obeir a una necessitat de tenir un seguit de codis -les lletres i els números- que ens permetessin parlar d'esdeveniments sense tenir la necessitat que aquests fossin experimentats simultàniament. D'aquesta manera, gràcies al llenguatge som capaços de modelar i corregir el nostre propi comportament (identitat) i, a més, també som capaços d'exercir una certa influència sobre els demés. Tant és així, que la nostra identitat esdevé el resultat de la interacció amb els demés i aquesta relació és factible a partir del llenguatge que és l'element que ens fa sociables (Páramo, 2008).

D'alguna manera, a partir de la comunicació som capaços de coneix-se'ns a nosaltres mateixos (acostar-nos al nostre *self*), a l'hora que també ens permet identificar els elements i persones que ens rodegen, sent així un excel·lent instrument generador de significats, en definitiva, un potentíssim producte relacional amb la resta del Món. Així, tant psicòlegs, com sociòlegs, antropòlegs o d'altres estudiosos del fenomen de la identitat, coincideixen en afirmar que aquest concepte atén i està estretament lligat amb els processos d'interacció que tenim amb altres individus gràcies a la comunicació que permet l'ús de la llengua.

Tal i com hem vist en capítols anteriors, en el transcurs de la nostra vida les persones anem desenvolupant distints rols; els de ser fills, mecànic, pare, company, jugador, etcètera. Per dur a terme tots i cada un d'aquests rols resulta fonamental dominar amb una certa precisió el llenguatge que acompanya a cada un d'aquests contextos. Aquesta conjuntura no es manté aliena en l'adolescència i, més endavant, veurem la immensa importància que té l'ús d'aquests codis en el devenir de l'adolescent, tot en relació amb el seu procés d'integració social i, en conseqüència, amb la seva complicada empresa de construir la seva identitat.

En el cas dels adolescents -així com també en altres processos de construcció del "jo" que duen a terme altres col·lectius socials-, és tan rellevant allò que es diu com ara també allò que no es diu, de fet, el llenguatge no verbal resulta un element fonamental en aquests fenòmens. Amb tot, les emissions

d'informacions –verbals o no- no responen a un simple acte comunicatiu sinó que també ens posicionen envers els demés individus.

És a partir d'aquesta vocació del llenguatge³⁰, gràcies a la qual podem compartir i diferenciar les distintes apreciacions de la realitat que ens rodeja i, per això, és necessari que els membres del grup coneguin i comparteixin unes mateixes normes i pautes que facin el missatge intel·ligible per tots. Per aquest motiu, les persones només som capaces de donar sentit a aquelles experiències que s'emmarquen dins un context que ens resulti mínimament intel·ligible. La temàtica que més endavant analitzarem en profunditat, es mostra força sensible a aquesta situació car, com veurem, la construcció identitària en joves adolescents instal·lats en contextos que ells mateixos no saben interpretar, dificulta de manera evident el seu camí cap a la recerca del sí mateix.

3.1.2. El fenomen de la identitat a les societats postmodernes.

3.1.2.1. El subjecte postmodern.

Malgrat que, durant els seus inicis, la postmodernitat fos un corrent eminentment vinculat a l'arquitectura, a mesura que anà avançant el temps aquest moviment ha anat incorporant noves dimensions fins al punt de ser considerat com un paradigma multidisciplinari³¹. Tal i com veurem al llarg d'aquest punt, les repercussions que ha generat la postmodernitat en el camp del pensament han estat quantioses i, en conseqüència, també s'han escampat en altres branques de les ciències socials, de fet, l'aparició d'aquesta cultura postmoderna es relaciona amb la irrupció de les societats postindustrials les quals es posaren de manifest a Occident a partir de la segona meitat del segle XX.

---

³⁰ Aquella que ens permet fixar els nostres punts de mires davant els demés integrants de la comunitat.

³¹ Segons Muñoz (2005) el ràpid avanç que ha experimentat aquest moviment, fa que ja no només puguem parlar d'un corrent d'investigació filosòfica i sociopolítica, sinó que també ens trobem davant un producte força elaborat de la indústria cultural.

Aquest nou escenari, es caracteritza per un desenvolupament de noves forces productives -mecanització i cibernètica- i per una sèrie de canvis en les classes socials que es tradueixen en una reducció del número d'obrers i en un increment de les professions liberals, dels tècnics, dels científics i dels empleats. En aquest sentit, el coneixement i la informació esdevenen inputs productius fonamentals en aquest nou període. Endemés, aquesta nova visió del món es projecta en altres àmbits com ara en l'educació -els nous sistemes educatius sovint s'estructuren condicionats per les inèrcies derivades dels mercats de treball- o també en la ciència. En el camp de la política, aquesta nova era ve marcada per la suposada mort de les grans ideologies que tan protagonistes foren segles enrere, no debades, es tendeix a adaptar contínuament els discursos a les conjuntures que envolten cada moment.

Sigui com sigui, veient la naturalesa d'aquesta recerca centrarem l'anàlisi del moviment postmodern en el camp del pensament. En aquest sentit, s'observa que tot i existir una falta d'homogeneïtat en molts dels plantejaments qualificats com a postmoderns, tots aquests neixen d'un mateix bressol: una manca d'acord i consens amb els discursos entonats des de la tradició il·lustrada. D'alguna manera, aquesta nova tendència -encetada a partir dels anys setanta del passat segle-, pretén rompre amb la rigidesa que donava forma als esquemes racionals derivats de l'Era Moderna³² Per assolir aquesta empresa, es proposen uns nous models de pensament fonamentats en la dispersió de temàtiques que, en moltes ocasions, se'ns presenten sense mostrar un fil connector mínimament nítid que les enllaci.

Sigui com vulgui, una de les principals novetats que ens han aportat aquests canvis s'adreça cap a l'exaltació de l'individualisme³³, tot fent cas del decàleg d'idees capitalistes, tan vigents en l'actualitat. Precisament, sovint s'ha relacionat l'aparició d'aquesta nova etapa amb conceptes capitalistes, com ara el màrqueting. A raó d'aquesta idea, Márquez (2004) vincula la irrupció del postmodernisme amb el llançament i la difusió de determinades publicacions

---

³² Entenem la Modernitat com aquell moviment filosòfic que proposa un model social en el qual es sobreposi l'ús de la raó com a norma i que té en la Il·lustració el seu punt de partida.

³³ Alguns autors arriben a avaluar aquesta etapa com la de l'ocàs dels sentiments, tot referint-se a la decadència de valors derivats de les relacions amb iguals

editorials que, aquesta mateixa autora, qualifica com a de “màrqueting intel·lectual i cultural”. Com és de suposar, la transcendència d'una publicació sempre està en funció de la reacció que aquesta susciti entre aquells que la gaudeixen i, per aquest motiu, no podem deixar enrere que els mercats dels mitjans de comunicació coetanis cada vegada s'alimenten més de productes que susciten controvèrsia i enfronten punts d'opinió. Actualment, no hi ha cap veritat que sembli assegurada i tot és digne de ser qüestionat.

Però si ubiquem l'anàlisi des d'un punt de vista estrictament conceptual, veiem que, aquest, esdevé un moviment molt lligat a sentiments *antisocials*, tot oposant-se a les concepcions més ortodoxes del liberalisme econòmic de l'era industrial. Es parla idò d'una concepció “estètica postmodernista”, tot per referir-se a les postures enfrontades a la moral neocapitalista que tendeix a un reduccionisme absolut de tots els elements de l'existència humana (fins i tot de la consciència) als imperatius de producció i consum.

Tanmateix, aquesta qualitat estètica del moviment es veu debilitada per allò que Habermas (1989) anomena el “pensament dèbil”³⁴ i que, més endavant, autors com ara Vattimo (2000) utilitzaran per caracteritzar l'esperit postmodern a partir de la confrontació amb les teories kantianes. Tal volta, la primera de les senyes d'identitat d'aquesta realitat contemporània sigui una aposta per allò peculiar i singular, enfront del caràcter universal que buscaven amb decisió segons quines teories il·lustrades. Amb tot, des d'aquesta perspectiva es tendeix a remarcar els fenòmens exòtics sempre atorgant valor a aspectes com l'originalitat davant l'estandardització³⁵. En relació a tot això, el sentit fragmentat sovint s'ha defensat per damunt les realitats unificades³⁶, les quals deixen poc espai a la diversitat i al canvi.

---

³⁴ La significació que s'ha atribuït al “pensament dèbil” està fortament relacionada amb l'actitud que avui en dia tenen molts autors de fugir de les grans teories tan habituals durant la Il·lustració les quals gaudien d'una extensa vigència temporal. Amb això, no es dóna per acceptat que avui en dia els pensaments siguin menys consistents que abans, però sí que els atorguem una menor vigència temporal i són sotmesos a una major pressió crítica que no pas abans.

³⁵ Aquesta característica s'ha mostrat amb molta intensitat en el camp de les arts i l'arquitectura.

³⁶ La fragmentació de la realitat té una projecció directa en el camp de les identitats tal i com es pot veure en altres capítols d'aquest treball.

Emperò, malgrat aquesta constant intenció a desmarcar-se de fenòmens de caràcter global, resulta mal d'entendre aquesta tendència si es troba allunyada d'un context emmarcat en la cultura de masses. De fet, una de les idees sobre les quals descansa aquest nou pensament planteja un debilitament progressiu entre les élites i les masses, sent el concepte de masses inherent a la pròpia idiosincràsia postmodernista. Precisament aquesta estreta relació, minva exponencialment la voluntat transformadora (d'originalitat) d'aquest paradigma, ja que les societats de consum de masses troben la seva raó de ser en dinàmiques oposades i proclius a la normalització. Paradoxalment, s'ha valorat aquest corrent postmodernista³⁷ com un simple producte més de màrqueting ideològic, que canalitza la lliure creació i investigació cap als rails marcats per les indústries de la comunicació (Márquez, 2004). És a partir d'aquests arguments a través dels quals s'ha entès aquesta Escola com a ambigua en els seus postulats.

A tot això, quins són els impactes reals que han tingut aquests canvis en els sistemes de construcció identitària? En referència a tot això, Hall (1992) exposa tres tipus diferenciats d'identitats i cada un d'ells fa esment a una etapa evolutiva distinta dins la memòria de la Humanitat. Així les coses, l'autor planteja una identitat pròpia del subjecte il·lustrat, una inherent al subjecte sociològic i, en tercer lloc, es refereix al subjecte postmodern.

a) **Subjecte de la Il·lustració.** En aquest primer esglauó, Hall es refereix a una concepció de l'individu fonamentada en la seva dimensió més individualista, presentant-lo com un element unificat i absolutament reclòs en sí mateix. El fet que es proposi aquest model d'identitat des de la Il·lustració, evidentment, fa que es tracti d'un subjecte construït a partir de facultats racionals i d'una consciència que el dotarà d'uns elements identitàris estàtics durant el transcurs del seu cicle vital, car el nucli sempre es troba en un mateix i no es plantegen les influències exteriors. Sens dubte, es tracta d'una panoràmica molt arcaica del terme que aquí es tracta, no debades, es nega la

---

³⁷ També s'ha fet referència a ella com a "capitalisme avançat"

influència dels processos de diàleg i comunicació com un element condicionant en el devenir de la persona. Precisament, la interacció amb el grup serà una de les grans aportacions que es farà des de la següent òptica.

b) **El subjecte sociològic.** Segons aquesta segona categoria es fa difícil entendre els individus com a subjectes aïllats dotats d'una independència i total autosuficiència a l'hora d'entendre el seu procés de formació identitària . Amb tot, des d'aquest nivell s'interpreta que aquest procés també depèn de les interaccions amb els iguals a partir de les quals es transmeten valors, significats i símbols del context que els envolta.

En aquest sentit, aquests plantejaments ens proposen una concepció més aviat interactiva entre la societat i el propi "jo", talment s'exposa des del paradigma de l'interaccionisme simbòlic. Malgrat que s'és conscient de la presència d'una identitat individual personificada en el "jo interior", es planteja que l'individu es va configurant a partir d'una comunicació contínua amb els agents exteriors a ell. D'aquesta manera, quan es fa esment a la identitat, des d'aquestes visions, s'atén a la facultat que posa en harmonia la part interior del subjecte –sovint alterada per una potent càrrega de subjectivitat- amb la part exterior –més aviat construïda a partir d'elements objectius-. Dit d'una altra manera, la identitat és allò que permet unir el subjecte a l'estructura que l'envolta

De qualsevol manera, des d'aquestes teories es proposa una facultat evolutiva de les identitats, emperò mantenint sempre un esquelet que les faci reconeixibles, sent aquesta, una de les grans modificacions que aporta el subjecte postmodern en relació al sociològic. Precisament, aquesta mancança d'estabilitat és la causa principal que explica aquesta crisi d'identitats arribada amb els canvis d'aquest darrers decennis.

c) **El subjecte postmodern.** La principal característica d'aquest nou individu és que no presenta una identitat contínua i íntegra, fins i tot, alguns autors com ara el mateix Hall (1992) han qualificat aquest nou escenari identitària com una "festa en continu moviment". Tal i com anirem veient, l'individu -instal·lat en aquest període de globalització econòmica- es veu

obligat a assumir identitats distintes en funció del moment en què es troba, identitats que fins i tot poden ser enteses com a contradictòries i mancades de la coherència que es pressuposava en altres contextos històrics.

Així les coses, la globalització econòmica ha condicionat i, de fet, està condicionant activament els processos de configuració identitària a nivell planetari. Malgrat que actualment sigui possible avançar al marge de determinades icones pròpies de les anomenades cultures de masses, sembla evident que el fet de viure d'esquenes a les grans conseqüències dels mercats mundials esdevé poc menys que una quimera. Amb tot, resulta força difícil no valorar problemàtiques tan evidents com les creixents desigualtats socials o els fenòmens de progressiu deteriorament mediambiental que assoten a la totalitat del Planeta.

En referència a tots aquests nous escenaris identitàris que s'estan plantejant, Maalouf (1998) afegeix que no som ni tenim una sola identitat, en tot cas, tenim una identitat complexa que és el resultat de la confluència d'una multiplicitat de relacions socials i culturals (a vegades en conflicte) que, definitivament, ens fan irrepetibles. En efecte, la proposta d'aquest autor es dirigeix cap a un reconeixement per part de cada persona i també de cada societat de la seva pròpia diversitat, tot confrontant-se a la defensa agressiva de les identitats de caràcter tribal, tan habituals en temps pretèrits. Laclau (1990) sosté que les societats contemporànies no posseeixen un centre ni un principi articulador únic i, de fet, no es desenvolupen d'acord amb un desplegament d'una sola llei o causa. En aquest sentit, la societat no és com molts sociòlegs van creure durant l'antiguitat un tot unificat i ben delimitat, sinó que estam davant una estructura que està sent contínuament descentrada. Partint idò d'aquesta propietat essencial de les societats postmodernes³⁸ que fa d'elles un conglomerat complex i força divers, Giró (2003) planteja dos nivells distintes dins el mateix procés de construcció identitària:

---

³⁸ En referència a la multiplicitat de relacions socials i culturals presents i condicionants de la construcció de la pròpia identitat.

- **Nivell estructural.** Aquesta primera dimensió vendria definida per tot el recull d'elements inherents al propi subjecte com ara la seva nacionalitat, la seva procedència ètnica o la seva llengua. Endemés, en aquest primer estrat també s'hi situen altres atributs que el propi individu ha seleccionat lliurement com ara la seva religió o les seves pràctiques culturals. Finalment, també s'inclourien aquells recursos individuals que s'han anat adquirint en el desenvolupament d'un determinat itinerari cultural. En definitiva, en aquest primer grup de propietats identitàries aquest autor fa recompte de tots aquells atributs de llarga durada (de major "estabilitat") dins el propi "jo".
- **Nivell canviant.** En aquest cas, s'atén a la percepció que tenen els altres d'aquest "jo", d'alguna manera es fa referència a les identificacions que sobre nosaltres imperen i a la seva naturalesa. A tot això, s'hi ha d'afegir la percepció de la situació del propi individu o del grup en referència a l'entorn, així com també les estratègies que posem en marxa per adaptar-nos a escenaris nous i amb una clara tendència al canvi continuat. Precisament, és en aquest punt en el qual el subjecte (i la societat en general) orienta i explica els diferents canvis en el desenvolupament de la pròpia identitat.

Tanmateix, diversos autors plantegen un discurs amb alguns matisos entorn a aquestes identitats de darrera generació. Des d'aquestes perspectives, es proposa que les múltiples identitats de les quals hem parlat fins ara, realment, formen part d'una sola identitat que es viu com un tot (Cabrera, Espín, Marín i Rodríguez, 1998). D'alguna manera, aquests treballs defensen la idea que una persona no té múltiples identitats sinó que més aviat en té una de sola construïda per un seguit de vivències que fan que sigui singular.

Des d'uns plantejaments o altres, sembla que entre la comunitat científica es mostra un cert consens a l'hora d'acceptar que hi hagut alteracions notables en el procés de configuració identitària durant els darrers anys. Evidentment, tots aquests canvis han tingut una projecció gràcies a l'existència de noves forces creadores d'aquests sentiments de pertinença tal i com veurem en següent punt del treball.

3.1.2.2. Els nous patrons identitaris del segle XXI.

Un antic proverbi deia que “*qui és cego de nació, mai no sap per on camina*”. I és que, històricament, les anomenades cultures nacionals han estat enteses i interpretades com un factor cabdal a l'hora d'explicar el fenomen de les identitats. Tot i que la intensitat d'aquesta influència ha anat variant en funció de la naturalesa i la configuració del propi Estat³⁹, resulta evident que en moltes ocasions tendim a enllaçar la nostra pròpia identitat amb el fet de ser italians, senegalesos o japonesos. De fet, malgrat estar a davant elements identitaris “postissos”, sovint els entenem com a propis talment fossin un atribut més de la nostra genètica (Mir, 2011). Aquesta és una realitat que s'ha pogut analitzar durant els darrers segles i encara forma part de la més estricta actualitat; no debades són habituals els enfrontaments entre pobles en favor d'uns “interessos nacionals” defensats gelosament, com si fossin individuals. Símbols com ara l'himne nacional o la bandera del país, s'han convertit en trets constitutius del propi “jo” i, en definitiva, en vertaderes senyes descriptives de la identitat.

Malgrat pugui semblar que, aquesta, sigui una realitat ancestral convé recordar que la formació d'aquestes *cultures nacionals* és un producte de l'era moderna. D'alguna manera, la decadència de la “tribu” localista emmarcada en els antics regnes europeus, coincideix amb l'aixecament de les grans nacions occidentals modernes⁴⁰, les quals atorguen una nova dimensió a les identitats dels individus. Així les coses, la inclusió de distints pobles -que tenien diferents llengües, cultures, religions, sistemes productius, etc.- dins un mateix context anomenat nació, va ser el primer pas en l'empresa de configurar nous significats a partir dels quals tinguessin lloc aquests innovadors models identitaris. La creació d'aquests significats s'ha de vincular amb la necessitat constant de crear estàndards entre els diferents integrants d'un mateix domini o

---

³⁹ Sobretot, en les societats tradicionals en les quals les nacions descansaven a sobre monarquies absolutistes -o, més recentment, en els Estats feixistes del segle passat- la influència d'aquestes estructures sobre el “jo” dels individus va assolir els seus màxims.

⁴⁰ Les quals van sorgir a partir d'un lent procés evolutiu. En un primer moment s'aconseguí passar de les monarquies autoritàries pròpies de l'època feudal (segle XIV) a una idea més madura d'Estat Modern amb l'aparició de les monarquies absolutes (segle XVII). Segles després, es posarien en marxa les primeres democràcies a Occident.

territori; així mateix, mecanismes com ara els processos d'alfabetització o les campanyes evangelitzadores foren uns excel·lents instruments de cara a aconseguir estats més o menys normalitzats.

Amb tot, són diversos els discursos que es mostren força interessats en recordar que hi ha una gran quantitat de nacions occidentals modernes⁴¹ que han estat formades per pobles i cultures desiguals, moltes de les quals foren unificades forçosament, tot agrupant llurs membres de distinta classe social, gènere, ètnia o religió. Fins i tot, alguns observadors coincideixen en afirmar que la identitat nacional esdevé una “comunitat imaginada”⁴², tot fent referència a la necessitat que històricament han tingut les nacions de vertebrar una identitat compartida a partir d'històries i memòries que connecten el passat amb el present⁴³ i que, en moltes ocasions, en part són producte de la imaginació. L'aplec d'aquests relats configura allò que Hall (1992) anomena la “narrativa de la cultura nacional” i de la qual en remarca cinc propietats fonamentals:

1. La narrativa. És important que aquelles imatges, paisatges, històries o símbols compartits siguin contats de generació en generació d'una manera adequada i intel·ligible. Aquest autor accentua la importància del *com* en tot aquest procés de transmissió.
2. En segon lloc, es destaquen els orígens, la idea de continuïtat i, fins i tot, l'eternitat de la nació com elements de seguretat pel col·lectiu.
3. Altra part de tot aquest entramat és el caràcter fictici de moltes de les tradicions contades, segons les quals l'èpica i la victòria solen presentar-se en versió exagerada.

---

⁴¹ Un exemple seria el que avui en dia coneixem com a poble anglès que està construït amb l'aportació de poblacions celtes, romanes, saxones, víkings i procedents de Normandia.

⁴² Anderson (1991) o Hall (1992).

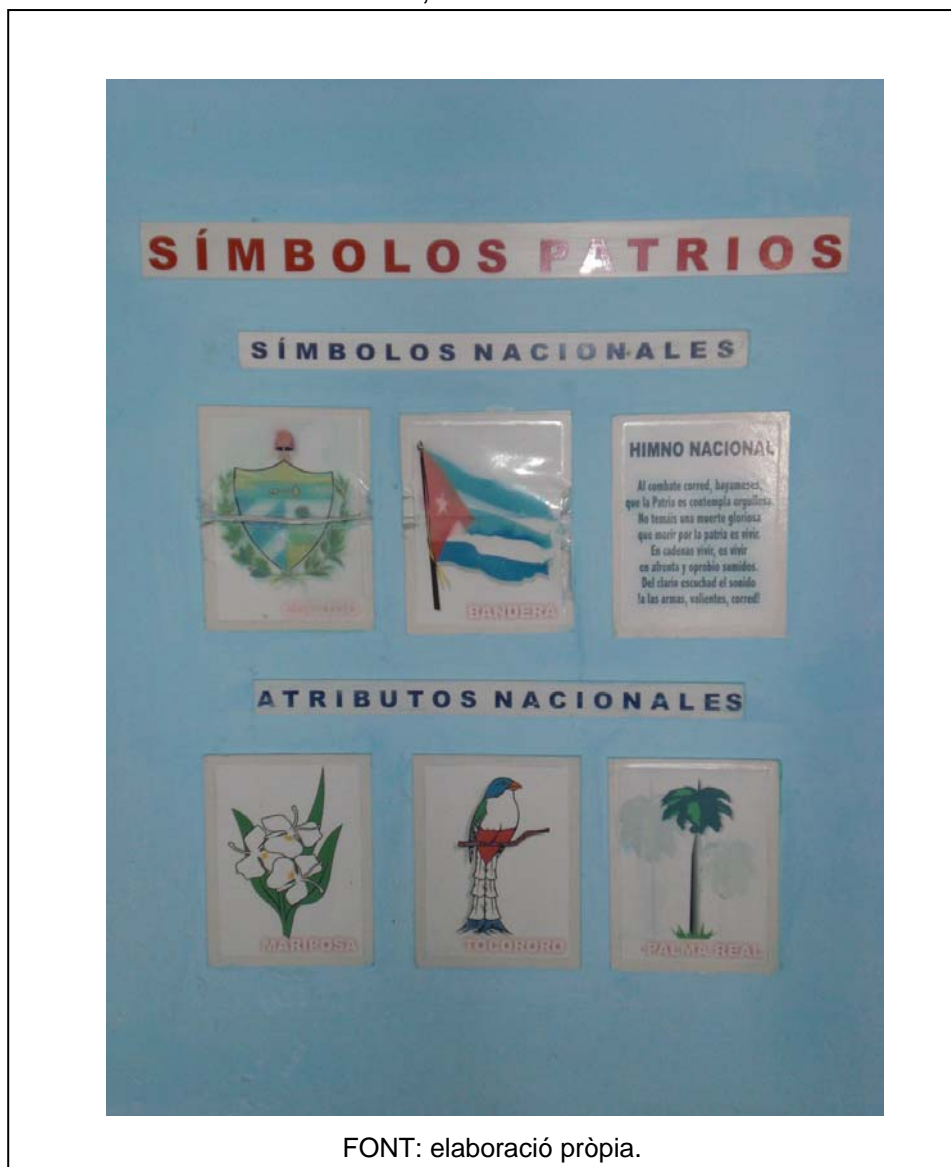
⁴³ Resulta força habitual trobar discursos orientats a cohesionar identitats nacionals que barregin indistintament el retorn a les antigues glòries del passat llunyà (conflictes bèl·lics guanyats, personatges memorables, etc.) amb la necessitat de construir un futur conjunt i amb unes certes garanties d'èxit.

4. La identitat nacional normalment apareix encarnada en personatges purs i originals del poble que representen, tot donant una idea d'autenticitat envers a la resta.

5. Finalment, es planteja el mite fundacional, fent referència a un origen tan remot dels inicis com a comunitat que fa que, aquest, s'acosti a una certa mítica.

Així les coses, aquest anàlisi que teniu davant parteix de la idea que tot aquest aplec d'identitats d'origen nacional no sempre fan referència a un conjunt de sentiments de pertinença cultural absolutament unificats entre tots els integrants del poble. D'alguna manera, es podria assegurar que aquestes identitats no són tan homogènies com se'ns ha volgut fer veure. Tot i això, no es pot obviar que aquests sentiments de pertinença han esdevingut potentíssimes plataformes generadores de personalitats col·lectives durant els darrers segles. No debades, aquestes fórmules han tendit a guanyar terreny en vers d'altres maneres d'identificació preexistents i, encara a dia d'avui, mantenen una elevada transcendència. En la següent il·lustració (Fig. 5) es mostra un exemple d'aquesta voluntat dels estats-nació de voler condicionar activament les identitats dels seus ciutadans en ple segle XXI, tot fent servir símbols i atributs identificatius.

Fig. 5. Fotografia de l'Estació Central d'autobusos de Trinidad, a Cuba. Juliol 2010.

Sigui com vulgui, l'enorme magnitud que han assolit el desenvolupament dels mercats globals han desbaratat l'ordre preexistent. Així les coses, la globalització⁴⁴ ha estimulat tot un aplec de fenòmens que han incentivat una progressiva decadència de l'anomenada "cultura nacional"⁴⁵ com a motor identitari. Amb tot plegat, per ventura d'entre tots els processos que s'han despertat arran dels canvis d'aquestes darreres dècades, aquell que més rellevància ha tingut en el camp de les identitats ha estat el *boom* de les noves

⁴⁴ Sobretot a partir dels anys vuitanta del segle passat i mostrant una major intensitat a mesura que avançaren els noranta i durant la darrera dècada.

⁴⁵ En aquest cas, entenem "cultura nacional" com aquella que ha estat estimulada per part dels Estats-Nació.

tecnologies (TIC). sembla que si es tenen en compte els antecedents històrics moltes de les identitats nacionals que han alimentat l'esperit de pertinença de generacions senceres durant aquests darrers temps, no esdevenen tan sòlides i homogènies com en alguns casos se'ns ha presentat. Malgrat aquesta circumstància, seria un error deixar de contemplar aquests idearis identitaris com potentíssimes plataformes generadores de personalitats col·lectives, com han estat durant els darrers segles. Com hem assenyalat, la intensitat d'aquest fenomen es deixa notar a dia d'avui encara en alguns racons del Planeta el sentiment de nació encara esdevé prou important i s'alimenta a diari pels engranatges dels governats i altres agents socials. A països d'origen musulmà, a diferents estats asiàtics de tradició comunista o en alguns dels països desenvolupats econòmicament, els estats segueixen incentivant tots aquests sentiments a través d'alguns dels instruments que abans hem assenyalat.

En qualsevol dels casos, l'enorme magnitud que ha assolit el desenvolupament dels mercats globals ha desbaratat l'ordre preexistent. Així les coses, la globalització⁴⁶ ha situat en superfície tot un cúmul de fenòmens que han acabat derivant en un nou escenari a on la cotització que fins a les hores havien tengut les anomenades "cultures nacionals"⁴⁷ tendeix a la baixa, tot si fem esment a elles com a motors susceptibles de conformar identitats. Tal vegada, d'entre tots els processos que s'han despertat arran dels canvis d'aquestes darreres dècades, aquell que més rellevància ha tengut hagi estat el *boom* de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

La revolució tecnològica ha deixat de ser una qüestió de mitjans per a convertir-se en una qüestió de fins, de tal manera que a aquells elements generadors d'identitats que abans hem assenyalat (família, escola, religió, agrupacions culturals, etc.) en l'actualitat se n'hi afegeixen de nous. Avui en dia és a partir d'aquests mitjans de masses des d'on s'incentiven activitats socials, polítiques, econòmiques, en definitiva, culturals. En tot aquest canvi, allò que resulta més

---

⁴⁶ Sobretot a partir dels anys vuitanta del segle passat i mostrant una major intensitat a mesura que avançaren els noranta i durant la darrera dècada.

⁴⁷ Resulta un tant significatiu el fenomen que s'ha detectat en diversos estats (el cas d'Espanya n'és un bon exemple) en els quals les Administracions estatals han anat perdent competències durant aquestes darreres dècades, tot en favor de nivells més baixos (comunitats autònomes i ajuntaments, en el cas espanyol) i també en nivells més elevats, com ara la Unió Europea.

rellevant és que les TIC ja no són simples instruments de difusió cultural, sinó que es converteixen per sí mateixes en una nova forma de crear cultura, normalment, a través de mitjans massius globals, assegura Marín (2002). Talment remarca aquesta mateixa autora, el ciberespai genera una cultura que depèn dels mercats a on els béns i els serveis són de ràpida obsolescència i passen d'una mà a l'altra al ritme de les seves possibilitats d'innovació tecnològica i informativa. El resultat de tot plegat, és que no hi ha identitats que resisteixin en un estat pur gaire temps davant la força dels estímuls generats des dels distints racons del geòide.

En efecte, les noves tecnologies han estimulat la creació d'unes noves identitats postmodernes -fortament marcades per la cultura mediàtica- que descansen sobre un univers desterritorialitzat i que són immensament efímeres i dèbils -ja que gairebé només es conjuguen en present-. De tots aquests processos en surten a diari noves tendències d'oci, nous models de vestimenta, noves manifestacions culturals, etc. sovint compartides arreu. Sigui com vulgui, l'aplec de transformacions viscudes arran de la nova era digital ha generat escenaris inèdits sobre els quals poder construir altres identitats a partir de noves conjuntures polítiques, socioeconòmiques o culturals. Així, avui en dia les fronteres no només esdevenen geogràfiques sinó que també romanen definides pels sistemes de comunicació.

Tot i això, alguns discursos continuen enfocant la reflexió a partir d'anàlisis espacials, tot partint de la dicotomia inherent a aquestes noves tendències la qual es debat entre la globalitat i la localitat. Davant aquesta conjuntura, Castells (2000) remarca que els Estats-Nació s'han vist absolutament desbordats pels fluxos globals a nivell econòmic, tecnològic i també en el camp de les comunicacions, els quals escapen sovint al seu propi control, tot posant en dubte la seva base legitimadora "moderna" del seu poder i de les seves funcions. Tanmateix, les conseqüències que aquest nou escenari està mostrant en el camp de les identitats, fonamentalment, ens condueix cap a dues direccions de sentit diametralment oposat.

Per un costat, s'està avançant cap a un creixement exponencial de l'homogeneïtzació cultural, de tal manera que caminem decididament cap allò que podríem anomenar la *dimensió global* de la postmodernitat. Aquest esdeveniment s'està alimentant de la progressiva debilitat de les identitats incentivades des de l'Estat-Nació, tal i com hem assenyalat anteriorment. Precisament, aquesta mateixa nova cultura "global" ens obliga reiteradament a posar en dubte el valor que des de temps pretèrits s'ha donat a determinades tradicions que, si bé no s'eliminen totalment, es veuen abocades a revisions contínues fruit del relativisme característic d'aquests temps (Giddens, 2000). En aquest sentit, tant els individus com els propis col·lectius han de conviure amb certs sentiments d'inseguretat com a conseqüència d'aquests continus qüestionaments d'aquelles fonts que fins a les hores havien donat sentit a les seves identitats.

És a partir d'aquesta realitat des d'on es pot explicar el segon efecte d'aquest procés globalitzador sobre el fenomen de les identitats. Així les coses, en paral·lel a aquest procés d'estandardització cultural, estan sorgint potents moviments de resistència identitària⁴⁸ lligats a cultures i tradicions locals. Segons Touraine (1997), allò que cerquen els integrants d'aquests moviments és un retorn a la seguretat que proporcionaven els valors i les conductes tradicionals, tot això sense tenir la necessitat de sotmetre'ls a la mirada crítica que impera en les societats hodiernes. Aquest mateix autor francès qualifica aquests grups com a agents de "desmodernització", fent esment a la seva voluntat expressa de separació davant els elements simbòlics dominants. Tant és així, que a partir d'aquestes dinàmiques és des d'on es poden entendre determinats moviments fonamentalistes, els quals es resignen a entrar dins l'aureola del capitalisme actual, tot reafirmant-se en un seguit de valors que interpreten en clau de propietat i als quals atorguen un origen ancestral⁴⁹.

A això, Berger i Luckmann (1997) afegeixen que la conseqüència més significativa d'aquesta pluralitat implícita d'aquest nou ordre, és una progressiva

---

⁴⁸ El nexa a partir del qual es poden conformar aquests moviments no és únic, de fet, hi ha grups d'arrel religiosa, lingüística, ètnica, etc.

⁴⁹ Determinats moviments islamistes són l'exemple més usat per explicar aquests fenòmens, tot i que en podem trobar de molts altres arreu dels cinc continents.

pèrdua del sentit de les nostres vides i la posterior desorientació que aquest fet pot produir. Tanmateix, aquests autors remarquen que les societats d'avui en dia no viuen en una permanent crisi de sentit, ni tampoc es tracta d'un fenomen generalitzat, però sí que són situacions que es donen amb una major freqüència. En qualsevol cas, la visió d'aquests dos autors ens permet compulsar l'existència d'aquests dos processos adversos en relació als patrons de pertinença que proposa la globalització.

Sigui com vulgui, alguns autors⁵⁰ han volgut sintetitzar tot aquest procés afirmant que hi ha una evident pèrdua d'identificacions consistentes amb les cultures nacionals i, a l'hora, s'està generant una nova tipologia de vincles i lleialtats per "damunt"⁵¹ i per "davall"⁵² del nivell Estat-Nació. El panorama resultant és l'existència d'un xoc frontal entre les tendències de caràcter universal i les que presenten un tarannà local que, de manera habitual, poden induir a una certa desorientació i fins i tot a un cert grau de conflicte interior entre els individus.

La font d'aquest conflicte sovint troba la seva gènesi en el descrèdit i en la manca de significat que s'atorga avui en dia a les tradicions com elements generadors de símbols identitaris. En el seu lloc, l'alternativa que se'ns planteja -fonamentada en l'homogeneïtzació- no ha mostrat símptomes d'una solidesa absoluta a l'hora de reemplaçar segons quines creences, sentiments i afectivitats preexistents. Tant és així, que aquesta dicotomia s'ha traduït en una multiplicitat de referents que, en molts casos, se'ns han mostrat absolutament contradictoris i han sotmesos a continus processos de revisió des dels mitjans de comunicació. Enmig d'aquest panorama, Lapresta (2004) planteja les repercussions que sobre el "jo" i sobre les identitats estan tenint aquests canvis socials. Així, proposa observar el fenomen a través de dues òptiques diferents. Per una banda, la perspectiva que atorga una centralitat significativa a la identitat i al "jo" i, per altre costat, planteja aquelles postures que van més enllà

---

⁵⁰ Castells (2000), Hall (1992), Touraine (1997)

⁵¹ Identitats a escala global, pròpies de la globalització.

⁵² Identitats locals sorgides com a moviments de resistència a les formes d'identificació a gran escala.

i proposen una dissolució del “jo”, posant en dubte l’operativitat i el significat del concepte d’identitat en les societats contemporànies⁵³.

3.1.3. El procés de construcció identitària en la població d’origen immigrant.

Com hem vist en els capítols precedents, l’estructura de les societats coetànies avança seguint un ritme incessable i força accelerat, tal i com marca l’exigència dels mercats globals. Precisament, una de les principals característiques d’aquesta globalització econòmica ha estat la creixent mobilitat de mercaderies i, en efecte, també de persones. Òbviament, aquests processos migratoris no esdevenen cap novetat en ple segle XXI, de fet, convé partir de la idea que l’home, ja des dels seus orígens, sempre s’ha desplaçat des d’uns indrets a altres del Planeta, amb la qual cosa l’actitud migratòria s’ha d’entendre com inherent a la pròpia persona. No són poques les zones de la Terra que han heretat mostres que permeten veure el caràcter ancestral d’aquest fenomen; així per exemple, en les zones andines hi han arribat distints pobles com ara els Quechua, els Aimara, els mestissos i els blancs.

Amb tot, val a dir que durant aquests darrers lustres els fluxos migratoris han presentat algunes novetats, tant a nivell quantitatiu com ara també a nivell qualitatiu. Així les coses, segons les dades de l’UNESCO, a l’any 2008, més de 200 milions de persones vivien a fora del seu país, fet que demostra que durant aquestes darreres dècades s’han accelerat els moviments migratoris d’una manera evident. Endemés, convé no deixar enrere que aquestes migracions han passat de ser fenòmens més aviat locals⁵⁴ a assumir una escala transoceànic on hi predominen els moviments de Sud cap a Nord: les contínues arribades de poblacions mexicanes o centreamericanes a Estats Units, de senegalesos a la Unió Europea o de filipins a determinats emirats del Golf Pèrsic, en són bons exemples. Precisament, serà sobre aquests fluxos

---

⁵³ L’existència d’aquests distints enfocaments ha estat tractada en capítols anteriors.

⁵⁴ En algunes ocasions eren migracions consistents en fluxos de població que passaven al país veïnat on hi havia una major quantitat de recursos, tal i com succeí en el cas de milers d’espanyols durant els anys quaranta i cinquanta.

migratoris (des de països subdesenvolupats a d'altres econòmicament més avançats) sobre els quals es centra aquesta investigació.

Tal i com veurem en apartats posteriors, la casuística que acompanya aquests fenòmens hodierns entremescla factors recents –com ara els avanços experimentats en matèria de mitjans de transport durant aquests darrers decennis- amb d'altres d'antiga vigència, de fet, resulta rellevant destacar que la principal causa de les migracions actuals segueix sent la mateixa que servia per explicar aquests fluxos segles enrere: una desigual distribució dels recursos entre unes zones i d'altres del Planeta. Definitivament, la solidesa d'aquesta “nova cultura migratòria” es posa de relleu quan algunes ONG's que operen en països africans asseguren que el 75% dels residents d'aquest continent es mostrarien disposats a migrar a un altre continent en recerca d'un nou estil de vida. D'aquesta manera idò, es posa de manifest que tot i les oscil·lacions que pugui marcar el pas del temps sembla que estam davant un fenomen que tindrà una certa projecció temporal.

Una de les conseqüències més immediates que han generat aquestes noves migracions ha estat la creixent normalització de les anomenades societats multiculturals en les quals conviuen col·lectius de nouvinguts amb poblacions autòctones. El fet de mostrar diferències substancials en aspectes tan sensibles com ara la llengua, les creences religioses o els mateixos codis de convivència, ha obligat a les societats d'acollida a generar tot un seguit d'estratègies encaminades a afavorir atmosferes de convivència a partir de les quals cada col·lectiu sigui capaç de reconèixer-se a sí mateix. A més, resulta fonamental que aquestes noves societats heterogènies permetin l'existència de canals de comunicació i d'intercanvi entre els distints grups. En qualsevol dels casos, a hores d'ara sembla que tant en l'òrbita teòrica impulsada per la comunitat científica com en la pràctica incentivada per les administracions, s'estan incentivant els models de múltiple identitat cultural. Aquestes propostes sostenen que és factible que una persona es pugui sentir identificada amb més d'una cultura, sense que aquest fet suposi una renúncia a les seves arrels d'origen.

Com és de suposar, aquest nou paradigma de múltiple pertinença ha tingut efectes remarcables sobre els sistemes tradicionals de construcció identitària. Així les coses, els col·lectius d'immigrants que arriben a nous espais es veuen sotmesos a un procés de reconstrucció identitària generat de forma bidireccional (Hernández i Cabrera, 2006). Per un costat, les persones que pertanyen a col·lectius minoritaris⁵⁵ necessiten desenvolupar estratègies d'integració dins la cultura que els acull amb l'objectiu que aquests nousvinguts puguin situar-se social psicològicament respecte als grups majoritaris. Per altre costat, també resulta prou significatiu que els grups majoritaris també siguin capaços de poder posar en marxa noves relacions socials amb els nous ciutadans. D'aquesta manera, els col·lectius d'immigrants es veuen obligats a mostrar un cert equilibri entre el manteniment i el compromís amb les seves arrels (identitat ètnica) i una necessitat d'aproximar-se i introduir-se en els nous models de vida que es plantegen en el lloc de destí (aculturació)⁵⁶. Així idò, serà a partir de l'anàlisi d'aquests dos conceptes – el d'identitat ètnica i el d'aculturació– des d'on podrem entendre i analitzar la complexitat dels processos de reconfiguració identitària en grups de nousvinguts.

3.1.3.1. El manteniment de les arrels: la identitat ètnica.

El vocable “ètnia” prové de la paraula grega “*ethos*” que significa poble o nació. Lapresta (2004) assenyala que l'etnicitat fa referència a les perspectives i pràctiques culturals que distingeixen a un col·lectiu d'individus, però per poder parlar realment de grup ètnic aquests atributs han de recollir característiques culturals tals com la llengua, la història, el territori o els costums. Amb tot, la identitat ètnica no només es fonamenta sobre trets de caràcter físic (com pugui ser el color de la pell), sinó també atén a aspectes derivats dels rols socials, valors culturals o les herències transmises pels membres d'un mateix grup ètnic. La convergència en tot aquest aplec d'atributs, acaba generant que les

---

⁵⁵ Quan ens referim a “grups minoritaris”, en aquest context, fem esment als col·lectius d'immigrants ubicats en el destí del seu procés migratori. En canvi, quan ens referim a “grups majoritaris” estam parlant de la societat d'acollida.

⁵⁶ Com veurem en el proper punt, el fet de mantenir una posició ferma en la conservació de la identitat ètnica no implica que no es puguin interioritzar noves cultures, tal i com indiquen els models d'identificació cultural ortogonal (Massot, 2003).

persones que comparteixen un mateix col·lectiu ètnic es vegin i es sentin –i també siguin vistos i sentits pels altres- com a persones culturalment diferents. No debades, atributs com ara l'herència cultural, els símbols o les relacions socials formen part de la major part de definicions d'identitat.

El procés de desenvolupament de la identitat ètnica és un fenomen de caràcter psicosocial (Cabrera, Espín, Marín i Rodríguez, 1998) ja que, en ell, s'han de tenir en compte tant elements propis de la naturalesa del subjecte⁵⁷ com ara també d'altres derivats de la relació entre els distints integrants del grup. En aquest sentit, Romer (2006) es refereix a la identitat ètnica com un tipus d'identitat social que es transmet mitjançant mecanismes ideològics i s'expressa i renova de forma permanent en el nivell de la vida quotidiana i, en aquest procés, la identitat individual s'articula amb la identitat del grup de pertinença el qual transmet a l'individu la memòria històrica, la visió del món i la vida i la seva ubicació entre ells. Aquesta òptica es completa amb el concepte *d'alteritat*, de fet, no es pot entendre la identitat ètnica d'un determinat poble sense la presència d'altres pobles que permetin diferenciar-lo de la resta.

En referència a tot això, és molt poblable que les persones que conviuen constantment en societats plurals a nivell ètnic (on la presència de *l'altre* és un fet habitual), siguin més conscients de la seva pròpia identitat ètnica. La situació que acabem de descriure és perfectament traslladable als col·lectius d'immigrants extracomunitaris que resideixen a les societats europees, que tampoc es mostren alienes a aquesta realitat. En aquests casos, la consciència de la pròpia identitat ètnica de ben segur és més elevada, quan els sistemes socials mostren diferents esglaons de poder entre els distints grups que conformen aquestes societats.

A tot això, cal cercar resposta a alguns interrogants: quines són les variables que s'han de tenir en compte per analitzar la identitat ètnica? A partir de quins ítems s'han dissenyat els estudis referits a aquest fenomen? Quins són els

---

⁵⁷Massot (2003) assegura que la migració posa a prova l'estabilitat psíquica i emocional perquè suposa que aquestes persones perden els rols que ocupaven antigament a la seva comunitat, com a membres de la família (fills, pares, germans, etc.), com a integrants d'un equip de feina al treball, com amics, etc.

models teòrics més rellevants publicats entorn a la qüestió? Aquestes i d'altres, són preguntes que s'han hagut de plantejar, des d'aquesta investigació, tot en pro de poder planificar i executar el treball de camp que es presenta en capítols posteriors.

Algunes propostes teòriques per a la mesura de la Identitat ètnica.

En referència als models d'identitat ètnica, és important partir de la idea que existeix una certa tradició⁵⁸ en aquesta mena d'estudis, tradició de la qual hem heretat una varietat considerable de propostes teòriques. Tot i que aquests models giren entorn d'un mateix eix (la identitat ètnica), mostren algunes diferències en quant al seu plantejament, així les coses hi ha models que centren més les seves mires en el propi contingut⁵⁹ del concepte i, en canvi, altres propostes han accentuat més els seus estudis en analitzar el processos a partir dels quals es forma aquesta identitat ètnica⁶⁰.

En el cas de l'estudi que us ocupa, es té com a una de les fites a assolir la mesura del grau d'identitat ètnica de les poblacions immigrants residents a l'exemple de Palma i, per aquest motiu, centrarem l'anàlisi d'aquest capítol en els models que expressen els components de la identitat ètnica que després ens serviran per avaluar el grau de compromís amb els orígens d'aquests contingents de nousvinguts. Han estat diversos els investigadors⁶¹ que han coincidit a l'hora de plantejar els components específics de la identitat ètnica. Aquests estudis han fixat els següents factors com a fonamentals en l'estudi d'aquest fenomen:

- L'autoidentificació. Es tracta de valorar la categorització d'un mateix com a integrant d'un determinat col·lectiu ètnic. Tal i com afegeixen Espín, Marín, Rodríguez i Cabrera (2000), més que tractar-se d'un component aquesta

---

⁵⁸ Sobretot cultivada als països anglosaxons que són el bressol de les actuals societats multiculturals.

⁵⁹ Els models de Phinney (1991) i el d'Isajiw (1990) són els que més ressò han tengut entre la comunitat d'observadors del fenomen, talment recull Márquez (2004).

⁶⁰ Les propostes d'Atkinson (1989) o de Helms (1995) en són alguns exemple que recull Márquez (2004).

⁶¹ Márquez (2004) recull alguns d'aquests autors com ara About (1987), Rotheram i Phinney (1987), Phinney (1991), Espín, Marín, Rodríguez i Cabrera (2000)

qualitat es podria interpretar com un prerrequisit, car es dóna per entès que tots i cada un dels membres d'un grup s'hi senten integrants.

- Actituds cap el propi grup ètnic i l'avaluació que se'n fa d'aquest col·lectiu. En aquest cas, els distints models fan menció a la disposició emocional que mostra el propi subjecte a acceptar i valorar els costums, els valors i les conductes dels membres del grup ètnic.
- L'actitud cap a un mateix com a membre d'un col·lectiu. Aquí es mostra la preferència pel fet de ser membre d'un determinat grup i, a més, sentir-se feliç per formar-hi part.
- Coneixement i interès sobre el grup ètnic. Aquest nivell de domini en relació al conjunt pot mostrar-se de manera passiva o activa. En el primer cas, el subjecte mostra un aprenentatge fonamentat en l'àmbit de la família, a l'escola o demés vivències pròpies dels processos de socialització a distints àmbits. En canvi, és possible que aquest procés sigui actiu si el coneixement deriva d'un interès per part del propi individu a l'hora de cercar, conèixer i entendre la seva pròpia cultura.
- Maneres de fer i conductes ètniques. Serien el conjunt de comportaments i manifestacions de les persones característiques del seu grup ètnic⁶², així com els rols que duen a terme per formar part d'ell.
- Grau de compromís amb la identitat ètnica. En aquesta darrer component, es fa referència a la reafirmació i a l'orgull que sent un subjecte de pertànyer a un determinat grup i, en efecte, la defensa que en pugui fer de la seva etnicitat.

D'acord amb aquests models els components que conformen la identitat ètnica que acabem de descriure, s'entenen com un continu en el qual la persona es pot situar en un nivell baix de compromís ètnic o amb un nivell alt. En la Figura

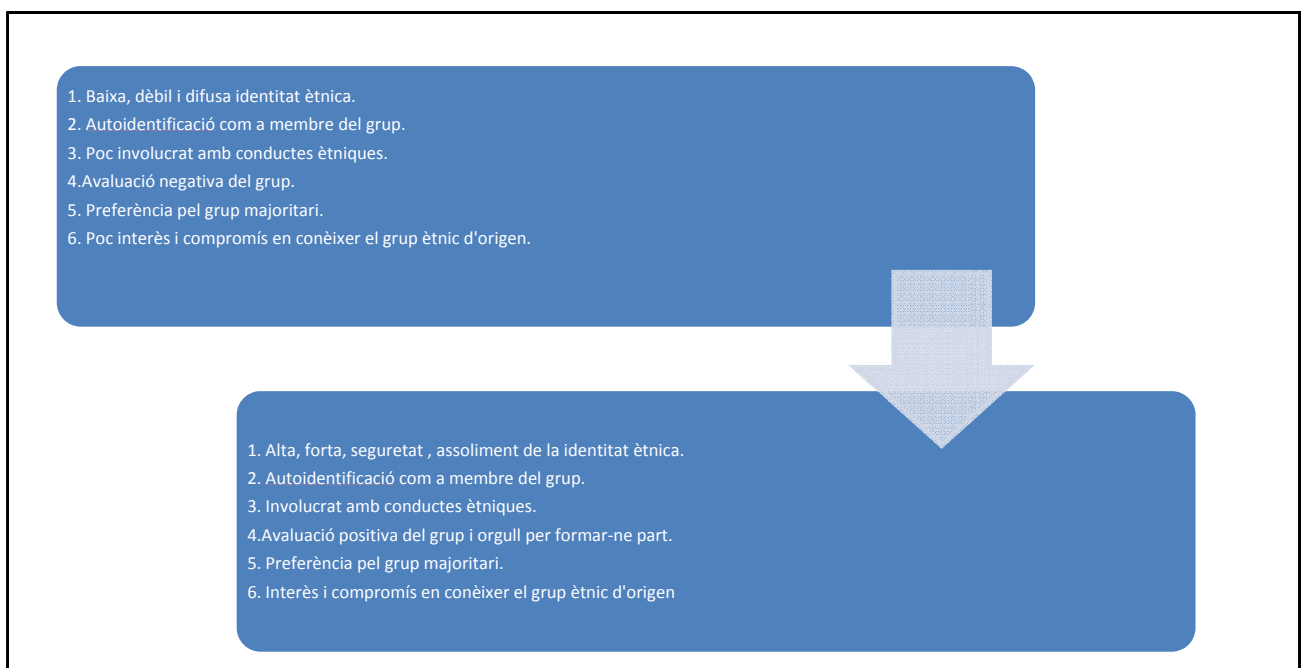
---

⁶² Aquest punt, està força relacionat amb el grau de voluntat que mostri la població immigrant de ser fidel a les conductes i codis propis de la societat d'on procedeix.

6, apareix la representació recollida per Espín, Marín, Rodríguez i Cabrera (2000) en referència al model de Phinney (1991).

Aquests mateixos models, han realitzat alguns estudis orientats a analitzar l'estructura i el grau d'independència dels distints components de la identitat ètnica. Les principals conclusions d'aquestes investigacions ens mostren com l'estructura i la definició dels factors varien en funció del grup ètnic que tractem i, fins i tot, segons l'edat dins del subjecte dins el mateix col·lectiu ètnic.

Fig. 6. Els components de la identitat ètnica com a continu.

FONT: elaboració pròpia a partir dels plantejaments d'Espín, Marín, Rodríguez i Cabrera (2000) en referència al model de Phinney (1991).

Altra proposta teòrica ens arriba de la mà de Bernal i Knight (1993) que recullen en la seva publicació Espín, Marín, Rodríguez i Cabrera (2000). Aquests autors identifiquen cinc components de la identitat ètnica, sobretot centrant-se en l'etapa de la infància:

- a) L'autoidentificació ètnica.
- b) La constància ètnica.
- c) Les conductes i els rols ètnics.

- d) Els coneixements ètnics.
- e) Els sentiments i preferències ètniques.

Tal i com es pot observar, la proposta de Bernal i Knight (1993) guarda moltes similituds amb l'anterior model que hem exposat. Tal vegada, una de les principals novetats que incorpora aquesta nova panoràmica sigui el concepte de "constància ètnica". Aquest terme, fa esment a la consciència de què el propi grup no canvia en el transcurs del temps.

Tanmateix, no es pot analitzar el concepte d'identitat ètnica sense fer esment al model multidimensional proposat per Isajiw (1990). Es tracta d'una panoràmica que planteja que l'estudi de la identitat ètnica pot ser dividit en dos grans blocs: els elements interns i els elements externs. Dins cada una d'aquestes àmplies vessants, l'autor diu que s'hi poden trobar els elements que formen part d'aquesta identitat. La separació entre els aspectes interns i externs, respon fonamentalment a una divisió entre els trets psicològics i els de caràcter social que formen part de la mateixa naturalesa del concepte d'identitat ètnica⁶³.

Pel que fa referència als components externs, val a dir que recullen totes les conductes socials i culturals observables en l'entorn. Tal i com es pot observar en la Figura 7, els ítems que ens permeten valorar aquestes conductes són diversos: el llenguatge que s'utilitza i com es fa servir (en quins àmbits), l'entorn de les amistats (si es tracta d'amics de la mateixa ètnia o si són originaris del lloc de destí), el grau de participació en activitats organitzades pel mateix grup ètnic (en aquest punt veurem la significació de les associacions d'immigrants com a generadors de dinàmiques culturals dels grups minoritaris), la presència i consum de mitjans de comunicació ètnics (aquí es fa esment a la influència que poden tenir determinats canals de televisió, pàgines web, diaris, etc.) i les tradicions ètniques (on s'analitza si la persona en qüestió manté rituals propis de la seva terra d'origen).

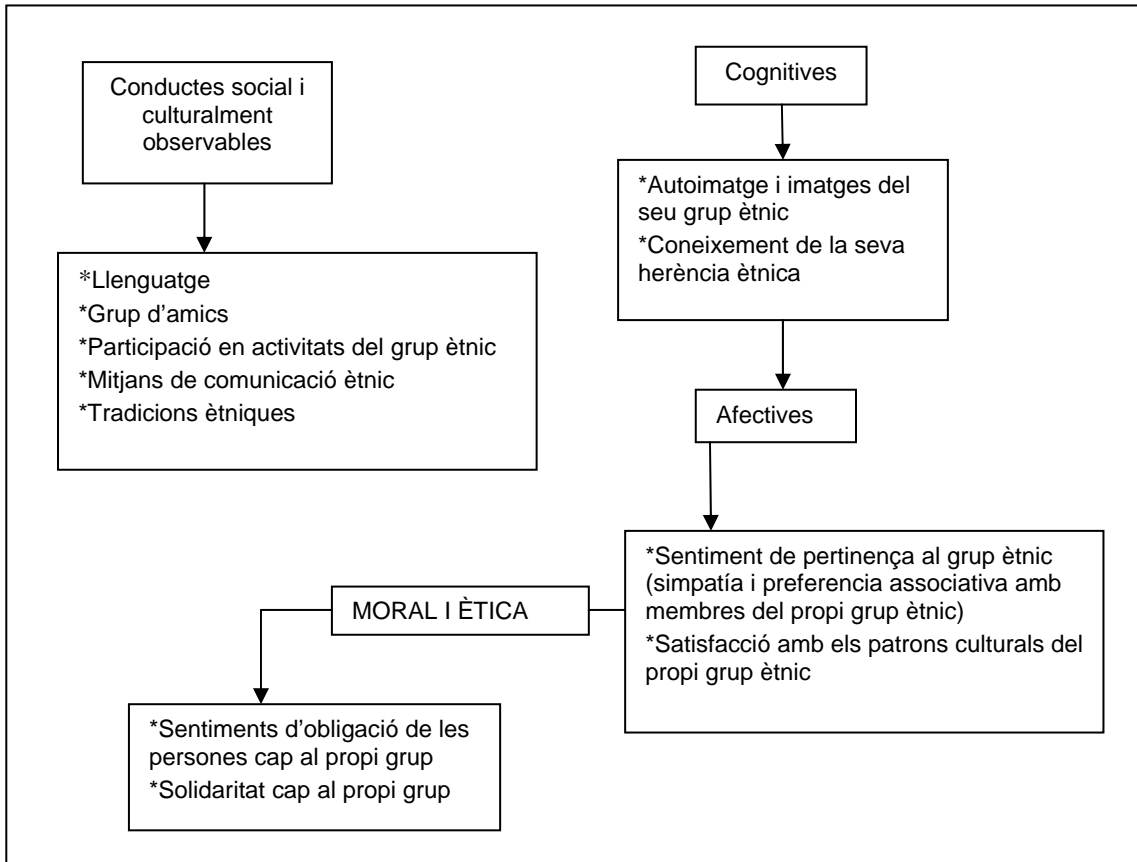
---

⁶³ En la part inicial d'aquest mateix punt, es comença proposant una definició de la identitat ètnica entesa com un fenomen de caràcter psicosocial.

Quant a les variables internes, Isajiw (1990) estableix tres subdivisions i separa els aspectes cognitius, els afectius i els de caire moral. En els aspectes cognitius, hi apareixen variables com ara l'autoimatge i la visió que en té un del seu propi grup ètnic, el grau de coneixement de la història del seu propi col·lectiu i, finalment, els valors que defineixen a la seva ètnia. En la dimensió afectiva, s'hi sumen el factor relatiu a la seguretat, la simpatia i la preferència associativa amb els demés membres que conformen el grup i, en segon lloc, els sentiments de confort i seguretat amb els patrons culturals del propi col·lectiu en oposició amb els patrons d'altres grups.

Ja en un darrer nivell, ens trobem amb la vessant ètica i moral en la qual es pot distingir dos aspectes fonamentals: la importància de l'ajuda i el compromís que es té amb els problemes existents en el lloc d'origen i, en segon lloc, les obligacions percebudes per l'individu com a ineludibles en relació al poble dels seus orígens. Tot i la rellevància que han tingut els esquemes d'Isajiw (1990), alguns observadors del fenomen sovint hi han atribuït algunes mancances. Tal volta, la major de les recriminacions que s'han realitzat entorn a aquesta teoria tingui a veure amb el fet que no es contemplin les hipotètiques interaccions de la pròpia cultura amb altres. D'alguna manera, es planteja un anàlisi aïllat de la identitat ètnica fora preveure l'existència d'un feedback entre els diversos paisatges ètnics.

Fig. 7. Els components de la identitat ètnica segons el model d'Isajiw (1990)

FONT: Márquez (2004) en referència al Model d'Isajiw (1990)

Amb tot, existeixen altres models que proposen fórmules distintes a l'hora d'estudiar els components de la identitat ètnica, molts dels quals encara es veuen immersos en un procés de validació a través de diversos estudis i investigacions. Seguidament, d'una manera esquemàtica es presenten algunes d'aquestes propostes en les quals es poden observar com autors com ara Banks (1994), Bennett (1986, 1993) o Christensen (1995) proposen una gradació amb distints estadis que van des de la manca d'interacció entre distints grups (tancament dins la pròpia identitat ètnica) fins a una interconnexió cultural (fonamentada en el reconeixement i el respecte d'altres grups), tal i com recull Márquez (2004) en la seva investigació.

Fig. 8. El procés de la identitat ètnica segons el model de Banks (1994)

MODEL DE BANKS (1994)					
Captivitat psicològica ètnica	Encapsulació ètnica	Clarificació ètnica	Bietnicitat	Multietnicitat i nacionalisme reflexiu	Globalisme o competència global
<p>La persona interioritza els estereotips i opinions negatives en relació al seu grup ètnic.</p> <p>La persona de la cultura dominant no té consciència d'aquesta etapa, fet que no esdevé amb la pertinença a la cultura minoritària.</p>	<p>El grup majoritari interioritza la inferioritat dels altres grups.</p> <p>Marginació dels "altres".</p> <p>S'eleva l'etnocentrisme.</p>	<p>L'acceptació d'un mateix és un prerrequisit per l'acceptació positiva dels demés.</p> <p>Els grups ètnics veuen aspectes positius i negatius dels seus propis grups ètnics.</p> <p>Les persones s'obren i veuen que hi ha moltes coses que els uneixen als demés.</p>	<p>Les persones mostren habilitats i desitjos de funcionar en dues cultures.</p>	<p>Les persones que han desenvolupat i competent encreuament cultural, es mouen més enllà dels aspectes de la seva cultura i les altres cultures.</p> <p>S'afavoreixen ciutadans responsables, reflexius i crítics.</p>	<p>Extensió de l'etapa anterior. Les persones aprenen a equilibrar les seves identitats</p>

FONT: Màrquez (2004) en referència al Model de Banks (1994)

Fig. 9. El procés de la identitat ètnica segons el model de Bennett (1986, 1993)

Rebuig o Negació	Defensa	Minimització	Acceptació	Adaptació	Integració
<p>Desconeixement de les diferències o diferència.</p> <p>Les persones assumeixen un únic punt de vista: el seu.</p>	<p>Les persones se n'adonen de diferents vivències, però ho fan de manera etnocèntrica.</p> <p>Es proposen tres camins:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Els que denigren l'altra cultura. -Els que consideren la pròpia com a superior. -Els que viuen fora de la seva comunitat l'enalteixen com a superior. 	<p>Les persones minimitzen les diferències però segueixen actuant dins del seu propi paradigma cultural.</p>	<p>Les persones reconeixen que "altres" tenen diferents valors i punts de vista del món.</p> <p>Comencen a acceptar i respectar els altres comportaments i estils de comunicació.</p>	<p>Les persones actuen de manera etno-relativa i són capaces de pensar i actuar des de la perspectiva de l'altra cultura.</p>	<p>Dues fases:</p> <p>Avaluació contextual.</p> <p>Marginalitat constructiva: les persones veuen fora d'elles i es col·loquen fora de tots els marcs culturals.</p>

FONT: Màrquez (2004) en referència al Model de Bennett (1986,1993)

Fig. 10. El procés de la identitat ètnica segons el model de Christensen (1995)

Ignorància o Inconsciència	Inici de la consciència	Consciència Conscient	Consolidació de la consciència	Rebassa la consciència
Les persones (grup majoritari o minoritari) pensen que mai s'han donat diferències culturals, ètniques i racials	<p>Les persones d'ambdós grups se n'adonen de la dissonància cognitiva.</p> <p>Grup majoritari: són conscients dels estereotips ètics i culturals i es qüestionen la posició social de les cultures.</p> <p>Grup minoritari: són conscients dels prejudicis i la discriminació i com això incideix en les seves vides. Es qüestionen la posició social de la seva cultura i la dels "altres".</p>	<p>Els grups majoritaris i minoritaris: Coneixen les diferències culturals però es senten insegurs de com integrar i usar aquest coneixement en la vida diària.</p> <p>Grup majoritari: en una segona etapa senten curiositat, por, rebuig, culpabilitat...</p> <p>Grup minoritari: en una segona etapa senten emoció, rebuig, tristesa, competència i còlera.</p>	Acceptació positiva i integració de la pròpia identitat i l'acollida d'altres cultures i grups.	<p>Ambdós grups van més enllà de limitacions i els dictàmens socials.</p> <p>Relació i interconnexió entre diferents cultures i grups</p>

FONT: Márquez (2004) en referència al el model de Christensen (1995)

Tal i com es pot observar, aquests models ja incorporen una mirada més decidida cap a la relació existent entre el grup ètnic en qüestió i d'altres cultures, fet que ens permet submergir-nos en el següent apartat en el qual tractarem d'analitzar la relació existent entre el concepte d'aculturació i la pròpia identitat ètnica.

3.1.3.2. Els processos d'assimilació de noves competències culturals i els efectes que tenen en la identitat ètnica.

Una vegada definit i explicat el concepte d'identitat ètnica, així com els components que formen part d'ella a través de diversos models, no podem avançar en la nostra investigació sense fer una aturada en els processos d'assimilació de noves competències culturals o d'aculturació. Així les coses, si partim de la premissa que estem analitzant la identitat de poblacions immigrants, resulta prou transcendent tenir en ment que es tracta d'interpretar el comportament de persones que conviuen enmig de diverses cultures. En

efecte, esdevé imprescindible detallar quines són les alteracions que suscita en la identitat de la persona el fet de viure en societats culturalment diferents.

Quan es parla d'aculturació es fa referència al conjunt de transformacions que es donen quan persones o col·lectius procedents de diferents contextos culturals entren en contacte regular amb una altra cultura, fet que els obliga a incorporar tot un seguit de canvis en les seves vides (Castellà, 2003). En relació a aquest mateix concepte, Massot (2003) va més enllà i afirma que es tracta d'un procés que implica un contacte entre dues cultures les quals es comencen a relacionar i, en segon terme, sofreixen alteracions. Es considera un fenomen psicosocial multidimensional, el qual es reflecteix en els canvis psicològics esdevinguts als individus com a conseqüència de la trobada amb una altra cultura.

Ambdues concepcions del terme que analitzem en aquest punt, posen de relleu una de les idees amb les quals hem estudiat la identitat ètnica en pàgines anteriors: aquest sentiment de pertinença amb una determinada ètnia no solament es veu influïda pel propi grup ètnic, sinó també per la relació que manté amb altres col·lectius ètnics i les persones que hi formen part.

Tradicionalment les investigacions teòriques que han incidit en l'estudi de les relacions interètniques en qüestions d'identitat, han partit des d'uns plantejaments anomenats com a *models bipolars*⁶⁴. Segons aquestes propostes, l'anàlisi es construïa d'una forma un tant dicotòmica ja que, per un costat, es plantejava el grau de retenció de la identitat de la persona com a membre d'un determinat col·lectiu ètnic i, altrament, es podia mesurar el nivell d'adopció d'una identitat moderada com a conseqüència de l'aculturació en el grup majoritari (Massot, 2003).

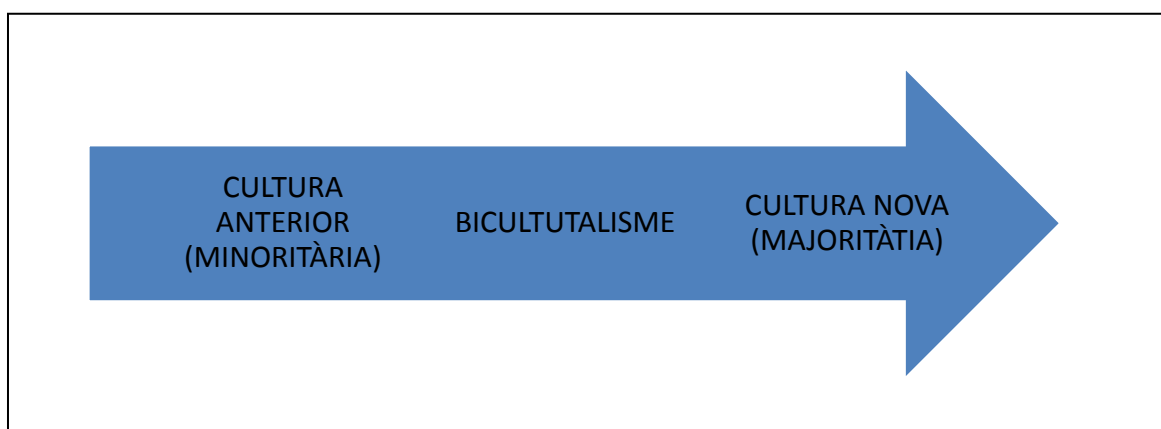
---

⁶⁴ Castellà (2003) cita diferents autors que han plantejats estudis entorn d'aquest fenomen a partir d'òptiques bipolars com ara són Galloway (1995), Kurilla (1997), Caetano (1998) o Clark (1998)

D'aquesta manera, estudis com ara els de Gordons (1964) que recull Castellà (2003) plantegen un model⁶⁵ que, per ventura avui en dia esdevé un tant superficial, però que ha tingut un cert ressò en la comunitat científica anys enrere. Tal i com es pot observar en la Figura 10, aquesta visió situa en un extrem la comunitat de cultura minoritària que, en aquest cas, seria el col·lectiu immigrant i, en l'altre extrem, hi trobem la cultura de la societat que acull a aquests nousvinguts i que, en efecte, es presenta com a majoritària.

Així les coses, aquests models proposen que a mesura que l'individu s'aproxima a la cultura pròpia de la societat de destí va perdent relació amb la cultura d'origen. En aquest procés, hi apareix una etapa de biculturalisme que amb el pas del temps acaba per transformar-se en una adopció de la cultura majoritària i un oblit dels orígens. L'èxit d'aquest procés seria assolir la plena assimilació cultural per part de la persona immigrant de la nova cultura que l'envolta i, en el cas de que no es produeixi així, sempre s'atribueix la causa del fracàs a la persona nousvinguda ja que no es contemplan altres factors com ara un ambient poc favorable per l'assimilació. En conseqüència, segons aquestes teories la identitat ètnica pot ser un obstacle important a l'hora de plantejar pràctiques d'assimilació cultural.

Fig. 11. Model d'assimilació cultural. Procés Lineal d'Assimilació Cultural.

FONT: Castellà (2003:) en referència al models bipolars d'aculturació.

⁶⁵ Aquests models són coneguts com a "Models Unidireccionals d'Aculturació" (Castellà 2003).

Avui en dia, sembla que aquests models bipolars d'aculturació ja es donen per superats i, de fet, els plantejaments teòrics entorn de l'aculturació parteixen d'uns escenaris més complexos. D'aquesta manera es parteix del fet que la identificació que una persona pugui tenir amb una determinada cultura esdevé essencialment independent de la identificació amb altres cultures. En aquest sentit, aquests nous models coneguts com a d'identificació cultural *ortogonal* impliquen que el fet que una persona sigui de la cultura A no implica que pugui sentir-se plenament identificada amb la cultura B, sense que això suposi una menor identificació amb la primera de les ètnies citades.

Sense cap dubte, aquesta nova perspectiva ha suposat una nova òptica del fenomen i un impuls a les polítiques d'integració existents a molts països europeus. Amb tot, segons aquests models una persona és capaç d'anar adquirint patrons, conductes o normes d'una altra cultura –entesa com a nova- i a l'hora pot mantenir els propis quan es donen en ambients diferents o que no són incompatibles. Alguns autors com ara Castellà (2003) o Massot (2003) incorporen la idea que el subjecte postmodern és capaç d'adquirir competències culturals emeses en diversos codis, és a dir, a través de distintes cultures. Evidentment, aquests nous esquemes rompen de forma rotunda amb els plantejaments bipolars que partien de la idea que quan un subjecte començava a assimilar una determinada cultura anava perdent competències culturals de l'antiga.

Han estat diversos els autors, que han establert teories en relació a aquesta visió d'identificació ortogonal, ja sigui d'una manera més o menys avançada. Un dels models que compta amb una certa tradició és el proposat i revisat per Berry (1998)⁶⁶ i, tal i com recull la investigació de Castellà (2003), altres autors com ara Cuellar, Nyberg, Maldonado i Roberts (1997) o Araujo (1996), han establert propostes en una direcció semblant a la de Berry (1998). Ja en una línia sensiblement diferent emperò dins aquesta mateixa tendència, apareixen altres propostes com ara el Model Interactiu d'Aculturació (MIA) (Bourhis et al.

---

⁶⁶ Model Multicultural de Berry(1998) que esdevé una revisió al propi model fet per aquest autor anys enrere (1980).

1997) o el Model Ecològic Contextual d'Aculturació impulsat per autors com ara Bronfenbrenner (1987) o Kelly (1992) com cita el mateix Castellà (2003).

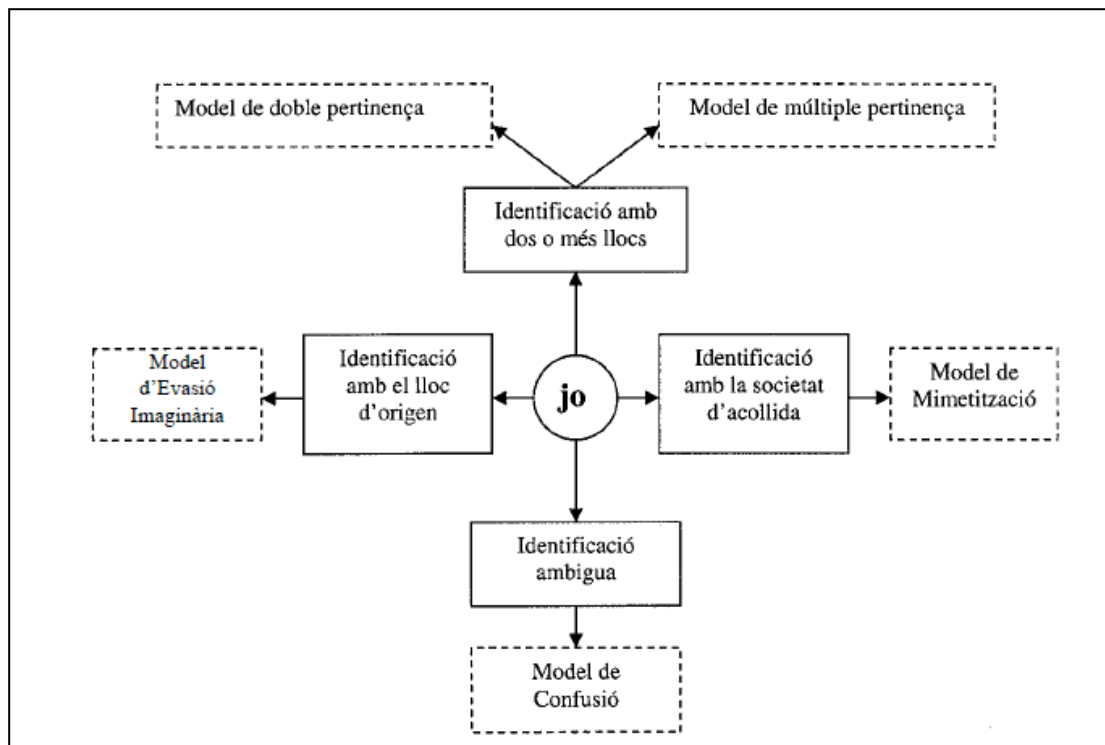
Tot i aquest ampli ventall de propostes teòriques, degut a les característiques que envolten la nostra investigació resulta indispensable aturar-nos en la proposta de Massot (2003). No debades, els estudis que han ajudat a validar aquest model s'han centrat en fills i filles d'immigrants llatinoamericans a Catalunya. La proposta teòrica d'aquesta autora, s'ha d'entendre i interpretar dins la concepció ortogonal d'aculturació i contempla una visió evolutiva del propi terme perquè es té en compte que els adolescents passen per tot un seguit d'estadis diferents en l'empresa de poder integrar-se de ple dins la societat que just els acull.

Partint dels esquemes proposats per Isajiw (1990)⁶⁷, aquest model ortogonal s'ha basat en l'estudi detallat dels components interns de la identitat: l'autoidentificació i el procés d'integració. En la Figura 11, apareixen els distints escenaris que es poden derivar d'un procés d'aculturació (que l'autora anomena els "sentiments de pertinença") i les situacions que acaben generant cada una d'aquestes opcions. Per exemple, com es pot apreciar, els individus que tenen una identificació amb la societat d'acollida sovint s'associen amb models de mimetització.

---

⁶⁷ Veure components de la identitat ètnica a l'apartat anterior.

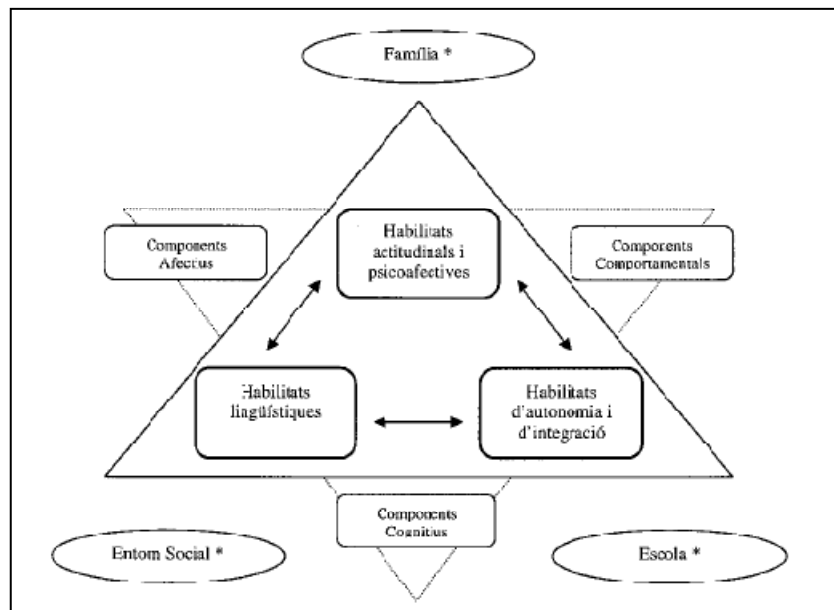
Fig. 12. Model de pertinença i competències culturals plantejat per Massot.

FONT: Massot (2003).

Una vegada establerta la proposta en relació als sentiments de pertinença i els models que s'associen a cada un d'aquests sentiments, Massot (2003), remarca la significació que té el desenvolupament de les competències culturals. En aquest cas, aquesta perspectiva emfatitza l'anàlisi a tres bandes: els components afectius, els de caràcter comportamental i també els cognitius. Endemés de tot això, l'estudi introdueix la variables context com a fonamental en la reflexió i, en aquest sentit, proposa l'entorn familiar, l'escola i també l'entorn social com els tres ambients en els quals l'individu va perfilant aquesta identitat. En la Figura 12, es poden apreciar amb certa nitidesa les funcions i les interrelacions dels atributs que acabem de comentar.

Fig. 13. Model de pertinença i competències culturals plantejat per Massot.

FONT: Massot (2003)..

Tot seguit, farem una breu descripció de les característiques més significatives de cada un dels models⁶⁸ o escenaris identitaris que proposa aquesta visió de Massot (2003), tot fent esment a processos que estan protagonitzats per joves immigrants.

Model de Mimetització.

- L'individu no reconeix o tendeix a rebutjar la cultura d'origen. Aquest fet, a la llarga, esdevé un instrument que els facilita la integració en la societat que els acull.
- Usualment, es tracta de persones que han tingut experiències negatives en relació amb la seva cultura d'origen. En moltes ocasions, es tracta d'adolescents amb infàncies difícils a la comunitat que els ha vist néixer.
- Aquesta actitud d'imitació es manifesta quan acostumen a utilitzar codis propis de la seva cultura d'origen o de la destí segons els convé: per exemple,

⁶⁸ Apareixen en la Figura 12.

fan servir codis propis de l'origen en situacions familiars i, en canvi, utilitzen codis diferents a l'escola.

- Aquesta necessitat d'haver de baratar el codi en funció de l'ambient, segons aquests plantejaments, respon a una creença més o menys explícita de pensar que la cultura del lloc de destí de la migració esdevé superior que no pas la que han portat del seu lloc d'origen.

Model de confusió.

- Aquests joves afirmen que no tenen gaire clar el sentit de pertinença i reconeixen que tenen elements propis de les dues cultures, sense pensar que aquest fet impliqui haver de pertànyer a totes dues alhora.
- Manifesten que senten una certa pressió de l'entorn per escollir entre alguna d'aquestes opcions. En molts casos les pressions arribades des de casa s'emmarquen en un sentiment de no defraudar la cultura d'origen i, contràriament, les pressions arribades d'altres àmbits com l'escola o els amics poden representar la necessitat d'haver d'assumir codis nous per poder assolir una integració plena.
- Aquesta situació d'ambigüitat o d'indefinició, sovint acaba desembocant en una voluntat de no voler ser excessivament crítics ni tampoc defensors se cap de les dues cultures en qüestió.

Model d'evasió imaginària.

- Aquests casos, normalment, estan protagonitzats per adolescents que tenen problemes amb l'entorn que els acull i manifesten una voluntat expressa a voler tornar al país que els ha vist néixer.
- La mala situació que els afecta en el destí migratori, facilita la creació d'una visió absolutament idealitzada del lloc d'origen que, endemés, sovint representa la solució als problemes que envolten la vida d'aquestes persones.

Evidentment aquests trastorns apareixen associats a la societat en la qual viuen i, en conseqüència, mostren un rebuig evident cap a ella i de cap de les maneres mostren una predisposició per acceptar i assimilar els seus codis.

Model de doble pertinença.

- En aquesta categoria, les persones que hi formen part participen i demostren competències culturals tant pel que fa a la cultura del seu país de procedència, com ara també pel que representa al seu país o regió de residència. En aquest sentit, val a dir que són subjectes que no es tanquen a cap grup i, normalment, tenen relacions amistoses a ambdues bandes. Fins i tot, aquesta actitud eminentment oberta, fa que es tracti de persones obertes a rebre codis de terceres cultures amb les quals puguin entrar en contacte.

- El respecte a la cultura d'origen ve marcada, en moltes ocasions, pels records que sovint apareixen en un entorn familiar relacionats amb la infància viscuda allà i, fins i tot, amb els relats que puguin escoltar en relació a la terra d'origen per part dels pares, padrins o germans. Altrament senten una certa estimació i respecte per la cultura del lloc on resideixen ja que, moltes d'aquestes persones han viscut bona part de les seves vides en aquests indrets d'acollida i, en efecte, han sembrat un cert compromís amb aquest entorn que els envolta.

- S'identifiquen amb aquest model aquelles gents que es troben en una etapa de certa maduresa i, sens dubte, que és una de les alternatives més ben valorades quant a la voluntat d'integrar-se i també d'integrar.

Model de múltiple pertinença.

- Existeix un reconeixement de pertinença amb tots els llocs on s'ha estat, sent aquest un model més ampli que no pas l'anterior. Com és de suposar, aquest és només un sistema aplicable en contextos en els quals els individus demostrin una adaptació adequada i flexible en diferents ambients

socioculturals. Han de ser capaços de saber entendre, apreciar i compartir diferents valors, símbols i les institucions de diverses cultures.

- Des d'aquesta perspectiva, esdevé tan important que el subjecte demostrï un cert compromís cap a la seva pròpia cultura⁶⁹, com ara també una preocupació i empatia per altres grups amb els quals hi té relació. Aquest, és l'únic camí que farà arribar aquestes persones a trobar-se amb una identitat construïda a partir de múltiples pertinences.
- De totes les pertinences que van solidificant la identitat de la persona en qüestió, no n'hi ha cap que es presenti com a prescindible ja que totes són necessàries. Tot i això, no totes aquestes influències es mostren amb el mateix grau d'intensitat i unes sempre tindran més rellevància que pas altres.

Variables més emprades en el disseny i l'aplicació de models d'aculturació.

Tots i cada un dels models que hem anomenat i analitzat, s'han anat construint a partir de la identificació i la utilització d'un seguit de continguts i variables⁷⁰. En aquest sentit, Castellà (2003) exposa un interessant recull de totes les variables que han fet servir les distintes investigacions entorn al concepte d'aculturació. Aquest recull, parteix de la idea que el contingut que, tradicionalment, més s'ha emprat en aquesta mena d'investigacions ha estat el de la llengua, de fet, es citen els estudis d'autors com ara Epstein, Botvin, Dusenbury i Diaz (1996) o Marín (1996).

Amb tot, en molts d'aquests estudis aquesta variable –la llengua- se'ns presenta com un factor important però no esdevé exclusiu, de fet, en nombroses ocasions ve associat a variables pròpies de la identitat ètnica. D'aquesta manera, la utilització de símbols materials, la celebració d'adveniments, l'existència de valors compartits, de determinats rols socials

---

⁶⁹ Tal i com succeeix en el model de doble pertinència, el compromís amb la cultura d'origen sovint està molt condicionat per la història familiar (Massot, 2003).

⁷⁰ De la mateixa manera que vérem que es posaren en marxa els distints models d'avaluació de la identitat ètnica en el capítol anterior.

heretats, el manteniment de menjars típics, les xarxes de recolzament social, els aspectes valoratius de gènere (masclisme i igualtat), l'anàlisi dels contextos culturals o la fidelitat a la seva identitat ètnica davant els avanços experimentats en relació a la nova cultura són elements que també s'han recollit en aquestes investigacions.

A banda de tot això, en relació amb als continguts a tenir en compte en el concepte que ens ocupa, Zane (1998) planteja 10 variables essencials:

1. Idioma.
2. Afiliació social.
3. Hàbits de vida.
4. Tradicions culturals.
5. Estils de comunicació.
6. Identitat cultural.
7. Percepció de discriminació.
8. Estatus de gènere.
9. Socialització familiar.
10. Cultura i valors.

Així idò, aquest treball estableix una proposta metodològica construïda a partir d'aquestes aportacions presentades en aquest mateix apartat per Castellà (2003) i per Zane (1998). A més, moltes d'aquestes variables que farem servir més endavant, estan força relacionades amb la proposta primitiva d'identitat ètnica d'Isajiw (1990).

Sigui com sigui, tal i com hem pogut veure durant aquest capítol, el procés de construcció identitària en poblacions immigrants guarda tot un elenc de peculiaritats en relació amb la resta de col·lectius. En aquest darrer apartat, ens hem començat a aproximar de manera molt superficial a l'adolescència com a escenari dotat d'una immensa significació a l'hora d'interpretar el concepte d'identitat. Serà a partir dels següents punts, quan entrarem de ple en aquesta etapa vital per tal d'acabar de contextualitzar la nostra investigació.

3.2. L'adolescència i la construcció del “jo”.

3.2.1. Què implica ser adolescent?

3.2.1.1. Algunes consideracions entorn del concepte d'adolescència.

La paraula adolescència prové del mot llatí “*adolescere*” que significa “home jove”. Possiblement, s’hi haguéssim d’explicar d’alguna forma el concepte que ens ocupa, ens hauríem de referir a la definició que iguala el terme a “un període de transició entre la infància i la vida adulta”. Aquesta concepció, d’alguna manera parteix de la idea que durant uns anys, les persones deixem la innocència pròpia de la infantesa, emperò quan succeeix això encara no hem adquirit la maduresa suficient com per poder fer front amb garanties a la vida adulta.

Així les coses, una de les característiques que sovint acompanya a la pròpia adolescència és l’ambigüitat, de fet, no es tracta d’una etapa ben definida en la qual els seus integrants mostrin un perfil més aviat homogeni. Precisament, és per aquest motiu que s’explica que, a diferència d’altres cicles vitals, quan parlem d’adolescència no es pugui fer esment a un període ben acotat quant a l’edat del seu inici i, sobretot, a la de la seva finalització. En tot cas, sembla que les tendències socials –sobretot a Occident- mostren un allargament progressiu d’aquesta periple vital.

Dit això, existeix un major quòrum entre la comunitat científica a l’hora de relacionar la posada en marxa d’aquest cicle amb allò que es coneix com a pubertat. En un sentit estricte, quan parlem de pubertat ens referim a aquell procés a partir del qual es produeixen tot un seguit d’alteracions físiques que evidencien el trànsit cap a la vida adulta. Com veurem més endavant, en aquest impàs es produeixen tot un seguit de modificacions dels distints òrgans i estructures corporals, sent en qualsevol cas, el desenvolupament dels caràcters sexuals una de les principals novetats que acompanyen aquesta

transició. A partir d'aquest moment, s'evidencien els primers signes de diferenciació sexual.

D'aquesta manera, quan parlem de pubertat ens referim als canvis de caràcter físic, en canvi quan fem esment a l'adolescència ampliem les mires cap a evolucions de caire psicològic i social. Valgui com a dada indicativa la que ens arriba des de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), que afirma que l'adolescència està compresa entre els 10 i els 19 anys. Sigui com vulgui, sembla evident que les majors dificultats a l'hora de limitar temporalment l'adolescència, apareixen quan intentem situar la finalització d'aquests canvis psicosocials (i no tant a l'hora d'identificar els primers símptomes de la seva aparició).

Alguns dels indicadors que més s'han fet servir per fixar el final d'aquest període els recull Serapio (2006) quan fa referència a l'enfocament econòmic segons el qual una persona deixa de ser adolescent quan ja s'ha inserit i ha progressat en el mercat laboral. A més d'aquesta perspectiva economicista, altres autors⁷¹ hi afegixen altres variables com la psicològica, tot assegurant que la persona quan deixa l'adolescència ja ha assumit una maduresa afectiva i cognitiva, així com també una capacitat suficient com per construir vincles d'una certa intimitat amb altres persones. Un tercer nivell ve marcat pels aspectes de caràcter social, en concret, en aquest cas es té en compte la participació que pugui tenir la persona en determinades institucions i estructures socials que li donen la carta de ciutadania i l'assumpció de les obligacions pròpies de la vida adulta.

Malgrat la consciència d'aquests tres nivells (el laboral, el psicològic i el social), entre bona part de la comunitat d'observadors del fenomen s'és conscient que aquestes línies de visió esdevenen insuficients per explicar la complexitat que incorpora la pròpia adolescència. Talment assenyalàvem en el principi d'aquest apartat, parlar d'aquest concepte significa parlar de diversitat, d'un fenomen absolutament heterogeni i, en conseqüència, es fa difícil establir models

---

⁷¹ Com ara Labrador i Blanco (2008) *Nadie debe perder. Hijos de inmigrantes en su camino a la vida adulta*. Universidad Pontificia de Comillas. Madrid.

explicatius generalistes d'un fet tan peculiar. Partint d'aquesta realitat, resulta interessant analitzar les distintes concepcions que s'han emès entorn a un mateix concepte: l'adolescència. Així les coses, els discursos referits a aquest cicle evolutiu i a llurs representants admet una extensa gamma d'interpretacions: des d'una mitificació del fenomen, fins a la seva "criminalització".

A continuació, es presenten dos dels principals discursos a través dels quals s'ha intentat donar una explicació⁷² a un fet tan ampli com divers:

- **Adolescència com element idealitzat.**

Una de les característiques que millor defineixen l'actual període de neoliberalisme és el culte exagerat a la bellesa física que, en moltes ocasions, apareix associat amb la part més tardana de l'adolescència i es projecta més enllà de la vintena d'anys. Des d'aquestes òptiques es contempla l'adolescència com un període de màxima plenitud física i vital que, de manera progressiva, s'ha anat exportant fins edats més adultes.

Aquesta mena de culte, s'ha acabat traduint en una creixent preocupació per part dels adults per voler ser com els propis adolescents, de fet, és habitual observar adults que s'apropien de símbols i estils de vida propis de generacions més joves. Amb tot, s'associen aquestes edats amb la moda o fins i tot amb l'èxit social. Tant és així, que alguns autors com ara Revilla (1996) han recuperat conceptes com els de la "joventut perduda" o "l'etern esperit juvenil" en els seus discursos. Sense cap mena de dubte, aquest primer plantejament ens ofereix una adolescència contemplada en clau positiva, vista com una etapa que ofereix estils de vida un tant idíl·lics que s'acaben enyorant més endavant.

---

⁷² Fonamentalment, aquestes interpretacions es centren en aspectes psicosocials que són aquells que ens interessen en la nostra investigació i fugen una mica de variables biològiques o de caràcter fisiològic.

- **Adolescència abocada a l'oci i passiva.**

Una de les crítiques que s'han pronunciat amb més fermesa durant els darrers temps en relació amb els adolescents, és que cada vegada es mostren més dedicats a les activitats que comporten plaer i menys predisposats al compromís amb la feina i amb les causes comuns.

Tanmateix, no és estrany sentir parlar d'un caràcter hedonista de l'adolescència que sovint apareix relacionat amb el procés d'emfatització que fan les persones d'aquestes edats dels actes espontanis i sovint irracionals, en el decurs de la seva vida quotidiana. La manca de reflexió és habitual que sempre condueixi a l'individu cap a l'alternativa menys costosa i que incorpori una major dosi de plaer⁷³, fet que explica en bona part aquesta perspectiva.

En paral·lel a aquesta actitud, aquest paradigma subratlla l'adolescència com a una etapa de passivitat i conformisme en la qual els més joves, normalment, es desentenen d'aspectes essencials com ara la política i no contempen la seva posició com a elements actius en el processos de canvi social⁷⁴ que es puguin proposar. D'aquesta manera es diu que, aquesta, és una transició de poc compromís amb la vida pública –ciutadania- i en la qual es tendeix a desviar més els esforços cap a qüestions de l'àmbit privat.

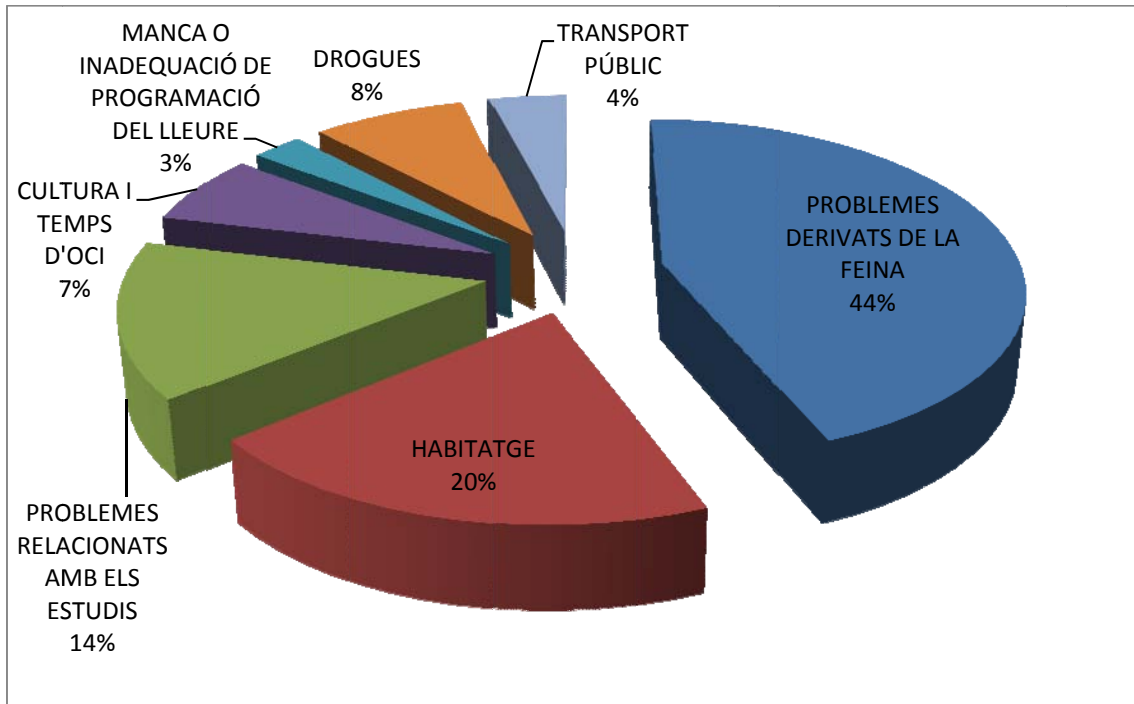
En relació a tota aquesta qüestió, en la següent taula (Figura 14) es poden observar quines són les principals preocupacions dels joves de les Illes Balears on es veu com les problemàtiques que més els inciten interès esdevenen aspectes purament privats (com la recerca de feina o d'habitatge) i, en canvi, aspectes que pertanyen a una esfera més aviat pública (com la manca de programació cultural) apareixen en un segon terme.

---

⁷³ L'increment exponencial en el consum de drogues que s'ha experimentat en els darrers lustres per part d'adolescents cada vegada més joves o l'augment en el consum i també en la pràctica de sexe per aquests col·lectius il·lustren aquesta creixent dimensió hedonista.

⁷⁴ No representa cap novetat puntualitzar que, històricament, l'adolescència ja en una etapa madura ha estat qui ha protagonitzat les revolucions socials i, fins i tot, sovint representa l'element formador de nous codis i llenguatges socials.

Fig. 14. Principals problemes dels joves a les Illes Balears a l'any 2010

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades extretes de *Joves de les Illes Balears: situació i expectatives (2010)*

Tal i com veiem, aquesta segona panoràmica ofereix una visió més aviat negativa dels col·lectius que ens ocupen. És força comú que aquests discursos fonamentin els seus arguments amb continues comparacions –ja es presentin de forma explícita o implícita- entre les actuals generacions d'adolescència i les que hi hagué anteriorment.

En referència a aquest fet, Revilla (1996) assegura que es tendeix a comparar els adolescents i els joves actuals amb els dels anys seixanta, tot afegint que existeix una certa mitificació coetània d'aquelles generacions perquè acostumen a ser associades amb un exemple de generació absolutament dissident i rebel, capficada amb els processos de canvi social. Segons aquest autor, una vegada construït amb solidesa tal mite, qualsevol comparació que es realitzi amb generacions posteriors implicarà qualificar el nou jovent com a conformista. Tant és així que l'actual generació d'adults, a través de discursos

com el que exposem, sovint mostra una certa preocupació perquè els joves d'avui en dia no compleixin les expectatives que s'hi han dipositat.

3.2.1.2. Evolució en la concepció del fenomen.

Endemés dels condicionants que acabem d'assenyalar, convé no deixar enrere la significació que incorporen les variables espai i temps en l'empresa d'interpretar el fenomen de l'adolescència. És a dir, resulta força transcendent parlar esment a com varia el contingut del propi concepte si s'analitza des d'una determinada comunitat o poble o si aquest anàlisi és emès des d'un altre indret i, de la mateixa manera, de com ha anat canviant la concepció social d'aquest fenomen a mesura que han anat avançant els temps. Del factor espacial, en parlarem més endavant quan relacionem distints grups ètnics, de tal manera que podrem observar la distinta interpretació que en fan distintes cultures entorn al mateix procés⁷⁵.

Així idò, en aquest punt centrarem l'anàlisi en els canvis experimentats en l'assimilació de l'adolescència tenint com a referent la variable temps. Entorn a aquest fet, resulta força interessant el plantejament que proposen Labrador i Blanco (2008) que diferencia dos grans patrons en aquesta concepció: el model tradicional i el model postindustrial.

A. Model tradicional.

Quan parlem d'un model tradicional d'adolescència ens referim a un enfocament fonamentat en societats anteriors a la globalització econòmica, tot i que a hores d'ara encara existeixen grups socioeconòmics que segueixen fidels a aquests patrons. Dins aquesta concepció, aquests autors diferencien dos grans paradigmes d'adolescència, diferenciats seguint atributs relacionats amb la classe social de pertinença. Així, en un primer lloc, hi situen aquells joves que creixien en entorns familiars que facilitaven una adolescència llarga i ben

---

⁷⁵ En el marc pràctic, tractarem i analitzarem la distinta concepció que tenen de l'adolescència altres cultures (com ara la xinesa o la marroquina), tot tenint com a punt d'estudi els entorns familiars dels adolescents immigrants. Aquesta realitat la començarem a introduir en el capítol dedicat a la influència de l'entorn familiar.

dosificada. En aquests casos, resultava important que la transició a la vida adulta es porti a terme enmig d'una escolarització llarga i que sigui culminada amb un ingrés dins el mercat laboral en condicions de certa estabilitat. Com es pot intuir, aquests patrons formaven part de les famílies benestants o d'una classe social mitja-alta i, evidentment, se situaven enfora de les possibilitats de la major part de la població.

Tal volta, per definir el model tradicional ens serviria més aquesta segona categoria, car fou la que més estesa en el període que tractem. En ella, existia una transició molt més curta cap a la vida adulta amb una escolarització bàsica i una inserció laboral molt més primerenca. Precisament, aquesta inserció laboral en general estava acompanyada d'una certa estabilitat emperò també d'unes condicions –a nivell de salaris, per exemple- menys favorables que en el cas que explicàvem abans. En efecte, aquesta concepció menys rellevant de l'adolescència va ser la pròpia de les classes obreres durant temps pretèrits.

Tant a una categoria com a l'altra, resultava significatiu el pas pel servei militar, el qual representava una prova d'autonomia dels homes davant la vida pública i esdevenia un símbol de maduresa tant a nivell social, com també laboral i personal.

B. Model postindustrial.

L'entrada en una nova economia mundialitzada -producte d'una redefinició del sistema capitalista- juntament amb altres adveniments, marquen el punt d'inici de les noves societats postmodernes⁷⁶ les quals situen la seva gènesi a finals dels anys seixanta i durant els setanta. Com hem pogut analitzar anteriorment, les societats contemporànies es caracteritzen per ser flexibles i canviants. Actualment, es fa difícil trobar grans veritats, ni models econòmics, socials o culturals de llarga vigència⁷⁷ i, evidentment, aquests nous esquemes han tingut una evident projecció a sobre la interpretació de l'adolescència. Dicotomies com ara ser estudiant o treballador, estar solter o casat, treballar o estar a

---

⁷⁶ Veure l'apartat dedicat al subjecte postmodern, en el capítol anterior.

⁷⁷ Aquesta idea està relacionada amb allò que Habermas (1989) anomena el "pensament dèbil"

l'atur, viure amb la família o sol ja no tenen un protagonisme absolut a unes societats plàstiques que compten amb uns recorreguts incerts, sense valors tradicionals i sotmeses a vertiginosos canvis.

En efecte, aquest fet ens obliga a plantejar un model més obert d'adolescència, de fet, són pocs els joves capaços d'escapar d'aquests nous patrons d'adolescència ja que gairebé la totalitat de trajectes educatius, ocupacionals o familiars es veuen immersos en aquestes realitats inestables. Així tot plegat, la inestabilitat –moltes vegades traduïda en precarietat- apareix en distints àmbits: ja sigui en qüestions laborals, en les relacions d'amistat, en les estructures familiars, etcètera.

En motiu d'aquesta situació, Machado Pais (2000) parla de que els adolescents d'avui en dia tenen unes vides que ell qualifica com absolutament oscil·lants i reversibles. Aquesta manca d'estabilitat, desemboca en un relativisme⁷⁸ que els acaba fent dubtar d'aspectes tan rellevants com ara la validesa real de les qualificacions educatives o, fins i tot, de la inserció en el mercat laboral. Algunes veus atribueixen aquesta conjuntura, al desnivell existent entre les expectatives creades per aquestes noves generacions (en moltes ocasions alimentades pels mitjans de comunicació) i la realitat que es troben després. Arran de tot això, estam davant un període en el qual els nostres adolescents enceten activitats sense tenir un projecte definit o bé posen en marxa accions fora pensar abans en estratègies. De fet, els joves actuals viuen instal·lats en la immediatesa del present i, poques vegades, el futur apareix com una font de preocupació (Santos, 2003).

Tanmateix, malgrat formar part d'una societat que atorga una enorme importància a l'adolescència -tant quan ens referim a ella com a nivell de desenvolupament del cicle vital de la persona, com quan parlem del grup social que es troba a les portes de les estructures i institucions socioeconòmiques-, sembla que encara no s'han trobat els instruments adequats com per

---

⁷⁸ En el capítol dedicat a la postmodernitat (veure el subjecte postmodern), vérem que una de les principals característiques de la nostra era el qüestionament gairebé sistemàtic de tot. L'absència de veritats perennes s'emmarcava dins el relativisme que, com veiem, també afecta els nous patrons d'adolescència.

aconseguir inserir amb garanties aquests joves a la vida adulta. De tot aquest panorama n'ha sorgit una certa sensació d'incomprensió -i fins i tot de soledat- en molts adolescents, de fet, a conseqüència de tot aquest procés cada vegada és més freqüent trobar joves que avancin enmig de situacions de confusió i de manca d'orientació. Precisament, aquest desconcert amb el qual conviuen aquestes gentes (producte de l'absència d'un entorn favorable) no fa més que agreujar el caràcter traumàtic que –per naturalesa- caracteritza una etapa farcida de canvis que, com veurem a continuació, afecten d'una forma integral el desenvolupament de la persona.

3.2.1.3. Els canvis durant l'adolescència: la recerca de la identitat com a meta final.

Durant aquesta etapa, l'ésser humà es veu obligat a fer front a tot un seguit d'alteracions tant biològiques com psicosocials que l'afecten d'una manera notòria. El fet que parlem d'un fenomen de transició, ens condueix obligatòriament a parlar d'una etapa d'acomiadaments, no debades, és durant aquests anys quan la persona abandona el seu cos d'infant, també deixa enrere de manera progressiva la protecció dels pares o la innocència tan característica de les etapes inicials de la vida. Així les coses, una de les grans preocupacions de l'individu adolescent és adoptar quotes de major autonomia en el seu comportament i, en relació a aquest fet, Martí i Orrubia (1997) estableixen tot un seguit de potencialitats, instruments i recursos que l'adolescent ha d'explotar durant aquest període:

1. És una etapa en la qual hi ha la possibilitat d'accedir a formes de pensament més potents i descontextualitzades per a l'anàlisi i comprensió de la realitat.
2. També esdevenen habituals les millores de les capacitats metacognitives⁷⁹, així com també la potencialitat creixent per a planificar,

---

⁷⁹ La capacitat metacognitiva fa referència al coneixement que un té del propi coneixement, sent una capacitat específica dels processos cognitius.

regular i optimitzar de manera autònoma els seus propis processos d'aprenentatge.

3. Es potencien les capacitats de revisar i reconstruir la pròpia identitat personal (revisió del autoconcepte, autoestima, autoimatge i el nivell d'aspiracions).

4. També apareix la possibilitat d'accedir a noves formes de relació interpersonal i social (redefinició de la relació amb el nucli familiar, ampliació i aprofundiment de l'intercanvi amb els iguals, inici de les relacions de parella, extensió de l'espai global de relació i intercanvi social).

5. Possibilitat d'accedir a nivells més elevats de judici i raonament moral, establint una moralitat autònoma; possibilitat de donar suport al propi judici moral en principis i de regular el comportament d'un mateix.

6. Hi ha un augment en les facultats que s'usen per elaborar, establir i implicar-se en projectes i plans de futur personal i/o socialment valorats, assumint determinades actituds, valors, ideologies i comportaments morals i formes de vida.

7. Finalment, també existeix la possibilitat d'experimentar determinats comportaments característics i típics de la vida adulta (per exemple l'elecció i acompliment d'un determinat rol laboral i professional).

Malgrat aquest elenc de possibilitats⁸⁰ encaminades a adaptar-se a la vida adulta, convé tenir en compte també que es tracta d'una etapa complexa i que incorpora novetats potencialment traumàtiques per la persona adolescent; tal i com succeeix amb els canvis físics propis de la pubertat⁸¹. A totes aquestes

---

⁸⁰ Enteses com a elements beneficiosos de l'adolescència.

⁸¹ Els canvis físics impliquen: un desenvolupament de les característiques sexuals primàries (relacionades amb els òrgans de reproducció: creixement del penis, testicles, ovari, úter, vagina, clitoris i llavis genitals majors i menors), un desenvolupament de les característiques sexuals secundàries (aparició del pèl púbic i axil·lar; en els barons la barba i el pèl en les extremitats i el pit i en les dones aparició del botó mamari i el desenvolupament dels pits, canvis de veu i, posteriorment, la menstruació). A més, apareix l'adquisició de la maduresa

alteracions de caràcter fisiològic, s'hi ha de sumar el descobriment de la pròpia sexualitat que apareix com a fruit d'un estimulador atractiu sexual que converteix aquesta temàtica en un dels principals estímuls per les persones que tenen aquestes edats.

En aquest sentit, totes aquests canvis tenen repercussions en l'esfera psicològica del subjecte. Una de les actituds més comuns davant aquestes contínues alteracions és la confusió, la qual serà més o menys traumàtica en funció dels recursos interns que tingui el propi jove per fer-hi front i també de les ajudes que pugui rebre des de l'exterior per intentar que aquestes dificultats siguin minimitzades tant com sigui possible (Medina, 2006). En qualsevol dels casos, és força comú que aquests nous escenaris derivin en continus canvis emocionals, segons els quals l'individu alterna moments d'excessiva eufòria amb altres d'un pessimisme absolut. A més, aquesta conjuntura s'ha d'emmarcar en unes relacions socials –sobretot en qüestions d'amistat– dotades d'una significativa inestabilitat.

Enmig d'aquesta peculiar realitat, Erikson (1990) recorda que l'individu inicia per primera vegada una tasca de profunda introspecció i, ja allunyat de la innocència infantil, l'adolescent es planteja per primera vegada qüestions tan transcendents com ara *qui sóc? qui hauria de ser? o qui m'agradaria ser?* D'alguna manera, aquest procés podria ser interpretat com una mena de migració cap a l'interior del propi individu. En relació a això, aquest mateix autor parla d'adolescència com a procés de "moratòria psicosocial". Amb tot, no podem oblidar que es tracta d'un transepte que es viu en l'esfera personal però que, a la vegada, implica mantenir fortes relacions amb l'exterior, fet que el fa un tant contradictori. Amb tot, aquesta dimensió paradoxal de l'adolescència, es posa de manifest en el moment en el qual el subjecte engega el seu procés de construcció de la seva pròpia identitat.

---

sexual (capacitat reproductiva), el desenvolupament de les glàndules sudorípares, així com l'increment en la velocitat de creixement, el canvi en les proporcions corporals, els pes, la força i la coordinació motora.

Així les coses, per un costat l'individu quan entra en aquesta transició sent la necessitat imperiosa de diferenciar-se de la resta d'individus i presentar-se com un element únic i distint de la resta. Aquestes actituds, es posen de manifest d'una manera força habitual entre els més joves quan, per exemple, intenten desmarcar-se de l'ombra dels pares per tal de decidir segons ells mateixos o quan fan servir determinades indumentàries gens convencionals envers a la resta. Dit això, aquest *modus operandi* es barreja amb una necessitat de cercar elements comuns que integrin aquests subjectes dins un grup i el permetin formar part de determinats paisatges socials, tot amb l'objectiu d'evitar una de les principals amenaces de l'adolescència: la soledat. Es tracta, idò, de ser capaç d'establir diferències enfront els demés per tal de sentir-se singular, emperò sense que aquest fet suposi rebutjar la importància de traçar relacions que ens permetin superar la por al rebuig i a l'abandonament.

Sigui com sigui, la "tribu"⁸² juga un paper fonamental en el procés de configuració identitària del subjecte, gràcies a aquest sentiment de pertinença grupal, l'adolescent neutralitza d'alguna manera la sensació de buit existencial que genera el fet de no trobar resposta a segons quines preguntes i, a més, esquivia l'abandonament i la soledat. Segons Medina (2006), el fet de sentir-se integrat o membre d'un grup d'amics ajuda a superar dues necessitats qualificades per aquesta autora com a bàsiques per aquests adolescents:

- Evitar l'aïllament, a través d'aquesta sensació de sentir-se part integrant d'un col·lectiu en el qual un hi juga un rol determinat que, en moltes ocasions, esdevé canviant. Precisament, aquesta consecució que assolim les persones durant la nostra adolescència serà la que ens permetrà assumir els codis necessaris perquè, durant la vida adulta, puguem formar part de diferents agrupacions i establir els criteris suficients per ser capaços de poder diferenciar els nostres grups d'altres que hi pugui haver en l'entorn.
- Definir-se a un mateix, tot a partir de la influència directa que exerceix sobre aquests subjectes les característiques de la tribu i dels seus membres,

---

⁸² En aquest cas, s'entén que la tribu és el grup d'amistats amb les quals l'individu es sent plenament identificat.

trets davant els quals s'hi senten plenament identificats i compromesos. Evidentment, aconseguir la fita de definir-se a un mateix durant aquests anys de joventut marcarà i condicionarà d'alguna manera l'elenc de valors, metes i creences que conformaran la persona durant la seva edat adulta.

En aquest sentit, Dunbar (2002) recorda que aquest conflictiu procés de construcció identitària actualment s'ha d'emmarcar dins les condicions concretes del moment en el qual ens trobem⁸³. Tanmateix, la fisonomia de les societats hodiernes ens mostra l'existència d'uns grups socials gens estàtics, ans el contrari, avui dominen col·lectius més aviat variables, de naturalesa efímera i dotats d'una diversitat cada vegada més visible. Aquestes situacions, deriven en vincles -interpersonals i intergrupals- que tenen una vigència, en moltes ocasions, més limitada que la que hi havia en temps passats. Amb la qual cosa, s'acaben generant recursos d'identificació plantejats d'una manera diversa i més aviat provisional.

Amb tot plegat, hem vist en aquest punt que els adolescents estan exposats de manera innegociable a tot un seguit d'alteracions que marquen les seves vides a curt i també a llarg termini. L'adjectiu *innegociable* que apareix en la darrera afirmació no esdevé banal, car són ben pocs els adolescents que poden estalviar-se part d'aquests canvis i, consegüentment, els col·lectius (adolescents d'origen immigrant) que ens ocupen en aquesta tasca també resulten afectats per aquests nous escenaris. La singularitat que envolta la vida de moltes d'aquestes persones d'origen immigrant els obliga a haver de conviure amb tot un seguit de problemàtiques associades que, d'una manera o l'altra, acaben projectant els seus efectes sobre la seva identitat.

---

⁸³ Veure l'apartat dedicat al "subjecte postmodern" en el qual es fa una caracterització de les condicions que envolten els processos de configuració identitària contemporanis.

3.2.2. La crisi d'identitat en adolescents d'origen immigrant.

3.2.2.1. Entre dos esglaons vitals, entre dues cultures.

No és fàcil ser adolescent. Les problemàtiques que s'associen a aquestes etapes es fan notar explícitament i afecten d'una manera integral a l'individu. En aquest sentit, a totes les modificacions fisiològiques –pròpies de la pubertat– de forma progressiva s'hi van afegint altres canvis que ajudaran a configurar la persona tant a nivell físic com emocional. Tanmateix, el desenvolupament intel·lectual, les alteracions emocionals, el nou marc de relacions interpersonals o el descobriment del sexe són processos paral·lels constitutius d'aquest trànsit. La fita que tenen totes i cada una d'aquestes modificacions no és altra que l'assoliment d'una identitat pròpia i particular que, a la vegada, es presenti en concordança amb el context.

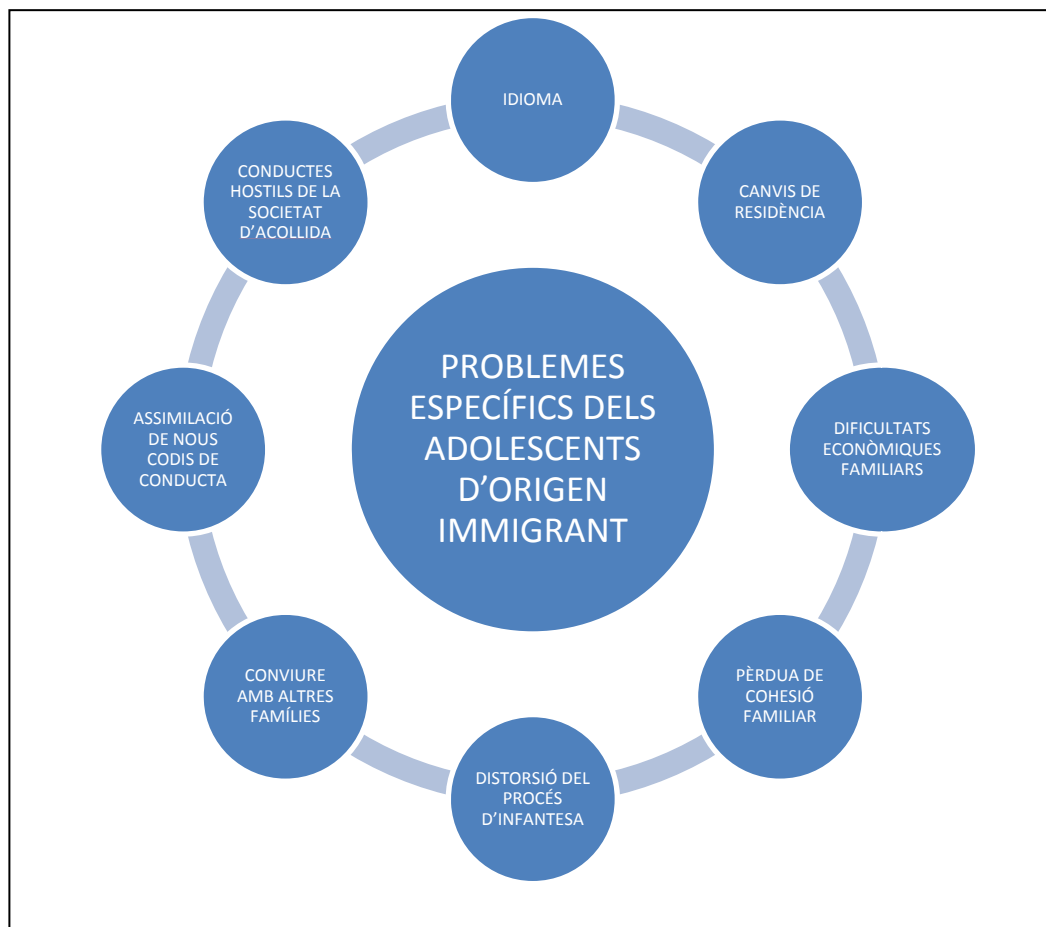
Resulta evident pensar que, aquest, no és un procés selectiu i que afecta només a segons quins adolescents, de fet, l'elenc de canvis que hem anat plantejant durant el capítol anterior afecta amb major o menor intensitat a la pràctica totalitat dels adolescents. Partint d'aquesta idea, quan s'analitza la problemàtica en aquests joves d'origen immigrant, en moltes ocasions, s'oblida que es tracta de persones exposades a tot un seguit d'alteracions de gran significació en les seves vides.

Malgrat això, l'adolescència quan es presenta en aquests grups socials d'origen estranger planteja tot un seguit de reptes i dificultats específiques⁸⁴ que fan singular una etapa que és traumàtica ja de per si, tal i com es pot observa en la Figura 15.

---

⁸⁴ Aquest conjunt de circumstàncies particulars seran punt d'anàlisi en el capítol referit al Marc Pràctic on podran ser analitzats d'una forma més extensa i adaptada als casos investigats.

Fig. 15. Dificultats addicionals que acompanyen el trànsit de l'adolescència de joves d'origen immigrant.

FONT:Mir (2011).

Òbviament, en el rerefons de totes aquestes conjuntures hi apareix la necessitat de configuració identitària per part del subjecte que, en aquesta mena de casos, es veu immersa en un procés doble: per una part, s'emmarca enmig dels canvis característics de l'adolescència i, per altre costat, es realitza formant part d'un progressiu procés d'adaptació a l'entorn que l'envolta i en el qual interactuen variables tan determinants com l'entorn familiar o els amics. Com veurem més endavant, cada una d'aquestes variables representen models socials i culturals que en alguns casos no coincideixen i es mostren com a oposats, fet que incentiva activament l'aparició de tensions en el mateix individu (Giró, 2003).

Existeixen realitats personals, familiars i també pròpies de l'entorn social força diverses de tal manera que no podem analitzar des d'una mateixa perspectiva

joves que, tot i ser d'origen immigrant, han nascut aquí que altres que just fa mesos que s'han incorporat a aquesta societat. D'aquesta manera, en aquest anàlisi resulta prou interessant discernir aquells col·lectius de nousvinguts que han arribat en etapes infantils o han nascut aquí⁸⁵ d'aquelles persones que han emigrat quan ja eren adolescents.

- **Adolescents nascuts aquí o arribats durant la infantesa.**

En aquest cas, es tracta de joves que ja porten un bagatge com a ciutadans de la societat que just ara els acull, amb la qual cosa ens referim a individus que han rebut respostes socials, educatives i assistencials desenvolupades en pro d'assolir una integració més plàcida, tant per ells com pels seus familiars. Malgrat pugui semblar que, en aquests casos, la transició de l'adolescència sigui semblant a la de la resta de persones de la mateixa edat degut a que han crescut entre nosaltres, és habitual que en aquest moment (l'adolescència) es posin de manifest les tensions, les precarietats i les dificultats viscudes en etapes anteriors (Funes, 2000).

Usualment, aquest col·lectiu de persones han viscut unes infàncies marcades per situacions adverses com ara els problemes derivats de la separació dels pares o germans –pèrdua de la cohesió familiar, tan important en aquestes primeres etapes de la vida-⁸⁶, les tensions generades com a conseqüència dels continus canvis de residència, les problemàtiques derivades de l'arribada a un nou entorn ple de novetats – que normalment en els primers moments s'interpreten com a hostils-, l'assimilació de nous codis de conducta social que en ocasions romanen oposats a aquells que es marquen des de casa, etcètera. La suma de tots aquests escenaris, generalment deriva en una ruptura del procés natural de la infantesa que es posa de manifest durant l'adolescència.

---

⁸⁵ En aquest cas, ens referim a Espanya i no només a l'àmbit insular.

⁸⁶ En aquesta mena de processos migratoris és habitual que es produeixin processos de reagrupació familiars els quals impliquen períodes en els quals els fills romanen allunyats dels seus familiars més pròxims (Pascual, 2006).

Amb tot plegat, és en aquesta etapa quan emergeixen els trastorns generats durant tots aquests anys i per això la persona es veu obligada a digerir la inseguretats acumulada amb l'entorn. De fet, és l'adolescència la que dóna llum a alguns misteris apareguts en el passat com, per exemple, el fet de sentir que es rep un tracte diferent a la resta. Així les coses, resulta relativament fàcil que alguns d'aquests joves mostrin personalitats explosives o poc predisposades a la interacció amb els demés ja que no només han de fer front als desequilibris propis del període que viuen, sinó que també han de combatre les turbulències pròpies de les circumstàncies que els envolten.

Tal i com acabem de veure, les condicions "especials" que afecten aquests adolescents procedeixen de dues bandes diferents; per un costat, arriben gràcies a les condicions i actituds marcades des de les pròpies famílies i, altrament, també es posen de manifest amb les conductes (d'integració, de rebuig, etc.) de les societats d'acollida. Tot i que, el grup d'adolescents d'origen immigrant que han nascut aquí ja porten tota la seva vida formant part de la societat majoritària i han estat producte dels seus sistemes d'escolarització així com també dels seus processos d'integració, mantenen bona part de les peculiaritats d'aquells que arribaren d'infants. En efecte, tot i acumular llargs períodes de temps com a membres de la societat on resideixen, la realitat que viuen els seus entorns familiars fa que sovint s'hagin vistos immersos en moltes de les dificultats que acabem d'assenyalar com ara la manca de cohesió familiar (separació temporal amb germans o pares, per exemple).

A més, la identificació que en fa d'ells la societat d'acollida en moltes ocasions no és gaire diferent a la d'altres joves que no han nascut aquí. D'aquesta manera, segueixen sent persones considerades com "estrangeres" o "d'immigrants", sent aquesta, una qualificació que ni tan sols és seva tot i que hagi marcat de manera evident les seves vides i que, en tot cas, correspon a algun dels seus progenitors.

- **Nouvinguts arribats durant l'adolescència.**

Aquest segon grup, presenta unes característiques sensiblement diferents a les explicades fins ara. No debades, es tracta de persones que en plena etapa de canvi abandonen amb les seves famílies (o sols per reunir-se amb elles) l'entorn que els ha vist créixer per arribar a una societat nova plena d'incògnites. Conseqüentment, es tracta de joves que aterren sense tenir coneixement dels codis de conducta que aquí es manegen i que, en moltes ocasions, no dominen tan sols l'idioma que es fa servir en el nou lloc de residència. L'enorme magnitud d'aquest canvi, sovint va lligat a un procés d'aclimatació a les noves condicions que esdevé força dificultós. Tot i aquest fet, resulta habitual contemplar com aquests joves associen l'elenc de traumes d'aquesta etapa únicament amb el procés migratori, tot deixant en l'oblit que estan vivint un període vital que inclou dificultats inherents a la seva pròpia naturalesa.

Tal vegada, degut a la transcendència i a la significació que representen els amics en aquestes edats, una de les problemàtiques que més envolten aquesta mena de situacions deriva de la distància que aquests nouvinguts denoten entre els joves de la seva edat i ells mateixos. Com veurem en el capítol dedicat a la investigació elaborada sobre l'exemple de Palma, una de les principals diferències que detecten aquests adolescents és que quan arriben la gent que té la seva edat es dedica precisament a ser adolescent, cosa que en molts dels països d'origen d'aquestes persones no és gaire habitual.

Aquest fet, a mesura que va passant el temps esdevé també una novetat per les seves famílies, just quan aquests adolescents comencen a incorporar algunes de les pràctiques pròpies dels joves de la societat on viuen. Així, en alguns casos els pares no acaben d'assimilar alguns d'aquests canvis i això sovint resulta motiu de tensió familiar. D'aquesta manera, tal i com assenyala Funes (2000) aquests col·lectius no només aterren en un entorn desconegut i amb escasses eines per a una

integració ràpida, sinó que també es veuen obligats a descobrir i assumir formes de ser estranyes, fins ara, en el seu propi entorn.

Tant en un cas com en l'altre, la migració o el seus orígens condicionen d'una manera plausible la configuració identitària d'aquestes gents. Tanmateix, resulten difícils d'entendre aquests processos de construcció identitària fora partir de la idea que aquests adolescents es veuen sotmesos a severes tensions originades com a conseqüència de la contínua disjuntiva existent entre el fet de mantenir-se fidels als dictàmens dels pares o familiars⁸⁷ (els quals habitualment tendeixen a mantenir conductes pròpies del lloc d'origen) i els amics o l'escola (que incorporen nous codis els quals sovint es presenten com a més atractius i que impliquen un cert grau de compromís)⁸⁸.

Existeix una tercera via consistent en no elegir cap de les dues alternatives d'una manera estricta, a les hores es pot donar el cas que l'adolescent es posicioni al marge de les dues opcions i s'embarqui sol en una recerca de la identitat que habitualment esdevindrà traumàtica. Contràriament, també es pot donar el cas d'adolescents que siguin capaços de desplegar tot un conjunt d'estratègies que els permetin mantenir llaços simultàniament amb les dues cultures. Segons exposa Giró (2006), el procés de construcció identitària en adolescents d'origen immigrant ens permet interpretar dos grans tipus d'estratègies. La primera consistiria en què el jove des d'un primer moment intenta aconseguir una identificació ràpida amb el grup majoritari (societat d'acollida). La segona estratègia consisteix en un manteniment de certa distància i recel cap el grup majoritari, perquè la persona interpreta que d'ell se'n deriven les principals dificultats en el seu procés d'integració social. Entre aquests dos posicionaments, es trobaria una tercera alternativa que, per ventura, seria la més adequada.

---

⁸⁷ Aquesta actitud de les famílies varia en funció de distints factors com ara el temps que fa que resideixen aquí o la cultura de la qual procedeixen.

⁸⁸ Tant en el cas dels amics com també en l'escola (així com altres agents socialitzadors), l'exigència a l'hora d'incorporar nous codis veurem que tampoc esdevé universal i fluctuarà en funció de distintes variables com ara l'origen de les amistats o de l'existència de programes d'integració en els mateixos centres.

En aquest cas, la reacció de l'adolescent consistiria en mostrar una actitud positiva amb l'objectiu d'adoptar el millor de les dues estratègies que acabem d'explicar: mantenir una estreta vinculació amb els referents més significatius amb els quals es va conèixer durant l'etapa de la infantesa (aquells que estan representats per la família, amics del mateix país d'origen, etc.) i, a l'hora, ser capaç de desplegar les suficients habilitats socials com per aconseguir un nivell d'integració en la societat d'acollida. Tot i l'exactitud d'aquesta exposició, veurem com es tracta d'un fenomen que admet un nivell de precisió més detallat i en el qual es poden efectuar apreciacions de major exactitud.

Dit això, en el procés de construcció de la identitat d'aquests adolescents d'origen immigrant hi intervenen dues forces que degut a que en moltes ocasions representen maneres de fer força oposades⁸⁹, són les causants d'atorgar una major dimensió a la crisi d'aquests joves. D'aquesta manera, resulta força interessant analitzar amb cert deteniment quines són les exigències i, sobretot, les influències que mostren tant les famílies com també l'entorn escolar o els grups d'amics en l'empresa de la configuració del "jo" d'aquestes persones.

3.2.2.2. La influència de l'entorn familiar.

Són pocs els elements que condicionen tant la vida de qualsevol infant o adolescent com la figura dels pares i familiars. Normalment, la connexió que existeix entre els progenitors i la seva descendència esdevé molt més estreta durant els primers anys de vida i poc a poc va canviant una vegada els fills inicien la pubertat en la qual comencen a mostrar certa voluntat d'independència en relació a les relacions paternals. Resulten molt freqüents les tensions suscitées com a conseqüència d'aquest nou estatus i, de fet, sembla que són nombrosos els pares que encara no han assimilat aquest concepte actual d'adolescència, entesa com a una etapa forçosa i cada vegada més dilatada en el temps.

---

⁸⁹ Per un costat, apareixen els agents que tendeixen a fer que el subjecte mantingui la identitat del seu país d'origen (sobretot familiars) i, per altre costat, es posen de manifest les exigències de la societat d'acollida que demanda certes concessions a aquestes persones per tal de poder integrar-los d'una manera efectiva.

En conseqüència, si es té en compte que les famílies que s'han gestat i han crescut en atmosferes de països desenvolupats econòmicament mostren alguns símptomes d'inadaptació amb la concepció coetània del fenomen, resulta fàcil entendre que les dificultats que mostraran els pares i mares recentment arribats des d'altres ambients seran molt majors. En aquest sentit, les famílies procedents d'indrets com ara la Xina, el Marroc o l'Argentina han prioritzat com a meta vital el fet donar un futur millor als seus fills i filles que aquell que ells mateixos han tingut.

Tot i les diferències evidents entre els tres exemples que acabem d'assenyalar, en aquests països –i en bona part dels països perifèrics a la Unió Europea, EUA, Canadà, Japó i Austràlia- la transició que es planteja des de la infància a l'edat adulta esdevé molt més curta. No debades, en molts indrets del planeta la finalització de l'edat escolar obligatòria⁹⁰ coincideix amb una inserció immediata al món laboral, sovint acompanyat per la formalització de la vida en parella a través del casament i la descendència. En efecte, aquestes famílies (moltes de les quals encara estan regides per l'estil de vida que han deixat enrere en els seus països de procedència), es troben que el final de la infància dels seus fills ja no es correspon amb l'inici de la seva autonomia adulta sinó amb un estat que els resulta estrany i força ambigu, en el qual els fills combinen unes ànsies d'independència en relació als mateixos pares amb una situació de certa subordinació a la protecció familiar (per exemple, en l'àmbit econòmic).

Com és de suposar, estam davant una situació que no estava prevista per aquests pares i que, evidentment, pot resultar força conflictiva com anirem veient. Una de les decepcions més freqüents que poden manifestar alguns d'aquests familiars, està relacionada amb el fet de pensar que tota l'educació que els seus fills han rebut no era més que un instrument per tal de poder mantenir i identificar-se amb les seves pròpies tradicions i costums, una fórmula per donar continuïtat a uns estils de vida prou definits que, segons

---

⁹⁰ Sempre és abans dels 18 anys i habitualment suposa el preludi de l'inici del servei militar tot i que, en alguns països com ara Argentina, actualment no és obligatori.

pareix, els seus fills desestimen o interpreten d'una manera diferent. Tanmateix, a mesura que els adolescents vagin sumant experiències com a membres de la societat de destí de la migració, és ben possible que es vagin allunyant d'una manera progressiva d'alguns hàbits i esquemes de vida definitoris dels seus orígens, a la vegada que també vagin incorporant estètiques, llenguatges o activitats més properes a aquelles que mostren els adolescents occidentals.

Un exemple que demostra aquest distanciament de postures entre pares i fills, s'observa quan en moltes d'aquestes famílies immigrants –fortament marcades pels seus orígens- s'exigeix als joves valors entesos com a fonamentals com ara el respecte cap a les persones adultes. En aquests casos, existeix la possibilitat que aquests adolescents actuïn per mimètica i reaccionin baix els dictàmens de la resta d'iguals d'origen no immigrant, els quals fan de la revel·lia una de les seves armes més potents.

Tal i com assenyala Siguan (2003), la identificació amb els propis pares pot resultar una tasca força àrdua pels adolescents –sobretot els de primera generació- que, fins i tot, incorpora el perill d'estancar-se si els pares interpreten com un atac i una falta de lleialtat la incorporació de valors propis de la societat d'acollida. Malgrat l'existència d'aquesta conjuntura, Medina (2005) adverteix que el procés natural de l'adolescència no ha de representar forçosament la ruptura amb el conjunt de creences, actituds, sentiments i valors instaurats durant els anys previs des de els cercles protectors familiars. Així, segons l'autora, aquesta casta d'actituds esdevenen uns excel·lents indicadors que donen comptes del risc emocional que envolta a l'adolescent. Més aviat, en aquestes situacions aquests joves necessiten retrobar-se amb aquelles creences i valors per tal de poder resituar-se en vers a elles i, a diferència de com succeïa en el període de la infància, qüestionar-les, introduir-hi matisos, ampliar-les o rebutjar-les, tot en pro de crear la seva pròpia identitat dins el grup familiar.

Precisament, a partir d'aquesta idea s'han d'interpretar els distints escenaris familiars sorgits arran d'aquesta mena de situacions: des d'aquells en els quals

els pares mostren una actitud marcada per una excessiva imposició i rigidesa, fins a altres on domina un excés de permissivitat i laxitud en relació a l'atenció cap els fills:

- En les famílies excessivament autoritàries és possible que els joves estiguin exposats a càrregues afegides en el seu costós procés de definició identitària i, en efecte, reaccions com ara la ràbia (per no entendre la resposta dels pares davant tot aquest conjunt de canvis), la submissió (que en moltes ocasions significa una anul·lació integral de la identitat de l'adolescent com individu independent de la resta) o la rebel·lia (la qual esdevé com una reacció visceral davant la imposició que sovint ni tan sols està enraonada) poden fer-se presents en els membres d'aquestes famílies.
- Distint és el cas d'aquelles famílies en les quals els pares (per qüestions de treball, desinterès o d'altres causes) es situen enfora de la realitat que afecta els seus fills adolescents. Aquesta manca d'interès acaba desembocant en situacions incòmodes pels joves que, en alguns casos, fan de la soledat o del buit uns silenciosos companys de viatge. Com hem vist en apartats anteriors, les relacions amb els altres⁹¹ representen un factor cabdal en la configuració identitària. No debades, un dels focus de major rellevància en la interacció d'aquests adolescents – endemés dels amics- procedeix de les relacions familiars. Així, en famílies en les quals es para poc esment als fills es tendeix a perdre aquesta important dimensió del procés de recerca del propi “jo”.

Els dos extrems que s'acaben d'exposar, donen comptes de la poca significació que a vegades es dona a l'entorn familiar en els processos de construcció identitària adolescents i, en particular, aquells que són d'origen immigrant. En aquests casos, resulta força significatiu que els pares es mostrin pròxims i

---

⁹¹ Tot fent esment al concepte “d'alteritat”.

afectius amb els seus fills que, tot i que normalment no ho demostren explícitament, demanden la presència d'un referent mínimament consistent per tal que supervisi llur procés d'evolució cap a la seva pròpia autonomia. En circumstàncies on els familiars no es mostrin com aquest referent sòlid i proper, és possible que els fills cerquin en els amics alguna figura que pugui suplir aquesta funció.

Si bé, fins ara, els escenaris que hem que just acabem de proposar⁹² i les seves corresponents conseqüències podrien ser extrapolades a qualsevol família en la qual hi conviuen adolescents, l'avanç en el discurs ens introdueix de ple en la realitat de famílies d'origen immigrant. En aquest sentit, els joves protagonistes d'aquesta investigació s'enfronten innegociablement a la necessitat de donar una ferma resposta sobre què i com interioritzar la seva identitat cultural. Es tracta d'un procés complex, en el qual hi intervenen multitud de factors; des de la influència que exerceixen determinats mitjans de comunicació fins els missatges que rep el subjecte des de l'entorn escolar. Amb tot, en aquest elenc de condicionants hi torna aparèixer l'entramat familiar com un element de suma importància.

Sigui com sigui, la reacció espontània que pot donar-se per part dels pares és la d'animar els seus fills i filles a què s'adaptin a les noves costums que imperen a la societat d'acollida. Menció especial mereix el tema de la llengua que, sobretot en algunes nacionalitats com ara la xinesa, esdevé un immens mur per a la integració de famílies senceres. D'aquesta manera, darrera aquesta insistència de molts d'aquests pares s'hi amaga una necessitat d'inserció en el nou món que els acull, sent una necessitat que al menys en un primer moment està directament relacionada amb afers econòmics o laborals.

L'escolarització dels més joves de la casa sovint facilita que aprenguin aviat l'idioma i que, per tant, puguin fer d'altaveu de la família en la societat que els acull. A nivell d'exemple, val a dir que aquesta circumstància succeeix en moltes famílies orientals en les quals qui duu a terme les gestions dels negocis

---

⁹² Tant els casos de famílies excessivament autoritàries, com famílies massa permissives.

familiars amb els ajuntaments o d'altres organismes públics, són els propis fills tot com a conseqüència de les escasses competències lingüístiques mostrades pels pares. A més, els propis pares veuen en aquesta integració dels fills la millor de les vies per aconseguir el gran objectiu que els ha portat aquí: tenir un futur millor per la descendència i, fins i tot, per ells mateixos.

Tot i aquests arguments, la reacció inicial dels pares en favor d'aconseguir una integració ràpida dels fills té el seu contrapunt. No debades, és possible que aquests pares interpretin l'adopció de nous costums per part dels seus fills – costums aliens a aquells que entenen com a propis- com un perill i una vertadera amenaça pel seu futur. En conseqüència, són diversos els autors⁹³ que reconeixen que esdevenen habituals les pressions exercides per part de l'entorn familiar cap els fills, tot per tal de què aquests conservin les seves arrels.

La casuística que es maneja en aquests casos, apunta a què els pares –tal vegada d'una manera un tant inconscient- troben en aquesta defensa una forma de subsistència, una manera de sumar-se valor a sí mateixos com a pares i també com a persones en una atmosfera en la qual han perdut l'estatus que s'havien guanyat en el seu lloc d'origen. Una de les estratègies que millors resultats poden generar, consisteix en crear una imatge absolutament idealitzada del seu país de procedència, tot obviant aquells elements negatius que han obligat a la família a emigrar. Precisament, aquesta tendència a la mitificació dels orígens permet a aquestes persones reivindicar-se, així com assolir el respecte suficient com per poder presentar-se com a individus competents en el nou marc que els envolta.

Així idò, ha de ser enmig d'aquesta ambigüitat on molts d'aquests adolescents han de començar a posar en marxa -o bé han de donar continuïtat- al seu procés d'aculturació⁹⁴. Talment qualsevol altra persona, el fet de veure's immers en una societat culturalment diferent a la pròpia té repercussions

---

⁹³ Giró (2006), Medina (2005) o Funes (2000).

⁹⁴ El concepte d'aculturació feia referència al conjunt de canvis que un individu o un grup experimentava just quan entrava en contacte amb gent d'altres cultures.

evidents a curt termini; així les coses, és probable que aquests joves nouvinguts o d'origen estranger experimentin alteracions significatives en la seva personalitat. Aquests canvis, es posen de manifest quan surten a la llum modificacions en la conducta, en els valors, en la manera d'expressar-se, en definitiva, en la pròpia identitat.

La immersió en una quotidianitat com ara la nostra –tot a través dels centres educatius, dels amics, dels mitjans de comunicació, etc.-, la qual s'emmarca dins allò que coneixem com a postmodernitat, implica submergir-se en unes realitats socials que, com hem vist en capítols anteriors, resulten força volàtils. Aquesta mena de societats (exposades als canvis continus i en les quals les pertinences i identitats poden ser múltiples), avancen enfora dels sistemes que aquestes famílies exporten des dels seus països d'origen. Sovint es tracta de persones que valoren l'estabilitat en les conductes, els valors i els símbols (de la identitat, en general) que se'ls ha marcat des de sempre.

Davant aquest xoc de postures (casa-societat d'acollida) és possible que en els adolescents d'origen immigrant puguin aparèixer certs sentiments de confusió i, fins i tot, de culpabilitat per traïr l'entorn familiar i tot allò que representa. De la mateixa manera, també hi ha molts altres casos en els quals aquests joves sacrificaran el fet d'integrar-se socialment en àmbits com l'escola, tot en favor de no ser refusats pels seus familiars. Tant si es dona un cas com l'altre, resulta obvi que en aquesta mena de situacions l'alternativa adequada sempre és que els adolescents es situïn en una posició de certa equidistància entre el model de vida que es planteja des de casa i el plantejat des de fora de casa. Amb tot, aquest panorama que acabem de plantejar únicament és possible en el cas que tant per una banda (la família) com per l'altra (la societat d'acollida) es mostri un tarannà de tolerància i permissivitat a l'hora d'acceptar una convivència amb altres estils de vida, amb altres cultures.

En definitiva, tal i com hem pogut observar en el decurs d'aquest mateix punt, la postura que adopta l'entorn familiar esdevé fonamental a l'hora de mesurar el grau d'integració social d'aquestes noves generacions de conciutadans. A més a més, també resulta una variable força determinant si el que es pretén és

avaluar els processos de configuració identitària. D'aquesta manera, perquè aquests adolescents puguin integrar-se socialment i passar un trànsit cap a la vida adulta sense més turbulències de les normals, és fonamental que aquests pares i mares entenguin un poc millor el què és i què representa l'adolescència.

De fet, una de les línies de feina que més s'haurien d'incentivar en el camp de la problemàtica d'aquests col·lectius, hauria de ser la del treball familiar per tal que aquestes gents poguessin acostar-se més directament a l'entorn que envolta a qualsevol adolescent. Només d'aquesta manera, és possible que aquestes persones adultes (moltes vegades desorientades) puguin ser capaces d'implicar-se millor en els problemes dels seus fills i, en definitiva, puguin ajudar-los a situar-se millor en el complicat món que els envolta.

3.2.2.3. Les exigències dels processos de socialització.

No anunciem cap novetat quan afirmem que el capital social⁹⁵, representa una de les majors fonts d'integració pels milions de persones d'origen immigrant que viuen entre nosaltres (Gualda, 2005). Aquesta mateixa autora, remarca que ja són diverses les investigacions que se n'han encarregat de detectar l'enorme rellevància que les xarxes d'amics o d'altres contactes tenen en els processos d'integració social dels nouvinguts. D'aquesta manera, resulta difícil acostar-se a la realitat d'aquestes persones sense analitzar quina és la salut dels seus processos d'interacció amb els distints agents que els envolten i que van més enllà dels ambients familiars.

La colla d'amics, així com els propis centres educatius en els quals estan matriculats esdevenen dos puntals que han de ser interpretats com a factors condicionants en el seus processos de configuració identitària. Tot i això, val a dir que hi ha altres elements que s'han de tenir en compte en la recerca del propi "jo" d'aquests adolescents. Un exemple, ens arriba de la mà dels mitjans de comunicació qui exerceixen una influència creixent en tota aquesta mena de processos. Serà en el proper capítol, en el qual veurem de manera més

---

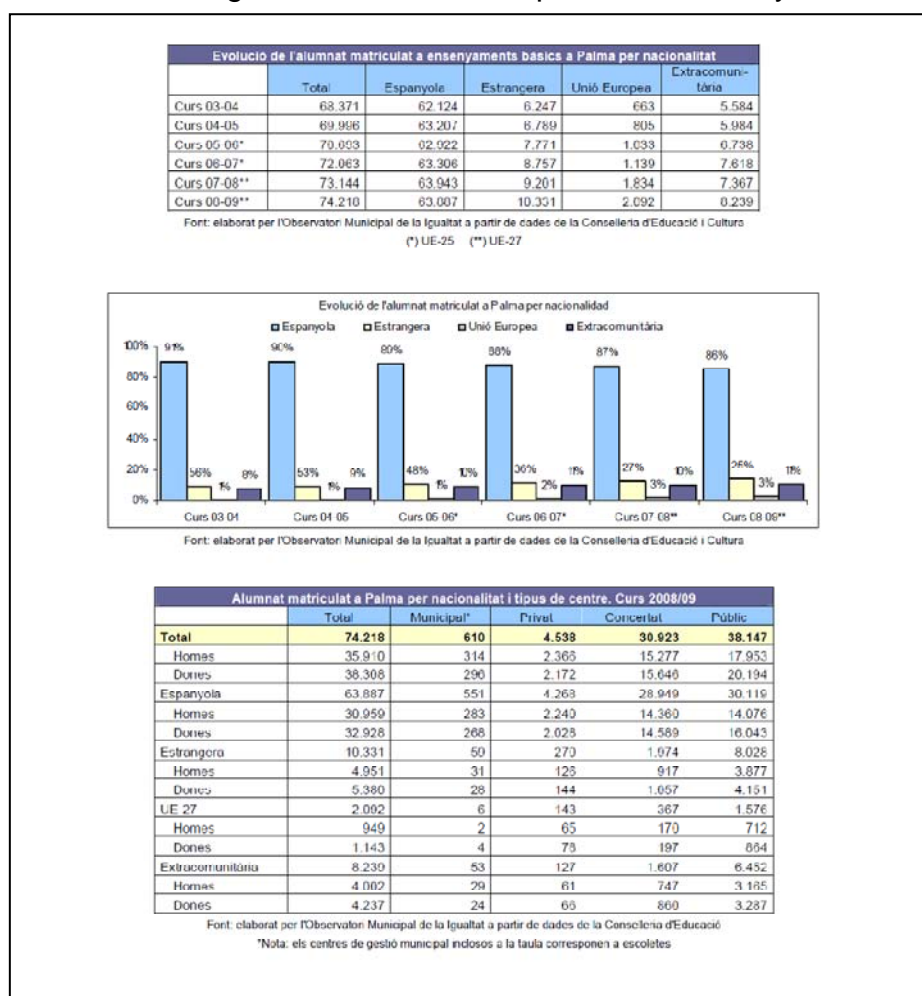
⁹⁵ Entès com el conjunt de xarxes de recolzament personal i col·lectiu que posa a disposició de l'individu la societat.

detallada aquestes altres variables i, just ara, centrarem les mires en els centres educatius i en la influència del grup d'amics.

3.2.2.3.1. L'àmbit escolar.

Una de les principals novetats que han vist les aules de l'arxipèlag durant els darrers decennis ha estat l'arribada massiva d'alumnes d'origen estranger. En qualitat d'introducció, en la Figura 16, es pot observar que arran del període de bonança econòmica viscuda fins a mitjans de l'any 2008 –unit a la situació de precarietat econòmica en altres latituds del mateix Planeta-, s'han incrementat les arribades d'alumnes de nacionalitat estrangera a les aules dels centres de les Illes, la qual cosa ha dibuixat un nou escenari fins a les hores inèdit.

Fig. 16. Dades relatives a l'augment d'alumnes d'origen estranger a Palma durant aquests darrers anys.

FONT: Observatori Municipal de la Igualtat (2010).

Com és de preveure, aquesta circumstància ha tingut tot un conjunt de repercussions estructurals en l'entramat educatiu de casa nostra, de la mateixa forma que anys enrere havien tingut els sistemes educatius d'altres països de l'Europa més septentrional⁹⁶ i, encara abans, en els EUA. D'alguna manera, es tracta de l'arribada de la interculturalitat a les aules a la qual, tal i com remarquen Buendía, González, Pozo i Sánchez (2004), la Unió Europea no s'incorporarà fins els anys vuitanta quan els seus sistemes educatius es veren desbordats davant la realitat multicultural. En aquest sentit, la major part d'aquests sistemes educatius europeus havien estat dissenyats pensant únicament en grups d'alumnat absolutament homogenis i, en conseqüència, aquests nous escenaris els feia poc útils i obsolets.

Idò bé, amb uns lustres de retard (a partir dels darrers anys del passat segle i ja de manera més evident durant aquesta darrera dècada), la societat balear també ha hagut de seguir un procés de recomposició⁹⁷ per tal d'adaptar el seus mecanismes educatius a les noves realitats sorgides arran dels moviments migratoris. Precisament, en connexió amb aquesta necessitat de canvi Orte, Pascual i Touza (2006) es refereixen al cas particular de l'arxipèlag balear tot assegurant que, d'acord amb l'increment de la població escolar estrangera no comunitària dels darrers anys i la seva gran diversitat⁹⁸, s'han observat repercussions en l'estructura i en el propi funcionament del sistema educatiu en els seus distints nivells:

- A nivell quantitatiu aquestes arribades han obligat a readaptar les estructures existents a les societats d'acollida, construir nous espais, canviar els models i sistemes d'organització interna, contractar nous professors i adquirir altres recursos fins ara no emprats.

---

⁹⁶ El Regne Unit o França, en són bons exemples.

⁹⁷ La recomposició abraça mesures integrals que van des de la redefinició de programes, la generació de nous materials i recursos escolars, la creació de noves línies d'investigació educatives, etc.

⁹⁸ En referència a l'enorme varietat de nacionalitats arribades de distints continents.

- Pel que fa referència als aspectes qualitius, aquestes autores es fixen en la preparació i la formació del professorat, amb els processos i programes de gestió dels distints centres, la confecció i aplicació de plans d'acollida o els canvis en la relació amb les famílies.

Malgrat l'evidència dels canvis que acabem d'anunciar, cal plantejar-se qüestions com ara si els centres educatius d'avui en dia tendeixen a facilitar la integració real dels alumnes nous; o bé reflexionar sobre quin paper juguen aquestes institucions en la conformació de les identitats d'aquests adolescents; o ara sobre quins són els reptes que ens esperen de cara al futur en matèria de gestió d'aquesta diversitat.

Tal volta, resulta interessant partir de la idea que una educació multicultural descansa sobre l'immens pilar de la diversitat. Els col·legis i instituts del segle XXI reben alumnes que demanden respostes formatives diferencials, no només per motius de tenir orígens culturals diferents sinó perquè pateixen realitats que han de ser interpretades com especials. En aquest sentit, si centram l'anàlisi d'aquests adolescents en el camp que ens ocupa –la identitat- observem que es tracta d'adolescents que conviuen amb unes circumstàncies a les quals els sistemes educatius hi han de donar resposta.

Així les coses, en abandonar el seu lloc d'origen els emigrants adults posseeixen certs recursos com per mantenir la seva pròpia autoestima, no debades, han partit de manera voluntària (tot i que en moltes ocasions han emprès el viatge degut a una sèrie de mancances o necessitats detectades en el seu país de procedència) i, a més, pertanyen plenament a una cultura amb la qual es poden identificar de manera nítida davant els demés.

Contràriament, aquest col·lectiu de joves arribats fa un temps al lloc de destí de la migració dels propis pares, no han triat el fet d'haver d'emigrar. De fet, són persones mancades de determinats records, relacions o fins i tot referències que els permetin identificar-se amb el país dels seus pares. Òbviament, aquesta mena de dèficits es veu accentuat en els casos en els quals els adolescents en qüestió ja han nascut aquí. De tal forma que són persones que

tenen importants dificultats per associar-se amb els seus orígens, però que a l'hora, també es troben problemes per sentir-se membres de la cultura dominant que els envolta (Massot, 2003).

Tal i com hem vist, en aquests casos existeix la possibilitat que el jove actuï per mimetisme fins el punt de plantejar una adhesió extrema i incondicional als dictàmens de societat en la qual desitgen integrar-se i renegant la seva pertinença a l'ètnia d'origen. Altrament, també es pot donar el cas que aquests adolescents puguin desenvolupar actituds defensives com ara el desinterès o la indiferència per tot el que ofereix la societat receptora i identificar-se amb els símbols contraris. Tant la primera opció com la segona, no resulten gaire operatives en l'empresa d'assolir una integració efectiva de les noves generacions de nouvinguts. No debades, que aquests al·lots i al·lotes siguin capaços de desplegar les habilitats necessàries com per poder sentir-se membre d'ambdues cultures alhora esdevé la situació més adequada, tal i com constaten Nikolaou i Kanavouras (2006) quan recolzen el concepte d'*identitat múltiple* a través de tres idees:

1. Que és possible que certes persones siguin capaces d'identificar-se amb més d'un grup o col·lectiu.
2. Que sigui possible que persones determinades puguin baratar la seva identitat cultural quan entrin en un altre context⁹⁹.
3. Que desenvolupin la capacitat de moure's per distints àmbits de referència cultural, sense que aquest fet els suposi efectes negatius en el seu sentiment d'identitat personal.

A les hores, quin paper els toca assumir als centres educatius en aquest repte? Els centres han de partir de la realitat de la multiculturalitat, és a dir, que contràriament a allò que havia succeït fins ara, els docents es troben que dins una mateixa aula hi apareixen alumnes amb diferents competències culturals. En efecte, aquest panorama obliga als centres a desplegar tot un seguit

---

⁹⁹ Aquesta idea està relacionada amb el concepte d'aculturació.

d'estratègies encaminades a poder oferir una educació entre cultures: una **educació intercultural**. Nikolaou i Kanavouras (2006) recullen en la seva feina quins són els principis fonamentals d'aquest concepte d'educació:

- Un sistema que té com a base la diversitat, obligatòriament, ha de trobar la seva gènesi en l'empatia cap els demés. De fet, partint de la idea que no tots els membres del grup plantegen problemes similars, és important que els membres del col·lectiu siguin capaços de posar-se en el lloc dels demés per tal de poder resoldre possibles dificultats.
- També esdevé força significatiu que, des dels centres, es fomenti la idea que cap cultura és superior a la resta i que, per tant, s'han de deixar enrere aspectes com ara les desigualtats socials i s'ha d'incentivar la construcció d'una consciència col·lectiva comú fonamentada en valors com ara la solidaritat.
- Com veurem a continuació, també és interessant proposar un model d'escola en el qual s'eduqui en clau de respecte cultural, és a dir, que l'obertura d'una determinada cultura cap a les demés ha de ser interpretada com una excel·lent oportunitat per oferir a la resta de companys que participin d'ella, tot enmig d'una atmosfera de respecte per la diversitat cultural.
- Finalment, és a partir d'aquest sistema educatiu des de on es poden rompre estereotips i prejudicis que es tenen en relació a determinades cultures o col·lectius, tot oferint una visió integral de cada una de les cultures.

En relació a aquesta necessitat existent d'implantar una educació en clau intercultural, Juliano (1993) proposa que aquest model hauria de ser capaç de produir subjectes totalment competents en qualsevol cultura o, al manco, en dues diferents. A tot això, Massot (2003) afegeix que l'educació intercultural¹⁰⁰ condueix a la participació total de tots els joves uniformement -tant del grup

---

¹⁰⁰ D'alguna manera, el propòsit de l'educació en clau intercultural està en connexió directa amb l'anomenada *pedagogia de la inclusió*.

majoritari com del minoritari-, en les oportunitats socioeconòmiques que ofereix l'Estat i els prepara perquè participin d'una manera fàcil i còmoda en la societat dominant. La reflexió i la indagació sobre la pròpia identitat, facilita que l'alumnat sigui conscient de l'herència cultural, les creences, els valors i les actituds, els hàbits alimentaris i altres tipus de comportament.

Endemés, a mesura que l'alumnat s'acostuma a treballar i revelar valors i qüestions que l'impliquen personalment, està practicant habilitats indispensables per afrontar qüestions i problemes de l'entorn social més ampli. Així les coses, aquesta mateixa autora (Massot, 2003), exposa en el seu treball una cita d'Steiner (1992) en la qual es proposa aquesta generació d'adolescents d'origen immigrant com un col·lectiu capaç de revitalitzar la cultura de l'espai que habiten, allò que aquest autor anomena la "tercera via". Tanmateix, aquesta reflexió només pot ser plantejada des d'una perspectiva que contempli les relacions interculturals com a dinàmiques i actives, tot partint del fet que les persones som éssers creatius i flexibles.

Tal i com ha quedat constatat, per aquests adolescents sumar competències en distintes cultures és sinònim d'avanç personal. Malgrat aquest fet, el desenvolupament d'aquestes competències no es pot dirigir només a l'alumnat d'origen immigrant, sinó que resulta indispensable que pugui ser un sistema aplicat també als joves autòctons. Els canvis constants als quals es troba sotmesa la societat actual exigeixen aprendre, comprendre i poder viure en altres cultures sense que això sigui un inconvenient; no debades, ha de ser un avantatge que faci possible un aprenentatge permanent i un enriquiment personal i, consegüentment, que aporti beneficis també a nivell de grup.

Una de les passes prèvies en la consecució del model que acabem d'assenyalar és plantejar-se la formació d'un professorat capaç de fomentar les pertinences en clau intercultural, tot a partir d'un coneixement precís tant de les causes, de la situació i de la història dels pobles immigrants com de la filosofia subjacent als diferents paradigmes d'educació intercultural que es posen en marxa, a més de tenir en compte les metodologies que més s'adeqüen a tots aquests principis.

En tercer lloc, no es pot obviar la participació i la contribució que les famílies fan als centres educatius en pro d'aquesta nova filosofia educativa, la qual tal i com hem vist en l'anterior apartat pot incentivar aquesta línia d'acció multicultural o, contràriament, pot exercir una pressió als seus fills en vistes a que es reafirmi en els principis d'origen i mostri una actitud poc oberta davant altres maneres de fer i de pensar.

Tant és així que, és a partir d'aquests tres agents que acabem de valorar (alumnes, professors i famílies) des d'on enfocarem un breu apartat que es presenta amb l'objectiu de voler oferir una reflexió sobre el comportament del sistema educatiu balear davant aquestes noves realitats multiculturals. Com és de suposar, les aportacions que es realitzin a continuació s'hauran de complementar amb aquelles conclusions que s'extreguin com a conseqüència de la realització del treball pràctic.

El sistema educatiu de les Illes Balears vers l'alumnat d'origen immigrant.

Com hem podem observar en la següent taula (Figura 17), l'increment en les arribades d'alumnes d'origen immigrant durant els darrers 20 anys ha estat una constant: partint d'una xifra gairebé residual de poc més de 1.400 alumnes en tot l'arxipèlag, avui en dia ja ens acostem a la xifra de 29.000 matriculats. A hores d'ara, les Illes Balears comptem amb uns centres educatius on es parlen fins a 82 llengües diferents, entonades per alumnes que procedeixen de fins a 160 nacionalitats distintes. A més, com es pot apreciar a la Figura 18, ens trobem a una de les comunitats espanyoles on més s'ha fet notar aquest fenomen. Malgrat que aquestes xifres tenen en compte la totalitat d'alumnes estrangers (entre els quals s'hi troben els procedents de la UE) nosaltres centrarem l'anàlisi en aquells que vénen o són originaris de Llatinoamèrica, Àsia i del Magrib, els quals tenen un perfil molt distint als europeus.

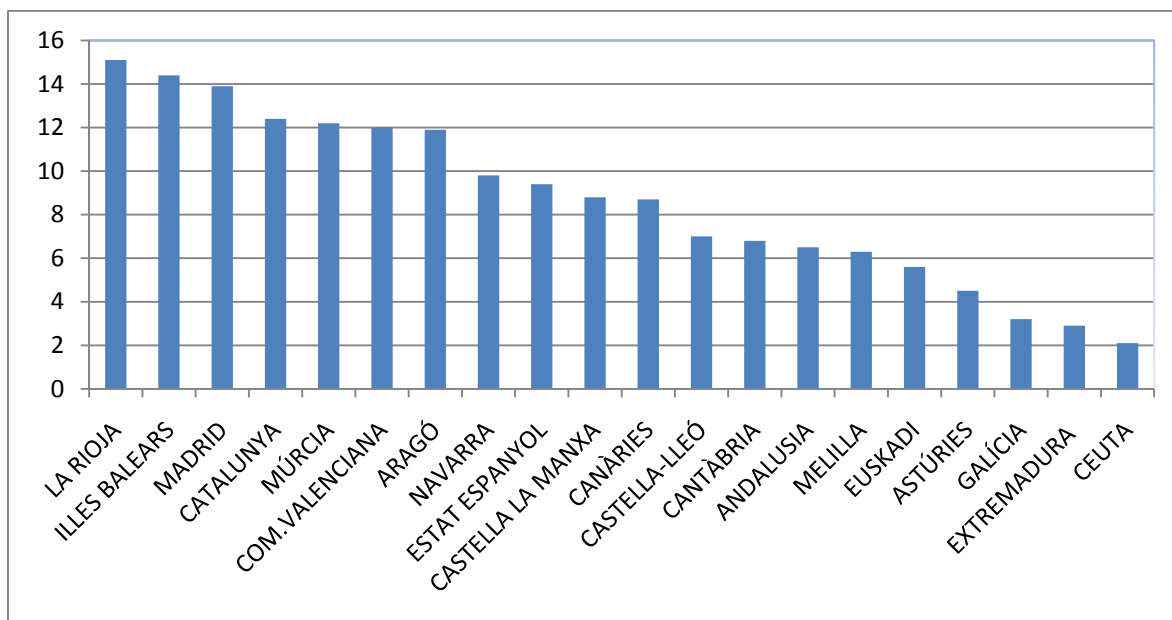
Fig. 17. Augment del nombre d'alumnes estrangers a les Illes Balears (període 1991-2009).

CURS ESCOLAR	TOTAL ALUMNES
1991-1992	1.417
1992-1993	1.472
1993-1994	1.540
1994-1995	1.625
1995-1996	1.976
1996-1997	2.207
1997-1998	2.956
1998-1999	3.510
1999-2000	4.740
2000-2001	5.774
2001-2002	8.182
2002-2003	12.951
2003-2004	16.648
2004-2005	19.023
2005-2006	21.898
2006-2007	23.803
2007-2008	26.110
2008-2009	28.568

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2009.

Evidentment, com ha succeït en altres comunitats de l'Estat espanyol, les institucions autonòmiques -en connexió amb l'Estat central- s'han vist obligades a desplegar tot un seguit d'estratègies en el món de l'educació per gestionar aquest seguit de canvis arribats amb la nova conjuntura. Així, aquesta redefinició d'alguns aspectes del sistema educatiu (amb el qual s'han trobat els adolescents protagonistes d'aquesta investigació), ha suposat una sèrie de modificacions que s'han manifestat en el dia a dia dels centres educatius, per tant, han afectat a alumnes i professors. Però a més d'això, cal tenir en compte que les relacions amb les famílies també s'han vist alterades per aquests canvis.

Fig. 18. Percentatge d'alumnat no universitari d'origen estranger a l'Estat espanyol per comunitats autònomes (curs 2007-2008)

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades del
Ministeri d'Educació, Esports i Política Social.

La realitat de l'alumnat.

Una de les premisses que s'han de tenir en compte a l'hora de valorar aquests col·lectius en els centres de les Illes Balears, és que en molts casos es tracta d'alumnes qualificats com a de necessitats educatives especials, tot com a conseqüència de les mancances lingüístiques, culturals, socials, etc. que mostren i que, per això, els fa demandants d'uns serveis educatius singulars. De fet, ja ens hem referit a aquests grups com segments socials que no tenen un perfil uniforme i que arriben amb nivells distints de competències lingüístiques, segueixen religions diferents o presenten estatus socioeconòmics heterogenis.

Precisament, en relació amb aquesta idea relativa al perfil social i econòmic, Vidaña (2004), exposa que el mateix procés d'escolarització, en el cas de les

Illes Balears, ja pot representar un element més de segregació social. D'aquesta manera, aquest autor analitza a aquesta realitat referint-se a l'existència de determinats centres educatius en els quals es concentren bona part d'alumnes d'origen estranger no comunitaris com ara instituts com l'Antoni Maura o l'Aurora Picornell, a Palma. En canvi, en altres centres gairebé no es nota la presència d'aquesta tipologia d'alumnat i, aquest fet, no fa més que estimular la formació de guetos.

Tant és així que, en el cas de Palma que és el nostre marc de treball, els alumnes d'origen europeu (sobretot, alemanys, anglesos, etc.) acudeixen a centres majoritàriament privats o concertats situats a la zona perifèrica de la ciutat. En canvi, en el cas d'alumnes procedents de zones com Amèrica Llatina, Àsia o Àfrica són matriculats majoritàriament en centres de l'exemple de la ciutat i dels seus voltants, tot coincidint que són instituts o centres ubicats a barris habitats per sectors econòmicament més modestos de població. Tant en un cas com en l'altre, convé recordar que el sistema d'escolarització de l'alumnat en els centres públics i concertats de les Illes Balears es troba en relació, fonamentalment, amb el domicili de l'alumnat. Aquest fet, demostra l'escassa efectivitat que aquesta iniciativa legal té en moltes ocasions.

Parlar de la realitat educativa d'aquestes gents, també ens obliga a plantejar la idea que sovint es tracta d'alumnes que provenen d'una situació d'escolarització nul·la o irregular. A més a més, el grau de consolidació de la seva llengua pròpia és força divers i, a aquest fet, se li ha de sumar que quan arriben aquí es veuen en la necessitat d'haver d'adquirir competències en tres idiomes més: el català, el castellà i també l'anglès. En algunes ocasions, els centres reconeixen no comptar amb els recursos suficients –tant en qüestions de recursos materials com també en capital humà- com per poder fer front a aquestes situacions amb unes certes garanties d'èxit.

A més de l'aportació de més recursos públics, la resolució efectiva del problema passa per dissenyar uns canals de comunicació més fluids entre famílies i centres educatius. Tal i com podem veure en la investigació efectuada a l'exemple de Palma, bona part dels pares i mares d'aquests

adolescents tenen una presència escassa o nul·la en els centres formatius dels seus propis fills. Així, és habitual que aquestes famílies no facin acte de presència en reunions informatives o actes que es puguin celebrar en el propi centre i, fins i tot, en el cas d'alguns col·lectius -com ara els xinesos- mestres i professors reconeixen que hi ha pares que no entenen les qualificacions que apareixen en els butlletins dels seus fills.

Evidentment, aquesta manca de comunicació entre els centres i els familiars limita d'una manera evident la funcionalitat de les estratègies dissenyades pels centres educatius en pro de poder integrar d'una manera més ràpida i efectiva aquestes persones. Alguns problemes com ara són l'absentisme, el rebuig per part dels companys, les dificultats de comprensió idiomàtica o les pròpies dificultats familiars que acaben tenint repercussions en el dia a dia de l'alumne al centre, són només alguns exemples que mostren la necessitat de millorar aquests canals d'interacció.

El professorat.

Quant al professorat, val a dir que els canvis socials experimentats durant aquestes darreres dècades, han endurit la tasca docent en alguns aspectes que es recullen en el gràfic que apareix a la Fig. 19. D'entre totes aquestes mancances, la que majors repercussions té a sobre el problema que nosaltres abordem és la manca de formació. Tot i que són nombrosos els cursos de formació permanent que tenen com a objecte d'estudi la diversitat de l'alumnat a l'aula -i, fins i tot, se n'han fet atenent a la realitat específica dels alumnes d'origen estranger amb pocs recursos- el dia a dia demostra que és un problema que encara no s'ha resolt en la seva totalitat.

Actualment, els estudis de Magisteri inclouen encara poques assignatures en el currículum relacionades amb l'atenció a la diversitat, no debades, es tracta d'un concepte que just fa pocs anys que va entrar en el sistema educatiu de les Illes. En el cas dels llicenciats que imparteixen matèries a ESO o Batxillerat, únicament reben formació quan realitzen el Màster en Formació del Professorat

(abans conegut com a CAP) on tenen alguns mòduls en els quals treballen aquesta mena d'aspectes.

Fig. 19. Principals dificultats actuals del professorat.

FONT: Mir (2011) a partir dels plantejaments de Carbonell (2000) i Vidaña (2004).

Aquest marc legal, ens deixa un sistema educatiu en el qual bona part del professorat que ja suma una certa experiència en el càrrec, no acumuli cap casta de formació relacionada amb la diversitat a les aules i, molt manco encara, amb la realitat d'aquests col·lectius de nous nadius. En conseqüència, resulta fonamental que aquests educadors s'acostin -a través de la formació- a les realitats multiculturals per tal de poder donar respostes efectives als problemes d'aquests alumnes (en clau d'interculturalitat) que fins fa poc eren inèdits a les seves aules. Vidaña (2004) estableix una sèrie d'ítems sobre els quals més haurien d'incidir aquests plans formatius:

- La formació en estratègies metodològiques en vistes a facilitar les competències comunicatives a aquests alumnes.
- Programes d'acceleració d'aprenentatges instrumentals bàsics.
- Formació en valors: coneixement i respecte a l'altre.
- Plans d'acolliment als centres.
- Plans d'acció tutorial.
- Formació en el disseny de programes que afavoreixin la construcció d'un nou concepte de ciutadania.
- Finalment, existeix la necessitat d'una formació específica sobre la relació entre l'exclusió social, la diversitat cultural i la pròpia educació.

Precisament, és a partir d'aquesta manca de formació del professorat – juntament amb la incidència d'altres factors-, des de on s'interpreta l'inici del discurs que aporta Vecina (2006) entorn a *l'status quo* de la comunitat de docents, a partir d'un estudi desenvolupat a les Illes Balears. Segons aquesta visió, els professors de manera automàtica tendeixen a categoritzar els seus alumnes en funció d'una sèrie d'estereotips o sistemes classificatoris marcats per la societat que, a llarg termini, no fan més que amagar forts elements de diferenciació de gènere o d'origen (com és el cas que ens ocupa). Aquesta mena d'actituds, poden acabar tenint repercussions significatives com ara que els mateixos professors posin límits a les conductes dels alumnes o al mateix desenvolupament de les seves qualitats personals.

Així, segons aquestes tesis la percepció (categorització) que un professor pot tenir d'un determinat alumne serà més positiva si les habilitats, els coneixements i els comportaments que mostri s'assemblen més a aquells amb els quals conviu el propi docent. De la manera contrària, la concepció negativa d'un estudiant per part del seu professor pot ser explicada a partir de la distància existent entre les habilitats, els coneixements i els comportaments que tinguin els dos. Aquest mateix autor, remarca la feina de Pomeroy¹⁰¹ que detalla en el seu treball com s'aprecia l'existència d'un cert ressentiment per

---

¹⁰¹ Pomeroy, E. (1999). The teacher-student relationship in secondary school: insights from excluded students. *British Journal of Sociology of Education*. (20), 4, p.965-982.

part d'adolescents d'origen immigrant quan analitzen la seva relació amb els seus mestres, sent una desavinença que es posa de manifest quan alguns d'ells reclamen literalment “un tracte d'igual a igual, d'adult a adult, amb un respecte mutu”¹⁰².

Endemés, aquells discursos que denunciïn aquesta realitat argumenten que en moltes ocasions els mestres ja es fabriquen la pròpia imatge de l'alumne, fins i tot abans d'haver entrat en contacte amb ell. Una vegada creada aquesta mena d'etiqueta resulta difícil llevar-la i, a més, són estigmes compartits entre professors. En definitiva, resulta força transcendent parar les mires a aquestes praxis que, segons aquesta corrent, deriven cap a un principi de “selecció social” per part dels mestres i professors d'aquests alumnes d'origen immigrant.

Amb tot, durant el proper capítol dedicat al cas pràctic podem observar que tot i que és possible que en determinades ocasions existeixin tractes sectaris per part de professors, són pocs els adolescents que es manifesten contrariats en l'aportació dels docents en el seu procés d'adaptació i integració social. En qualsevol cas, les mesures durant aquests darrers tres lustres han fet que s'avanci molt en la cura de la diversitat dins l'aula, tot i que encara sembla que resti camí per recórrer.

Els centres educatius.

Durant els primers anys en els quals van arribar aquests alumnes als centres de l'arxipèlag –i, concretament, de Palma- molts els centres es van veure desbordats per les noves condicions que aquestes circumstàncies marcaven. No debades, són diverses les dificultats a les quals s'han hagut de fer front aquests darrers anys i, de fet, avui en dia els centres que treballen amb aquests col·lectius encara es veuen immersos en tot un seguit de problemàtiques ben diverses:

---

¹⁰² És important remarcar que la investigació feta per Pomeroy (1999) s'ubica en la societat anglesa dels anys noranta, la qual mantenia diferències sensibles amb la realitat de les Balears a fins de la primera dècada del segle XXI, que és allò que nosaltres pretenem analitzar.

- Incorporació tardana d'alumnes que arriben a mitjan curs escolar. En aquests casos, una de les majors dificultats pot ser la manca de competències lingüístiques, fet que retarda encara més l'adaptació.
- També és freqüent que els centres es vegin obligats a treballar amb alumnes que romanen a les seves aules poc temps, de fet, es tracta d'un col·lectiu de gran mobilitat i és habitual que un adolescent canviï gairebé cada curs de centre, tot com a conseqüència dels trasllats continus de la família en recerca de feina.
- Com ja hem comentat anteriorment, s'ha de treballar amb alumnes que viuen a entorns familiars absolutament desconnectats amb la realitat formativa i educativa dels seus fills.
- A més de tot això, no podem deixar d'anomenar la manca de recursos que molts d'aquests centres tenen: manca de professors de suport, equips d'orientació poc nodrits d'especialistes, poc recolzament per a la formació del professorat, etc.

Tot aquest seguit de circumstàncies, d'alguna manera han obligat als centres de les Illes Balears a posar en marxa un conjunt d'iniciatives encaminades a poder donar resposta a aquestes noves necessitats amb unes garanties mínimes d'èxit. En relació a aquesta darrera idea, des de la Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears, s'estableixen tot un conjunt de canvis que els centres tenen la responsabilitat de fer en la seva l'organització i en el seu sistema de funcionament, tot com a conseqüència de l'arribada d'aquest nou alumnat d'origen estranger, també anomenat d'incorporació tardana:

1. Segurament, la primera de les conseqüències que hauria de tenir en un centre educatiu l'arribada d'un nodrit grup d'estudiants estrangers, hauria de ser la modificació del Projecte Educatiu de Centre (PEC). Quan parlem del PEC ens referim al document en el qual es plantegen els grans objectius del centre i que, en efecte, orienta totes les accions, l'organització i la coordinació, l'organigrama, les normes de funcionament, la vinculació amb l'entorn, etc. del

propi centre. Així les coses, resulta fonamental que les noves condicions que imposa l'arribada d'aquests col·lectius siguin recollides en aquest document que esdevé de gran importància en el funcionament diari de qualsevol centre educatiu.

2. Si abaixem un esglaó, trobem la necessitat d'haver de modificar el Projecte Curricular (PC). Aquest document, s'encarrega de recollir totes les estratègies didàctiques a partir de les quals un professorat d'una àrea determinada de coneixement, intentarà assegurar la coherència i l'efectivitat en la seva pràctica docent, tot tenint en compte les condicions de context en les quals s'emmarca el centre. D'aquesta manera, si es produeix una alteració en el propi context del centre (com ha estat l'arribada d'aquest alumnat), obligatòriament s'ha de projectar en el propi document. A la pràctica, els canvis enregistrats en el PC, han de tenir repercussió a l'hora d'impartir les classes per part dels distints professors ja que, de fet, si les condicions no són les mateixes que abans, les estratègies pedagògiques també seran distintes.

3. A més d'aquests dos documents que acabem de citar, des de l'Administració s'anima als centres que revisin els documents de gestió com ara el pla d'acollida i el projecte lingüístic per tal de poder adaptar-se als eixos que marca el PALIC¹⁰³.

4. Una vegada assenyalats els canvis a nivell de documentació, resulta interessant que el propi centre faci una adequada previsió de tots aquells recursos humans i materials necessaris per a una bona acollida. A nivell d'exemple, la progressiva incorporació d'aquesta tipologia d'alumnat possiblement obligarà al propi centre a redissenyar l'estructura d'alguns dels seus departaments, tot sumant nous professionals per donar resposta a les noves necessitats, tal i com pot succeir amb el departament d'orientació.

5. Atrament, també és important que aquests centres siguin capaços de mantenir relacions més o manco fluides amb les famílies d'aquests nous alumnes. Tal i com hem pogut observar en punts anteriors, aquesta, no sempre

---

¹⁰³ Pla d'Acolliment Lingüístic i Cultural.

resulta una tasca fàcil. Malgrat aquesta circumstància, des de la Conselleria s'insta als centres a què garanteixin una comunicació eficient amb les famílies per tal de poder proporcionar la informació adequada sobre el funcionament del propi centre.

6. Facilitar el procés d'integració de l'alumnat nouvingut al seu grup de referència i al grup d'aula d'acollida per tal de garantir espais comuns de socialització des del primer moment. A nivell més intern, també resulta interessant que alguns canals de comunicació siguin prou fluids dins els centre, com ara el que enllaça el tutor amb l'equip docent.

A més de totes aquestes indicacions oferides per part de l'Administració autonòmica, no cal oblidar que també es remarca que el centre ha d'assegurar una atenció específica a l'AIT¹⁰⁴ d'entre quatre i deu hores al segon cicle i entre sis i dotze hores al tercer cicle. El nombre d'hores de suport ha de partir de les condicions personals, el país d'origen, el coneixement de llengües, l'edat, i l'escolarització prèvia.

Sigui com vulgui, l'alumnat que desconeix les dues llengües oficials de les Illes Balears i presenta una escolarització nul·la o irregular, requereix el màxim d'hores d'atenció específica recomanada. Al mateix temps, l'alumnat que coneix una de les llengües oficials de les Illes Balears i compta amb una escolarització regular al país d'origen, necessita menys hores de suport. Aquesta dedicació augmentarà en el cas que l'AIT presenti un desfasament curricular important (escolarització irregular, diferència qualitativa entre el currículum del nivell educatiu cursat al país d'origen i el propi del sistema educatiu de les Illes Balears).

Ara ja en qualitat no obligatòria, la Conselleria d'Educació i Cultura remarca que els centres que escolaritzen un nombre important d'alumnat nouvingut és convenient que comptin amb un coordinador/a d'acollida i interculturalitat. Aquest coordinador/a serà el tutor de l'aula d'acollida o un mestre de suport que atengui l'AIT. És aconsellable que aquest mestre sigui definitiu al centre.

---

¹⁰⁴ Alumnat d'Incorporació Tardana.

Podrà disposar en el seu horari individual d'una a dues hores lectives dedicades a les funcions següents:

- Planificar i dinamitzar, conjuntament amb l'equip directiu i amb l'assessorament de l'equip de suport, el PALIC del centre.
- Potenciar les actuacions encaminades al tractament intercultural des de les diferents àrees.
- Dur a terme el desenvolupament del protocol d'acollida inclòs en el PALIC en coordinació amb el servei educatiu de mediació, sempre que sigui possible.
- Coordinar l'elaboració i aplicació de les proves inicials en col·laboració amb el tutor, l'equip de suport i l'equip docent del grup, per tal de definir un pla de treball individual que respongui a les necessitats específiques de l'AIT.
- Assignar a l'AIT el nivell educatiu més adequat segons la normativa vigent (decret 72/2008). A més, resulta interessant transmetre al tutor/a de l'aula de referència la informació obtinguda sobre l'alumnat nouvingut.
- Realitzar el seguiment de l'adaptació i la integració de l'alumnat nouvingut al centre.
- Elaborar la memòria del pla d'acollida en col·laboració amb els mestres del centre implicats.

Assenyalades totes aquestes iniciatives, caldria plantejar-se qüestions com ara si realment els centres posen (o poden posar) en marxa totes aquestes disposicions d'una manera adequada o si els resultats que s'obtenen a nivell acadèmic i d'integració social són òptims. A títol d'exemple, val a dir que la presència de la figura de coordinador d'acollida i interculturalitat, a dia d'avui, encara no és present a molts centres de les Illes Balears. A més, la posada en funcionament d'alguns d'aquests programes d'acollida encara és fa poc notòria

a segons quins centres públics o concertats, car tot i la presència de les disposicions legals necessàries encara manquen recursos suficients com per posar-les en marxa en alguns d'aquests centres.

Tot i això, el treball que es duu a terme des d'alguns dels centres en els quals hem entrevistat alumnes d'incorporació tardana és digne de destacar, de fet, en algunes d'aquestes entrevistes són els mateixos alumnes qui subratllen la feina feta pel seu propi centre en pro de la seva adaptació. Així les coses, serà a partir de l'anàlisi dels resultats obtinguts en la investigació des de on podrem oferir una perspectiva més nítida de l'actuació dels centres educatius balears (i de la seva capital, en particular) en relació a la presència de col·lectius d'alumnes estrangers no comunitaris a les seves aules.

3.2.2.3.2. El marc de les relacions amb iguals i la societat d'acollida.

No existeix construcció identitària entre aquest col·lectiu d'adolescents que aquí s'analitzen que s'organitzi allunyada del conflicte, tot com a conseqüència d'un procés -variable en la seva intensitat- d'oposició i/o ruptura amb els models tradicionals representats, en la majoria dels casos, per l'entorn familiar (Giró, 2006). No debades, molts d'aquests joves posen en dubte parcial o totalment les maneres de fer i de pensar que els seus pares han exportat des dels seus països d'origen. Aquest clima de tensió, sovint apareix alimentat de manera explícita per les influències que sobre aquests adolescents exerceixen les societats d'acollida que, a través de distints agents com ara el grup d'amistats, posa de manifest un model social, econòmic i cultural alternatiu a aquell que els pares havien pensat que era el més adequat pels seus fills.

La figura de la tribu d'amistats, sens dubte resulta fonamental a l'hora d'entendre els processos de configuració identitària d'aquests joves. En aquest punt, convé recordar que la construcció de la identitat de qualsevol persona inclou de manera simultània dues vessants: la personal i la social. La presència de l'altre resulta prou rellevant, de fet, no existeix identitat personal sense una alteritat; la presència de l'altre és la que ens genera la necessitat de demanar-nos per nosaltres mateixos (Medina, 2006). En aquest sentit, una de les

necessitats que sentim en tot aquest procés té a veure amb el fet de voler superar el risc de la soledat, en conseqüència, aquests adolescents (com succeeix amb la resta) mantenen com a prioritat el somni de poder sentir-se part d'un grup d'iguals amb els quals compartir els problemes i les virtuts que normalment acompanyen aquests anys.

D'aquesta manera, és a través d'aquest sentiment de pertinença grupal a partir del qual l'adolescent pot establir tot un seguit de diferències enfront els demés que el permetran sentir-se únic i exclusiu, però sense refusar la significació d'establir interaccions que el facin ser part d'un col·lectiu. Tanmateix, el poder formar part d'un grup –que en aquestes edats sovint es tracta de la colla d'amics-, permet a l'adolescent cobrir dues necessitats segons Rodrigo i Medina (2006): per un costat, cobrir la por a l'aïllament tot gràcies al fet de veure's integrant d'alguna entitat i, per l'altre costat, també facilita que l'individu en qüestió pugui definir-se a sí mateix a partir de les característiques que defineixen el mateix grup amb el qual ell es sent plenament identificat.

La conseqüència de tot aquest procés és que aquestes persones d'origen immigrant, atorguen una gran significació a la colla d'amics durant aquests anys de transició cap a la vida adulta. Tanmateix, aquestes minories sovint senten la necessitat de poder viure com la majoria d'al·lots i al·lotes de la seva edat que veuen pel carrer o a l'institut, amb la qual cosa ser adolescent es converteix en una vertadera prioritat per ells i elles. Funes (2000) destaca que difícilment existeix adolescència sense el grup, sense un col·lectiu més o menys sòlid de pertinença i relació.

Malgrat mostrar una voluntat expressa de voler trobar punts en comú amb la resta d'iguals, la realitat ens demostra que les relacions amb els amics que poden tenir aquests grups s'han de concebre enmig d'una atmosfera farcida de peculiaritats. L'actitud que mostra la família davant aquest procés de canvi, les singulars condicions econòmiques que envolten aquestes adolescències o els posicionaments de la societat d'acollida, sovint poden ser obstacles a tenir en compte en aquesta evolució. A través de l'anàlisi presentat a continuació, es pretén donar comptes de les principals dificultats que troben aquests al·lots i

al·lotes a l'hora d'establir xarxes de relació social, tot partint d'una realitat marcada per la peculiaritat. Tot i aquests factors condicionants, com veurem més endavant¹⁰⁵, el fet que centrem l'anàlisi en les problemàtiques derivades d'aquests grups no implica que els joves no puguin establir relacions absolutament normals amb els seus iguals, emperò sempre sotmeses a una sèrie de conjuntures que detallarem a continuació, en la Figura 20.

Fig. 20. Factors que condicionen les relacions que tenen amb els seus iguals els adolescents d'origen immigrant.

FONT: elaboració pròpia

¹⁰⁵ Veure el capítol dedicat al Marc Pràctic.

Pressions de la família.

Talment hem anat veient, la influència de la pròpia família en algunes ocasions tendeix a reforçar determinats valors propis de la cultura d'origen que sovint xoquen amb els d'aquí. Una de les majors novetats a les quals han de fer front aquestes famílies és la pròpia adolescència dels seus fills. Davant aquesta conjuntura, alguns d'aquests pares i mares no entenen la proposta de les societats d'acollida de dilatar l'entrada dels joves al mercat laboral, perllongant la permanència en un sistema educatiu fonamentat en el saber (no entès tant com una preparació per aprendre determinades professions o oficis). En definitiva, els costa entendre la pròpia existència de l'adolescència. Des d'aquesta perspectiva és fàcil entendre que aquests progenitors no acceptin segons quines conductes inherents a aquesta etapa (com ara la manca de respecte a la gent major, el fet d'usar determinades vestimentes que no vagin en concordança amb l'estil tradicional o marcat per la religió que practiquen, entre moltes altres).

Una de les fórmules més utilitzades per part d'aquests entorns familiars per tal de limitar algunes de les praxis pròpies d'aquest fenomen és escurçant-ne la seva durada. Amb tot, malgrat la voluntat que tenen molts d'aquets al·lots i al·lotes de voler ser i comportar-se com adolescents, acaben adonant-se que els altres tenen bastant més de temps per ser-ho que no pas ells. En moltes ocasions, la barrera ve marcada pels 16 anys que és l'edat a partir de la qual la legislació espanyola permet la incorporació al món laboral, amb la qual cosa ja es limita d'una manera considerable l'estatus d'adolescent: es deixa de dependre totalment de l'economia dels pares per sobreviure (tot i que en moltes d'aquestes famílies aquests joves aportin els salaris o bona part d'ells a la causa familiar) i, sobretot, les relacions amb iguals de la mateixa edat sovint queden força debilitades ja que es perden espais i temps de convivència.

Aquesta situació, pot suposar que apareguin tensions en aquests joves ja que, tot i viure en un entorn en el qual l'adolescència és interpretada com un procés de llarga durada, veuen que en el seu cas hi ha definida una data de caducitat. Precisament, la peculiaritat de la seva adolescència en relació a la que poden

viure determinats companys de classe o altres persones de la seva edat, els condueix a pensar que tindran un futur incert, de fet, no seguir el mateix procés que els demés sovint pot desembocar en sentiments de frustració i en pensar que mai s'acabarà de posar fi al seu procés d'integració.

Evidentment, la postura que adopta la família, en aquests casos, pot representar un immens obstacle per molts d'aquests joves a l'hora d'integrar-se en determinades colles d'amics, car no podran establir llaços d'unió amb els demés. En relació a tot això, Giró (2006) adverteix que si per part de la família s'impedeix una certa autonomia i/o l'existència d'espais de relació propis amb iguals, l'adolescent pot reorientar la seva pertinença cap a la societat d'acollida, tot disminuint la seva identificació amb la cultura d'origen.

Pressions pròpies de l'adolescència.

A banda de la postura de la pròpia família i amb independència de les característiques que tingui el grup d'amics¹⁰⁶, un dels requisits que demanda qualsevol adolescent resident a Europa és tenir una determinada capacitat de consum. Com si fos el pròleg d'allò que els espera anys després, durant aquests anys molts d'aquests joves comencen a tenir necessitats que impliquen certes despeses econòmiques: comprar roba que vagi en sintonia amb la moda que impera en el grup d'amics, tenir diners suficients com per sortir a divertir-se amb els col·legues, etc. Les pressions que reben aquests joves no només es limiten a les pròpies dels mercats, sinó que la necessitat de ser part del grup els obliga a emular i imitar als seus companys.

Tot i que, aquestes, semblin qüestions susceptibles de ser concebudes com a secundàries, realment no ho són. En aquest sentit, no anar en sintonia amb la resta d'integrants de la colla pot acabar suposant que no siguis acceptat, amb tots els traumes i trastorns que això implica. La particular situació que viuen aquests adolescents (tot degut a les dificultats econòmiques amb les quals

---

¹⁰⁶ Segons Gualda (2008), els elements propis de context poden influir de manera transcendent a l'hora d'entendre les xarxes d'amistats d'aquests joves; com seria la densitat de població segons la nacionalitat d'origen en un determinat territori o el fet de viure en un indret proper a la comunitat ètnica de pertinença.

estan immerses les seves famílies) fan que no es trobin en disposició de poder pertànyer a qualsevol grup d'amics i sentir-se com un integrant més, en definitiva, en un estatus d'igualtat amb els demés. Així les coses, la conjuntura per la qual passen les economies familiars que envolten alguns d'aquests joves fan que, aquests, no tinguin la possibilitat de compartir segons quins estils de vida amb altres al·lots i al·lotes, tot i que hi pugui haver entre ells una interacció positiva. Conseqüentment, la propostes d'adolescència, en molts d'aquests casos, quedaran limitades als models dominants en el seu barri, del seu entorn sovint relacionat amb la dificultat i amb la manca de recursos.

Pressions rebudes de part de la societat d'acollida.

A més de la hipotètica incomprensió de la família o de les circumstàncies socioeconòmiques del context, les relacions amb els iguals també poden estar marcades per l'actitud que mostrin els demés adolescents en relació a aquests mateixos col·lectius, sobretot els autòctons com a representants en moltes ocasions de la societat d'acollida. Talment hem vist anteriorment, des dels centres educatius s'han posat en marxa tot un seguit de protocols i mesures encaminades a potenciar una integració saludable d'aquests grups de nousvinguts. Malgrat aquests esforços, resulta evident que les relacions que aquests joves enllacen amb la resta d'adolescents a vegades estan emmarcades en ambients de discriminació. Normalment, la no acceptació del nousvingut apareix justificada per la incomprensió d'allò que és diferent i, en aquest sentit, les principals causes detonants d'aquesta mena de situacions són:

- Les diferències motivades per aspectes força diversos com ara la nacionalitat, la religió, la llengua, la cultura, l'ètnia, l'elecció sexual, l'edat, etc. En aquests casos, trets com ara la nacionalitat o la llengua poden acabar desembocant en situacions de racisme explícit.
- Les diferències existents en l'àmbit social i econòmic, és a dir, la distinció entre els "normals" i els "pobres" que acaben convertint-se en exclosos.

- Finalment, també és possible trobar situacions de discriminació motivades per qüestions de gènere, tot i ser situacions més puntuals que les altres dues.

En molts casos, la discriminació ve motivada per una voluntat explícita d'estigmatitzar a les persones nouvingudes. Els nins i adolescents d'origen autòcton¹⁰⁷ que conviuen a diari amb fills d'immigrants extracomunitaris, mantenen una postura determinada en aquesta interrelació que, en tots els casos, ha estat directament influenciada per l'educació rebuda a casa. A les hores, quina és la postura predominant dels autòctons davant la presència d'aquests col·lectius d'origen immigrant? Per establir una primera aproximació a la resposta de la pregunta plantejada, hauríem d'afirmar que és força habitual en la societat d'acollida que s'associïn cultures minoritàries -com ara les indígenes- amb adjectius qualificatius de signe clarament negatiu: anacròniques, poc cultes, en definitiva, inferiors.

Són diversos els estudis publicats que corroboren aquesta tendència de la població espanyola (i europea en general) consistent en discriminar els col·lectius de nouvinguts. Per les característiques de la nostra investigació, hem volgut remarcar l'estudi engegat per la Fundació Gadeso (2010) en relació al posicionament que mostra la ciutadania de les Illes Balears enfront la immigració. Aquesta publicació, enceta el seu recompte de conclusions tot dient que la immigració representa la quarta preocupació de major rellevància dels ciutadans de les Illes Balears, amb una intensitat significativament major a l'existent a la resta de l'Estat. De fet, segons les apreciacions extretes en aquesta recerca, el problema existent a l'arxipèlag no és la immigració sinó els propis immigrants, els quals són vistos com una seriosa amenaça a nivell laboral.

En la Figura 21, es pot observar part dels resultats d'aquest baròmetre. En la taula, apareixen algunes dades que donen comptes d'aquesta actitud latent a

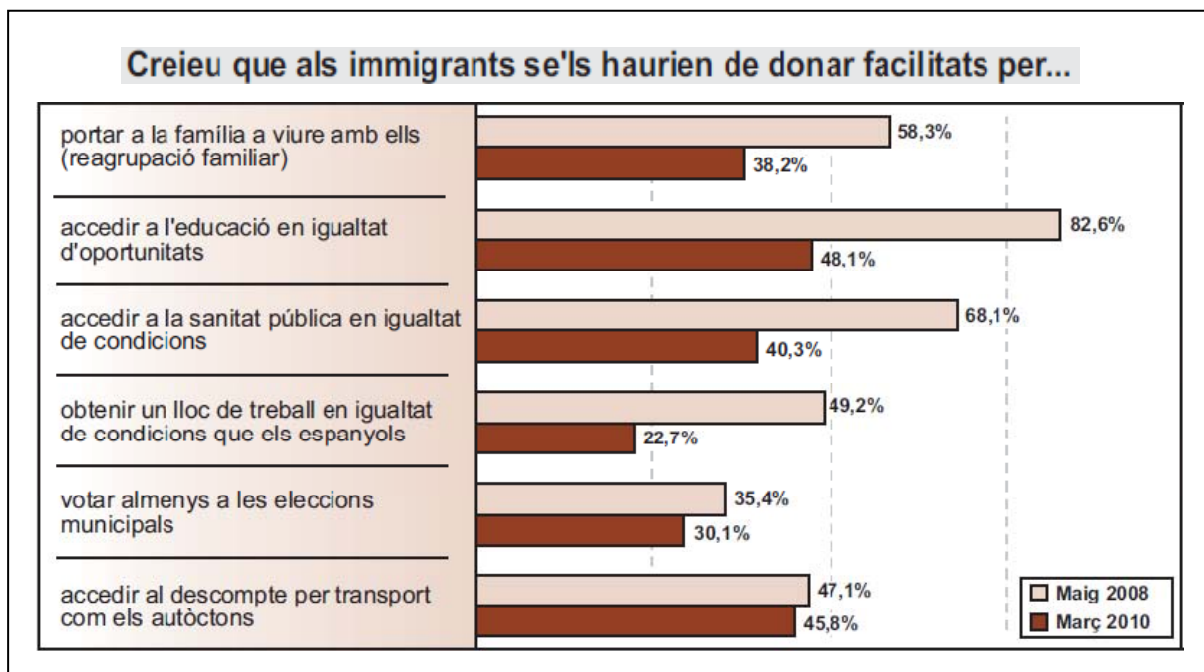
---

¹⁰⁷ En aquest cas, quan parlem d'adolescents d'origen autòcton ens referim a al·lots i al·lotes descendents de població insular o espanyola (aquesta darrera arribada a partir del primer boom turístic dels anys seixanta).

una part important de la societat d'acollida d'aquestes gents; per exemple, prou significatiu és el fet que a l'any 2010 només el 22% dels insulars pensin que seria just que aquests nousvinguts (la gran majoria amb papers legalitzats) tinguessin les mateixes possibilitats d'obtenir un lloc de feina que la resta de conciutadans.

Com es pot contemplar en el gràfic, el caràcter creixent de l'actual crisi econòmica ha provocat que en totes les variables de la consulta, els ciutadans balears d'origen no estranger es mostrin menys receptius davant la presència de poblacions d'altres orígens a les Illes. Especialment il·lustrativa és la pregunta referida al reagrupament familiar, qüestió en la qual es mostren les expectatives de futur que tenen els insulars davant possibles noves arribades d'aquests col·lectius procedents d'altres continents: tan sols el 38% de les consultes ho contempla positivament.

Fig. 21. Posicionament de la ciutadania balear davant el repte de conviure amb població d'origen estranger.

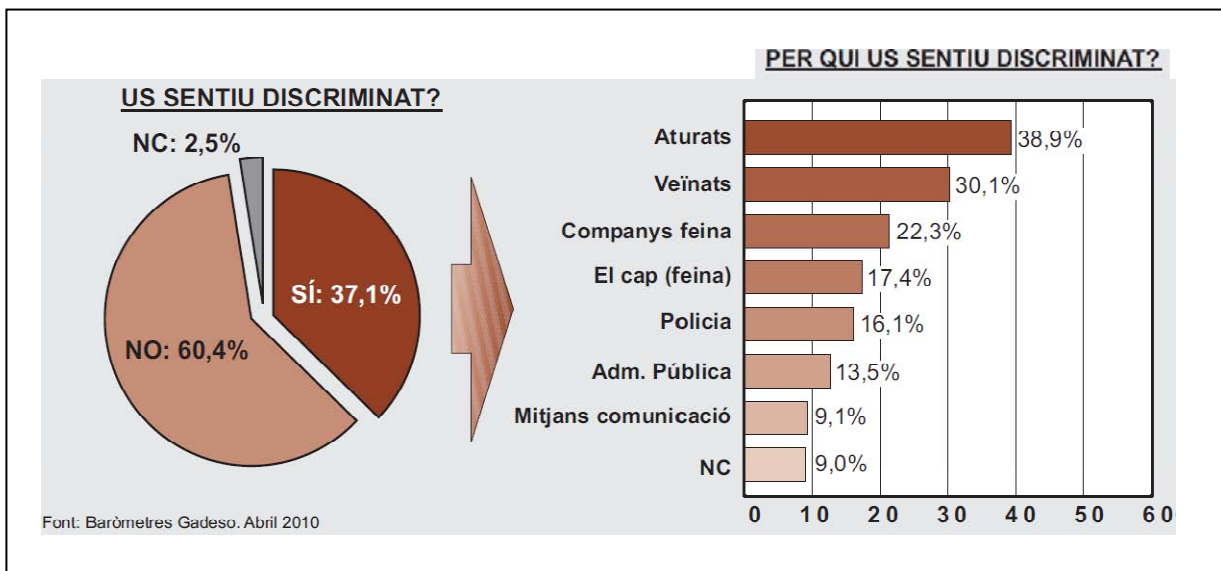

FONT: Quaderns Gadeso. Núm. 161. Març 2010.

Els problemes de convivència no només es posen de manifest en les estadístiques relatives a la població autòctona, de fet, segons les dades oferides per la mateixa Fundació Gadeso, només 6 de cada 10 immigrants residents a les Illes Balears confessen no sentir-se discriminats. Quan s'investiga sobre qui són els causants d'aquestes conductes es veu que, majoritàriament, provenen de la societat civil (les persones aturades, els mateixos veïnats o els companys de feina) tal i com podem observar en la següent figura.

Fig. 22. Posicionament dels ciutadans d'origen immigrant de les Balears en relació als problemes de convivència a aquesta comunitat.

FONT: Quaderns Gadeso. Núm. 161. Març 2010.

En relació a aquests problemes de convivència, una aportació interessant és la que fa Vecina (2006) a partir d'un treball d'investigació centrat en un anàlisi de la premsa escrita local de les Illes Balears. D'aquesta manera, aquesta recerca troba la seva gran virtut en el fet d'esbrinar el paper que juguen els mitjans de comunicació en l'estat de tensió existent entre poblacions d'origen local i d'altres immigrants. Els resultats extrets d'aquest estudi semblen força representatius, no debades, després d'haver analitzat gairebé 800 notícies de manera aleatòria, es va arribar a la conclusió que el 72,3% de la informació que s'ofereix sobre els immigrants se concentra en els temes següents:

- L'entrada il·legal d'immigrants representa el 17,8% de les notícies aparegudes en premsa en relació a aquests col·lectius.
- La detenció per delictes de persones nouvingudes ha ocupat el 12,8% de les notícies relacionades amb la immigració.
- Els casos en els quals hi hagut alguna mena d'actuació per part de l'Administració representen poc menys del 12% dels casos.
- Per acabar, l'apartat de titulars referits a qüestions relacionades amb la integració d'aquestes persones tan sols representa els 7,5% del total.

En definitiva, es pot afirmar que és comú que els immigrants siguin presentats d'una manera negativa per part dels mitjans de comunicació, de fet, només el 7,5% de les notícies on ells en són protagonistes tracten de qüestions positives. A tot això, aquest estudi, afegeix entre les seves conclusions que la secció de successos dels diaris¹⁰⁸ analitzats es destina àmpliament a aquells actes – delictius o no admesos socialment- comesos per part d'immigrants, tot prestant especial atenció a què es conegui la nacionalitat dels infractors, a diferència d'allò que succeeix quan qui ha comès la falta és una persona d'origen espanyol.

L'estudi que acabem de comentar, posa de manifest la tensió existent entre ambdós col·lectius quan fa esment al sentiment que tenen bona part dels immigrants en relació al tracte que se'ls dona en els mitjans de comunicació. Així, entre els grups culturalment minoritaris existeix la sensació de què es rep un tracte diferencial en relació a la resta de sectors socials i, a més, pensen que se'ls fa responsables a tots de situacions molt particulars. Contràriament, també es fa referència a la població "receptora" la qual, segons Vecina (2006), es presenta com una víctima passiva, desbordada i absolutament entregada a l'auxili dels propis immigrants, d'aquesta manera, apareix habitualment justificada l'acció (entesa sempre en clau de defensa pròpia) en contra aquests col·lectius, tant a nivell legal com també a l'esfera moral.

---

¹⁰⁸ Última Hora i Diario de Mallorca.

En ple segle XXI, resulta redundant anunciar la influència que tenen els mitjans de comunicació en els corrents d'opinió pública i, precisament per això, els resultats de l'estudi que acabem d'exposar esdevenen força significatius de la presència d'una tensió evident que entre els grups socials majoritaris i els grups d'immigrants. Tot i no tractar-se d'un clima totalment generalitzat, convé no obviar la seva transcendència ja que condiona d'una manera tangible les relacions interpersonals entre els uns i els altres. La projecció i el reflex d'aquestes conductes es pot observar cada dia a les aules o en qualsevol ambient juvenil on també hi poden tenir cabuda sentiments com el rebuig, la discriminació o el malestar.

Sigui com sigui, la realitat que ens envolta ens obliga a mirar cap a la multiculturalitat. Durant aquests darrers anys, s'han fet avanços importants en aquesta direcció; sense anar més enfora, en el punt anterior hem pogut observar la magnitud de moltes de les mesures que s'han posat en marxa des de les mateixes Administracions en favor de construir una societat més igualitària i respectuosa amb aquestes minories.

En aquesta intenció de caminar cap a una societat diversa i normalitzada, resulta enriquidor fer una aturada en la proposta que ofereix Medina (2006) a partir dels plantejaments de Meltzer i Harris (1989). Aquesta autora, planteja quatre àmbits en els quals hauria de treballar la societat d'acollida i també els col·lectius minoritaris de nouvinguts, tot per tal de poder posar els fonaments d'una ciutadania construïda amb l'absència d'aquesta mena de tensions. Per ventura, l'aspecte que més ens interessa d'aquesta teoria és que té una vocació eminentment pedagògica, és a dir, ofereix tot un seguit de recomanacions, estratègies o, fins i tot, de bones praxis per dur a terme amb nins i adolescents, tant d'origen immigrant com autòctons. Els quatre aspectes que es pretenen reforçar des d'aquesta perspectiva són:

a) La confiança. És molt significatiu que l'entorn dels més joves inculquin un cert sentiment de confiança davant les dificultats o les frustracions pròpies de qualsevol moment. En efecte, resulten d'enorme utilitat missatges positius com ara el de fer veure que la gent per naturalesa és bondadosa i que, per la

qual cosa, és digna de merèixer confiança. La manca d'aquesta actitud, de ben segur conduirà a aquests al·lots i al·lotes a instal·lar-se enmig d'un clima pessimista i de desconfiança amb els demés.

b) El respecte. En la proposta que exposem també se'n destaca la necessitat que des de l'entorn de la família, des de les institucions educatives i des d'altres àmbits amb vocació formativa, es fomenti i reforci el respecte cap aquestes noves generacions quan facin les coses correctament. No debades, una manca de respecte pels joves en aquestes situacions, automàticament, implica que creixin amb un autoconcepte negatiu i que, a més, siguin habituals actituds com ara l'enveja o l'odi. Ja hem pogut veure, que en el cas de les persones d'origen immigrant es tendeix a remarcar més els seus defectes que no pas les seves virtuts, al menys des dels mitjans de comunicació.

c) L'ansietat. Normalment, el fet de poder viure noves experiències, de tenir noves relacions o fer front a situacions inèdites, implica certes dosis d'ansietat. En moltes ocasions les reaccions que tenim les persones (especialment quan estam immersos en l'etapa de l'adolescència) obeeixen a impulsos, sovint dominants per la vessant més visceral de l'individu. Aprendre a dominar aquesta ansietat i situar-se en un posicionament més proper a l'esfera racional pot ajudar a llimar problemàtiques importants de convivència que actualment es posen de manifest gairebé a diari. Des d'aquesta òptica es planteja la necessitat per part dels adults d'emmarcar les relacions entre els distints grups ètnics enmig d'un clima de tranquil·litat i normalitat, sense idees preconcebudes.

d) Raonament. Partint de la idea que acabem de concretar, és important que les relacions entre els adolescents de distints grups ètnics i les consideracions que facin uns joves dels altres estiguin construïdes a partir de la raó. Malauradament, esdevé força habitual que aquestes impressions siguin producte de clixés adquirits, moltes vegades, en conversacions familiars o en els mateixos mitjans de comunicació. Així les coses, fomentar la funció de generar pensament, tot posant en judici la validesa de determinats estigmes

socialment acceptats, pot ser un excel·lent instrument per minimitzar determinats conflictes entre distints col·lectius.

Tot i que en el decurs de tot aquest apartat, hem orientat més el discurs cap a les dificultats potencials que no pas cap a les possibles virtuts d'aquest procés, val a dir que serà durant el capítol posterior -dedicat a l'anàlisi del treball de camp- on podrem donar comptes de la bona salut que, en alguns casos, envolta aquesta mena de relacions multiculturals. De fet, la investigació que dóna el relleu a aquest marc teòric, pretén sotmetre a la pràctica tots aquells conceptes que s'han detallat fins aleshores i aportar alguns aspectes fins ara no anomenats. Amb tot, observar el fenomen de la identitat a partir dels ulls de la immigració adolescent, ens permetrà acostar-nos una mica més de prop a tot un seguit de fenòmens socials que tenen com escenari l'exemple de la ciutat de Palma.

4. MARC PRÀCTIC

4.1.Contextualització.

4.1.1. Les Illes Balears com a pol atraient de la immigració extracomunitària. Evolució, distribució i característiques dels col·lectius de nousvinguts a l'arxipèlag.

Antecedents.

Ja sigui per qüestions derivades de la situació estratègica de l'arxipèlag, pels escenaris socioeconòmics en els quals s'ha vist immers o per altres raons de naturalesa ben diversa, la realitat ens mostra que les Illes Balears històricament han estat un territori eminentment procliu als moviments migratoris. Aquesta, seria la principal conclusió a la qual hom podria arribar si observa els balanços migratoris d'aquest conjunt d'illes durant els darrers 100 anys. No debades, fins les mitjanies del segle passat les Balears foren un territori emissor de població emigrant que cercava marxar a altres indrets en recerca de millors oportunitats; països com ara Suïssa, França, Argentina o Cuba foren alguns dels destins que reberen milers d'insulars, durant la primera part de la passada centúria.

Els anys seixanta marcaren un punt d'inflexió en aquesta dinàmica. A partir d'aquesta dècada es dona una expansió industrial i, sobretot, el naixement d'allò que avui en dia entenem com a turisme de masses. Aquest darrer esdeveniment, va implicar de seguida una forta demanda de mà d'obra, tot tenint en compte que la població illenca d'aquells moments no era suficient per poder satisfer tota la força de treball requerida per aquelles incipients activitats turístiques. Fou enmig d'aquesta conjuntura, quan s'inicià una progressiva arribada d'immigrants peninsulars que vingueren a l'arxipèlag a treballar en el sector serveis. D'aquesta manera, comunitats com ara Andalusia, Extremadura o Murcia foren els principals punts d'origen d'aquests primers immigrants a les Balears.

En efecte, l'arxipèlag durant els darrers 50 anys s'ha convertit en terra d'immigració. Aquest balanç migratori positiu ha alterat notòriament l'estructura

i dinàmica de la població illenca, talment ha succeït a altres indrets sotmesos a processos versemblants.

Com es pot observar en la taula que apareix en la Figura 23, fins els anys 60 Mallorca tingué un saldo migratori negatiu, de fet, a les hores eren superiors les xifres referides a les emigracions que no pas aquelles que feien cas a la immigració, tot com a conseqüència de les males perspectives econòmiques i socials que envoltaven l'illa en aquells moments. Però a partir del desenvolupament del turisme de masses hi hagué una creació remarcable de llocs de feina, fet que desembocà en un gir en el signe dels corrents migratoris¹⁰⁹.

Com és d'esperar, aquesta arribada d'efectius va generar un seguit de modificacions en tota l'estructura demogràfica, a més d'uns impactes socioculturals prou significatius sobre les Illes. Convé no deixar enrere que, fins aquells moments, la societat resident a l'arxipèlag havia avançat d'esquenes a qualsevol relació amb l'exterior com a conseqüència de la seva marcada insularitat.

Fig. 23. Evolució de la població mallorquina (1950-1986).

	Naixements	Defuncions	Creixement Natural	Saldo Migratori	Creixement Absolut
1950-1955	24.804	18.740	6.064	-572	5.492
1955-1960	28.855	20.177	8.678	8.316	16.994
1960-1965	34.901	20.609	14.292	17.104	31.396
1965-1970	42.007	23.075	18.932	26.126	45.058
1970-1975	48.171	25.581	22.590	31.011	52.601
1975-1980	41.439	23.634	17.805	24.449	42.254
1980-1986	35.755	25.048	10.707	5.631	16.338

Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'INE-IBAE.

¹⁰⁹ L'expansió en el nombre d'arribades d'immigrants peninsulars a les Balears, com podem observar en la Figura 23, comença a minvar a partir de la segona meitat dels anys setanta degut a l'impacte que va tenir sobre els mercats de treball la conjuntura econòmica negativa de principis del setanta.

Nou model migratori: de ser terra d'emigrants a destí d'immigrants.

El seguit d'alteracions que van irrompre en la quotidianitat de la societat balear tot just l'arribada d'aquesta primera corrent migratòria, han estat només la primera fase d'un procés que ha anat sumant en complexitat amb el temps i que s'ha projectat fins a dia d'avui. En aquest sentit, s'ha passat de tenir un model d'immigració peninsular -amb unes característiques més o manco definides- a rebre una immigració més recent estrangera. Aquesta nova onada de nouvinguts, en un primer moment, fou eminentment residencial i procedia del mateix continent europeu emperò, durant els darrers anys, també ha inclòs sectors de població extracomunitaris amb una vocació més aviat laboral¹¹⁰. D'aquesta manera, el model migratori d'estrangers a les Balears es fonamenta en un complex joc de dualitats que defineixen el territori insular com de cruïlla on conviuen rics i pobres, regularitzats i sense papers, personal qualificat i no qualificat, etc. (Salvà, 2009).

Emperò endemés de tractar-se d'un fenomen caracteritzat per la diversitat, també s'ha de remarcar la intensitat que ha tingut a nivell quantitatiu; no debades, els fluxos migratoris han representat la major aportació de persones al creixement de la població absoluta de les Balears durant els darrers 15 anys. Tot això, ha provocat que en aquests darrers anys les Illes s'hagin situat al capdavant en el rànquing de comunitats autònomes amb major percentatge de població estrangera (22,9% a l'any 2008), per sobre comunitats autònomes tan dinàmiques com ara Catalunya¹¹¹ o Madrid i d'altres que aquests darrers anys han experimentat unes grans quotes de creixement econòmic, com és el cas de la Comunitat Valenciana.

Si aquestes xifres són analitzades tenint en compte la variable "temps", a les hores guanyen en magnitud. Amb tot, hem passat de tenir a l'any 1996 uns

---

¹¹⁰ Salvà (2009), recorda que durant aquests darrers 10 anys, s'ha experimentat un ressorgiment de la immigració peninsular a l'arxipèlag degut a l'època de bonança econòmica dels darrers anys. Tot i això, aquesta immigració presenta un perfil diferent a aquella que arribà a partir dels seixanta i setanta, la qual era fonamentalment rural i originària d'indrets concrets del sud i centre peninsular.

¹¹¹ En xifres absolutes, és precisament Catalunya juntament amb la Comunitat de Madrid i la Comunitat Valenciana qui encapçalen aquesta relació.

32.000 estrangers (aproximadament un 4,2% de la població total d'aquell temps) a tenir a l'any 2008 un total de 245.355 persones d'origen estranger (la qual cosa suposa gairebé un 23% de la totalitat de la població que viu a les Illes Balears). En efecte, les xifres amb les quals es presenta l'arxipèlag s'allunyen força de la mitjana de l'Estat; concretament, les Balears es situen 9,8 punts per sobre el conjunt d'Espanya. Malgrat l'evidència que donen les dades del creixement, les xifres publicades a l'any 2011 mostren un lleu descens de la població immigrant a causa dels efectes de la crisi econòmica, com veurem més endavant.

Fig. 24. Població per lloc de naixement resident a Espanya segons comunitats autònomes (2010).

	NASCUTS ESPANYA	ESTRANGERS	UE	Europeus no UE	Africans	Americans	Àsia-Oceania
TOTAL	40.384.892	6.566.640	2.380.716	289.648	1.067.462	2.482.088	346.726
ANDALUCIA	7.552.223	801.620	370.613	39.196	167.745	194.925	29.141
ARAGÓ	1.163.663	181.756	85.892	4.585	34.609	50.178	6.492
ASTURIES	1.010.504	73.605	24.728	3.720	5.961	36.985	2.211
BALEARS (ILLES)	838.192	266.992	118.014	7.391	35.167	96.009	10.411
CANARIES	1.730.612	384.316	158.099	10.623	36.340	160.521	18.733
CANTÀBRIA	542.205	49.681	14.289	4.440	3.906	25.292	1.754
CASTELLA LLEÓ	2.356.179	199.536	95.004	6.858	24.983	66.324	6.367
CASTELLA-LA MANXA	1.855.765	240.090	116.733	6.954	38.936	71.529	5.938
CATALUNYA	6.195.225	1.309.656	294.830	63.518	293.152	531.516	126.640
COMUNITAT VALENCIANA	4.137.617	961.657	497.918	59.022	119.128	250.790	34.799
EXTREMADURA	1.058.762	46.719	22.620	1.339	9.423	11.716	1.621
GALICIA	2.582.573	214.238	66.375	20.461	13.493	109.235	4.674
MADRID	5.185.033	1.260.466	359.089	39.373	134.807	648.859	78.338
MURCIA	1.211.739	248.425	71.016	10.566	72.527	89.495	4.821
NAVARRA	549.123	86.915	24.847	3.431	15.516	41.178	1.943
PAIS BASC	2.010.732	167.329	41.062	6.071	29.701	81.411	9.084
RIOJA (LA)	273.199	48.581	18.066	1.944	9.803	15.399	3.369

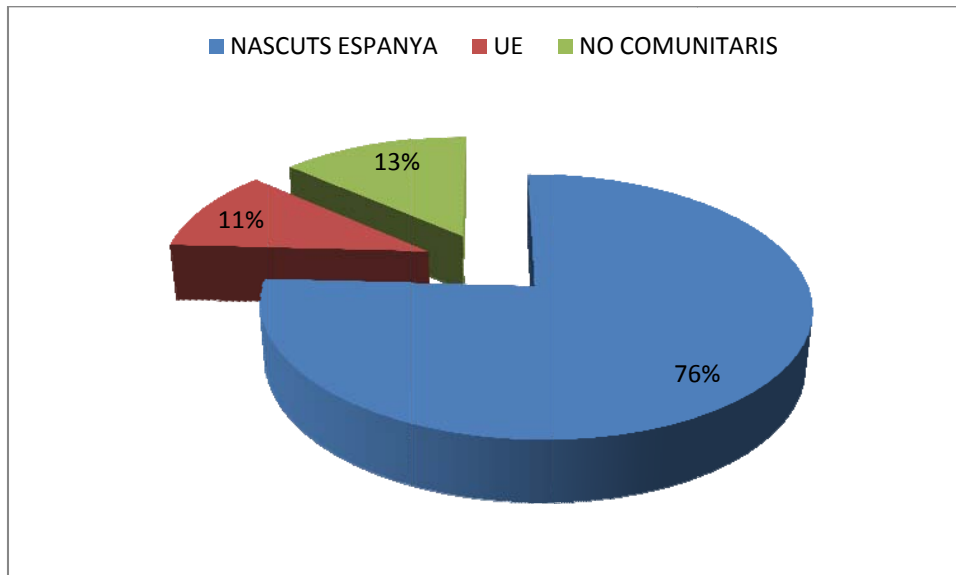
Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'INE

A diferència d'allò que succeeix a altres comunitats, en el cas de les Illes es pot observar un cert equilibri entre el número d'estrangers originaris de distints països de la Unió Europea¹¹² i els procedents d'altres països extracomunitaris. Dit això, convé no deixar enrere que durant aquest darrer decenni han estat les

¹¹² Fonamentalment, alemanys i anglesos.

arribades de persones procedents d'altres continents les que més han abundat, si les comparem amb les que tenen com a punt de partida el vell continent¹¹³. En la Figura 25, es pot observar l'equilibri que assenyalàvem abans, segons el qual la població extracomunitària ja es situa lleugerament per sobre la d'origen europeu, tot sense tenir en compte que hi ha grups de població extracomunitària que no apareixen en aquestes dades, degut a la seva situació irregular.

Fig.25. Distribució de la població resident a les Illes Balears segons el lloc de naixement (2010)

Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'INE-IBAE

La immigració extracomunitària a les Illes Balears.

Degut a la naturalesa de la pròpia investigació, és el col·lectiu de persones novingudes d'origen no comunitari aquell que més ens interessarà analitzar d'ara en endavant, si bé mostren unes característiques marcadament diferents als grups de residents europeus, en especial a aquells que procedeixen de l'Europa menys oriental. En qualsevol sentit, la immigració dels darrers anys a les Illes Balears es caracteritza per procedir d'una enorme diversitat de

¹¹³ La presència de residents de la Unió Europea a les Illes ha experimentat una reducció progressiva des de la meitat dels anys noranta del segle XX.

nacionalitats, tot com a conseqüència de l'avanç de la globalització econòmica (González, 2009).

Durant els anys vuitanta i els primers anys de la dècada dels noranta, fou el col·lectiu d'immigrants africans qui dominaren els registres d'arribades de persones extracomunitàries a les Balears, tot i això a mitjans de la dècada dels noranta s'inicià una recessió en el pes percentual que aquest col·lectiu tenia en relació amb la resta de procedències. Segons indiquen les dades del 2008, els llatinoamericans representen el grup més nombrós de persones immigrants residents a la comunitat balear, tal i com podem observar en la Figura 26.

Si detenim l'anàlisi en la regió de procedència, veiem que destaquen dos grans focus d'arribada: per un costat, la zona del Magrib a Àfrica (sobretot població procedent del Marroc) que per proximitat geogràfica han estat aquests últims temps un punt d'emigració tradicional cap Europa i, per altre costat, també és remarcable la immigració procedent d'Amèrica del Sud que troba en l'idioma un factor important per justificar el seu aterratge a Espanya (destaquen països com Argentina, Perú o Equador).

Fig.26. Distribució de la població extracomunitària a les Illes Balears segons la regió de procedència (2010)

REGIONS	Total
PAÏSOS EUROPEUS NO COMUNITARIS	7.391
PAÏSOS AFRICANS	35.167
AMÈRICA CENTRAL I CARIB	8.349
AMÈRICA DEL SUD	85.278
PAÏSOS ASIÀTICS	10.076
PAÏSOS D'OCEANIA	335

Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'INE

Si es fa l'anàlisi tenint en compte la nacionalitat, veiem que d'entre el col·lectiu d'estrangers africans en destaca el grup de persones procedents del Marroc que, a l'any 2008, ja superaren la xifra de les 20.000 persones a l'arxipèlag i que, com podem veure en la Figura 27, a l'any 2010 sobrepassaren els 22.000

efectius. Es tracta d'una nacionalitat que va començar a arribar a finals del segle passat per treballar en sectors agrícoles i que, progressivament, ha normalitzat la seva presència dins el sistema productiu de l'arxipèlag.

Pel que fa referència als països americans, val a dir que el 91% dels nouvinguts procedents d'Amèrica Llatina vénen d'Amèrica del Sud: destaquen de manera notòria els equatorians i els argentins¹¹⁴, ja que ambdós col·lectius superen la barrera dels 12.000 efectius, sent en tot cas col·lectius que presenten un perfil sensiblement diferent. A diferència d'altres grups com ara els equatorians, colombians o bolivians, els argentins i els uruguaians són immigrants que s'integren més fàcilment a les Illes (tant a nivell social com laboral) i, com veurem més endavant, estan vistos amb millors ulls per part de la població no estrangera que resideix a les Balears.

Tot i aquesta conjuntura, segons les dades publicades pel padró de Palma de l'any 2011, els argentins (juntament amb els equatorians) són els que han marxat en major quantitat a causa de la crisi, en concret, es tracta de 860 persones que han abandonat la ciutat en relació a les dades de 2010.

Malgrat situar-se encara en xifres poc significatives si els comparem amb altres nacionalitats, resulta força interessant citar la immigració procedent de la Xina ja que es tracta d'un grup que ha augmentat molt durant aquest darrer lustre i, a més, incorpora un seguit de peculiaritats que el fan diferent a qualsevol altre col·lectiu. Finalment, cal subratllar el cas dels nouvinguts arribats de l'Àfrica sud-sahariana (Nigèria i Senegal) que ja sumen més de 5.000 residents i que presenten unes característiques un tant diferents als demés africans arribats del Magrib.

---

¹¹⁴ Els argentins són la comunitat immigrant no europea més nombrosa a les Illes Balears, segons les dades de l'INE a 2010.

Fig.27. Distribució de la població extracomunitària a les Illes Balears segons la seva nacionalitat (2010)

PAÏSOS	Total
Argèlia	1.666
Camerun	143
Gàmbia	200
Mali	1.056
Marroc	22.819
Mauritània	476
Nigèria	2.827
Senegal	3.538
Argentina	24.384
Bolívia	6.985
Brasil	5.286
Colòmbia	12.860
Equador	15.784
Perú	3.346
Uruguai	7.637
Xina	4.315
India	1.482

Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'INE

Si avancem i ens detenim en la composició de la població estrangera no comunitària segons el sexe i l'edat, veiem peculiaritats significatives en relació a l'estructura que presenta la població europea i, en concret, la de les Illes Balears. Aquestes aportacions fetes pels contingents immigrants, s'han projectat modificant els trets demogràfics preexistents a l'arxipèlag. Tanmateix, existeixen diferències sensibles en l'estructura de la població de cada un dels col·lectius quant a l'edat i el sexe, sent aquest un element prou rellevant a l'hora d'explicar determinats fenòmens socials, com ara les pautes relacionals amb els demés (Pascual, 2009).

Així les coses, la piràmide de població que fa esment als residents estrangers de procedència africana¹¹⁵ mostra que es tracta d'una immigració dominada majoritàriament pels homes, la majoria dels quals situen les seves edats entre

¹¹⁵ En aquest cas, quan parlem de població africana ens referim majoritàriament a col·lectius arribats des del Magrib que representen prop del 70% del total de persones africanes a les Balears i, d'aquestes, la gran majoria provenen del Marroc. Tot i això, també hi ha presència de grups de nigerians i senegalesos.

els 25 i els 34 anys. Les bases d'aquestes piràmides ja mostren les aportacions de fills que han estat el resultat dels distints processos de reagrupament familiar i, com a conseqüència d'aquest mateix procés, durant els darrers anys també s'han incrementat els grups de dones africanes d'edats que van dels 20 fins els 34 anys.

Fig.28. Població immigrant a les Illes Balears segons el grup d'edat i la regió de procedència (2010)

REGIÓ/ GRUPS D'EDAT	HOMES				DONES			
	0-15 anys	16-44 anys	45-64 anys	65 i més	0-15 anys	16-44 anys	45-64 anys	65 i més
PAÏSOS AFRICANS	2.099	16.713	3.658	541	1.798	8.181	1.704	473
AMÈRICA CENTRAL I CARIB	426	2.077	679	187	407	3.116	1.074	383
AMÈRICA DEL SUD	4.726	27.439	7.737	1.044	4.605	28.727	9.147	1.853
PAÏSOS ASIÀTICS	517	3.739	1.177	199	670	2.552	1.029	193

Font: elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'INE

Algunes són les diferències existents si comparem la situació dels grups africans amb aquells que tenen el seu punt d'origen a Amèrica Llatina. En aquest sentit, es tracta de col·lectius que presenten edats més avançades que no pas els africans: no debades dominen els grups que tenen entre 25 i 39 anys. A més d'aquesta característica, convé afegir que si abans hem dit que dominaven els homes, en el cas de la immigració llatinoamericana són les dones les que tenen major presència, tot i que les dades mostren que existeix un cert equilibri entre ambdós sexes.

En el cas dels asiàtics, encapçalats pels nouvinguts des de la Xina, també és fàcil apreciar com predominen els homes sobre les dones, sent aquesta, una situació a mig camí entre allò que hem dit dels africans i dels llatinoamericans. Quant als grups d'edat, també dominen els sectors que van des dels 25 fins els 39 anys i, talment succeeix en la resta de casos, gairebé no hi ha presència de poblacions immigrants extracomunitàries amb edats avançades. Evidentment, aquesta darrera dada ens informa d'un dels trets més definitoris d'aquests grups d'estrangers no comunitaris: són sectors de població empenedora en edats adultes joves i que han emigrat durant els darrers anys (per tant no es

tracta d'un fenomen que compta amb molta tradició a les Balears, a diferència d'allò que succeeix a altres indrets europeus).

A grans trets, la població extracomunitària nouvinguda a les Balears arriba amb uns perfils de qualificació professional baixos i, el fet que moltes d'aquestes persones no tinguin regularitzada la seva situació, els obliga a haver de treballar en sectors informals del mercat de treball. Malgrat aquestes generalitats, resulta prou freqüent trobar treballadors d'origen extracomunitari que fan feina en ocupacions que estan molt per davall la qualificació professional que tenien abans d'abandonar el seu país de procedència ja que, de fet, en moltes ocasions se'ls fa difícil poder acreditar aquest esgló professional davant l'Estat espanyol¹¹⁶.

Malgrat comptar amb aquestes diferències entre les distintes nacionalitats, la realitat ens mostra que bona part dels immigrants extracomunitaris arribats a les Illes comparteixen un mateix argument per explicar la seva arribada: aprofitar les possibilitats que s'han plantejat a l'arxipèlag durant aquests darrers¹¹⁷ anys com a conseqüència del desenvolupament de l'activitat turística, amb tot el dinamisme que aquest fenomen ha generat en altres sectors, com ara la construcció.

En la Figura 29, podem observar quines són les principals motivacions que provoquen l'arribada d'immigrants a les Illes Balears i, de fet, es veu que són els motius laborals aquells que més representació hi tenen, molt per damunt altres causes com poden ser les polítiques o les de caire religiós.

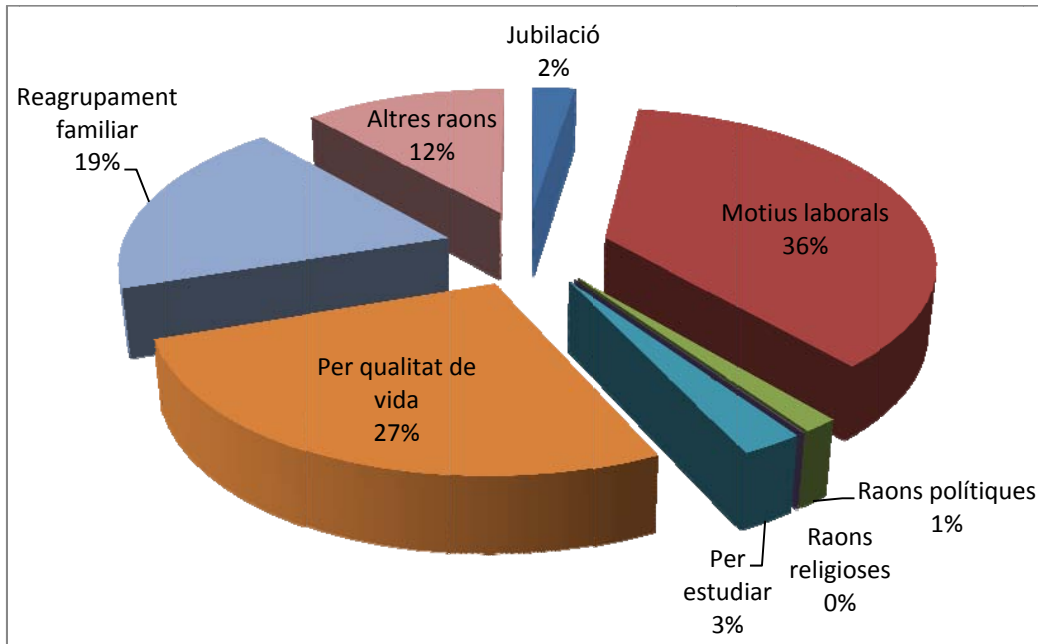
---

¹¹⁶ Aquesta circumstància és molt comú en els processos de convalidació de titulacions universitàries que, en bona part dels casos, són processos lents i a la fi improductius donades les traves burocràtiques existents.

¹¹⁷ Sobretot abans de l'estiu de l'any 2008 que fou quan esclatà la crisi econòmica.

Fig. 29. Principals motivacions que manifesta la població immigrant per haver-se traslladat a les Illes Balears.

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades de l'INE (2007)

Sigui com vulgui, més enllà de la casuística que recullen aquestes dades de l'INE, la naturalesa i la intensitat amb la qual s'han desenvolupat aquests fluxos migratoris s'han de relacionar amb tot un conjunt de condicionants que han facilitat el seu avanç:

- Les condicions en el país d'origen. Les primeres motivacions que animen a moltes d'aquestes persones a marxar de les seves regions són les males condicions que envolten aquests indrets. Usualment, quan es plantegen les causes de l'emigració, tal com veurem en els propers punts d'aquest treball, sempre es fa esment a les pèssimes condicions laborals existents a aquests països d'origen migratori. La inexistència d'un lloc de feina ben retribuït, just suposa un element més que dóna comptes de la necessitat de cercar nous espais per poder avançar a nivell econòmic i, en efecte, poder aconseguir tenir unes millors condicions de vida.
- Facilitat d'entrada. Si bé el primer factor que acabem d'explicar és extrapolable a qualsevol emigrant laboral (sobretot procedent de països en vies

de desenvolupament), quan parlem de “facilitat d’entrada” fem esment a un element d’atracció més particular de les Balears: l’elevat nivell d’accessibilitat de les Illes. En aquest sentit, Salvà (2009) fa referència a aquest factor, tot assenyalant que com a conseqüència de l’especialització turística de l’arxipèlag (i d’Espanya, en general) existeix una entrada continua de turistes a través dels distints aeroports, fet que facilita l’entrada d’immigrants a través dels visats turístics.

Aquest fet, s’ha vist incentivat per la inexperiència de l’Estat espanyol a nivell de control fronterer, car fins el moment el país mai no havia estat punt de destí de les migracions. Tant és així que, tradicionalment Espanya no ha mantingut un control excessiu en les seves fronteres de la costa sud del Mediterrani ni de Canàries, degut a les condicions de proximitat amb la costa nord del Marroc i d’Argèlia amb les quals existien certs fluxos d’intercanvis comercials, just abans de l’entrada d’Espanya a la Unió Europea. A més de tot això, des de Madrid sempre s’ha impulsat una certa posició d’obertura fronterera davant els països llatinoamericans per raons de caràcter històric i cultural, tendència que ha hagut de canviar aquests darrers anys com a conseqüència de l’arribada massiva de persones procedents de distints països d’Amèrica llatina.

- Bones condicions econòmiques de les Balears fins a l’any 2008. Endemés de tenir en compte les adversitats del punt d’origen i les facilitats existents per fer el trajecte, no podem deixar enrere que els avanços econòmics que ha experimentat la societat balear a partir de la meitat dels anys noranta, han seduït a milers de persones atretes per la possibilitat de poder trobar un lloc de feina i tenir un millor projecte de futur en les seves vides. En aquest sentit, aquesta bona conjuntura ha facilitat que durant aquests darrers tres lustres sectors d’immigrants extracomunitaris s’hagin incorporat al sector turístic -o en la seva oferta complementària-, en activitats derivades de la construcció immobiliària o, fins i tot, en el sector agrícola. Així les coses, convé recordar alguns dels impactes que aquests col·lectius han generat en el conjunt del mercat laboral, fet que s’ha posat de manifest en l’augment rellevant del número d’afiliats a la Seguretat Social on, per exemple, l’any 2007 les persones estrangeres ja representaren gairebé el 18% del total d’afiliats, a les Balears.

Tot i això, els canvis derivats de la crisi econòmica manifestada a partir de l'any 2008, han generat un brusc canvi de tendència en l'atmosfera econòmica mundial i, en efecte, també balear. L'estancament en sectors com ara la construcció s'ha evidenciat durant els darrers dos anys i, degut a aquest fet, s'han reduït els llocs de feina oferts per part de les empreses, la qual cosa ha generat una disminució important en el número d'arribades a les Illes de població extracomunitària. De fet, es comencen a plantejar casos en els quals hi ha moviments migratoris de retorn, segons els quals famílies d'origen immigrant decideixen retornar als seus països de procedència donades les condicions adverses existents a l'arxipèlag.

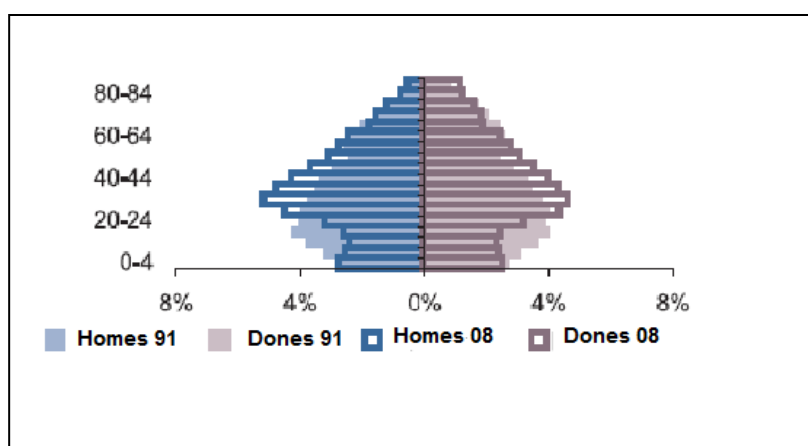
En qualsevol cas, l'arribada en un estret període de temps d'aquesta important quantitat de persones a un territori tan limitat com són les Balears, ha generat tot un seguit d'alteracions, algunes de les quals no tan sols deriven de la significació quantitativa del fenomen, sinó de la seva pròpia diversitat.

Un dels primers efectes que s'han manifestat després de l'arribada d'aquests sectors de població extracomunitària, són de caràcter demogràfic. El procés d'envelliment que sofria la població balear durant la dècada dels anys vuitanta i inicis dels noranta s'ha vist sorprès per aquest nou escenari. Talment es pot observar en la Figura 30.1, s'assisteix a un lleuger eixamplament de la base de la piràmide de població balear per part dels homes, tot com a conseqüència de l'augment en els registres de naixements que ha experimentat aquesta comunitat des de l'any 1997.

Malgrat que es tracti d'un increment molt lleuger, resulta significatiu a l'hora d'explicar aquest canvi de tendència motivat per l'arribada de persones immigrants joves en edats de procrear que es posa de manifest en la Figura 30.2 en la qual veiem el perfil de població jove dels col·lectius immigrants. Una dada significativa que serveix per explicar la contribució d'aquest fenomen al rejuveniment demogràfic de les Illes, s'enregistrà a l'any 2006 quan un de cada quatre naixements que tingueren lloc a les Balears estigueren protagonitzats per una mare estrangera. A més d'aquesta darrera causa, convé afegir al

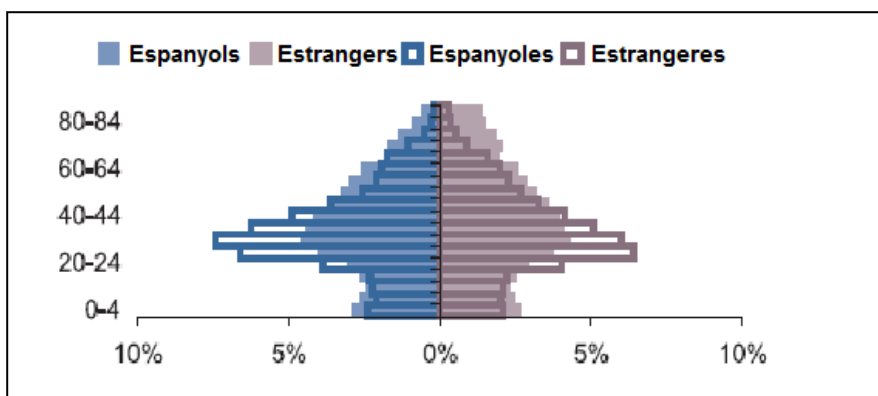
discurs que la població jove (menor d'edat) s'ha vist augmentada també degut a l'èxit que han tingut els programes de reagrupament familiar, els quals han facilitat l'arribada de segments de població jove no nascuda aquí.

Fig.30.1. Comparació de les piràmides de la població de les Illes Balears (anys 1991-2008)

Font: INE

Fig.30.1. Comparació de les piràmides de la població amb nacionalitat espanyola i estrangera a les Illes Balears (any 2008)

Font: INE

Sigui per un motiu o per l'altre, allò que és cert és que l'arribada d'aquestes poblacions ha calmat una de les preocupacions que planejaven sobre el futur de la societat balear dels anys noranta: l'envelliment demogràfic. Amb tot plegat, tenir una població vella no garantia al 100% el futur de determinats serveis estratègics (com ara l'educació o la salut) així com els concebem avui

en dia. Emperò, si bé s'han incrementat les xifres relatives als segments de població jove, també s'ha generat un eixamplament de les franges d'edat adulta perquè una part d'aquests col·lectius de nousvinguts s'han afegit a la suculent generació nascuda durant el "*baby boom*". A tot això, també és necessari tenir en compte l'arribada de la immigració procedent del mateix continent europeu, la qual mostra una edat més envellida¹¹⁸ que no pas la que arriba des de fora de les fronteres de la UE. El resultat de tot aquest procés és que, a l'any 2008, gairebé el 70% de la població resident a les Illes Balears era adulta, és a dir, tenia entre 15 i 65 anys.

Arribats en aquest punt, veiem que els efectes d'aquest fenomen s'han escampat molt més enllà dels aspectes purament demogràfics. Serà idò objecte d'aquest estudi, avaluar amb precisió el seguit d'alteracions experimentades arran d'aquests fluxos migratoris, tot tenint com a punt de referència la panoràmica dels adolescents immigrants, els quals han estat i encara són a dia d'avui part activa d'aquest complex procés. L'arribada d'aquestes gents ha generat fórmules inèdites de relació social, nous paisatges culturals, fisonomies urbanes fins a les hores desconegudes, sistemes i estratègies educatives alternatives a les preexistents, aparició de nous codis de conducta col·lectiva, hàbits diferents de producció i consum, models associatius distints, entre d'altres novetats.

En el transcurs d'aquest punt, ja hem pogut observar que entre els distints grups d'immigrants existien diferències significatives en determinades pautes; per exemple, no segueixen els mateixos processos d'adaptació, integració o participació ciutadana les persones originàries de l'Argentina que aquells que procedeixen de la Xina. No debades, existeixen peculiaritats prou tangibles a cada un d'aquests col·lectius, com per poder justificar un anàlisi segmentat en funció de l'indret de procedència. A més, existeixen diferències prou importants en la percepció que té la població balear d'origen no immigrant en relació als distints grups ètnics, tal i com veurem més endavant. Així idò, amb la intenció

---

¹¹⁸ La població arribada des del mateix continent europeu, mostra dues franges d'edat força nítides: per un costat, dels 35 als 49 anys (es tracta de residents encara en edat de treballar) i, per altre costat, un sector que va dels 60 als 65 anys (format en part per població prejubilades o a les portes de fer-ho).

de poder interpretar amb major nitidesa els resultats de la investigació que ara just us ocupa, a continuació detindrem l'anàlisi en algunes de les peculiaritats més remarcables de cada un dels tres grups que formen part d'aquesta tasca de recerca: el col·lectiu d'argentins, el de marroquins i els xinesos residents a les Illes.

4.1.1.1. Els nouvinguts argentins.

Inversament al procés migratori que ha seguit Espanya -i, en conseqüència, també les Illes Balears-, Argentina ha passat de ser un territori que fou destí dels fluxos migratoris i a ser un país emigrant. No debades, durant el segle XX aquest Estat sud-americà va arribar a acollir entre les seves fronteres prop de 6 milions de persones estrangeres, la majoria procedents d'Europa. De fet, a principis del segle passat, l'Argentina fou un dels països amb millors perspectives econòmiques a nivell mundial, a l'alçada d'algunes potències europees. Tot i això, a mesura que anà avançant la passada centúria, els alts i baixos en aquest sistema econòmic es convertiren en un denominador comú, fins el punt que durant el desembre de l'any 2001 s'agreujà la mala situació econòmica amb una crisi que aguditzà la necessitat d'emigrar de milers d'argentins cap a l'exterior.

Just fou a partir d'aquesta conjuntura que s'incrementaren els índexs de pobresa i atur al país, de fet, la taxa d'atur a l'any 2003 ja s'enfilà fins el 21%¹¹⁹. És a partir d'aquesta mala situació econòmica, des d'on hem de partir per entendre que, a hores d'ara, Argentina s'hagi convertit en el major país emissor d'emigrants americans cap a les Illes Balears (a l'any 2010 hi havia 24.384 argentins a l'arxipèlag), just quan dècades enrere n'havia acollit a milers.

Tant en una direcció com en l'altra, Espanya ha estat un factor significatiu a l'hora d'interpretar els moviments migratoris del país sud-americà. En aquest

---

¹¹⁹ Informe World Population Prospects, The 2004 Revision. Disponible a la pàgina web de l'ONU: www.un.org.

sentit, els lligams històrics existents entre ambdós territoris¹²⁰ resulten un element cabdal a l'hora d'interpretar la intensitat d'aquests fluxos migratoris i la seva assimilació per part de cada un dels actors que hi participen. Dins d'aquests mateixos antecedents històrics, García (2006) remarca la significació de les semblances físiques entre els dos col·lectius que, segons aquesta autora, esdevenen un important element a l'hora de poder explicar determinats avantatges que tenen els argentins per integrar-se a la societat espanyola, tot en comparació amb altres grups d'immigrants sud-americans.

No cal oblidar que bona part del poble argentí és descendent d'europaus, fonamentalment espanyols. D'alguna manera, es podria sintetitzar dient que els nouvinguts argentins gaudeixen d'una certa "invisibilitat física", si els comparem amb la situació que envolta a altres col·lectius procedents del mateix o d'altres continents. A aquesta situació, cal afegir-hi l'aspecte lingüístic ja que no es pot deixar enrere que factors com ara l'idioma resulten cabdals quan una persona es planteja emigrar del seu lloc d'origen en recerca de noves expectatives de vida. Així, la llengua esdevé un element transcendent a l'hora d'analitzar l'elecció del destí, emperò més encara en el moment d'estudiar les conductes d'acollida que mostra la societat majoritària. Evidentment, la inexistència de la barrera idiomàtica resulta un aspecte força beneficiós per a la integració d'aquests nouvinguts argentins.

A més dels aspectes propis de la llengua, entre ambdues societats existeix un lligam cultural que va molt més enllà i que, encara a dia d'avui és ben present als distints mitjans de comunicació. En aquest sentit, són força habituals les participacions del cinema, la música, la dansa o el teatre argentí en la vida cultural balear. Precisament, en relació a aquesta darrera aportació García (2006) assenyala que en aquests moments els artistes argentins desenvolupen una tasca cinematogràfica i teatral que té molt bona acollida a Espanya i, aquest fet, influeix favorablement en la percepció que els espanyols tenen dels propis immigrants argentins.

---

¹²⁰ L'època colonial que tingué lloc en els territoris que avui associem a la República d'Argentina per part d'Espanya, s'inicià a principis del segle XVI i no s'acabà fins la coneguda Revolució de Maig, a l'any 1810.

Endemés, la presència de personatges argentins en els diferents mitjans de comunicació espanyols és un fet habitual, amb la qual cosa també es reforça l'apropament entre ambdós col·lectius i, a més, ajuda a què els propis espanyols coneguin millor quina és la realitat amb la qual conviu la gent que actualment resideix en el país sud-americà. Gràcies a aquests mitjans de comunicació, la societat espanyola ha tingut l'oportunitat de valorar els mèrits d'esportistes argentins que han passat a formar part d'un tipus d'actualitat que sovint desperta l'interès de milions d'espanyols a diari. La voluntat d'intentar crear certs mites esportius argentins durant aquests darrers temps per part dels mateixos mitjans de comunicació, sens dubte resulta un element a tenir en compte en la percepció que pot tenir una persona d'origen espanyol en relació a aquestes minories.

Precisament, el processos d'integració d'aquestes minories argentines a les Balears s'han d'emmarcar en aquesta atmosfera de proximitat, la qual es manifesta en distints àmbits, com hem vist. Tot i això, existeixen altres factors a tenir en compte en aquest anàlisi; per exemple, el que aporta Pascual (2009) quan es refereix a la semblança que tenen algunes de les conductes socials que presenten aquests col·lectius quan arriben a l'arxipèlag amb les que acostumen a ser freqüents a Europa. No debades, a diferència d'altres grups de nousvinguts, els argentins¹²¹ manifesten uns posicionaments força similars a aquells que tenim a les Illes davant reptes tan essencials com ara el matrimoni, l'educació dels fills o el tracte amb la família. A més d'aquesta evidència, no convé oblidar que es tracta de dues societats que comparteixen una religió majoritària, amb la qual cosa també ens trobem davant un canal d'integració tant potent com és el fet de compartir una mateixa fe.

Majoritàriament, es tracta d'una immigració protagonitzada per poblacions adultes en edat de procrear (entre els 25 i els 39 anys) i on existeix un equilibri evident (veure Figura 31) entre els homes i les dones. En moltes ocasions, es tracta de famílies que s'han acollit al reagrupament familiar i per tant existeix un

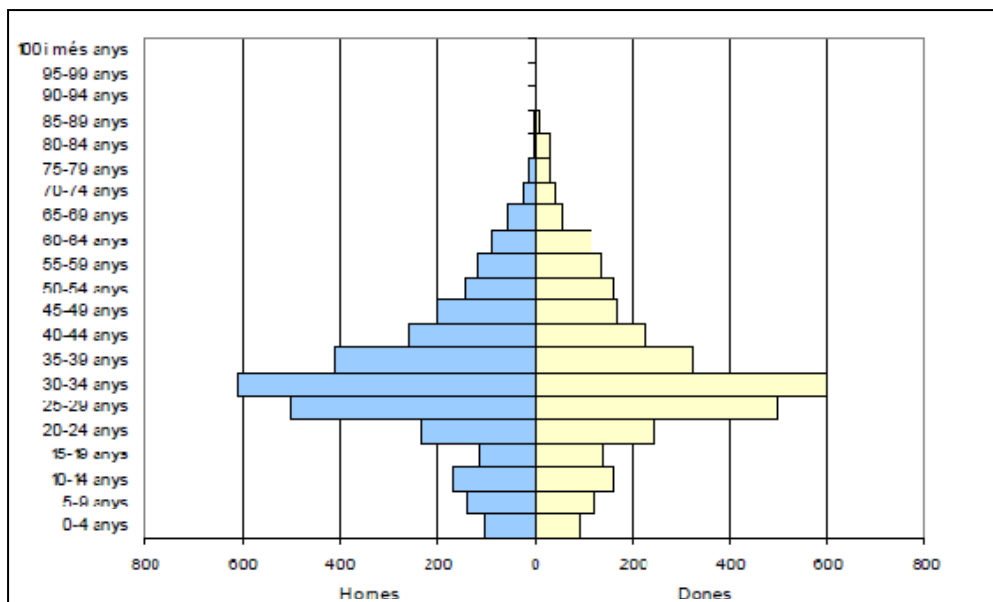
---

¹²¹ També presenten comportaments força similars els uruguaians i els xilens.

cert eixamplament de la piràmide en edats de 10 a 15 anys, tot i aquest fet val a dir que cada vegada és més freqüent veure casos en els quals tant la dona com l'home decideixen emigrar sols.

Fig. 31. Piràmide de la població argentina resident a Palma (2009).

FONT: Observatori Municipal de la Igualtat de Palma.

Tanmateix, en línies generals, es tracta d'un col·lectiu que si bé no arriba en unes condicions tan precàries com les d'altres sectors, sembla cada vegada més obligada a compartir alguns dels pitjors escenaris que depara el procés migratori contemporani: situacions d'inestabilitat laboral (habitualment en el sector serveis), llocs de feina sotmesos a l'explotació, residència a pisos compartits amb altres famílies d'immigrants, etc. La cruesa d'aquesta mena de situacions s'incrementa en aquells casos en els quals la qualificació acadèmica o professional no es correspon amb la realitat laboral que aquí els espera. A diferència d'altres grups, no és gens estrany trobar entre aquests col·lectius persones amb titulacions universitàries o carreres professionals reconegudes al seu país. Malgrat són freqüents aquestes situacions de precarietat (moltes de les quals han estat aguditzades per la crisi econòmica manifestada a partir de l'any 2008), també existeix una proporció d'aquesta minoria que ha posat en

marxa els seus propis negocis en sectors com ara la restauració o la gestió d'activitats esportives, entre d'altres.

En tot cas, sembla que no tot són facilitats per aquests immigrants en la seva empresa d'aconseguir un futur a la societat espanyola, de fet, existeixen alguns elements negatius a tenir en compte en tot aquest procés. Una de les principals dificultats que es troben els argentins –i qualsevol altre col·lectiu- està relacionada amb els brots discriminatoris procedents de la societat d'acollida. Per ventura, on més situacions de tensió i discriminació es poden trobar sigui precisament en els àmbits professionals, en relació a aquesta idea, des d'alguns discursos es defensa que la presència de treballadors argentins que compten amb un perfil professional versemblant al que tenen els espanyols, pot acabar desembocant en situacions de conflicte degut a la competència que d'aquestes situacions se'n pot derivar.

A mode d'avanç dels resultats que més endavant exposarem, val a dir que entre els testimonis encarnats en la figura de molts d'aquests adolescents argentins, apareixen les relacions laborals com un dels elements de major conflictivitat entre els propis immigrants i la societat que els envolta. En efecte, tot i que es tracta d'una minoria amb la qual es comparteixen alguns compromisos prou significatius, sembla que a l'hora d'interpretar segons quins interessos econòmics o laborals la nacionalitat segueix marcant distàncies entre els uns i els altres. Sense cap mena dubte, les condicions de crisi econòmica mundial viscuda a partir de l'any 2008, han aguditzat aquesta tensió, tal i com ho demostren els estudis de Gadeso que hem vist amb anterioritat.

Amb tot plegat, sembla que durant aquests darrers temps s'està incrementant la freqüència de determinades actituds proclius a la desqualificació. Conseqüentment, elements com ara el caràcter particular de la seva expressió (símbol identitari de qualsevol argentí, en relació a la resta de castellanoparlants), pot representar a vegades un argument útil per emetre determinats missatges de signe pejoratiu.

A més de la parla, alguns estudis¹²² s'han encarregat d'indicar que estam davant un grup d'immigrants força estigmatitzat; una de les acusacions que la societat espanyola més acostuma a repetir vers la seva presència té a veure amb la seva suposada supèrbia. Segons s'indica des d'aquestes aportacions, la percepció és compartida entre determinats segments de la població espanyola i d'altres sectors de la resta de grups de nousvinguts, de fet, s'assenyala que com a conseqüència dels múltiples avantatges que tenen els argentins per integrar-se s'autoconsideren com a "immigrants de primera classe".

En aquest punt, ja avancem que en el decurs de l'estudi sobre l'exemple de Palma que aquí s'adjunta, s'han identificat determinades actituds en estreta relació amb aquesta darrera idea que acabem d'assenyalar. Un exemple que resulta força il·lustratiu està relacionat amb la voluntat que mostren els adolescents d'origen argentí d'aprendre i dominar la llengua pròpia de les Illes Balears: el Català. Si bé altres col·lectius -com ara els marroquins- tenen una certa predisposició, els joves d'origen argentí majoritàriament creuen que amb el domini de la seva llengua ja els basta i que, per tant, no necessiten fer cap esforç per conèixer i entendre el Català. Fins i tot, hi ha qui va més enllà i qualifica com una greu falta de respecte el fet que una persona de l'arxipèlag es pugui dirigir a ells parlant Català i no amb Llengua Castellana.

Sigui com vulgui, més enllà de totes aquestes peculiaritats, sembla que tant els processos d'acollida com els d'integració d'aquests col·lectius argentins han seguit un camí de certa normalitat a Mallorca. Durant aquests últims anys, s'han dut a terme alguns estudis que han mesurat la salut d'aquestes atmosferes de convivència entre els grups minoritaris i la societat que els acull. Un exemple que pot ser representatiu el trobem en el treball de Sarrate (2003), en el qual els professors avaluen la situació social i educativa de diversos col·lectius conformats per immigrants procedents de diferents parts del Planeta. Endemés, aquesta investigació incorpora l'anàlisi de tot un seguit de

---

¹²² García, P. (2006). Estrategias de los inmigrantes argentinos y ecuatorianos en Madrid. Revista Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social, 4, p. 95-112.

problemàtiques com ara les dificultats pròpies de l'exclusió o d'altres traves sorgides arran dels processos d'integració d'aquestes gents. Aquest treball separa la totalitat de persones amb risc d'aïllament social en diverses categories¹²³: arribats des de l'Europa de l'Est, els xinesos, els nouvinguts marroquins i persones sud-americanes.

Els resultats que ofereix aquesta investigació, constaten que els professors qui millor valoren són les poblacions procedents d'Amèrica del Sud, entre les quals hi trobem els argentins, que són qualificats com a persones més cultes que altres immigrants i que despleguen tot un seguit d'habilitats en el camp de les relacions interpersonals que els fan més sociables que la resta de col·lectius. A més de tot això, segons les conclusions d'aquesta recerca els professors que hi han participat qualifiquen aquestes minories com més generoses i honrades que no pas d'altres. Finalment, altres qualificatius que acompanyen aquest perfil relacionen aquests grups amb persones força confiades, interessades en els estudis i allunyades de conductes que puguin relacionar-se amb el racisme.

Talment hem pogut observar en el decurs d'aquest apartat, la convivència i la integració d'aquests segments de població d'origen argentí a la societat balear compta amb tot un seguit de circumstàncies de signe força divers. Si bé és real que existeixen alguns punts de trobada a partir dels quals poder estimular i fer créixer el clima de bona convivència, no és menys cert que encara existeixen aspectes pendents de millora. En qualsevol dels casos, serà a través de l'anàlisi i de les conclusions del treball de camp des d'on es podran confirmar totes aquestes conjuntures i, de ben segur, se'n podran incorporar algunes de noves.

4.1.1.2. El col·lectiu de marroquins.

De la mateixa manera que succeeix amb el grup d'immigrants argentins, les minories marroquines representen un segment força nombrós dins del conjunt d'immigrants a les Illes: a l'any 2010, foren censades 22.819 persones, sent

---

¹²³ A més de sectors de població immigrant, la investigació de Sarrate (2003) també incorpora sectors d'ètnia gitana.

amb molta diferència la primera nacionalitat africana i la segona extracomunitària amb major presència a les Balears, només superada per les minories argentines. Es tracta d'un col·lectiu que no només resulta rellevant a nivell quantitatiu, sinó que també planteja reptes significatius a la societat que els acull donades les seves peculiaritats, sobretot en l'àmbit cultural.

Malgrat que contínuament es té la sensació que els marroquins s'instal·len en uns paisatges culturals situats a les antípodes dels existents a les Illes, la Història ens mostra que segles enrere foren dos pobles que compartiren una mateixa realitat cultural, social o, fins i tot, lingüística. D'aquesta manera, l'arxipèlag formà part de l'Al-Andalus des del segle X¹²⁴ i fou un episodi que va ser projectat fins el segle XIII¹²⁵, just quan es va produir la conquesta de les tropes catalanes encapçalades per Jaume I. Evidentment, les Illes Balears (i bona part de la Península Ibèrica) han heretat tot un seguit d'aspectes d'aquell període que sumà poc més de tres segles de vigència; així les coses, determinades formes lingüístiques, sistemes de producció artesana o agrícola¹²⁶, noves formes edificatòries, etcètera.

A més d'aquesta època, la proximitat geogràfica existent entre el Marroc i Espanya ha estat fonamental a l'hora d'entendre les relacions existents entre ambdós territoris; ja sigui en un sentit positiu (per exemple, en matèria d'intercanvis comercials) o bé en un sentit negatiu (sobretot quan hi hagut disputes per la gestió de determinats territoris, tal i com succeí dècades enrere amb el Sàhara Occidental). En aquest sentit, si bé hom és conscient dels vincles històrics existents amb segons quins col·lectius com ara els mateixos sud-americans, la societat balear tendeix a no recordar que també hi ha tota una sèrie de lligams històrics amb el poble marroquí i magribí en general.

Tanmateix, la immigració marroquí a Espanya no esdevé un fenomen recent. De fet, ja durant les primeres dècades del segle passat s'iniciaren els primers

---

¹²⁴ L'arribada i la conquesta dels musulmans a les Illes està datada entre l'any 902 i 903.

¹²⁵ En el cas de Mallorca la reconquesta es produeix a l'any 1229, a Eivissa fou a l'any 1235 i, finalment, Menorca a l'any 1287.

¹²⁶ Incentivaren, per exemple, la cultura del regadiu utilitzant sistemes fins a les hores mai vistos a les Illes com ara les sèquies

moviments protagonitzats per camperols rifenys que arribaren a Espanya a través de les ciutats de Ceuta i Melilla. Tot i això, fins la dècada dels anys seixanta els desplaçaments de població que abundaren més foren del signe invers, és a dir, de població espanyola que emigrava cap el país magribí. Segons indica Pàmies (2006), durant el segle XIX el nord d'Àfrica exercia una important atracció sobre la zona del llevant de la Península Ibèrica i Andalusia, similar a allò que representava Amèrica per altres regions, com ara Galícia. Així, l'emigració cap a aquest territori africà fou encapçalada per pagesos fora terra, obrers desenfeinats i militars que aprofitaren l'època del Protectorat espanyol a la zona per arribar a configurar una colònia formada gairebé per 90.000 persones.

A partir dels anys seixanta, es va produir una inversió del fenomen que suposà un augment de les arribades de persones marroquines a Espanya, sent en tot cas, un procés que ha estat accelerat durant les dues darreres dècades. Fonamentalment, en el cas de les Illes Balears no fou fins a les primeries dels anys setanta quan començaren a arribar gents procedents del nord del país africà¹²⁷ que, generalment, arribaren per dedicar-se a tasques relacionades amb el comerç de productes artesans. En un primer moment, aquestes activitats comercials fixaren els mercadets de carrer com a principals punts de venda, emperò a mesura que han avançat els anys alguns d'aquests venedors s'han desplaçat a zones urbanes o turístiques -més aviat degradades- en les quals comparteixen espais amb altres comerciants immigrants, sobretot en la Platja de Palma.

Malgrat aquest fet, les dades mostren que es tracta d'un col·lectiu que (a diferència d'altres, com ara els argentins que es dediquen en major mesura a activitats relacionades amb els serveis) treballa fonamentalment en agricultura i construcció¹²⁸. Segons les dades aportades per Seguí (2004), aquesta minoria africana a l'any 2002 ja representava el 83% del total de la mà d'obra del sector

---

¹²⁷ Nador, Tetuan i Larache són les regions de les quals arribaren majors remeses d'immigrants durant aquests anys setanta.

¹²⁸ Segons dades de l'INE, la suma de persones d'origen marroquí que, a les Illes Balears, treballaven en activitats del sector primari i secundari es situaven entorn del 78% del total del col·lectiu a l'any 2001.

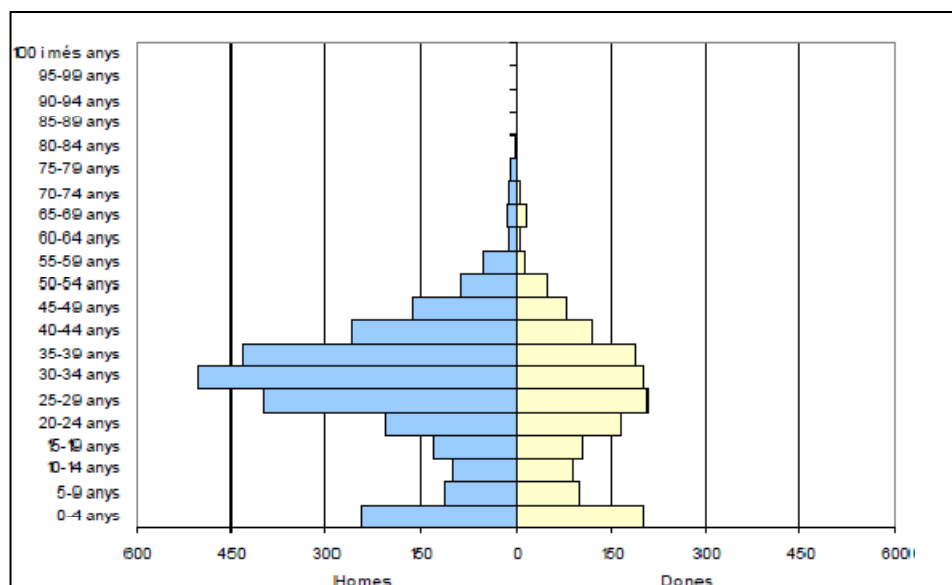
primari de les Illes Balears i el 50% de la totalitat de treballadors de la construcció d'aquesta mateixa comunitat.

La relació que mantenen aquests grups de nouvinguts amb el sector primari balear, té la seva gènesi en els anys vuitanta quan arribaren remeses importants de marroquins procedents de Catalunya per donar una mà en el sector agrari situat en la zona nord de l'illa de Mallorca. És a partir d'aquesta conjuntura d'on es pot entendre que es tracta d'una immigració que, si bé en els darrers anys ha sumat poblacions importants a determinades zones de la ciutat de Palma, tradicionalment ha tingut una notòria presència a importants àrees agrícoles de l'interior com ara sa Pobla, Muro o Porreres.

També és durant aquest decenni dels anys vuitanta, quan arriben els primers marroquins seduïts per les demandes de mà d'obra d'un sector que en aquells moments estava a l'alça: la construcció. Si bé fins aquells moments la immigració marroquina havia estat protagonitzada fonamentalment per homes, és a partir dels anys vuitanta quan comencen a evidenciar-se d'una manera més nítida els processos de reagrupament, els quals impliquen l'aparició de la dona a la societat balear que, en molts casos, queda reclosa a les feines domèstiques. A mesura que entrem dins els anys noranta i en el segle XXI, veiem que s'incrementen les entrades de dones marroquines a les Illes i, en aquests casos, ja no només responen a processos de reagrupament familiar sinó que algunes d'elles emigren per decisió pròpia cercant feines poc qualificades.

En l'actualitat, la població que prové del Magrib es caracteritza per ser jove, amb una elevada proporció d'infants i adults joves en edat de treballar i segons es pot intuir són col·lectius que segueixen constatant la solidesa del seu projecte migratori, de fet, a l'any 2007 el 81% dels processos de reagrupament familiar de l'Àfrica foren protagonitzats per poblacions marroquines. A més, talment es pot veure en la piràmide, és una minoria formada majoritàriament per homes, no debades, és habitual la presència de pares que emigren sols i deixen la família al seu país en vistes de poder millorar la situació econòmica familiar en alguns anys per després tornar al seu país.

Fig. 32. Piràmide de la població marroquina resident a Palma (2009).

FONT: Observatori Municipal de la Igualtat de Palma.

Aquesta darrera tendència s'ha posat de manifest aquests darrers anys, així, des de finals dels anys noranta fins a l'any 2008 s'ha produït un increment en l'arribada d'immigrants originaris del Marroc, tot aprofitant les demandes en sectors tan dinàmics com la construcció o altres sectors auxiliars d'aquesta mateixa activitat. Endemés, la presència de marroquins s'ha sumat a altres àmbits productius com ara els serveis de la restauració i, en canvi, la proporció de treballadors en el sector primari ha minvat en favor d'altres col·lectius immigrants que s'han anat ocupant d'aquesta mena de feines, com ara els sud-americans o els de l'Àfrica sud-sahariana.

Tal i com ha succeït en altres minories, el procés migratori ha generat un impacte en les estructures familiars d'aquests nousvinguts africans. Si abans quan parlàvem de les característiques dels argentins assenyalàvem que en molts àmbits es podien trobar punts de trobada en qüestions tan essencials com ara la religió, la manera d'educar els fills o el matrimoni, en el cas de les poblacions marroquines més aviat succeeix el contrari.

Tant és així que, un dels elements de major importància per qualsevol marroquí és la pròpia família. Més enllà, de l'enorme amplitud que ha assolit el significat del concepte "família" en les societats occidentals coetànies, pareix que durant aquestes últimes dècades s'ha assumit un nou paradigma de família dotat d'una estructura inèdita, fins fa uns anys. D'aquesta manera, el pes de les relacions familiars avui en dia es cotitza a la baixa i de cada vegada és més difícil dibuixar un perfil únic i consistent de família, car existeix una gran diversitat d'estructures i relacions en aquests àmbits.

Així les coses, la ruptura amb la família tradicional que havia estat tant present fins ben entrat segle XX, ens ha allunyat de la realitat amb la qual avancen les famílies marroquines, no debades, molts dels sistemes de vida d'aquests immigrants guarden similituds amb estructures pretèrites que formaren part de les pròpies societats occidentals. Així, la influència de la religió en la minoria marroquina esdevé fonamental a l'hora d'interpretar les relacions interpersonals i, en conseqüència, també familiars. En relació a aquest fet, Moreno (2005) planteja tot un seguit de característiques que associa a la família musulmana:

- S'estableix un model absolutament patriarcal en aquestes llars on estan ben marcades les jerarquies. Aquest fet, suposa que la dona quedi relegada a un segon pla en molts aspectes de la vida diària, mentre la significació del cap de família es magnifica.
- El control de la propietat és un exercici controlat i patentat només per la figura del pare. D'aquesta manera, és només ell qui exerceix funcions com ara el repartiment de l'herència entre els propis fills i filles.
- Les funcions que té el cap de família van més enllà i també s'encarrega de donar l'acceptació o rebutjar els possibles matrimonis que es puguin plantejar dins la pròpia família. Dels acords o afinitats que pugui arribar a tenir el pare amb altres pares en dependrà, en algunes ocasions, el futur dels seus fills.

- Altrament, la figura del pare familiar també és aquella que ofereix protecció i seguretat a tots els seus membres.
- La família és una institució que demanda contínuament conductes de lleialtat i, endemés, creix sempre a partir de valors tan essencials com ara la solidaritat entre els membres del propi entorn i també amb altres famílies properes com puguin ser els mateixos veïnats.

Aquesta proposta de vida en comunitat es situa enfora dels paràmetres que s'estableixen en les societats europees que, en molts casos, proposa la religió com l'element causant de tota aquesta realitat. Com podem confirmar en els propers apartats, aquesta casta de pràctiques esdevenen una font de conflictes entre la societat majoritària i les minories marroquines. De fet, una vegada els membres d'aquest col·lectiu han arribat als punts de destí del seu procés migratori és habitual que es mostrin inflexibles a l'hora de mantenir algunes praxis inqüestionables en el Marroc: la lleialtat amb els costums religiosos, els tradicionals vestits tant per homes com també per dones, determinats codis de comportament públic, etc.

Aquesta voluntat d'intentar ser fidels als seus orígens, sovint és alimentada per altres aspectes. Un element que facilita aquest fet, és la proximitat existent entre el punt de partida i el punt de destí migratori; d'aquesta manera, a diferència d'altres col·lectius d'immigrants, els marroquins acostumen a visitar periòdicament¹²⁹ el seu país amb la qual cosa poden mantenir aquest contacte, el qual resulta fonamental per mantenir les seves arrels d'una manera decidida.

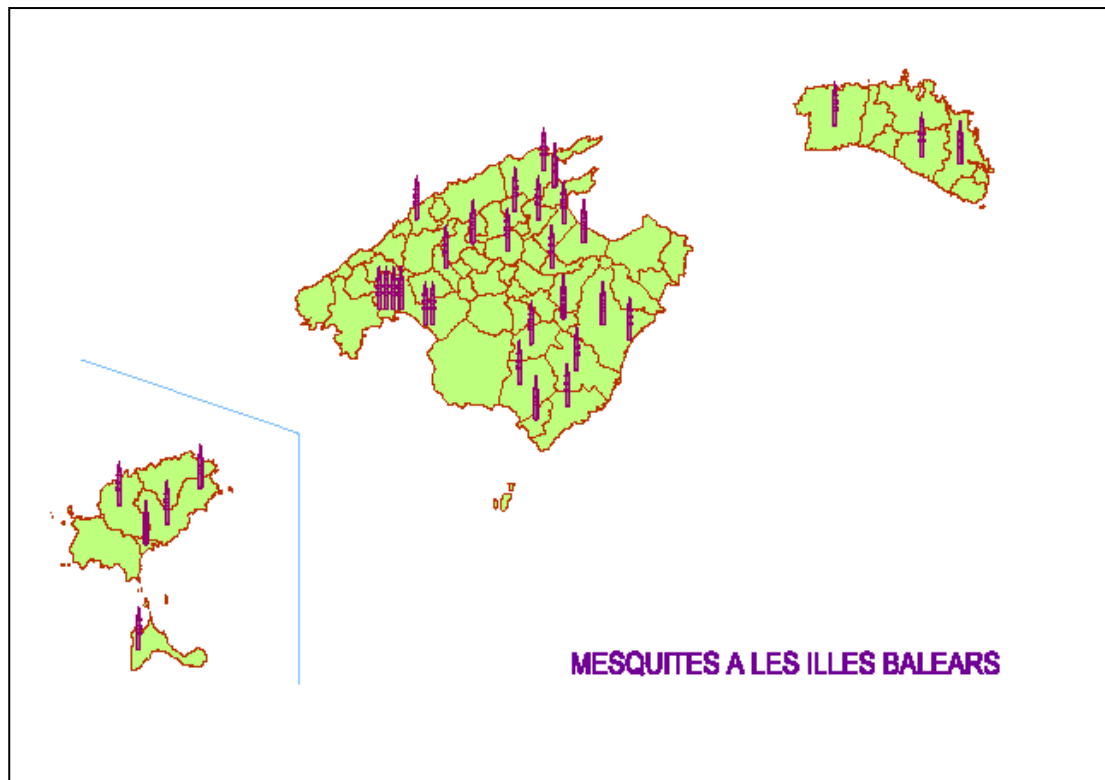
A banda d'això, la gran concentració de persones d'origen marroquí a determinats punts de les Illes Balears (tant a la ciutat de Palma a zones com la Plaça de les Columnes, com ara també en alguns punts de la Part Forana, com a sa Pobla), ha permès la creació d'espais que simulen força bé la vida pública que hi pot haver en el seu país: presència de mesquites (Figura 33), comerços d'alimentació, cafeteries, barberies, etc. Sense dubte, aquest, és un escenari

---

¹²⁹ Fins i tot, en alguns casos existeix la idea de voler tornar a viure al Marroc una vegada s'hagin pogut estalviar els suficients diners com per poder tenir garantida una qualitat de vida allà.

que alimenta el compromís amb els orígens enmig d'un món que, per moltes d'aquestes persones, es presenta insegur i desconegut.

Fig. 33. Mapa de mesquites per municipis a les Illes Balears (2009).

FONT: elaboració pròpia.

Precisament, aquesta necessitat de voler mantenir-se pròxims a la cultura que els ha vist néixer, a vegades, és interpretat com una amenaça o, fins i tot, com una ofensa per la societat majoritària. El resultat d'aquesta disparitat d'interessos sovint desemboca en situacions de tensió entre la població illenca i les minories marroquines, de fet, aquesta controvèrsia tendeix a accentuar-se en determinades conjuntures força quotidianes i a on xoquen els interessos dels uns i els altres: la retirada de les nines de les escoles quan encara no han complit els setze anys per dedicar-se a tasques de casa o la proliferació -o la negació- de llocs de culte en determinades zones urbanes, en són dos exemples.

Amb tot, són diversos els estudis que remarquen aquesta problemàtica convivència en la societat de les Balears. Una d'aquestes investigacions és la

que aporta Vecina (2006), en ella, s'estableix una consulta a un total de quaranta educadors de temps lliure de Mallorca i es planteja una taula d'adjectius bipolars als quals han d'associar fins a cinc minories distintes: equatorians, immigrants de l'Àfrica sud-sahariana, colombians, xinesos i magribins. Els resultats sorgits arran d'aquesta indagació són força eloqüents: els millors valorats són els equatorians, seguits per ordre dels de l'Àfrica sud-sahariana, els colombians, els xinesos i, per últim, els magribins.

D'aquesta manera, l'estudi no fa més que confirmar els resultats que històricament s'han obtingut en investigacions semblants, en les quals les minories magribines (majoritàriament procedents del Marroc) són les menys valorades per part de la població occidental i, en el cas d'aquest estudi en concret, la societat balear. La qualificació que se'n fa d'aquests col·lectius marroquins és força negativa. Així les coses, l'únic ítem positiu que ressalta aquesta categorització té a veure amb la fermesa amb la qual es segueix la pròpia religió, tot i això, quan aquesta fe s'exalta sovint s'associa amb l'integrisme islàmic i és percebut com un element negatiu. En línies generals, les persones consultades en aquesta proposta investigadora qualifiquen el grup de nous marroquins de Mallorca com a poc sociables, mancats d'hàbits d'higiene i, a més, persones poc honorades en general.

Emperò, aquests problemes de convivència no només són posats de manifest per part de la societat d'acollida, sinó que són els mateixos marroquins i marroquines qui ressalten aquestes diferències. En relació a aquest fet, resulta interessant girar la mirada cap a un estudi realitzat l'any 2010 per part de la Fundació Gadeso, a partir d'aquesta feina s'intenta donar a conèixer la percepció que realment tenen els grups d'immigrants de la societat balear que els acull.

Fig.34. Percepció dels diferents col·lectius d'immigrants de la societat balear (2010).

Normals Correctes	Bones persones	Simpàtics Oberts	Treballadors	Tolerants	NS/NC		Tancats Distants	Egoistes	Desconfiats	Racistes	Insolidaris	NS/NC
25,3%	26,7%	18,2%	16,2%	9,8%	26,2%	MITJANA	28,2%	14,3%	13,1%	10,8%	10,6%	31,2%
=	↓	↓	=	↓	↑	Magrebins	↑	=	↑	↑	=	↑
↓	=	↓	=	↓	↓	Llatino-americanos	↓	=	↓	↓	=	↓
↑	↑	↑	↓	↑	↓	Europeus no UE	↑	↑	↓	↓	=	↓
=	=	=	=	=	↑	Xinesos	=	=	=	=	=	↑
=	=	↓	↑	↓	↑	Subsaharians	↑	=	↑	↑	↑	↑
↑ Per sobre de la mitjana ↓ Per sota de la mitjana = Al voltant de la mitjana												

FONT: Quaderns Gadeso. Núm. 163. Abril 2010

En el gràfic que apareix a sobre, es pot observar que, llevat els immigrants procedents de l'Àfrica sud-sahariana, la minoria que remarca més els defectes dels balears són els magribins, de fet, una bona part d'ells qualifica a la societat d'acollida com a tancada i distant. A més, s'obtenen resultats per damunt de la mitjana en ítems que avaluen el nivells de racisme o la desconfiança que suposadament mostra aquesta societat majoritària vers aquests grups de nousvinguts. A totes aquestes dades, cal afegir-hi que segons l'estudi, els magribins pensen que la societat que els envolta no destaca per ser excessivament tolerant i treballadora i, endemés, si comparem amb allò que han respost altres col·lectius manifesten que no abunda la presència de bones persones.

Sigui com sigui, aquests dos estudis il·lustren molt bé els problemes de convivència entre ambdós grups, en efecte, l'aportació que es fa des d'aquesta proposta investigadora en alguns punts reforça aquest estat de tensió. Tal i com demostren algunes dades, és amb les minories procedents del Marroc amb qui més problemes de convivència tenen els ciutadans originaris de les Balears. Malgrat l'evidència d'aquesta realitat, també hi ha punts de trobada entre les persones d'origen marroquí i la societat balear, de fet, l'existència de

determinats canals d'interacció entre els uns i els altres es posen de manifest entre les noves generacions, just quan s'analitzen determinats models de convivència juvenil.

4.1.1.3. La immigració xinesa.

A diferència d'allò que succeeix amb la immigració argentina i amb la que procedeix del Marroc, el col·lectiu de nouvinguts xinesos gairebé no ha mantingut lligams de caràcter històric amb la cultura espanyola, ni tampoc amb la balear. D'aquesta manera, les enormes distàncies que separen geogràficament ambdues regions del Planeta, s'extrapolen també en els distints àmbits de la quotidianitat, car existeixen diferències substancials a nivell cultural, social, econòmics, religió, lingüístic, racial, etc.

Els primers indicis que confirmen la presència de persones d'origen xinès a l'Estat espanyol ens obliguen a retrocedir fins el segle XIX, no debades, és durant la segona meitat d'aquest segle quan es comencen a identificar les primeres colònies xineses que, majoritàriament, procedien de Filipines. D'aquesta incipient onada en sorgiren noves morfologies urbanes a les grans ciutats espanyoles, tal i com va succeir amb el barri Pequín a Barcelona. Evidentment, l'arribada d'aquestes primeres comunitats que s'anaren dispersant amb els anys, s'ha de relacionar amb el fet que Filipines va ser colònia espanyola i, per tant, les relacions existents amb aquest arxipèlag asiàtic eren força freqüents. Ja durant la primera meitat del segle XX, l'arribada de població xinesa a l'Estat espanyol va quedar gairebé reduïda als anys vint i a l'època de la II República que fou quan entraren al país petits comerciants procedents d'altres països europeus i que, com a conseqüència de l'avanç de la dictadura de Franco i de la consolidació de la República Popular Xina (1949), acabaren abandonant la Península Ibèrica.

En la recta final del període franquista, a l'any 1969, a Madrid s'aixecà el primer col·legi major xinès, el qual va representar una interessant porta d'entrada d'estudiants, procedents majoritàriament de Taiwan. Ja entrats en la dècada dels setanta, a més d'aquests sectors, s'afegiren immigrants de Hong Kong i, ja

en els vuitanta, d'altres indrets de la Xina que es concentraren en el litoral mediterrani i també en les Balears. L'activitat majoritària d'aquests grups orientals eren els restaurants de menjars xinesos, els quals representaven una novetat per la societat espanyola que havia estat tancada en sí mateixa durant els quaranta anys que durà la dictadura. Segons Sáiz (2005), aquests establiments són els causants de la dispersió amb la qual es va establir aquesta població els anys noranta, de fet, aquesta autora argumenta que la necessitat de tenir una mínima quota de mercat obligà als propietaris d'aquests restaurants a no situar-se els uns devora els altres.

Sens dubte, l'increment en la demanda dels productes oferts en els establiments de menjar xinès d'aquests anys noranta, esdevenen un dels factors explicatius de l'augment en nombre d'arribades procedents d'aquest país oriental. Tot i això, la magnitud d'aquestes arribades¹³⁰ va superar l'augment de la demanda dels restaurants, amb la qual cosa durant la segona meitat dels anys noranta els xinesos residents a les Illes van haver de diversificar les seves activitats econòmiques. La introducció silenciosa d'aquests col·lectius en el sector industrial de la confecció ha estat un fet que s'ha anat evidenciant amb el pas d'aquests tres darrers lustres: si bé en un primer moment, es tractava d'activitats disperses distribuïdes en determinats indrets del territori espanyol, actualment són corporacions d'una magnitud força important i que, en alguns casos, representen una dura competència per empreses espanyoles o europees¹³¹.

Progressivament, l'avanç d'aquest sector de transformació ha alimentat tota una xarxa de punts de venda o comerços en els quals es poden comprar articles del sector tèxtil i d'altres productes de baixa qualitat a uns preus més aviat assequibles. De la mateixa manera, altres activitats impulsades per aquestes minories donen comptes del seu dinamisme econòmic, així les coses,

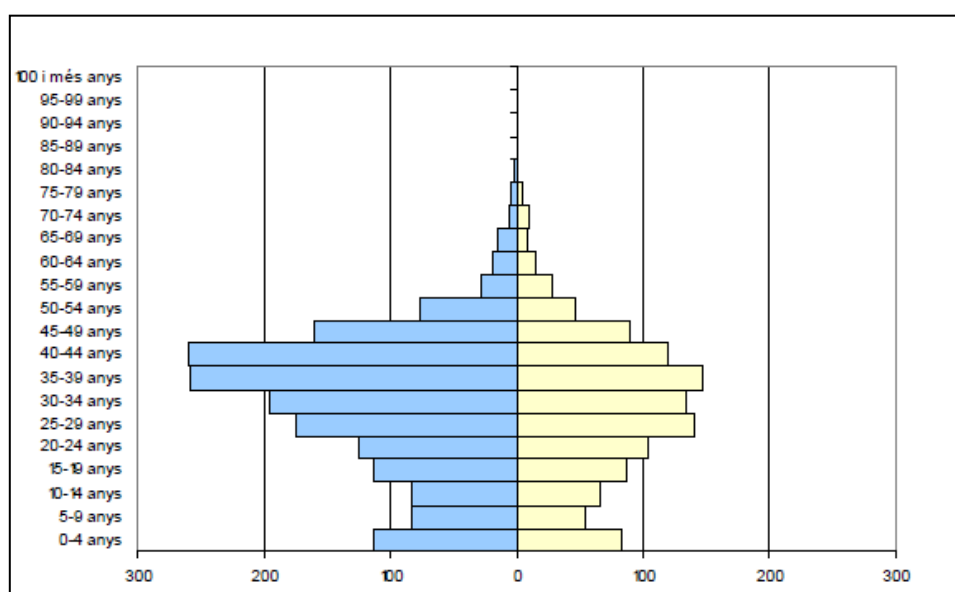
---

¹³⁰ La majoria de les quals es fan en família i, en el cas de les Illes Balears, són poblacions procedents del sud d'aquest país asiàtic, en concret de la província de Zhejiang i els seus voltants. Fonamentalment, es tracta de segments de poblacions rurals, tot i que en alguns casos també procedeixen de la capital de província.

¹³¹ A les grans ciutats, com ara Barcelona o Madrid, grans corporacions xineses han creat enormes naus a polígons metropolitans en les quals s'acull el treball de centenars de treballadors.

no és estranya la presència de botigues d'alimentació, perruqueries, botigues de regals, cafeteries o sabateries regentades per xinesos. Gairebé la totalitat d'aquests negocis són familiars, tot i que com es veu en la piràmide també hi ha sectors d'homes que han emigrat sols. En aquest cas, també es dona una major presència de la immigració masculina que no pas la femenina i, a més, es tracta de col·lectius que tenen edats adultes més avançades que altres col·lectius, de fet, el grup d'edat que més abunda es situa entre els 40 i els 44 anys.

Fig. 35. Piràmide de la població xinesa resident a Palma (2009).

FONT: Observatori Municipal de la Igualtat de Palma.

Tal volta, la zona de la Plaça Pere Garau (a Palma) sigui el punt de major confluència d'aquesta mena d'establiments -molts d'ells oberts durant la darrera dècada-, emperò la presència de comerços xinesos ja no només es limita a la ciutat de Palma, car no són escassos els pobles de la Part Forana o de la resta de les Illes que comptem amb algun d'aquests punts de venda. Si bé en un primer moment, es tractava de botigues en les quals la clientela era fonamentalment xinesa, a mesura que han avançat els anys s'han convertit també en punts de venda fets servir per la població local, fet que ha facilitat la seva expansió. Segons les dades oferides per la comunitat de xinesos instal·lada a Mallorca, a l'illa a l'any 2010 hi havia enregistrades 1.500 botigues regentades per integrants d'aquest grup, aproximadament.

Fig. 35. Fotografies que mostren el fort dinamisme comercial que ha arribat a assumir el col·lectiu xinès en el barri de Pere Garau, a Palma.

FONT: elaboració pròpia.

En qualsevol dels casos, la immigració xinesa s'ha assentat entre la societat balear mostrant una enorme autonomia laboral, de fet, allunyats de les postures de “dependència” mostrades per altres minories, els nouvinguts asiàtics sovint han aixecat els seus propis negocis familiars (fonamentalment en el comerç i en la restauració, en el cas de les Balears). Aquesta circumstància, en alguns casos, ha estat contemplada des d'uns posicionaments pròxims a la indiferència per part de la població balear, no debades, comentaris com ara “*els xinesos, al menys no molesten*” han estat habituals en moltes de les reflexions que ha fet la població local entorn aquest fenomen. Tot i això, la magnitud de l'avanç de molts d'aquests negocis ha anat en consonància amb el tancament d'establiments regentats per poblacions autòctones, les quals no han pogut fer front a la competència xinesa en aspectes tan essencials com ara els preus o els horaris. Aquesta conjuntura, ha estat motiu de tensió entre el grup majoritari i la minoria xinesa.

Tanmateix, per entendre l'origen d'aquestes tensions ens hem de remuntar al segle XX quan, curiosament, anaren sorgint topònims relacionats amb el país d'origen dels immigrants que ara ens ocupen a moltes ciutats espanyoles. Així,

foren diversos els nuclis urbans espanyols que proposaren la denominació de “*barrio chino*” a algun dels seus districtes urbans. Una d'aquestes ciutats fou Palma on l'actual zona de sa Gerreria (en el casc històric) va assumir aquest nou topònim, el qual imprimia un cert to pejoratiu a l'espai representat. En relació a aquest fet, Beltrán (2001) es refereix a aquests fenomen tot dient:

“...els barris baixos d'aquestes ciutats, poc a poc, acabaren sent coneguts com el barrio chino, tot i que en moltes ocasions allà no hi residís cap persona d'aquesta nacionalitat. Segons sembla, es tracta d'un invent literari de gran èxit, el qual va reforçar l'imaginari popular amb un estereotip carregat de prejudicis orientalistes. En definitiva, es tractava d'associar conductes immorals amb allò que suposadament formava part de la idiosincràsia xinesa...”

D'aquesta forma, malgrat que habitualment aquesta mena de topònims hagi estat analitzada en clau més aviat d'anècdota, l'estudi que ens ocupa detalla que no és un fet gratuït. En aquest sentit, la poderosa imatge que s'ha anat gestant a través dels anys, enfora de desaparèixer, ha arribat fins els nostres dies transformada i consolidada amb forma de discriminació davant, ara sí, la presència de persones d'origen xinès en els nostres carrers.

Per ventura, una de les causes d'aquesta manca de salut en determinades relacions entre els xinesos i els membres de la societat d'acollida es deu a l'immens hermetisme que mostren aquestes minories en relació amb el seu propi entorn. En relació a aquesta idea, resulta interessant la reflexió que aporta Merino (2008) quan associa la inexistència d'un espai comú d'interacció entre ambdós col·lectius amb un impuls d'aquesta tradicional voluntat de voler crear grans mites i estereotips en relació a la població immigrant xinesa. Precisament, aquest autor incorpora en escena alguns dels comentaris més freqüents entre la societat espanyola en relació al dia a dia d'aquestes gents i que, en alguns casos, fins i tot es posa en dubte l'autenticitat de determinats productes alimentaris que s'ofereixen en els restaurants regentats per aquestes persones.

Ja sigui com a conseqüència de l'actitud de la societat d'acollida o per les característiques de la pròpia societat xinesa, la realitat ens mostra que es tracta d'un col·lectiu que tendeix a aïllar-se. Força eloqüent resulta l'estudi realitzat per González (2009), en el qual es calcula l'índex de segregació de les distintes minories residents a Palma. Segons aquesta investigació, els grups que obtenen un major índex de segregació són els xinesos els quals tendeixen a agrupar-se formant guetos molt lligats a la seva activitat comercial. En el cas de Palma, aquest fenomen té la seva màxima expressió a la barriada de Pere Garau.

Un altre aspecte que tendeix a allunyar els dos col·lectius, sens dubte, procedeix de les mancances de comunicació existents entre els uns i els altres. Amb tot, les característiques que presenta aquesta tipologia d'immigració (sovint lligada a negocis familiars) unit al caràcter de la pròpia comunitat xinesa, fan que ens trobem davant grups amb poca tendència a la relació amb persones d'altres comunitats. La inexistència d'aquesta vida en societat, fa que siguin poblacions poc o gens integrades, fet que es posa de manifest quan molts d'aquests nouvinguts no coneixen ni la llengua catalana ni la castellana. En moltes ocasions, la presència d'aquestes persones en la vida pública és gairebé inexistent; a dia d'avui, el protagonisme del col·lectiu xinès a la societat balear, gairebé queda reduït a la gestió d'assumptes de caire jurídic o legal i a l'escolarització dels nins i adolescents als centres educatius. La inexistència d'una cultura del temps lliure o de l'oci a la Xina, accentua encara més l'escassa presència d'aquestes persones en els àmbits públics que els envolten.

Tot i així, a mesura que va madurant aquest procés migratori es poden detectar alguns avanços, encara incipients. No debades, les noves generacions de xinesos integrades ja en escoles i instituts balears esdevenen un excel·lent instrument d'acostament i també d'interacció entre les dues comunitats. Si bé, en un primer moment, es posen de manifest les enormes mancances que tenen moltes de les famílies d'aquests joves per relacionar-se amb col·lectius que no siguin xinesos, la realitat també denota algunes millores que més endavant veurem.

Alguns autors com ara Nieto (2007), van més enllà quan interpreten que s'han fet avanços importants en relació a l'actitud que mostrava la societat d'acollida en relació a aquestes minories. En aquest sentit, aquesta autora corrobora que des dels últims anys les institucions i els agents dels distints esglaons de l'Administració –tant autonòmica com també estatal- que s'encarreguen de treballar amb la població immigrant, estan assignant a la col·lectivitat xinesa el caràcter d'una minoria model: treballadora, austera, ordenada i poc conflictiva.

En definitiva, sembla que la immigració xinesa ja ha superat una part de la imatge tan negativa que se li va adjudicar fins els anys noranta i, a hores d'ara, es fa difícil afirmar que existeixi un sentiment majoritari d'incomoditat amb la presència d'aquests col·lectiu. Dit això, són diversos els autors¹³² que d'alguna manera detecten la presència d'un cert temor o desconfiança cap a aquesta minoria, sentiments que usualment estan relacionats amb la competència econòmica que aquests grups han inculcat en els mercats locals. Finalment, també resulta força significatiu que la societat de les Illes, tendeix a recriminar a aquest col·lectiu un cert aïllament i una manca de voluntat per integrar-se.

Just en aquest punt, resulta força interessant l'estudi realitzat per Vecina (2006) segons el qual, després de dur a terme tot un seguit de consultes a distints membres de la societat balear en relació a la seva percepció dels distints col·lectius d'immigrants, va arribar a la conclusió que la imatge latent dels xinesos incorpora elements positius i d'altres més aviat negatius. Així les coses, les representacions positives es centren en aspectes relacionats amb la riquesa de la seva cultura, amb la seva capacitat de treball i, en tercer lloc, també són qualificats com a persones hàbils. En l'extrem contrari, els mallorquins acostumen a recriminar a la comunitat xinesa la seva poca capacitat per establir relacions socials amb persones que no siguin del seu mateix origen. A més, aquestes minories són associades a persones mesquines i amb una desconfiança constant cap els demés.

---

¹³² Beltrán (2001) o Nieto (2007).

I a tot això, quina és la visió que té la comunitat xinesa de la convivència amb la societat balear? Una de les veus autoritzades d'aquest col·lectiu a les Illes, Antonio Yoh, en una entrevista¹³³ es referia a alguns d'aquests problemes, tot assegurant que els principals punts de tensió s'enregistren a les escoles públiques. Sense anar més enfora, el president de l'Associació Xina a les Balears, assegurava que es donen amb massa freqüència els episodis de racisme entre els escolars, de fet, afegia que sempre insulten a les persones més dèbils com són els xinesos perquè en moltes ocasions tenen problemes de comunicació.

Malgrat això, des de la comunitat de xinesos s'és conscient de l'escàs compromís que alguns dels seus membres tenen en favor de la seva integració, de fet, Yoh qualifica la societat xinesa com a molt tancada en sí mateixa i augura que no es mesclarà amb la mallorquina fins a la següent generació. Amb tot, el punt de vista que proposa aquesta investigació a partir de l'anàlisi de la realitat que envolta les noves generacions de xinesos residents a les Illes, pot resultar un bon punt de partida a l'hora d'establir certes previsions sobre futur que espera a aquestes minories orientals a l'arxipèlag. En qualsevol cas, de les aportacions sorgides a capítols posteriors, es podrà completar el perfil d'un col·lectiu que, com acabem de veure, presenta unes peculiaritats que el fan absolutament diferent a la resta de grups amb els quals comparteix l'espai social que ens ocupa.

4.1.2. Una aproximació al fenomen de la immigració a Palma.

Una vegada ens hem ocupat d'analitzar l'estat de la qüestió migratòria a les Illes Balears, ja estam en disposició de submergir-nos per veure quina és la realitat d'aquest fenomen a la ciutat de Palma i, en concret, a l'exemple. Així les coses, representa una prioritat per aquest treball el fet d'acostar-se al conjunt de canvis i alteracions que la immigració recent ha generat el nucli mallorquí i, a la vegada, observar de quina manera ha condicionat la pròpia ciutat a aquests segments de població nouvinguda.

---

¹³³ Diario de Mallorca, dilluns dia 12 de juliol de 2010.

Tal i com ha succeït a bona part de les grans ciutats europees, a Palma la immigració és consubstancial a la pròpia existència i, de fet, ha estat el seu motor de creixement durant part important de la seva història. En el cas de Palma, la magnitud del mateix fenomen ha estat superior que en moltes altres ciutats espanyoles; de fet, com es pot observar en la Figura 36, tot i que segons les dades de l'INE de 2009 sigui la vuitena ciutat en nombre d'habitants del país, es tracta de la quarta ciutat amb major quantitat d'immigrants de tot l'Estat espanyol.

Figura 36. Principals ciutats espanyoles segons el nombre de població total i la població nascuda a l'estranger (2009).

CIUTAT	POBLACIÓ TOTAL	POBLACIÓ ESTRANGERA
Madrid	3.255.944	635.675
Barcelona	1.621.537	319.169
València	814.208	130.164
Sevilla	703.206	61.339
Saragossa	674.317	86.068
Màlaga	568.305	56.051
Múrcia	436.870	59.087
Palma	401.270	88.067

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades de l'INE

En qualsevol dels casos, esdevé força habitual que quan s'analitza el creixement de qualsevol trama urbana es faci esment de la immigració com a factor determinant en l'àmbit demogràfic i també urbanístic. Malgrat això, la recent arribada de poblacions procedents de fora del continent europeu no només ha posat de manifest els canvis que acabem d'anomenar, sinó que també han estimulat tota una sèrie d'alteracions que s'escampen en àmbits més diversos, com ara el cultural o el social, entre d'altres.

Tanmateix, la immigració que aquí es tracta –aquella que té com a procedència els països no comunitaris-, en el cas de les Balears esdevé un fenomen eminentment urbà car es concentra en bona part a la ciutat de Palma.

Precisament, González (2009) remarca aquesta dimensió urbana del fenomen migratori a Mallorca, tot fent ús d'algunes de les dades del padró d'habitants¹³⁴ segons les quals els cinc municipis més poblats de tot l'arxipèlag concentraven gairebé el 54% dels estrangers residents a la Comunitat Autònoma. La causa principal a la qual fa referència aquest autor per intentar donar una explicació a aquestes dades, té a veure amb el pes demogràfic que exerceix la ciutat de Palma, la qual acumula més del 37% del total de la població de les Illes i on resideixen prop del 34% de tots els estrangers.

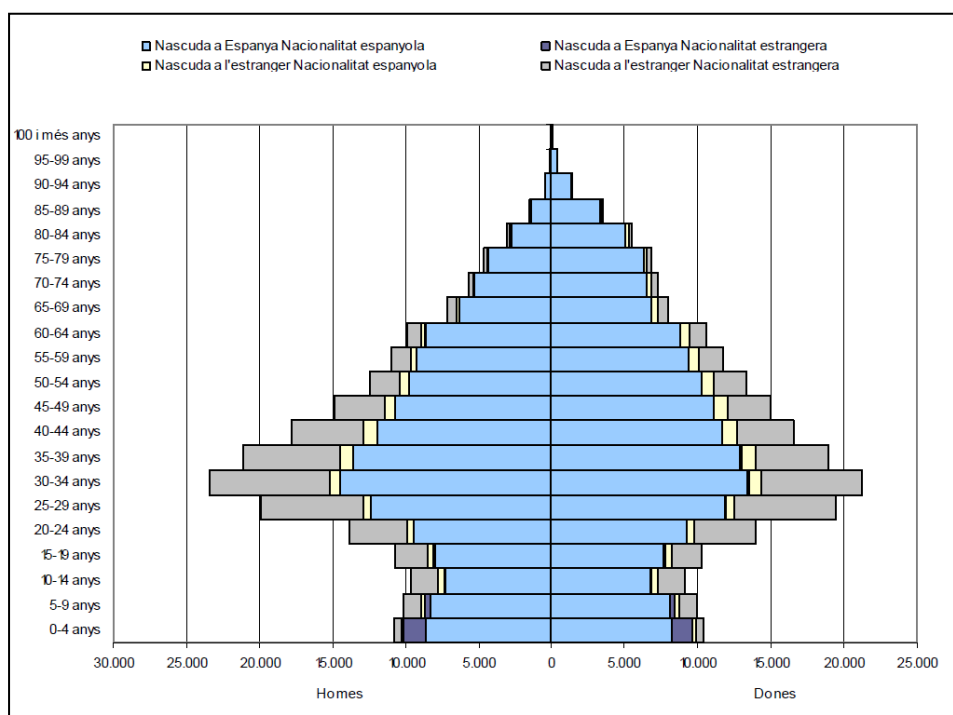
Si centram les mires en la pròpia ciutat, veiem que el creixement que ha experimentat durant aquests últims anys ha estat motivat fonamentalment a causa de la immigració. No debades, durant la dècada que va de l'any 1998 a l'any 2007, el creixement de la població espanyola a Palma fou d'un 2%, mentre que el de la població estrangera s'aproximà al 800%. La significació de la immigració en l'evolució demogràfica de la ciutat també s'ha posat de manifest en les dades del Padró Municipal de l'any 2011, en ell, es detecta un descens en la població de la ciutat d'un 1,1% en relació a 2010, en bona part degut a l'èxode d'immigrants que es quantifica en prop de 4.500 persones.

Les alteracions que ha sofert l'estructura demogràfica de la ciutat han estat evidents. En aquest sentit, talment ha succeït a nivell autonòmic o estatal, l'arribada d'aquests contingents -que estan formats majoritàriament per poblacions joves- ha contribuït a fer minvar l'envelliment progressiu de la població que afectava a la ciutat anys enrere. En la piràmide de població que apareix a continuació, es pot veure amb certa nitidesa com aquests col·lectius han alimentat els segments d'adults en edat de procrear i, en efecte, també han eixamplat les bases de la piràmide que cada vegada esdevenien més estretes per la manca de naixements.

---

¹³⁴ Any 2007.

Fig. 37. Piràmide de població de la ciutat de Palma, per lloc de naixement i nacionalitat (2009).

FONT: Observatori Municipal de la Igualtat de Palma.

Aquest creixement, ha acabat modificant l'estructura de la població palmesana, tot imprimint una major quota de diversitat en la seva fisonomia. D'aquesta manera, Palma ha passat de ser una ciutat poblada fonamentalment per gent nascuda dins les seves fronteres fins els anys seixanta a una ciutat en la qual hi conviu població procedent d'altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol (arribades per l'atracció laboral associada al desenvolupament turístic), així com sectors de població procedents d'altres països¹³⁵.

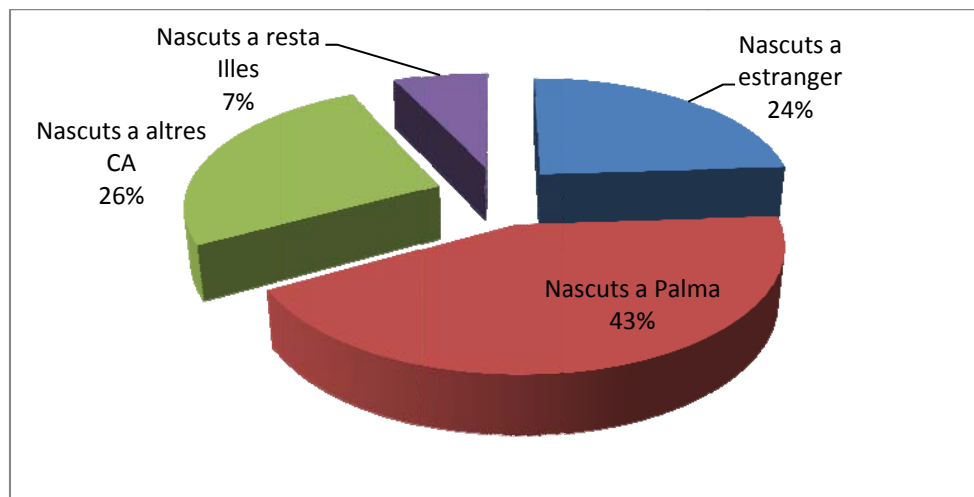
A més, la ciutat està integrada per ciutadans nascuts a altres poblacions de les Illes, tot i que aquest grup mostra una tendència a la baixa aquests darrers anys degut als moviments de retorn. En la Figura 38, podem observar el protagonisme de cada un d'aquests col·lectius i com els estrangers ja representen gairebé una quarta part del total dels residents a Palma, sent un

¹³⁵ La població estrangera que viu a Palma procedeix més aviat de països que no són de la UE, en concret, segons les dades del Padró Municipal (2009) dels 92.927 residents estrangers de la ciutat 58.855 no eren comunitaris.

grup que com hem vist abans ha incrementat les seves xifres exponencialment els darrers anys.

Fig. 38. Població resident a Palma segons el seu lloc de naixement (2009).

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades del Padró Municipal.

Com és d'esperar, la distribució d'aquests col·lectius esdevé irregular i ha tendit a agrupar-se a determinats espais que formen part de la fisonomia urbana de la ciutat. Són diversos els factors que poden resultar útils per explicar aquesta localització desigual:

- Tal volta, una de les variables més determinants sigui el preu del sòl, és a dir, són les possibilitats econòmiques d'aquestes gents les que els acrediten a viure a segons quins barris de la ciutat. Habitualment, es tracta de famílies amb uns recursos econòmics més aviat modestos i, en efecte, moltes d'elles s'ubiquen a espais degradats on el preu del sòl es situa per davall la mitjana de la ciutat.
- L'accessibilitat del propi barri també pot resultar un factor transcendent a l'hora de donar comptes d'aquesta distribució. Així les coses, la presència d'una bona xarxa de transports públics a aquestes barriades permetrà a aquests residents desplaçar-se als seus llocs de feina o a altres zones de la

ciutat. En moltes ocasions, aquestes gents no disposen de transport privat i, per aquest motiu, cerquen viure a llocs que els permetin desplaçar-se amb relativa comoditat.

- A més dels dos anteriors factors, cal tenir en compte l'activitat i el dinamisme econòmic que pugui tenir la pròpia barriada que, en alguns casos, permet a aquestes minories treballar prop de casa, amb tots els avantatges que això genera.
- Finalment, un altre element important és que el barri compti amb altres membres de la pròpia comunitat, així com establiments comercials, locals de trobada d'immigrants o altres instal·lacions que els permetin tenir una vida social que vagi més enllà de les pròpies relacions familiars.

D'aquesta manera, si es miren les dades absolutes referides a la distribució de la població estrangera no comunitària per barriades s'observa que aquests col·lectius han ocupat els barris de l'eixample de Palma, així com també alguns districtes turístics de la franja litoral de la ciutat. Tant en un cas com en l'altre, es tracta de zones un tant degradades en les quals el preu del sòl està a la baixa i on la inversió pública no ha estat gaire elevada, durant els darrers lustres. Quant a dades de població absoluta, val a dir que és el barri de Pere Garau aquell que acull a una major quantitat de residents extracomunitaris, seguit d'altres districtes com són Son Goteu, Foners o la Plaça de Toros.

La representació de les zones turístiques que abans apuntàvem ve de la mà de barriades com ara la de s'Arenal a la part oriental o Cala Major, a la franja litoral de Ponent. Si ens capfiquen en les dades relatives, veiem que a la taula apareix algun barri (com ara es Sindicat) que forma part del centre històric de la ciutat. A més de l'eixample i els barris turístics, el casc històric (Ciutat Antiga) representa un tercer espai amb presència de població estrangera que, si bé no és molt significativa en xifres absolutes, sí que té importància quant els valors relatius.

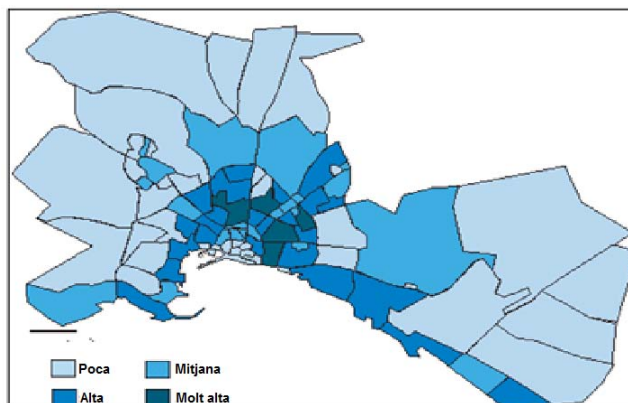
Fig. 39. Barriades de Palma amb major presència de col·lectius extracomunitaris (2009).

BARRIADA	TOTAL POBLACIÓ	POBLACIÓ EXTRACOMUNITÀRIA	% POBLACIÓ NO UE
Pere Garau	27.996	8.537	27,22
Son Gotleu	9.895	3.842	38,83
Bons Aires	19.517	3.370	17,27
Foners	16.674	4.190	20,09
Plaça de Toros	15.728	2.387	15,18
Son Cotoner	12.275	1.957	15,94
Camp de'n Serralta	13.198	1.909	14,46
La Soledat	6.370	1.792	28,13
Camp Redó	11.255	1.773	15,75
Marquès de Font Santa	4.215	1.513	35,90
S'Arenal	8.098	1.371	16,93
El Terreno	6.558	1.229	18,74
Cala Major	6.013	1.163	19,34
Santa Catalina	8.999	1.035	11,50
Sindicat	3.826	641	16,75
Sant Agustí	4.649	533	11,46

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades del Padró Municipal de 2009.

En conseqüència, talment es pot apreciar en el següent mapa, els contingents de nous immigrants extracomunitaris a Palma tendeixen a agrupar-se a tres espais urbans determinats: el casc històric, l'exemple i barriades turístiques de la part oriental i occidental de la badia (González, 2009). En aquest sentit, la concentració de col·lectius immigrants en espais concrets de la ciutat ha generat que en aquests darrers anys s'hagi començat a utilitzar el concepte de "guetització" per referir-se a aquesta segregació espacial ètnica consistent en una sobre-representació d'un determinat grup minoritari en àrees concretes de la ciutat.

Fig. 40. Mapa per barris de Palma segons la intensitat en la presència de població estrangera no comunitària(2008).

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades de González (2009)

1. Casc Històric.

Tot i que, com hem dit, Ciutat Antiga no tingui un pes demogràfic gaire important en el còmput total de la població de la ciutat (cap dels tretze barris que formen part d'aquesta zona no supera els 4.000 habitants), la presència d'estrangers és força significativa a bona part d'aquests espais; en més de la meitat dels barris situats en centre històric (un total de set) els estrangers representen més d'un 25% del total de la població del barri. En aquest punt, convé remarcar que les xifres mostren que els estrangers que major presència tenen a aquesta zona urbana són de nacionalitat alemanya -seguits pels italians i a més distància per anglesos i francesos-, fet que dona comptes dels processos de reconversió urbanística que en determinats districtes (com ara sa Calatrava, Cort o la Seu¹³⁶) s'estan posant en marxa des de fa uns anys.

Aquests residents d'origen alemany, que normalment tenen un alt poder adquisitiu i que viuen en immobles restaurats d'un alt valor, sovint comparteixen

¹³⁶ En el cas de la Seu i Cort, es tracta de dues barriades que han estat incloses dins diferents itineraris turístics, fet que ha fet augmentar el seu valor precedent i, en el cas del barri de sa Calatrava, es tracta d'un barri residencial sotmès a un intens procés de rehabilitació.

espai amb altres col·lectius procedents de continents perifèrics a Europa¹³⁷, la qual cosa fa intuir la facultat heterogènia d'aquests espais urbans.

En connexió amb aquesta darrera idea, des d'alguns anàlisis s'apunta que encara que durant els darrers anys s'ha assistit a un intens procés de revalorització del casc històric -gràcies a una significativa activitat immobiliària-, els barris que mantenen importants signes de degradació (com és el cas del Sindicat), continuen essent un lloc important d'assentament d'immigrants laborals del Sud, sobretot aquells que es troben en condició administrativa irregular. Precisament, una de les principals causes que expliquen aquests assentaments està relacionada amb el pèssim estat en el qual es troben molts d'aquests immobles, no debades, es tracta de cases algunes d'elles abandonades i altres que sumen força antiguitat i que encara no han estat rehabilitades. En conseqüència, els preus que es paguen pels lloguers d'aquests habitatges són més baixos que no els que es poden pagar a altres zones de la mateixa ciutat.

En tot cas, pareix que els diferents projectes impulsats sobretot a partir d'aquests darrers sis o set anys, de cada vegada estan limitant més la presència d'immobles pels quals se'n demanin baixes quotes de lloguer i que siguin accessibles per a col·lectius d'immigrants extracomunitaris. És previsible idò, que a mesura que es vagin avançant aquests processos de reforma urbanística la presència de minories procedents de països que no formen part de la Unió Europea sigui de cada vegada més residual.

2. L'exemple.

Aquesta és la zona que centra aquesta investigació, car es tracta del principal espai urbà quant a concentració residencial d'estrangers. Inversament a allò que hem explicat en el cas de Ciutat Antiga, l'exemple de Palma tendeix a augmentar l'acollida de persones estrangeres entre els seus barris, sobretot en aquells districtes de la seva façana més oriental i central. Així les coses,

---

¹³⁷ Per ordre en quantitat d'habitants: Argentina, Bolívia i el Marroc.

barriades com ara les de Pere Garau, Foners o la Plaça de Toros s'estan convertint en els vertaders espais multiculturals de la ciutat. En moltes ocasions, es tracta de zones que han entrat en processos de degradació durant els darrers dos decennis i en els quals les poblacions que abans hi residien¹³⁸ progressivament han abandonat molts d'aquests barris per residir a zones més perifèriques de la ciutat o a la Part Forana.

La casuística a partir de la qual es podria explicar aquesta concentració a l'exemple de nou ens condueix al preu del sòl. En aquests sentit, alguns estudis han demostrat que els immobles situats a barriades com ara Pere Garau són els de menor cost de la ciutat i, paral·lelament, són aquests mateixos espais en els quals es dona una major presència d'aquestes gents. Des d'un punt de vista urbanístic, resulta interessant l'aportació de González (2009) qui assenyala des del seu estudi que la davallada de preus que han sofert els immobles d'aquesta mena de barriades no es correspon amb el mal estat de moltes d'aquestes vivendes, de fet, es remarca que hi ha altres habitatges en pitjors condicions els quals estan més valorats que no pas els d'aquestes àrees urbanes.

Així les coses, l'explicació que aquest autor troba davant aquesta conjuntura relaciona l'escassa valoració del metre quadrat d'aquests espais amb el procés de degradació al qual aquestes barriades han estat sotmeses durant els darrers dos o tres lustres. D'aquesta manera, la manca d'inversió pública en alguns districtes ha contribuït a generar una imatge social associada a determinats aspectes pejoratius que han fet devaluar el preu de molts d'aquests habitatges i, en conseqüència, ha facilitat que molts d'aquests col·lectius s'hi instal·lin aprofitant la circumstància.

---

¹³⁸ Poblacions mallorquines que havien emigrat dècades enrere des de la Part Forana o famílies que havien seguit el mateix procés des de la Península Ibèrica.

Fig. 41. Imatge del carrer Luís Martí, a l'exemple de Palma (2010).

FONT: elaboració pròpia.

3. Barris turístics de la franja litoral.

Aquests espais representen la tercera gran zona de concentració de persones nouvingudes a Palma i, en ella, es pot observar amb certa claredat la relació existent entre aquests col·lectius extracomunitaris i l'activitat turística. Tant a la zona de Llevant¹³⁹ com també a Ponent¹⁴⁰, trobem una sèrie de districtes urbans que foren desenvolupats durant l'explosió del primer boom turístic i que, amb el pas d'aquests decennis, han entrat en un procés de degradació evident.

¹³⁹ A zones de segona i tercera línia de s'Arenal, per exemple.

¹⁴⁰ A barriades com ara Cala Major o el Terreno.

Tot i que en alguns casos s'ha optat per engegar polítiques de rehabilitació¹⁴¹, en altres, aquests districtes s'han mantingut al marge de qualsevol millora i, en efecte, s'han anat inserint en processos de decadència.

La conseqüència d'aquesta disparitat, ens ha conduït a tenir barrriades en les quals es combinen espais rehabilitats on hi viuen contingents amb alts poders adquisitius amb d'altres degradats amb presència d'aquestes poblacions de nousvinguts. Talment succeeix en el cas de l'exemple i en alguns punts de Ciutat Antiga, en aquests indrets es torna a repetir la relació entre un procés devaluació urbanística i social amb la presència de col·lectius de nousvinguts procedents de països no comunitaris.

Tanmateix, en algunes ocasions l'establiment d'aquests grups d'immigrants a aquests espais no només està lligat a la presència d'immobles barats, sinó que en alguns casos aquestes persones també aprofiten el dinamisme econòmic derivat de determinades activitats econòmiques de l'entorn per posar en marxa segons quins negocis. D'aquesta manera, la presència de comerços de venda de productes tèxtils, d'alimentació o restaurants regentats per persones d'origen immigrant s'ha incrementat en aquestes àrees, durant la darrera dècada.

En clau de síntesi, tant en el cas de Ciutat Antiga com en aquests barris turístics de la Badia es tracta de zones en les quals hi estan planificades accions de rehabilitació (com ara succeeix amb la reconversió plantejada per la Platja de Palma), fet que fa pensar en una imminent revalorització d'aquests districtes i, per tant, en un progressiu abandonament d'aquestes minories immigrants de baix poder adquisitiu. Un cas diferent és el que es planteja a l'exemple, on és previsible que a curt i mig termini es produeixi una consolidació d'aquests col·lectius. D'aquesta manera, a través del següent apartat ens acostarem a les vicissituds que rodegen aquesta àmplia franja

---

¹⁴¹ Aquestes reconversions sovint han donat pas a la formació d'espais amb vocació residencial, majoritàriament ocupats per poblacions autòctones i comunitàries (alemanys, anglesos, francesos o italians).

urbana de Palma, tot amb l'objectiu de poder oferir una resposta més nítida del fenomen que ens ocupa: la immigració.

4.1.3. L'eixample: una nova realitat.

La darrera estació que forma part de la posada en context de la investigació que teniu entre les mans fa referència a l'eixample de Palma, car es tracta de la zona en la qual es centra l'estudi que ens ocupa. Com veurem en el decurs d'aquet punt, ens trobem davant un espai urbà que històricament ha guardat una estreta relació amb el fet migratori i, segons sembla, actualment es veu immers en tot un seguit d'alteracions i canvis com a conseqüència d'aquest mateix fenomen.

Una de les causes que expliquen el binomi eixample-immigració és el propi origen d'aquest espai, no debades, es tracta d'una zona relativament recent que ha hagut de ser poblada fonamentalment per persones arribades de fora de la ciutat. Tanmateix, tot i que en algunes situacions es situï l'origen d'aquesta franja urbana en el segle XIX, es tracta d'un espai que no fou planificat fins entrat el segle XX. Si bé és cert que el primer projecte d'eixample¹⁴² va néixer amb una virtut clara: donar una resposta efectiva als processos de creixement demogràfic i urbanístic que havien tingut lloc des de la segona meitat del segle XIX. Tant fou aquest desenvolupament que durant el segle XIX aparegueren tot un seguit de barriades situades als afores de les murades: els Hostalets, la Soledat, el Molinar i Santa Catalina (Fig. 42).

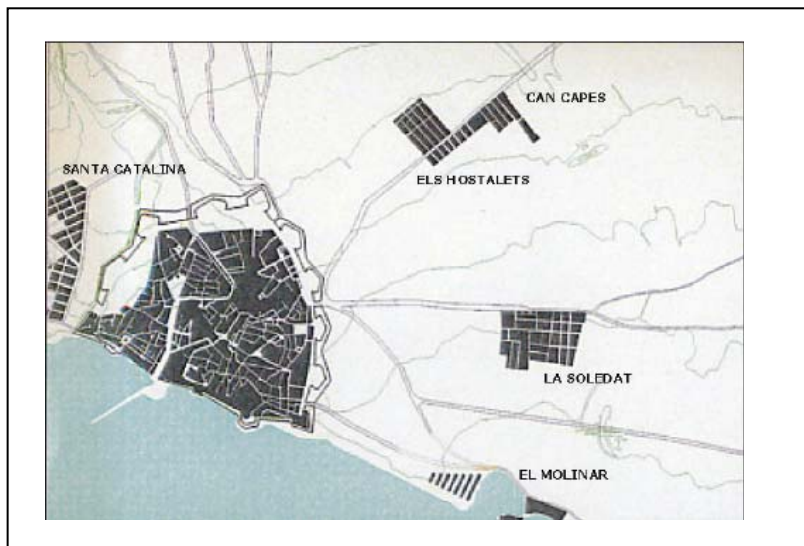
En efecte, la primera mesura que donà lloc al naixement de l'eixample fou, com a moltes altres ciutats europees, l'enfonsament de les murades que amb el temps passaren de ser una solució a representar un problema a tots els nivells. Tot i aquesta evidència, en el cas de Palma aquest procés de cirurgia urbana es va retardar com a conseqüència de la ferma oposició de l'Exèrcit que, amb aquest canvi d'ordenació, veia debilitades sensiblement les seves propietats. Finalment, l'enorme solidesa dels interessos especulatiu de determinats

---

¹⁴² Aprovat a l'any 1901 i obra de l'enginyer Bernat Calvet.

sectors de la burgesia palmesana, va estimular l'aprovació d'aquest nou planejament urbà, el qual estengué la ciutat més enllà de les murades que posaven límit¹⁴³ a l'actual centre històric de la ciutat.

Fig. 42. Plànol de la ciutat de Palma a finals del segle XIX.

FONT: González (2006)

D'aquesta manera, una vegada van ser enderrocades les murades, el gran objectiu dels plans urbanístics –primer de Calvet i més endavant d'Alomar¹⁴⁴– no va ser altre que la construcció i ordenació de l'eixample de la ciutat. Amb tot, l'edificació de l'eixample va suposar la urbanització de la zona que restava fora de les murades unificant el centre antic amb la resta de la ciutat. Talment es pot observar en la Figura 43, avui en dia l'eixample de Palma és una zona que es situa més enllà del límit que marquen les Avingudes de la ciutat –les quals coincideixen en l'antic traçat de les murades– i que s'ha anat expandint fins la Via de Cintura entremesclant-se amb polígons de vivendes com ara és el cas de Son Gotleu. Es tracta d'una zona àmplia que compta aproximadament amb una superfície de 400 hectàrees i en la qual hi apareix un variat mosaic de barriades que, si bé mostren algunes peculiaritats, comparteixen tot un seguit de similituds com veurem.

¹⁴³ Coincideixen amb l'actual trama de les Avingudes.

¹⁴⁴ Oficialment conegut com a "Pla d'Ordenació Urbanística de Palma de Mallorca", aquest pla fou aprovat a l'any 1941 amb la vocació de reordenar l'eixample de la ciutat i, a més, de reformar el seu centre històric.

Fig. 43. Plànol de la ciutat de Palma amb els principals elements de la seva trama urbana.

FONT: González (2006)

En l'actualitat, la intensitat amb la qual s'ha produït el procés urbanitzador de l'eixample ha acabat generant un conjunt de barris immersos la major part d'ells en un procés de certa decadència urbanística, sent aquest, un procés que s'ha anat desenvolupant a mesura que ha anat avançant un eloqüent declivi social en molts d'aquests districtes.

Tot i tractar-se d'un fenomen força estès en aquest cordó urbà, s'ha de dir que es tracta d'una decadència parcial, així les coses, trobem alguns racons que romanen al marge d'aquestes dinàmiques i que s'han presentat en l'actualitat com a àrees revaloritzades i amb una activitat comercial que denota una certa vitalitat la qual va més enllà dels aspectes purament urbanístics. Amb tot, la localització d'aquests espais ens indica que es tracta de carrers situats a vorera

de les Avingudes en tot el seu traçat circular, a més d'altres zones sotmeses a plans de reforma com ara és el Parc de ses Estacions que es projecta pel carrer de Jacint Verdaguer. Altres punts que apareixen un tant aïllats com els carrers de Blanquerna, 31 de Desembre o el d'Aragó també apareixen com espais que gaudeixen d'un cert valor dins el conjunt de la ciutat.

Emperò a banda d'aquests indrets, la realitat de l'eixample ens acosta a un paisatge marcat pel declivi urbanístic, el qual ha anat atraient amb els pas dels anys sectors socials amb recursos més aviat escassos. En referència a l'avanç d'aquesta eixample més degradada, resulta interessant l'aportació de González (2006) qui atribueix aquesta conjuntura a cinc factors:

- La sobredensificació edificativa, fruit dels distints processos de desenvolupament urbanístic.
- L'existència de carrers excessivament estrets en la segona i la tercera línia de l'eixample.
- La mancança d'espais lliures i zones verdes.
- L'escassa unitat en les tipologies arquitectòniques que formen part de la trama.
- La poca qualitat que tenen moltes de les edificacions aixecades durant la segona meitat del segle passat.

Sigui com vulgui, sembla que aquestes característiques es van aguditzant a mesura que ens anem allunyant de les Avingudes i ens endinsem dins l'interior on es pot contemplar amb certa nitidesa una manca d'intervenció pública que es posa de manifest quan es veu la poca qualitat i l'escassa quantitat de les infraestructures i dels equipaments públics existents a aquests districtes de la ciutat. Barriades com ara la de Pere Garau, Son Canals o la Plaça de Toros donen comptes de totes aquestes mancances, moltes de les quals es manifesten a nivell urbanístic però també en l'àmbit estrictament social.

Tanmateix, l'eixample sempre ha estat un espai urbà caracteritzat per un fort dinamisme, de fet, es tracta d'un indret que ha representat la porta d'entrada a

la ciutat (o fins i tot a l'Illa) per a moltes de les persones que han contribuït durant el darrer segle al creixement de Palma. En relació a aquest darrer aspecte, val a dir que el fenomen de desenvolupament de l'eixample palmès s'ha de relacionar amb tres processos migratoris duts a terme durant els darrers noranta anys:

a) Procés d'èxode rural.

Una vegada va ser aprovat el projecte de Calvet, a mesura que es consumien els primers anys del segle, es va posar en marxa el repoblament d'aquell nou espai urbà. Sobretot a partir dels anys vint, s'inicià un procés que tingué com a protagonistes multitud de famílies originàries de diversos punts de la Part Forana que, degut a qüestions econòmiques, decidiren abandonar els seus pobles i instal·lar-se a Ciutat.

En aquesta fase inicial, bona part de l'eixample encara no havia estat edificada i, degut a aquesta circumstància, era força habitual que els nousvinguts de la Part Forana comprassin un solar i fossin ells mateixos qui s'encarreguessin d'aixecar les cases. Durant aquesta etapa, era freqüent que es construïssin edificacions amb poques alçades, de fet, eren habituals les cases amb una sola altura. D'aquesta mateixa onada migratòria, van néixer barriades com ara la de Son Coc on es van construir les anomenades "Cent Cases" entre l'any 1925 i l'any 1934. Tal i com es pot veure en la imatge, es tracta d'immobles que han estat rehabilitats però que mantenen moltes de les característiques dels seus inicis. Actualment, ja hi ha part important d'aquestes cases ocupades per famílies d'origen immigrant de distintes nacionalitats.

Amb tot, és a partir d'aquestes primeres dècades del segle XX quan aquestes barriades comencen a tenir una certa activitat i, fruit d'aquest dinamisme, es posen en marxa els primers comerços dels quals avui en dia en resta poca herència. Un dels establiments que encara ha aguantat l'erosió del temps és el Bar la Paloma que atén als seus clients des de l'any 1929 i que es situa a una de les cantonades del carrer Bernat Cabot.

Fig. 44. Fotografia de “ses Cent Cases” a la
barriada de Son Coc. (2010).

FONT: elaboració pròpia.

A més d'aquesta incipient activitat comercial, durant aquests anys també es construïren les primeres infraestructures i equipaments públics. Un exemple d'això, fou l'aixecament de la primera escola pública de l'eixample fundada en temps de la II República -a l'any 1931- i que fou ubicada a la cantonada de la Plaça Pere Garau amb el carrer Francisco Manuel de los Herreros. A finals dels anys seixanta, la que era com a coneguda com Escola Pública Pere Garau fou substituïda per l'actual Col·legi Públic Jafudà Cresques.

b) Onada migratòria procedent de la Península Ibèrica.

Aquesta part de la ciutat no es va mantenir aliena al seguit de canvis que van arribar com a conseqüència de la consolidació del model turístic de masses, el qual va tenir lloc a les Balears a partir de la dècada dels anys seixanta. Els efectes es van fer evidents a aquest conjunt de barriades a mesura que ens vam aproximar als inicis dels setanta, no debades, l'efecte cridada que va exercir el creixement de l'activitat turística durant aquests anys va facilitar l'arribada de milers de persones procedents de diferents punts de la Península

Ibèrica a l'exemple¹⁴⁵. Fonamentalment, es tractava de persones procedents de les comunitats meridionals de l'Espanya peninsular que procedien de zones rurals dedicades bàsicament a activitats agrícoles. Tal fou la magnitud del fenomen, que va obligar a aquesta franja de la ciutat a haver de créixer i reordenar-se. A diferència de model edificatori de l'etapa anterior, el desenvolupament urbanístic engegat durant aquest període va derivar en la construcció de grans blocs de pisos formats per diverses alçades. Quant a la tipologia de les construccions, val a dir que abundaren les edificacions de baixa qualitat que no seguien un ordre amb l'entorn arquitectònic immediat i, en efecte, que generaren un cert desequilibri amb les estructures precedents (veure Fig. 45).

Fig. 45. Fotografia de pisos construïts a la dècada dels setanta a l'exemple de Palma (carrer Bisbe Cabanelles, 2010).

FONT: elaboració pròpia.

¹⁴⁵ També arribaren alguns sectors de població procedents de la Part Forana, però el seu pes en relació a la resta d'arribades en aquesta època no és ni molt menys tan rellevant com anys enrere.

A banda de les alteracions urbanístiques, l'arribada d'aquests contingents de població peninsular va generar tot un seguit d'impactes socials a l'eixample. Així les coses, es va rompre l'ordre preexistent de molts d'aquells barris on, fins en aquells moments, s'havia mantingut una certa homogeneïtat social ja que gairebé la totalitat dels seus residents eren mallorquins i compartien tot un seguit de patrons culturals més o manco definits. La conseqüència immediata d'aquest procés, fou la silenciosa formació d'uns nous patrons de convivència marcats per una major diversitat que, amb el pas dels anys, anaren fent de l'eixample un espai cada vegada més urbanita.

c) El fenomen de la immigració extracomunitària.

La “nova realitat” que anuncia el títol d'aquest capítol (tot fent esment a l'eixample de Palma), està força relacionada amb la presència de la immigració extracomunitària a aquesta àrea de la ciutat. Després de la primera onada de població procedent de la Part Forana i de l'arribada de contingents procedents de la Península, l'eixample ha vist com aquests darrers anys milers de persones arribades de llocs ben diversos del Planeta fixaven com a lloc de residència alguna de les seves barriades.

Es tracta d'un fenomen que s'ha posat de manifest durant els darrers tres lustres, però que ha estat a partir de l'entrada de la nova centúria quan més s'ha accelerat; de fet, en el padró de l'any 2009 ascendeix a 9.283 el número de persones estrangeres¹⁴⁶ residents en el barri de Pere Garau, que just és aquell que major quantitat i diversitat de nousvinguts té de tota l'Illa. Les xifres recaptades a moltes altres barriades com ara Bons Aires (on s'enregistraren 5.577¹⁴⁷ residents estrangers) o Son Gotleu (on la xifra s'enfilà fins els 3.842 extracomunitaris) o Foners (on es comptaren 4.190 persones originàries de zones de fora de la UE) donen comptes de la magnitud del fenomen.

Tal i com hem assenyalat en apartats anteriors, la diversitat en la procedència d'aquests col·lectius esdevé un indicador força eloqüent dels impactes que han

---

¹⁴⁶ La majoria dels quals eren extracomunitàries, en concret, 8.537 habitants.

¹⁴⁷ De les quals 3.370 eren extracomunitàries.

generat en el seu destí. Així; xinesos, marroquins, equatorians, argentins, indis o colombians, s'entremesclen entre els carrers d'una eixample que ha vist emigrar moltes d'aquelles persones que havien arribat a ella durant les dues primeres onades. El procés de degradació urbanística que hem assenyalat anteriorment, ha generat una davallada progressiva en els preus del sòl d'aquests districtes, que han aprofitat moltes d'aquestes famílies immigrants (desplaçades per motius laborals i amb uns recursos econòmics escassos) per efectuar la compra o sobretot el lloguer d'immobles.

Molts dels propietaris d'aquests pisos en els quals resideixen aquestes persones nouvingudes, són o bé descendents de la primera generació de mallorquins que arribaren a l'eixample a principi de segle o bé persones que aterren procedents d'altres comunitats autònomes durant els anys seixanta, setanta i vuitanta. Tant els uns com els altres, han marxat de l'eixample cap a zones residencials més perifèriques dins l'àrea metropolitana però amb millors condicions o, en altres casos, directament han emigrat a zones de la Part Forana.

El resultat de tot aquest procés ha estat que l'eixample s'ha convertit en un àrea caracteritzada per una forta presència de població d'origen estranger. Tot i que, depenent del barri es poden detectar algunes variacions numèriques, sembla que estam davant un fenomen força estès en aquesta franja de la ciutat. Bona mostra d'aquest fet, és el gran dinamisme que han assumit els grups de nouvinguts en determinades zones en les quals els comerços regentats per alguns col·lectius progressivament han anat substituint els establiments preexistents. En un primer moment, aquests avanços es relacionaren amb la demanda dels propis compatriotes, emperò amb el pas del temps s'ha vist que molts d'aquests punts de venda s'han assentat enmig del panorama que dibuixa l'eixample com a conseqüència de l'atracció exercida també en la població autòctona. Els comerços de xinesos, magribins o sud-americans representen l'enèsima mostra de l'arrelament d'aquests grups a aquesta zona de la ciutat.

Aquesta activitat, no només es posa de manifest a través d'establiments de punts de venda, de fet, han nascut diversos temples de distintes religions; la mesquita de la travessia del carrer Joan Bauçà o el temple hindú del carrer Francesc Pi i Margall. A més s'ha produït una multiplicació exponencial d'associacions d'immigrants, moltes de les quals han fixat com a seu l'eixample. Normalment, es tracta de locals o pisos en els quals es reuneixen els membres d'una mateixa comunitat amb la intenció de seguir practicant determinades danses pròpies, de compartir menjars típics o simplement de gaudir del contacte amb persones de la mateixa ètnia.

Tot plegat, ha donat un nou aire a una zona molt activa socialment, on conviuen poblacions ben diverses i, en efecte, on els problemes entre uns grups i els altres es posen de manifest en algunes ocasions. Malgrat l'existència de determinades tensions, a l'eixample de Palma tampoc s'han detectat grans enfrontaments entre uns col·lectius i els col·lectius¹⁴⁸. Analitzar l'estatus quo de l'adolescència d'origen immigrant, pot ser un instrument que aporti arguments a la pròpia recerca.

---

¹⁴⁸ Un dels pocs punts de tensió es va donar a principis de l'any 2010, just a la barriada de Son Gotleu on col·lectius d'africans i altres minories entraren en conflicte.

4.2. Resultats.

4.2.1. Perfil de la mostra.

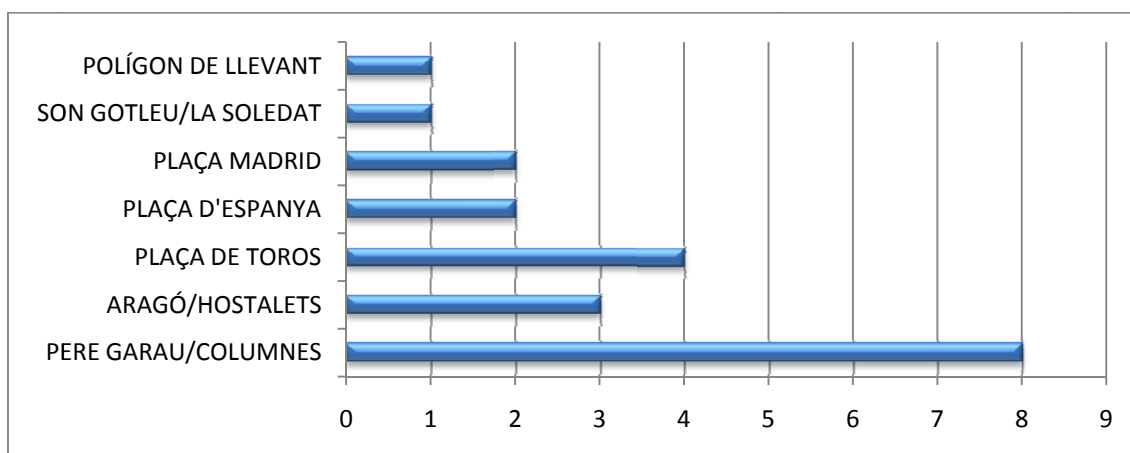
Les principals característiques de la mostra amb la qual hem treballa en la recerca són les següents:

- **EDAT:** d'entre la totalitat de persones que han participat en aquest estudi, la major tenia 19 anys i la més jove 13. La mitjana d'edat de la mostra analitzada és de 15'7 anys.
- **SEXE:** de les 21 entrevistes fetes s'ha intentat equilibrar al màxim la presència d'ambdós gèneres i, d'aquesta manera, la mostra la componen 10 entrevistes fetes a al·lotes i 11 a al·lots.
- **NACIONALITAT D'ORIGEN:** en aquest punt també s'ha marcat com a requisit important l'equitat entre les tres nacionalitats que formen part de la investigació i, en efecte, s'han realitzat 7 entrevistes a persones d'origen argentí, 7 a altres de procedència marroquí i 7 més a xinesos.
- **BARRIADES ON RESIDEIXEN:** com s'ha anat detallant durant els capítols anteriors, el marc territorial en el qual s'insereix l'estudi és l'eixample de Palma. Per això, els joves que s'han elegit viuen en algun districte d'aquesta franja urbana, o en el seu defecte viuen en les seves proximitats i abans hi ha viscut¹⁴⁹. En el gràfic que es presenta a continuació, apareix la relació d'entrevistes que s'han realitzat als adolescents en funció de la seva zona de residència actual i, talment es pot veure, la majoria d'aquestes famílies viuen a barriades com Pere Garau o la Plaça de Toros.

---

¹⁴⁹ Es tracta de famílies que s'han instal·lat a polígons de vivendes com Sont Gotleu o el Polígon de Llevant, després d'haver viscut en algun barri de l'eixample (Pere Garau).

Fig. 48. Entrevistes realitzades en funció de la barriada de residència de la persona consultada.

FONT: elaboració pròpia.

- **ESTRUCTURA FAMILIAR:** les característiques que presenten els nuclis familiars que envolten els joves que s'han entrevistat són bastant diversos, depenent de quina sigui la nacionalitat a la qual s'atengui. Tota aquesta realitat que just ara detallarem, convé subratllar que de la totalitat de les enquestes realitzades no n'hi ha cap en la qual l'adolescent manifesti que no viu en cap dels seus dos progenitors (sempre viuen o bé amb el pare, amb la mare, o amb els dos junts).

Tanmateix, els trets de les famílies argentines s'assemblen més aviat a aquells que podem trobar en qualsevol societat europea contemporània; així, gairebé la meitat dels casos analitzats fan esment a nuclis familiars monoparentals, fonamentalment tutelats per la figura de la mare com a conseqüència d'un procés de separació. A més, majoritàriament es tracta de joves que comparteixen la casa amb pocs germans, ja que sovint són matrimonis amb pocs fills. En alguns casos, en aquests nuclis de residència s'hi han sumat alguns familiars -també emigrants- que, a l'espera de noves expectatives (normalment laborals), comparteixen espai amb aquests joves.

L'estructura familiar que envolta els joves originaris del Marroc introdueix diferències substancials amb el que acabem d'apuntar de la minoria argentina,

de fet, si abans associàvem determinats aspectes de la família argentina amb l'europea, mentre que en aquest cas es tracta d'un model molt més tradicional. Així, en l'immensa majoria de famílies tractades, el nucli de convivència està format pel pare, la mare i els germans que, normalment, són tres o més. En aquest sentit, es tracta de famílies més nombroses que, en ocasions puntuals, també mostren una certa hospitalitat amb aquells familiars nouvinguts.

Pel que fa referència a la minoria xinesa, val a dir que presenta un entorn familiar absolutament característic i a les antípodes de la proposta de la societat que els acull. Amb tot, ens situem davant adolescents que majoritàriament viuen a pisos amb els seus pares i germans i que, a més, comparteixen espai amb una o varies famílies més. Entre aquest col·lectiu, l'excepció és trobar casos en els quals una sola família resideixi a un pis o una casa sense que aquesta sigui cohabitada per altres persones, evidentment de la mateixa nacionalitat. Tot i que també són habituals les famílies nombroses, en general no ho són tant com en el cas dels marroquins.

- **ENTORN SOCIOECONÒMIC:** quan parlem del context en aquests termes, ens referim fonamentalment a les característiques que presenta el nucli familiar com a referent i, en general, es tracta de famílies formades per progenitors que no tenen estudis superiors, de fet, en cap cas s'ha detectat algun pare o mare amb titulació universitària. Així, tot i algunes diferències la major part dels casos afirmen tenir uns pares amb els estudis bàsics, tot i que en alguns casos (argentins i xinesos, sobretot) un dels dos membres tenen el diploma equivalent al Batxillerat.

Per ventura, aquesta manca de formació (sovint generada com a conseqüència d'una manca de recursos) ha estat una de les causes que ha provocat que aquestes famílies presentin un nivell econòmic un tant modest. Malgrat aquesta darrera afirmació, convé afegir algunes puntualitzacions. En el cas dels argentins, es tracta de famílies en les quals els pares o bé han aixecat una empresa, o bé treballen com empleats en alguna corporació que opera a les Illes o, en el seu defecte, es dediquen a alguna activitat no regularitzada com la

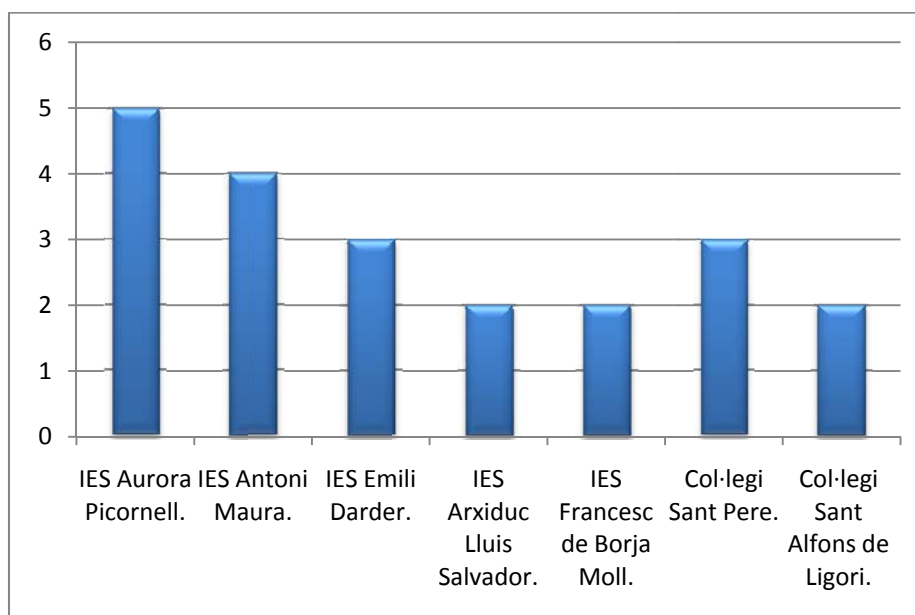
neteja de cases. Sigui com sigui, normalment es tracta d'un col·lectiu que treballa en el sector serveis. És habitual que treballin tant el pare com la mare.

Distint és el cas dels marroquins. Majoritàriament, es tracta de famílies en les quals el pare és l'únic membre de la casa que treballa i és habitual que ho faci en sectors com ara l'agricultura i, en el cas dels nouvinguts residents de Palma, fonamentalment en la construcció. D'aquesta manera, la meitat dels casos que s'han tractat de marroquins, manifesten que la seva mare no treballa i que el seu pare es troba a l'atur com a conseqüència de la crisi econòmica. Així, es comencen a detectar casos en els quals algun dels membres de la família (el pare) tornen durant una temporada al seu país en recerca de recursos per poder mantenir la seva família a les Illes fins que es trobi una feina aquí.

Talment hem vist en capítols anteriors, el col·lectiu xinès és el més independent en termes laborals. Malgrat que en algun cas el cap de família pugui treballar en altres sectors (com ara la construcció) bona part dels pares d'aquests joves viuen d'alguna mena de negoci comercial (tèxtil, joguines, restauració, etc.) regentat per la família. En efecte, les mares i ells mateixos formen part de la mà d'obra encarregada de dur endavant aquestes petites i sacrificades empreses.

- CENTRE: tenint en compte les característiques del propi centre (número d'alumnes immigrants, la seva localització, els recursos disponibles, etc.), s'ha optat per repartir les entrevistes talment apareix en la Figura 49.
- CURS: en referència al curs, s'ha decidit centrar les entrevistes a alumnes d'ESO, car en aquest nivell s'hi troba un ventall força representatiu dels adolescents que es volen estudiar, just abans que es dispersin en funció dels itineraris formatius o laborals que cada un vulgui seguir. Degut a què s'ha considerat que en els cursos del primer cicle (1r i 2n d'ESO) la maduresa dels seus integrants podria esdevenir un impediment a l'hora d'entendre i interpretar algunes qüestions s'ha procedit a centrar majoritàriament la mostra al segon cicle (3r i 4t d'ESO). La distribució d'entrevistes per cursos ha estat: 10 entrevistes a alumnes de 4r d'ESO, 9 entrevistes a estudiants de 3r d'ESO i, finalment, 2 entrevistes a al·lots de 2n d'ESO.

Fig.49. Entrevistes realitzades en funció del centre educatiu en el qual estudia la persona consultada.

FONT: elaboració pròpia.

4.2.2. El passat.

4.2.2.1. Motivacions de l'emigració.

“De seguida que vam arribar a Mallorca, jo encara era molt petita i entenia poc les coses, no era capaç de comprendre la raó per la qual havíem abandonat Nador per arribar a un lloc on no coneixíem gairebé ningú. No m’ho explicava. Amb el pas dels anys me’n vaig adonar que era perquè érem pobres i necessitàvem tenir diners per garantir un futur”.

Al·lota de 15 anys (Marroc).

Pobresa, treball, diners, qualitat de vida, futur, etc. Aquestes, són les paraules que més s’escolten quan es demana sobre les causes del canvi a qualsevol emigrant partit des del Sud cap Europa. En totes i cada una de les consultes efectuades en aquesta investigació, s’ha citat l’entorn econòmic a l’hora d’intentar explicar les causes que han portat aquests joves a les Illes.

Amb tot plegat, l'arribada d'aquestes famílies s'ha de relacionar amb condicions de certa precarietat econòmica –i també social-, sent situacions que no sembla que deixin de formar part del paisatge de molts d'aquests països, ja siguin sud-americans, asiàtics com també africans. Per tant, no destapem cap secret quan associem aquests adolescents i les seves famílies amb certs escenaris de manca de recursos i pobresa.

A aquesta conjuntura, s'hi adjunten un seguit de factors que també han facilitat l'aterratge d'aquestes persones a les Balears durant aquests darrers anys; així, com hem vist, la benevolència econòmica que envoltà la quotidianitat de l'arxipèlag fins a mitjans de l'any 2008, esdevé un element a tenir en compte a l'hora d'avaluar aquest fenomen migratori. L'expansió que han viscut sectors com ara el turístic o el de la construcció ha estat un reclam per milers d'immigrants procedents de països situats a latituds més meridionals del Planeta. A més, aquest període de bonança va estimular un cert dinamisme en el consum que, en segon terme, va repercutir en una major activitat comercial emmarcada en el sector terciari¹⁵⁰.

“El meu pare treballava com a fontaner a Tetuan, emperò a través d'uns amics seus que ja vivien aquí se'n va adonar que hi havia feina com a picapedrer i vam marxar cap aquí. Tot i que ara ell no treballi, sempre me diu que aquí es guanya tres vegades més que no pas allà”.

Al-lota de 17 anys (Marroc).

Sigui com vulgui, pareix que existeix una certa unanimitat a l'hora d'explicar les motivacions que provocaren que aquestes famílies decidissin viure a Palma. Tot i aquest fet, cal tenir en compte que els adolescents consultats no han arribat aquí per qüestions de caràcter econòmic, sinó com a conseqüència d'un

---

¹⁵⁰ A aquests factors, Salvà (2009) hi afegeix altres causes explicades en el primer punt d'aquest mateix capítol.

seguit de circumstàncies familiars¹⁵¹. D'aquesta manera, malgrat bona part d'aquests joves esmentin la situació econòmica com a factor explicatiu de la migració, convé tenir en compte que habitualment ells no han emigrat per decisió pròpia sinó que ho han fet com a conseqüència d'una mesura presa pels pares que, segons afirmen molts d'ells, no se'ls ha estat consultada.

En aquest sentit, entre els adolescents que van arribar aquí amb pocs anys de vida i que ja han crescut en la societat d'acollida sembla que la circumstància que els pares hagin decidit emigrar no els afecta tant com en aquelles persones que arribaren aquí en una edat més avançada de la infantesa o durant l'adolescència. De qualsevol manera, és important que els familiars preparin amb certa previsió la partida i que no se'ls imposi sense explicar-ne les causes. Es tracta d'un canvi substancial en la vida de qualsevol persona i, per aquest motiu, és interessant que els pares deixin un temps perquè els més joves interioritzin la nova situació i perquè, en moltes ocasions, puguin elaborar la seva pròpia tristesa. Endemés, resulta força transcendent que intentin consensuar i enraonar amb els fills els motius i la conveniència de la partida, car si es fa de manera obligada és habitual que aquests joves nous arribats visquin amb contínues situacions de tensió amb l'entorn que els envolta. A més dels problemes d'integració que se'n poden derivar d'aquestes situacions, també són habituals els retrets als propis pares davant la manca de comoditat amb la realitat que estan vivint.

“La veritat és que encara no sé per què vam venir a viure aquí. El meu pare quan érem a la Xina un dia va arribar de fer feina i em va dir que ell marxava a treballar a Espanya i que la mare, els meus germans i jo marxàriem passats uns mesos. Jo no volia venir i ell em va dir que aquí es vivia molt millor. Dic que no entenc per què vam venir però, realment, vivim igual aquí que allà. No hi ha la diferència que jo em pensava”.

Al·lot de 19 anys (Xina).

---

¹⁵¹ Alguns autors, com ara Pascual (2009) exposen que s'ha passat de tenir una immigració exclusivament laboral a un altre de tipus familiar a Mallorca.

Amb tot, és important que aquests infants o adolescents s'hagin sentit participants d'aquesta decisió i del canvi i, perquè això sigui possible, és necessària una feina de motivació per part dels familiars ja que es tracta d'abandonar el món que els ha vist néixer per passar a formar part d'un indret que els és del tot desconegut. En aquesta tasca d'estimulació per part dels pares, a vegades es tendeix a crear expectatives un tant irreal, en part perquè els mateixos progenitors no saben massa bé d'allò que estan parlant. Així, dibuixar escenaris excessivament idíl·lics alimenta sovint la frustració de molts d'aquests joves que quan arriben aquí troben una abismal diferència entre la imatge que s'havien format i allò que tenen davant ells. Normalment, aquests desequilibris acostumen a generar una sensació de fracàs i, en efecte, una insatisfacció amb allò que els rodeja.

Si tracem l'anàlisi diferenciant les tres procedències amb les quals hem treballat, veiem que en línies generals existeix un consens a l'hora d'interpretar que han estat les motivacions econòmiques o laborals les causants del seu procés migratori. Malgrat aquesta uniformitat, val a dir que s'observen algunes diferències remarcables entre els tres col·lectius.

En el cas dels argentins, segons s'observa en els resultats de les enquestes existeix una sensació prou estesa que el país que han deixat enrere es dirigeix cap a un caos cada vegada més evident i, en conseqüència, en moltes de les entrevistes s'interpreta que els pares i mares d'aquests joves els han transmès la necessitat de fugir d'aquell clima hostil en recerca d'unes millors condicions de vida pel seu futur.

En molts casos, influïts pels seus propis pares, aquests adolescents remarquen la mala situació que viu el seu país i algunes de les mancances que han estat accentuades durant aquests darrers temps: com ara la manca de seguretat que es viu en els carrers de les ciutats argentines. D'aquesta manera, la totalitat dels punts de vista interpreten una qualitat de vida absolutament deficitària al seu país, la qual no està a l'alçada de les seves aspiracions familiars i, per aquest motiu, la família ha decidit marxar.

“A l'Argentina ara ja no es pot viure. Cada vegada hi ha més pobresa, a més a mi m'han dit que ara molta gent s'ha quedat fora treball i encara ho passen pitjor. És per això que els pares es van estimar més que venguéssim cap aquí perquè aquí al menys no et roben pel carrer”.

Al·lota de 14 anys (Argentina).

Futur. Aquesta, és la paraula que es repeteix en totes les entrevistes fetes a joves marroquins quan es plantegen els motius de la seva migració. A diferència dels argentins, entre aquesta minoria no es detecta una tendència a la baixa en la situació del seu país, però sí una certa insistència en voler progressar i millorar el seu status quo. A més, es detecta en tots i cada un dels relats, que els joves magribins tenen una concepció més familiar quant als reptes sorgits arran de la migració, de fet, pareix que es tracta de cercar un millor hàbitat per tots els membres de la família.

Finalment, és en les entrevistes relatives al col·lectiu de xinesos on s'observa una major intensitat de l'argument econòmic. Si bé en els dos altres col·lectius es tendeix a integrar la causa econòmica dins altres motivacions de caràcter més ampli (la millora en la qualitat de vida en el cas dels argentins o el millor futur familiar en el cas dels marroquins), entre els adolescents xinesos consultats existeix un consens a l'hora d'atribuir la seva vinguda a aspectes estrictament laborals.

A tot això, s'hi ha d'afegir que en la totalitat dels casos s'ha associat l'emigració a una decisió del pare que sembla haver estat obeïda per la resta d'integrants de la família. Amb tot plegat, pareix que es tracta d'una minoria en la qual el procés migratori no esdevé el resultat d'una decisió consensuada entre els distints membres de l'entorn familiar, sinó que respon més aviat a una decisió presa pel cap de família en funció d'aspectes eminentment laborals, sense mostrar-se tan sensible com ho fan altres col·lectius davant les opinions i sensacions dels seus propis fills o esposa.

“Jo sóc aquí perquè el meu pare va voler marxar. Ell feia feina de conductor d'autobusos a una ciutat de la Xina però no guanyava gaire i treballava molt. Un dia, a través del meu oncle, va poder comprar un bitllet per venir a viure aquí i treballar en un comerç. En aquell moment jo tenia els meus amics i la meva padrina allà i, si hagués estat per jo, hagués quedat emperò em feren venir aquí. Ara ja estic bé aquí.”

Al-lota de 19 anys (Xina).

4.2.2.2. Trajectòria migratòria.

Per ser capaços d'entendre les vides de la joventut que ens ocupa, resulta fonamental efectuar una aproximació a l'itinerari vital que han seguit en el decurs dels seus dies. Precisament degut a aquest fet, saber entendre i interpretar quines característiques han envoltat el seu procés migratori, tot atenent a les circumstàncies que hi han format part, suposa un pas endavant a l'hora de poder analitzar les seves conductes actuals.

A grans trets la mostra amb la qual comptem, està formada per tres tipus d'itineraris de naturalesa distinta:

- Adolescents que ja han nascut aquí a l'illa, fills de pares que poc abans que ells nasquessin van aterrar a l'arxipèlag en recerca de millors expectatives de vida.
- Joves que han arribat a Mallorca procedents d'altres regions de la Península Ibèrica, emperò que no arribaren directament des dels seus països a la Balears. En efecte, es tracta d'un sector que ha acumulat una sèrie d'experiències prèvies d'integració, abans d'arribar a la societat que els acull a hores d'ara.
- En el tercer esglaió hi trobem joves que han arribat directament des dels seus llocs d'origen a Mallorca, sense haver viscut abans a altres punts de l'Estat espanyol ni de la Unió Europea.

Malgrat que hem diferenciat tres tipologies distintes, la gran majoria de la mostra (més del 80%) pertany al tercer grup, és a dir, adolescents que han nascut en els països d'on són originàries les seves famílies, però que arribaren a les Illes sense haver residit en altres indrets anteriorment. Aquesta uniformitat és relativa, car en aquest grup s'inclouen des d'al·lots que acumulen 10 anys a Palma, fins a altres que tan sols duen uns mesos a la ciutat. Amb tot plegat, la mitjana d'anys de residència a les Balears del grup és de 4,75 anys. Tal i com hem assenyalat, la quantitat d'anys acumulats com a "persona d'origen immigrant" pot esdevenir determinant a l'hora d'interpretar determinats valors i comportaments inherents a la persona.

Tanmateix, un individu arribat a la societat d'acollida durant els seus primers anys de vida ha tingut la possibilitat de créixer i avançar amb els models i instruments de la mateixa societat a la qual s'enfronta d'adolescent. Contràriament, aquells joves que arriben en plena adolescència han de respondre a un procés més complicat ja que veuen tallada aquesta etapa i han de construir un nou escenari vital enmig d'un territori totalment desconegut per ells. Partint de la idea que el procés d'adaptació d'una persona immigrant demanda un cert temps i que cada persona respon a aquest procés atenent a aspectes com ara les seves circumstàncies personals, les experiències acumulades o el recolzament social rebut, sembla que generalment quan més jove és la persona que arriba, majors són les facilitats que troba per integrar-se a les noves condicions de vida. Els fragments d'entrevista que apareixen a continuació donen llum a això que acabem d'exposar.

"Era molt menuda quan vaig arribar a Mallorca, ni tan sols record quina edat tenia però trobo que no tenia més que un any... ara els meus pares a vegades bromegen amb la possibilitat de voler regressar a viure a Bons Aires i m'ho fan perquè a mi me molestaria molt. Jo tinc ben clar que vull quedar-me a viure aquí."

Al·lota de 17 anys (Argentina).

“Ara fa onze mesos que visc a Palma. Si he de dir la veritat, he de reconèixer que no ho duc gaire bé perquè jo ja tenia totes les amigues a la Xina i ara només puc parlar amb elles a través d’Internet. Aquí conec les meves cosines i una amiga xinesa que he fet a l’Institut. Els meus pares m’han promès que aviat tornarem a visitar el meu país però jo ja no ho crec, al manco passaran uns anys...”

Al·lota de 14 anys (Xina)

D’aquesta manera, quan qui migra és un adolescent socialitzat en el seu país, en el procés d’arribada intervenen una sèrie de factors que fan especials les condicions. Per un costat, es produeix un allunyament del seu grup d’iguals, a la vegada que es genera una situació de desconeixement dels nous codis socials, fet que pot acabar generant una manca de confiança amb l’entorn i, en darrer terme, una major –o fins i tot exclusiva- identificació amb els elements propis del món que ha deixat enrere i que amb el temps tendirà a idealitzar.

A aquest aplec de dificultats, s’hi ha d’afegir que es troben en un espai nou, amb una llengua diferent, amb un clima que no coneixen, amb una cultura distinta, etc. i tots aquests elements incrementen la sensació de desorientació que pateixen aquestes persones. D’altra banda, la superació d’aquesta reacció inicial en bona part dependrà del conjunt de possibilitats i oportunitats que la societat en la qual s’han instal·lat sigui capaç de generar en pro d’una millor adaptació.

En els altres casos (joves arribats durant la infantesa o nins fills de famílies immigrants), molts dels problemes que acabem d’assenyalar s’estalvien. Així les coses, l’escola compleix una funció de socialització molt important, que se suma a l’exercida per la família. A mesura que la persona s’incorpora més prest a l’escola, majors són les facilitats d’adaptació¹⁵² i menor és el temps que es destina a aquest procés. Tant és així que, en aquells adolescents que porten més anys a la societat d’acollida es percep un menor grau de dificultat en

---

¹⁵² Es mostra un aprenentatge molt més ràpid en aspectes tan substancials com ara l’idioma o les normes de conducta social.

l'empresa de tenir relacions socials amb distints grups i, en canvi, en altres joves que porten menys temps en aquestes condicions (que han arribat durant l'adolescència) les seves poques relacions es limiten a persones de la seva pròpia nacionalitat.

Tot i això, no només es pot tenir en compte la variable temps quan s'avalua la trajectòria migratòria com element determinant de les identitats d'aquests joves. En aquest sentit, és important tenir en compte les condicions que han envoltat el procés migratori ja que és habitual que aquesta mena de desplaçaments impliquin períodes en els quals es perd la cohesió familiar, amb la qual han avançat aquestes persones durant bona part de la seva vida. Després d'haver finalitzat el període destinat al treball de camp, s'ha detectat que la majoria de joves que han estat analitzats han estat immersos en processos de reagrupament familiar, en concret, el 62% dels casos són famílies que han viscut aquestes separacions temporals amb algun dels seus membres. No debades, durant el període que va de l'any 2002 al 2007 la reagrupació familiar va permetre l'entrada de 15.592 persones només a l'illa de Mallorca (Pascual, 2009).

Malgrat les diferències que s'aprecien en funció de la procedència que just ara analitzarem, és remarcable que la totalitat de les famílies analitzades que s'han atès a processos de reagrupament han seguit el mateix itinerari: primer ha emigrat el pare en recerca de feina i habitatge i, mesos o anys després, han arribat la resta d'integrants de la família. Com a norma general de la mostra, els records que han quedat d'aquesta etapa de separació dels pares no són gaire bons, de fet, són usuals respostes com la que adjuntem a continuació en les quals es subratlla l'enyorança acumulada per l'absència d'algun d'aquests referents (o fins i tot dels dos), fet que genera a aquests menors sentiments contraposats. Per un costat, manifesten que quan eren allà sentien ganes de venir a Mallorca perquè volien veure els pares i també el món del qual els parlaven per telèfon, però per altre costat tenien por d'abandonar tot allò que havia format part de la seva vida en el seu país d'origen.

“Va ser a l’any 2006, jo tenia 11 anys quan ell va partir (el pare) i, quan van passar dos anys, la mare i jo també vàrem emigrar cap a Mallorca. No tinc gaire bon record d’aquells dos anys perquè el vaig enyorar molt, de fet, encara ara algunes vegades a casa recordem que la mare va haver de retirar de la casa dues fotografies on sortia el pare perquè jo no hi pensés tant. Va ser molt dur perquè sempre he tingut una bona relació amb ell, sempre fèiem coses junts a l’Argentina: anàvem a jugar junts a futbol, a passejar, etc. El vaig notar a faltar molt i ara em passa una mica el mateix amb tots els amics que vaig deixar enrere allà.”

Al·lot de 15 anys (Argentina).

En la major part dels casos, sembla que els períodes en els quals els més joves romanen separats dels seus progenitors estan associats a problemes i, a més, una vegada finalitzada aquesta etapa i reunificada la família es necessita un temps de readaptació a les noves condicions. No debades, aquesta mena d’experiències sovint desemboquen en canvis importants en les relacions afectives i emocionals, fins el punt que és habitual que les relacions entre pares i fills es tornin més ambigües després de la separació.

Com més llarga hagi estat la separació, més difícil habitua a ser la reagrupació. Sigui com vulgui, el processos de reagrupament familiar impliquen una sèrie de canvis i alteracions que tenen una projecció directa sobre la forma de ser i d’actuar d’aquests joves (sobre la seva identitat) i que també han aparegut d’alguna manera en els resultats d’aquesta recerca:

- Una reubicació de cada un dels rols familiars. Una vegada s’ha perdut el contacte físic durant mesos o anys, pareix necessari un temps per reconduir les relacions entre pares i fills i marcar determinades conductes d’autoritat i lleialtat dels uns i els altres. A vegades, el retrobament amb els pares pot anar acompanyat de retrets, ja sigui degut a que s’acusi als pares del fet d’haver hagut d’emigrar (i deixar enrere, per exemple, la xarxa de relacions socials que s’havia format al país d’origen) o, contràriament, existeixi un sentiment de rancor dels fills que encara no han entès les causes d’aquest temps de

separació. Evidentment, aquestes situacions omplen de culpabilitat a molts pares i mares. En aquestes situacions, és important la figura dels germans que poden ser un element que faciliti l'adaptació dels nousvinguts, tot i que en altres ocasions pot ser un agent que incentivi sentiments de gelosia.

“El meu germà major va venir abans que nosaltres aquí. Ell ja havia trobat feina, parlava un poc castellà i, sobretot, havia conegut amics a la mesquita. De tot d'una em va fer anar amb ells i penso que això em va ajudar a integrar-me.”

Al·lot de 16 anys (Marroc).

- També és important remarcar que alguns dels joves entrevistats han manifestat que la migració els ha generat una pèrdua d'intimitat familiar, car la manca de recursos obliga a moltes d'aquestes famílies a haver de conviure amb altres persones en un mateix pis. Aquest fet pot alterar les relacions existents entre els distints integrants del nucli familiar.

- A més, és habitual que es produeixi una inversió en la relació de l'educació: el fet que els més joves tinguin l'oportunitat d'anar a l'escola i formar-se els facilita el procés d'integració i, entre d'altres coses, van adquirint competències lingüístiques a major velocitat que no pas els pares. La conseqüència d'aquest fet és que els fills a poc a poc es converteixen en elements a través dels quals els pares van coneixent aspectes propis de la societat que els envolta. De fet, a llarg termini el procés d'escolarització de l'alumnat nousvingut esdevé un element de primera magnitud per entendre la integració dels seus familiars que es troben en edat adulta.

Segons s'intueix en el relat d'alguna de les entrevistes enregistrades, l'adult no pot evitar mostrar-se davant els menors com a aprenent del context d'acollida amb la consegüent pèrdua de legitimitat que aquest fet pot implicar i que, fins i tot, pot acabar condicionant l'exercici de la seva autoritat com a pare. Aquest fenomen, és realment significatiu en el col·lectiu xinès on el coneixement de la llengua catalana o castellana per part dels pares sovint és nul·la i a través dels

fills poden interpretar millor allò que va succeint en el context en el qual s'ubiquen.

“Un dels pocs luxes que ens hem permès les famílies que vivim en el nostre pis va ser instal·lar una antena parabòlica, perquè els pares no entenien de cap manera els canals d'aquí ja que tots els seus amics també parlen xinès i els costa molt entendre el castellà”.

Al·lota de 14 anys (Xina).

Així les coses enmig d'aquesta atmosfera farcida de contradiccions i problemàtiques, és en la qual hem d'encaixar els processos de configuració identitària de bona part d'aquests adolescents. No debades, la dimensió i la naturalesa que assumeixin aquest seguit de dificultats dins el seu propi “jo” poden estimular que desenvolupin determinades filies o fòbies relacionades amb la cultura dels seus orígens que sovint esdevé representada pels pares i familiars.

Tanmateix, els itineraris migratoris seguits per les minories residents a Palma guarden algunes peculiaritats en funció de la nacionalitat de la qual facem esment. En el cas dels immigrants argentins, val a dir que són un col·lectiu que presenta certa mobilitat, de fet, gairebé en la meitat dels casos analitzats es tractava de famílies que abans d'haver aterrat a les Illes havien residit en alguna altra comunitat autònoma de l'Estat espanyol. De la totalitat de les consultes efectuades a alumnes argentins, en tres ocasions s'ha contestat que l'arribada es va fer conjuntament amb els pares i, en efecte, no va ser necessari un procés de reagrupament familiar.

Coincidint plenament amb la resta de joves, els argentins reconeixen les enormes dificultats que implica el fet de viure a l'altre costat del Planeta d'allà on viu el pare, amb les conseqüències que com hem vist això suposa. Sigui com vulgui, es tracta d'un grup en el qual els problemes d'integració es minimitzen en comparació amb altres minories i, per aquest fet, es viuen

processos d'adaptació més ràpids per a tots els membres de la família, la qual cosa fa menys àrida la reestructuració familiar post-reagrupament.

En el cas dels adolescents d'origen marroquí, analitzant els itineraris migratoris dels integrants de la mostra es percep que ens trobem davant d'un col·lectiu que ja acumula una certa tradició quant a presència a l'Illa de Mallorca i, per aquest fet, ja comença a ser habitual trobar joves nascuts a Palma tot i ser descendents de marroquins. La majoria d'aquestes famílies procedeixen de la part occidental i nord del país (fins i tot alguns han residit temporalment a Ceuta o a Melilla, just abans de passar per la Península i arribar a l'arxipèlag).

Habitualment, es tracta d'una immigració que durant aquests darrers anys ha fet un ús evident dels diferents programes de reagrupament familiar i, en gairebé la totalitat dels casos avaluats, s'ha seguit el mateix camí: primer emigra el pare i, temps després, ho fa la resta de la família. En alguns casos, els processos de separació familiar tendeixen a estabilitzar-se, fins el punt de trobar casos com el que detalla el testimoni que apareix a continuació.

La proximitat geogràfica existent entre el punt de partida i el punt de destí migratori, de ben segur esdevé un factor fonamental a l'hora d'interpretar la normalitat d'aquests processos de dispersió familiar. De tots els immigrants procedents de fora de la Unió Europea, els marroquins gairebé són els únics que poden arribar amb cotxe i en poques hores a la seva frontera i, en efecte, gràcies a aquesta mobilitat ha estat possible minimitzar els efectes negatius dels processos de separació familiar.

“Fa sis anys que vaig arribar procedent d'un poblet dels afores de Tetuan, jo tenia 10 anys quan vaig arribar a Palma. El meu pare ja ho coneixia tot d'aquest lloc perquè fa 22 anys que viu a l'Illa degut a que va haver de partir per cercar feina. Abans d'arribar aquí jo no havia viscut mai més de dos mesos seguits amb el meu pare perquè ell anava i venia, depenent de la feina que tenia.”

Al-lot de 16 anys (Marroc).

Si desviem la mirada cap a la minoria xinesa, el panorama canvia substancialment. Així les coses, a diferència dels altres dos col·lectius, els xinesos entrevistats han arribat en la seva totalitat directament des de les seves regions d'origen (majoritàriament de la part sud-est del país), sent en efecte un grup de persones que no acumula altres experiències migratòries en el seu cicle vital. A banda d'alguna excepció, abundem els casos d'adolescents que sumen pocs anys a la ciutat fet que encara denota un cert distanciament amb segons quins aspectes inherents a la societat d'acollida.

“Fa 2 anys que vaig arribar a Palma, directament de la Xina. Abans, havia arribat el pare per treballar com a cuiner en un restaurant. En total vàrem estar separats d'ell prop de 4 anys”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Contràriament a allò que es pugui percebre des d'alguns sectors de la ciutadania palmesana, es tracta d'una minoria que no acostuma a venir en camada, és a dir, que ens trobem davant un col·lectiu que ha fet ús de les propostes de reagrupament familiar. Segons les dades obtingudes, és molt freqüent que els pares marxïn primer com a conseqüència que algun conegut que ja viu a Europa li asseguri un mínim futur laboral en algun comerç o empresa –normalment regentada per compatriotes- i, més endavant, arriben els demés membres de la família.

4.2.2.3. Trajectòria i entorn acadèmic.

Com hem pogut observar en capítols anteriors¹⁵³, la realitat amb la qual arriben aquests adolescents als col·legis i instituts de les ciutats europees -i en concret

---

¹⁵³ En l'apartat 3.2.2.3.1 titulat “L'àmbit escolar”, no només apareixen les peculiaritats amb les quals aterren aquests nous alumnes, sinó també algunes de les mesures que des dels centres s'han posat en marxa per tal de donar una resposta al conjunt de reptes que suposa incorporar estudiants arribats des de distints punts del Planeta.

a Palma- esdevé absolutament peculiar i marcada per uns condicionants que cal tenir en compte en qualsevol procés d'aprenentatge. És per aquest motiu, que durant els darrers anys, des dels distints esglavons de l'Administració s'han posat en marxa un seguit de mesures encaminades a fer menys difícil l'arribada i integració d'aquests nous tipus d'alumnat.

En alguns casos, es tracta d'alumnes que actualment cursen el segon cicle de l'ESO ja que són residents a Palma des de fa uns anys i, per tant, han desenvolupat part de l'Educació Primària a centres mallorquins. En altres en canvi, són alumnes que just han arribat en els darrers anys i ja s'han incorporat directament a l'Institut. Tant en un cas com en l'altre, són estudiants que han requerit algun tipus d'adaptació curricular per tal d'avançar en el seu nivell i adequar-se a la resta de companys. Aquest pretext l'hem pogut corroborar en tot moment a través del mostreig analitzat.

L'experiència migratòria sovint suposa per molts d'aquests alumnes haver d'incorporar nous models formatius, una llengua o dues distintes a les que parlen a casa, conèixer nous companys, etc. Endemés, aquest seguit de dificultats normalment es sumen al fet d'haver de viure a famílies que, degut a la manca d'estabilitat laboral dels pares, estan sotmeses a continus canvis de residència i, en conseqüència, són al·lots i al·lotes un tant desorientats que es veuen obligats a trasllats continus de centres, tot i que sigui dins la mateixa ciutat.

“Abans de començar a l'IES Emili Darder vaig estudiar a devora la Plaça Pere Garau a Jafudà Cresqués, més endavant també vaig estar a l'escola pública d'Alcúdia i, abans de començar aquí, també vaig estudiar una temporada al CP Son Serra”.

Al·lota de 15 anys (Xina).

“No sempre he estudiat allà mateix. Vaig iniciar els estudis a l'Argentina i el primer centre on vaig estudiar aquí va ser el CP Jaume I, després marxàrem a viure a Manacor i allà vaig estudiar a un col·legi que ni tan sols record el nom perquè només hi vaig anar un curs. Finalment, des de fa uns dos anys i mig estudio a l'IES Antoni Maura”.

Al·lot de 15 anys (Argentina).

Com és de suposar, les dificultats que acabem d'assenyalar han tingut una repercussió evident en el rendiment acadèmic d'aquestes persones. Tanmateix, la majoria dels joves amb els quals hem treballat han repetit al manco un curs d'ençà que han arribat a Mallorca. Del grup que no ha repetit mai, s'hi han de manllevar aquells alumnes que just han arribat fa pocs mesos i que, per tant, encara no han completat un curs sencer. Amb tot plegat, la proporció d'adolescents que han superat amb èxit els distints nivells formatius pels quals han passat esdevé una minoria.

Quan se'ls planteja que reflexionin sobre les causes d'aquesta situació, és freqüent que facin servir un bon grapat dels arguments que hem assenyalat amb anterioritat. La primera de les explicacions amb les quals donen llum a la qüestió té molt a veure amb el fet idiomàtic, de fet, plantegen que se'ls fa força complicat poder arrencar els seus estudis en un lloc en el qual se'ls ensenya amb dues llengües que molts d'ells no entenen. Sorpren el fet que siguin els argentins els que més insisteixin sobre aquesta conjuntura, tot referint-se a les dificultats que troben a l'hora de poder aprendre la Llengua Catalana.

“He repetit tres anys seguits: primer, segon i ara repeteixo tercer d'ESO. El primer any, vaig repetir perquè havia arribat a mitjan curs i la resta perquè a mi m'ha costat moltíssim aprendre el castellà i sobretot el català. Ara ho començ a saber escriure bé i això m'ajuda a treure millors notes.”

Al·lot de 18 anys (Xina).

Tot i la presència d'algunes mesures en els mateixos instituts orientades a millorar les seves expectatives, sembla que aquestes ajudes queden limitades als propis centres ja que la gran majoria dels adolescents consultats no reben cap mena d'estímul fora. Normalment, les mancances econòmiques per les quals passen moltes d'aquestes famílies fan impossible pagar classes de reforç en algunes matèries i, a més, l'escàs o nul nivell formatiu¹⁵⁴ de molts d'aquests pares i mares fa difícil que els puguin ajudar a casa. Tampoc no convé oblidar que, en alguns casos, la família a partir dels 16 anys deixa de ser un aliat en el procés formatiu i passa a ser un obstacle ja que hi ha pares que a partir d'aquesta edat insisteixen en subratllar la necessitat que els seus fills deixin d'anar al col·legi o a l'institut i es dediquin a altres tasques.

Bona mostra de tot això, és la relació que mantenen els pares i tutors d'aquests joves amb els centres educatius que donen servei als seus fills. A excepció d'algun cas esporàdic, en la majoria de les entrevistes realitzades es confirma que ens trobem davant adolescents que avancen en els seus currículums acadèmics sense que els seus progenitors participin en les activitats que convoca l'institut o el col·legi durant el curs. La majoria assegura que els seus pares no fan més que acudir de manera molt esporàdica a alguna de les reunions informatives de principi de curs, emperò normalment no ho fan cada any.

Les raons per les quals no fan acte de presència a aquestes sessions bàsicament són dues: per un costat, la manca de temps que tenen alguns d'aquests pares com a conseqüència de l'exigència del seu horari laboral i, per altre costat, la poca capacitat d'enteniment del castellà i/o el català que fa que no puguin interpretar amb nitidesa les distintes informacions que es posen al seu abast durant aquestes reunions.

---

¹⁵⁴ Segons les dades del Padró Municipal (2009) de l'Ajuntament de Palma, de les 50.124 persones de més de 15 anys de nacionalitat extracomunitària que vivien a Palma, només 3.731 tenien estudis superiors, 8.603 tenien estudis secundaris i la resta tenien estudis bàsics (Graduat Escolar o equivalent) o bé eren analfabets.

“El meu pare mai no ha trepitjat l’institut. Té moltes coses a fer a la botiga i, a més, seria impossible que pogués entendre allò que s’explica. Si t’he de dir la veritat, tampoc penso que l’interessés gaire.”

Al·lot de 16 anys (Xina).

Relacionat amb aquesta darrera idea, resulta interessant subratllar el discurs de Vidaña (2008) on insisteix en la necessitat d’integrar l’entorn familiar d’aquests adolescents dins la dinàmica dels seus centres educatius, tot amb l’objectiu de rerefons de poder establir un sistema vertaderament igualitari entre els distints usuaris que en formen part. Per aconseguir-ho, es planteja potenciar amb decisió tres línies de participació fonamentals des dels mateixos centres educatius: la informativa, la formativa i la participativa en organismes com ara les AMIPA o els Consells Escolars. Actualment, convé remarcar que es tracta d’un repte encara pendent d’assolir, car són pocs els pares i mares immigrants que participen.

Sigui com sigui, és a partir d’aquesta atmosfera d’adversitats, des d’on podem analitzar les expectatives formatives i laborals d’aquestes persones. En relació a tot això, a partir dels resultats obtinguts en el treball de camp, hem decidit diferenciar tres tendències distintes:

- Adolescents que ja han assumit amb certa resignació que, una vegada finalitzin l’ESO, deixaran d’estudiar i començaran una nova vida. En aquest primer grup, hi trobem dos sectors gens similars: les al·lotes marroquines (per qüestions culturals) i part dels al·lots i al·lotes xineses que tenen clar que quan acabin aquest cicle s’han de dedicar a ajudar als familiars en els seus negocis. Tot i això, s’ha de dir que també existeix un grup de joves xinesos amb intencions de voler progressar, sobretot en disciplines relacionades amb les noves tecnologies.

“En acabar i treure el títol de Secundària, hauré d'anar a ajudar el pare i la mare que fan moltes hores de feina cada dia. A més, tinc germans petits i hauré de cuidar la casa fins que siguin més grans i així pugui començar a cercar una feina per jo”.

Al·lota de 17 anys (Marroc).

- En un segon grup hi trobem aquells joves que remarquen el seu desig d'anar a la Universitat. Amb tot plegat, la gran majoria d'ells ho afirmen amb la boca petita, sent conscients de les dificultats que suposarà fer aquest camí i sense tenir gaire clar quines són les passes a seguir per arribar-hi.

“Realment, m'agradaria anar a la Universitat i poder estudiar alguna cosa relacionada amb l'economia. El que em fa més por és superar l'assignatura de Català de Batxillerat. Per cert, saps quants anys han d'estudiar per aprovar el Batxillerat?”

Al·lot de 16 anys (Argentina)

- Finalment, es pot identificar un grup d'alumnes entre la mostra que semblen tenir clar que volen seguir els seus estudis però que, degut a les seves circumstàncies, no veuen factible poder arribar a la Universitat. D'aquesta manera, es tracta de gent que aposta majoritàriament per fer Cicles Formatius (fonamentalment de grau mitjà) els quals tenen una durada més curta que els estudis universitaris i, sobretot, que estan molt enfocats al món laboral.

“Vull estudiar un mòdul de grau mitjà. Segons m'han dit alguns professors em convé cursar-ne algun d'electricitat o d'ordinadors perquè són els que més feina tenen i a mi són coses que m'agraden. En un principi volia estudiar Batxillerat, però els pares m'ho han impedit perquè em diuen que ells ara no m'ho poden pagar.”

Al·lot de 18 anys (Xina).

Si fem un zoom a l'itinerari acadèmic dels joves argentins, veiem alguns arguments interessants. En la major part dels casos analitzats s'intueix que ens trobem davant una minoria prou dinàmica a nivell laboral, fet que genera que siguin famílies que puguin canviar de feina amb relativa freqüència (sobretot fins abans de l'any 2008 quan hi havia una etapa de bonança econòmica). Aquest fet es reflexa en una elevada mobilitat dels alumnes, molts d'ells romanen sotmesos a canvis continuats de centre amb la qual cosa estan mancats d'un cert grau d'estabilitat, fonamental per solidificar la seva identitat. El fet d'haver de començar de nou periòdicament altera aquests processos identitaris, tot generant un cert grau d'incomprensió en alguns d'ells que poden acabar enfrontant-se als pares i a tot allò que representen. De la mateixa manera, també és possible que desenvolupin una actitud hostil vers un entorn en el qual mai tenen temps d'acabar d'adaptar-se i, en efecte, amb el qual s'hi senten poc identificats.

“D'ençà que arribarem amb els pares aquí, he estudiat a quatre centres diferents. El darrer canvi em va costar moltíssim perquè a l'institut on anava (l'IES Joan Maria Tomàs) havia fet una colla d'amics amb els quals m'ho passava genial. Però al meu pare el canviaren de feina i no em podien acompanyar i és per això que m'apuntaren aquí. Esper quedar-me en aquest centre fins que acabi...”

Al·lota de 14 anys (Argentina).

En funció dels resultats extrets en la recerca, es pot dir que es tracta del col·lectiu que menys dificultats educatives presenta, de fet, són els que menys repeticions acumulen i segons sembla els problemes arriben sobretot de la mà de l'assignatura de català. Malgrat l'evidència d'aquestes mancances, en cap dels casos s'ha manifestat que es rebin ajudes de fora de l'escola i per part de familiars per tal de poden millorar aquesta situació. Sigui com vulgui, es tracta d'una minoria que participa en la mesura de les seves possibilitats en els distints actes que prepara el centre, no debades, no resulta estrany que les famílies dels joves consultats acudeixin a les reunions amb els professors i

tutors dels seus fills i són els que menys impediments posen a l'hora de fer-hi acte de presència.

Malgrat que la *ràtio* de mobilitat no sigui tan extensa, en el cas dels alumnes marroquins també existeix un cert hàbit de canvi de centre. En aquests grups, a més de motius de canvi de residència familiar originats per motius laborals, també s'ha trobat algun cas en el qual el trasllat a un altre centre s'ha degut a problemes de convivència generats entre aquests joves i la resta de companys amb els quals compartien aula. Tal vegada, algunes d'aquestes dificultats de relació amb els demés, puguin ser un factor a tenir en compte a l'hora d'explicar que es tracta d'un col·lectiu de joves que presenta importants dificultats acadèmiques, de fet, llevant el cas d'un al·lot que just ara fa només uns mesos que ha arribat a Palma, la resta d'entrevistats assegura haver repetit com a mínim un curs.

“Vaig repetir segon d'Educació Primària perquè no coneixia massa bé l'idioma i esper enguany no haver de repetir un altra vegada, cosa que serà difícil que no passi perquè no duc el curs massa bé. A casa tinc la meva germana major que m'està tot el temps damunt i m'ajuda a fer els exercicis de Matemàtiques i altres assignatures amb les quals tinc problemes. Ella va aprovar la selectivitat i és per això que els pares volen que em doni una mà”.

Al·lota de 17 anys (Marroc).

Davant aquests problemes d'aprenentatge de molts d'aquests joves, bona part d'ells manifesten que reben alguna ajuda fonamentalment arribada d'algun familiar, de fet, tot fa indicar que es tracta d'una comunitat en la qual el concepte de família té unes connotacions molt fortes i, tal vegada per això, és habitual que els germans o germanes majors donin una mà als més petits en pro de què puguin superar les matèries que cursen al centre educatiu. A més, la família marroquí (representada gairebé sempre pel pare o, en el seu defecte, per algun germà major) pareix mostrar una relativa predisposició a acudir a les reunions informatives fetes als instituts, de fet, la majoria de joves amb els quals s'ha parlat així ho posen de manifest. Tot i això, sembla que la presència

d'aquestes gents a les institucions acadèmiques sovint queda reduïda a aspectes informatius i no acostumen a participar en altres activitats, de tipus cultural per exemple.

Si ens adreçam a la comunitat xinesa, convé recordar que es tracta d'una minoria que acumula una menor experiència com a grup immigrant a la ciutat i, en conseqüència, aquesta conjuntura condiciona moltes de les variables que s'analitzaran en aquest apartat. La major part dels adolescents amb els quals s'ha treballat no sumen més de cinc anys de convivència amb la societat que els acull i, aquest fet, sens dubte pot explicar que no acumulin una gran mobilitat quant a centres educatius en els quals han estat matriculats. Tot i aquest fet, val a dir que els alumnes xinesos tendeixen a agrupar-se a determinats centres de Palma (com ara l'IES Aurora Picornell) i no mostren gaire predisposició a canviar aquest hàbit.

Si establim una comparació amb els resultats obtinguts en els altres col·lectius, veiem que els xinesos són els que més dificultats tenen a l'hora d'anar adquirint les competències lingüístiques necessàries com per poder avançar en els seus itineraris educatius i, en efecte, és habitual que part d'aquests alumnes acabin repetint algun curs, sobretot durant els primers anys. Evidentment, la principal causa a la qual ells associen la seva situació és que a l'inici no entenen ni el català ni el castellà i, en alguns dels casos tractats, aquesta situació genera una certa angoixa i frustració.

Talment anirem veient, molts dels entorns familiars d'aquests adolescents d'origen xinès ni tan sols entenen el castellà o el català i, en efecte, es fa gairebé impossible que des de la família se'ls pugui donar una mà en els estudis. Amb tot, en el cas dels alumnes que han aterrat en algun centre en el qual hi hagi una suculent comunitat de joves de la mateixa nacionalitat, sí que és freqüent que els uns ajudin als altres en qüestions acadèmiques.

“Els meus pares no coneixen ni parlen el castellà ni el català i no em poden ajudar en els estudis. A vegades, unes amigues xineses majors que jo vénen a casa a ajudar-me amb els deures perquè elles duen més anys aquí i dominen més les dues llengües.”

Al·lota de 14 anys (Xina).

Finalment, val a dir que el caràcter tancat que usualment s'acostuma a atribuir a la comunitat que just ens ocupa, es posa de manifest quan observem que no és gens habitual que els pares d'aquests alumnes participin en les activitats proposades pels centres, no debades, alguns dels professors d'aquests centres posen de manifest les dificultats de convocatòria que té aquesta minoria. Segons les dades que hem recollit, entre la casuística d'aquesta situació cal fixar-se de nou amb aspectes purament idiomàtics.

4.2.2.4. El procés d'acollida.

La consolidació dels processos d'adaptació impliquen una superació d'aspectes prou diversos: en aspectes físics (nous horaris, el menjar, l'aigua, el clima, etc.), en l'esfera emocional (desorientació, sensació de fracàs, penediment, baixa autoestima, nerviosisme, enyorança, aïllament social, etc.), com ara també en l'àmbit cultural (nous ritmes de vida, la planificació de la vida social, els canvis de rol, etc.).

Aquest procés va molt en funció de les particularitats que envolten a cada individu, emperò també s'ha de tenir en compte la “distància cultural”, entesa com la major o menor proximitat entre les dues cultures i de com percep cada persona aquesta diferència. En aquest trànsit, com és de suposar resulta determinant la postura de la societat en la qual s'instal·la el nouvingut, de tal manera que en funció de com es dugui a terme aquest primer acostament podrem aproximar-nos a un model o altre d'integració. Tanmateix, en referència als processos d'integració que han tingut aquests joves una vegada arribats al destí migratori, convé separar aquells que són el resultat de la convivència en

el centre educatiu d'aquells que es donen en altres escenaris on hi entren un nombre més ampli d'agents.

A excepció dels alumnes d'origen asiàtic, la resta de joves entrevistats assegura que no ha tingut massa dificultats d'adaptació a l'escola. Els comptats problemes que es donen vénen com a conseqüència de situacions relativament normals en qualsevol cercle de convivència d'adolescents. Dels tres col·lectius analitzats, sembla que els que menys problemes d'adaptació tenen en els cercles escolars són els argentins, de fet, en molts casos es deixa clar amb certa rotunditat que mai no han viscut cap situació de conflicte al centre on estudien.

És destacable el cas dels marroquins que manifesten majoritàriament no tenir problemes de convivència a dins l'aula emperò, a la vegada, anirem veient que mostren esporàdicament un sentiment de certa hostilitat vers la resta de col·lectius amb els quals comparteixen espai. De fet, en aquest punt convé recordar que es tracta de la minoria pitjor acceptada per la societat palmesana i amb la qual són contínues les tensions.

“L'únic problema que he tingut va ser una vegada que uns moros deien que jo els hi havia robat el seu mòbil. No era veritat i m'acusaven. Hi va haver una mica de conflicte i m'arribaren a expulsar uns dies però a la fi tot es va aclarir i, d'ençà d'això, no he tingut cap altre conflicte a l'institut perquè em duc bé amb tothom”.

Al·lot de 14 anys (Argentina).

En qualsevol dels casos, tot fa indicar que són els xinesos qui més problemes d'integració tenen a l'hora d'adaptar-se als centres en els quals estudien. Atenent a les dades obtingudes, pareix freqüent que d'una situació de mancança comunicativa durant els primers mesos se n'acabi derivant un abús d'altres companys de classe. Segons alguns d'aquests adolescents xinesos, el fet de formar part de centres en els quals hi ha una quantitat important de matriculats compatriotes pot arribar a convertir-se en un handicap ja que els

impedeix avançar en l'empresa de saber entendre i parlar el català i el castellà. Endemés d'aquest fet, també es remarca el caràcter tímid i introvertit de la gent que arriba de la Xina com a element perjudicial a l'hora d'arribar a conèixer gent nova amb la qual enllaçar relació.

“Els primers mesos varen ser horribles perquè només em podia comunicar amb els xinesos de l'institut. Al meu centre n'hi ha massa de xinesos i en el temps del pati o entre les classes només xerres amb ells. Generalment, tenim molta vergonya de parlar en castellà i ja no et dic res en català, perquè som gent molt tancada”.

Al·lot de 15 anys (Xina).

“Només fa uns mesos que sóc aquí i encara em costa molt entendre a la gent. Record que quan només feia quinze dies que havia arribat, un al·lot em parlava i va començar a riure, fins que de sobte em va llençar l'esborrador al cap. No sabia què fer i, finalment, em vaig posar a plorar. La veritat és que hi ha gent molt estranya a la meva classe.”.

Al·lota de 14 anys (Xina).

A l'hora de parlar del procés d'adaptació a fora de l'escola, els resultats obtinguts depenen molt de la nacionalitat originària de qui contesta. En aquest sentit, continuant en la línia que abans apuntàvem, els argentins amb els quals hem treballat generalment manifesten no haver patit grans problemes a l'hora d'aclimatar-se a les noves condicions que imposa el fet de viure a Palma. Molts d'ells pensen que elements com ara la llengua o la mateixa cultura els ajuden a passar més inadvertits entre la societat d'acollida, amb la qual cosa s'estalvien abusos que sí afecten a altres companys immigrants. Així les coses, la distància cultural entre la societat d'acollida –palmesana- i l'argentina és molt menor que l'existent amb la xinesa.

Situació distinta és la que plantegen alguns joves magribins entrevistats que, d'una manera molt subtil, asseguren que és habitual que en el carrer els al·lots

de la seva edat o la gent més major els insulta pel fet de ser musulmans. Amb tot, algunes d'aquestes denúncies pareix que estan fetes des d'un cert sentiment de resignació, talment fos un peatge més que haguessin de pagar pel fet de ser marroquins. Malgrat ser conscients d'aquest fet, paral·lelament molts d'ells insisteixen en subratllar el caràcter hospitalari de la societat que els acull en termes generals, sobretot fent esment a persones amb les quals tenen relacions diàries com ara els professors, veïnats o amics espanyols. Quant al procés d'acollida, és la minoria xinesa la que pareix mostrar-se més crítica a l'hora de fer recompte de problemàtiques existents amb la societat que els envolta. En aquest cas, l'excepció resulten ser les persones que afirmen no haver tingut cap mena de conflicte al carrer amb altres grups i, en efecte, sembla que estiguem davant d'un col·lectiu un tant molest amb determinades actituds o tics socials.

“Què si he tingut problemes al carrer? I tant, moltes vegades. Un dia anava pel carrer i una nina de 7 o 8 anys es posava els dits als ulls com si imités a una persona xinesa davant el seu padrí que feia unes bones rialles. Altre cop, un home major em va insultar dient-me puta xina perquè no el vaig entendre bé a l'hora de tornar-li el canvi de la compra perquè feia poc temps que havia arribat. A més, hi ha al·lots que a vegades ens tiren pedres a la sortida de l'institut i ens insulten. Per desgràcia algunes d'aquestes situacions són massa habituals aquí”.

Al·lota de 19 anys (Xina).

“No és gens fàcil ser la rara sempre. En el meu col·legi hi ha pocs xinesos i a la meua classe sóc l'única asiàtica i, per aquest fet, a vegades m'assenyalen i fins i tot s'enriuen de jo. Poc més o manco em passa el mateix quan surt amb les amigues i coneixem gent nova, sempre es fixen amb jo pel fet de ser xinesa i aquest gest no em fa sentir gaire bé. Ara al menys entenc allò que em diuen, però record que al principi veia que la gent reia i no sabia perquè i em posava molt nerviosa.”

Al·lota de 14 anys (Xina).

A través dels propers punts, ens endinsarem en l'anàlisi de les identitats d'aquests adolescents, les quals esdevenen condicionades per tot un seguit de variables que els obliguen a barrejar elements propis de la seva cultura d'origen amb altres inherents a la societat que els acull. D'aquesta manera, algunes de les reflexions que s'han fet en l'apartat que just ara ens ocupa ja poden resultar un tant indicatives.

Com és de suposar, aquelles gents que han anat recollint bones experiències en el seu camí cap a la integració, mostraran una major predisposició a poder fer-se seus alguns dels elements que donen essència a les identitats europees i, molt particularment, a la mallorquina. En canvi, aquells joves que han avançat acompanyats per tot un seguit de problemàtiques i dificultats incentivades per persones que representen els valors de la cultura palmesana (o espanyola), evidentment mostraran un major grau de reticència a l'hora de sentir-se identificat amb els seus valors.

4.2.3. L'estudi de la Identitat Ètnica.

4.2.3.1. Aspectes socioculturals.

4.2.3.1.1. Els contactes amb els familiars i amics que es deixen.

Quan aquestes persones arriben a Europa, vénen vertebrades a partir d'una identitat que han anat construint amb el temps en els seus països d'origen, fonamentalment a través de la família. D'aquesta manera, la família representa el punt de partida de qualsevol ésser humà i, amb el pas dels anys, ens va aportant tot un seguit de figures i elements amb els quals poc a poc ens anem identificant: unes pautes de comportament, una atmosfera de seguretat, regles de convivència, recolzament moral, protecció, etc. A aquesta suma d'atributs, també s'hi van afegint les amistats com a elements que contribueixen a configurar i modelar la identitat del subjecte.

Els processos migratoris, habitualment exposen a les persones a perdre una part important de la família i dels amics que queden enrere amb el canvi de

residència. No es tracta d'un fet menor, car la persona deixa de tenir aquest conjunt de referents en uns moments en els quals està desorientada per tots els canvis que s'han sumat a la seva vida.

No és d'estranyar idò, que en el dia a dia dels adolescents d'origen immigrant que formen part de l'estudi sigui absolutament habitual el contacte amb diferents membres de la família o els amics que viuen a la terra d'on ells provenen. No existeix una sola excepció. En totes les consultes efectuades s'assenyala que mantenen un contacte (generalment, habitual o molt habitual) amb els familiars, si bé val a dir que la freqüència d'aquests contactes va fluctuant en funció del temps que porten aquestes persones residint fora dels seus països. Així les coses, en aquells joves que porten molt temps en la societat on ara viuen, generalment els contactes amb la seva família són menys habituals que no pas aquells que han arribat fa pocs mesos o anys i que, en efecte, tenen una relació amb l'origen més intensa.

En qualsevol dels casos, molts d'aquests contactes es produeixen perquè són els pares d'aquests joves qui telefonen als seus familiars i, de passada, els joves poden parlar amb els padrins i demés familiars, si bé no es tracta gairebé mai d'una iniciativa pròpia d'aquests adolescents. En el cas dels contactes amb els familiars, tot fa pensar que usualment es duen a terme per via telefònica degut a que la comunicació normalment es fa amb persones o que no tenen accés a altres mitjans de comunicació com ara Internet, o que simplement no els saben fer servir. Endemés de tot això, aquestes famílies immigrants sovint fan ús dels serveis prestats a locutoris ja que abarateixen el cost de la trucada amb l'estranger.

“Amb els padrins, parlem tots els meus germans cada diumenge des del locutori que hi ha baix de casa. Abans, quan vam arribar (fa cinc anys), telefonàvem també els dimecres i alguna vegada els divendres, però és molt car i ara només tenim contacte amb ells una vegada a la setmana. Tot i que encara els enyor moltíssim, ara ja no és tan necessari perquè ells saben que estam bé aquí”.

Al·lot de 17 anys (Xina).

“Ara que el pare ha anat al Marroc un temps a visitar els padrins i els concos, ens telefona cada dia i així podem parlar amb tota la família. Quan ell és aquí, ens telefonem una vegada a la setmana amb els padrins.”

Al·lota de 15 anys (Marroc).

En el cas dels amics, els contactes que es mantenen presenten característiques diferents si s'agafa com a referència la relació existent amb la família. En aquest sentit, val a dir que en aquells adolescents entrevistats que emigraren quan eren infants o que ja han nascut aquí existeixen relacions amb els amics molt esporàdiques (o no n'existeixen) perquè tots els amics que tenen viuen a Palma. Per tant, la xarxa de tota aquesta mena de relacions a distància s'intensifica en aquells adolescents que han arribat recentment a l'Illa o que passaren bona part de la seva infantesa en els seus països d'origen.

“Tinc contacte amb la família, però amb els amics no gaire, perquè vaig venir fa 6 anys a Palma i encara era molt petita. Tot i que algun dia m'agradaria poder parlar amb ells, els amics que tenia allà eren simples companys d'escola, no eren com les amigues que tinc ara a l'institut. Vaig perdre el contacte de tots ells quan vaig venir cap aquí”.

Al·lota de 14 anys (Argentina).

Si bé quan ens hem referit a les relacions familiars hem fet esment a unes relacions més aviat ordenades, en les quals hi participaven bona part dels membres de l'entorn familiar d'una manera regular, en el cas de les relacions que tenen aquests joves amb els seus amics del país d'origen pareix que el panorama és sensiblement distint. Així, atenent als resultats obtinguts ens trobem davant uns contactes que habituen a ser més ocasionals i gens planificats, tot com a conseqüència que no es tracta de relacions telefòniques sinó que en la majoria de casos es fa servir el suport informàtic a través de xats o correus electrònics.

D'aquesta manera, tot fa pensar que es tracta d'una nova fórmula en aquestes relacions entre l'immigrant i el seu origen, fins ara patentada per aquestes noves generacions. Si bé és un sistema menys costós, permet una interacció més directa si es fa l'ús d'aparells com la *webcam* que dota de major calidesa a la comunicació. A més, aquestes situacions faciliten que no sigui estrany que els contactes siguin gairebé diaris, ja que es fan sempre que un es connecta a la xarxa. Tot i els avantatges, sembla que el pas del temps progressivament va debilitant aquestes relacions entre amics que, segons pareix, a mesura que van avançant troben cada vegada més diferències els uns amb els altres degut a les realitats tan distintes que els van envoltant.

“Faig servir el Messenger, el Facebook i algunes vegades el correu electrònic per parlar amb els amics. Normalment, cada dia em connecto i parlo amb algú d'allà però cada vegada menys perquè no saps què has de dir... hem demanen sempre com és Europa, què hi ha pels carrers, com és la gent d'aquí i coses així. De totes maneres, hi ha molta gent que tenia agregada als meus contactes que poc a poc ha anat desapareixent i els he perdut la pista d'ençà que he arribat aquí”.

Al-lota de 17 anys (Marroc).

Quant al contingut d'aquestes converses, en el darrer fragment d'entrevista apareixen molt ben il·lustrats alguns dels temes que formen part d'aquestes converses. En general, quan es formula aquesta qüestió bona part de les respostes coincideixen a valorar aquestes converses com a poc substancials, de fet, s'acostuma a dir que “es parlen de coses poc importants gairebé sempre”. Si bé a nivell familiar normalment interessa saber si les coses funcionen adequadament a ambdós costats del fil telefònic (qüestions de salut, feina, estat d'ànim, etc.), en el cas dels amics en moltes ocasions les converses consisteixen en respondre tot un seguit de preguntes formulades des del país d'origen que té la intenció de formar-se una idea de quines són les condicions de vida amb les quals s'avança al continent europeu.

Segons es deixa intuir en el relat de molts d'aquests adolescents, les converses amb familiars o amics residents al país d'origen suposen una excel·lent oportunitat perquè puguin demanar quina és la situació d'allà. No debades, molts d'aquests joves (sobretot els que arribaren fa temps) s'han anat formant la imatge dels seus orígens a partir d'aquestes converses i les mantingudes aquí amb els seus pares i mares. Qüestions com ara el nivell de vida, els esports, el tema de la seguretat, la religió (sobretot en el cas dels marroquins) són les que més inquieten a aquests adolescents quan parlen amb amics o familiars d'allà.

“Les converses que tinc amb els avis són distintes a les que tinc amb els amics. Els vells sempre em demanen com estan les coses per aquí (els estudis, la feina dels pares, els amics i aquestes coses) i després sempre aprofiten per donar-me alguns tipus de consells. Els amics sempre em demanen pel futbol d'aquí, de com són els espanyols, els cotxes, les cases, de si plou molt, no sé coses així”.

Al·lot de 17 anys (Xina).

“Sempre que telefono als cosins aprofito per demanar sobre la situació econòmica de la família i del país, en general. Segons em diuen, les coses no estan gaire bé allà, la veritat és que et fugen les ganades de xerrar quan te n'adones que véns d'un lloc tan pobre”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

Sigui com vulgui, pareix que en molts casos aquestes converses sovint alimenten sentiments d'enyorança a molts d'aquests joves. Precisament, quan es planteja si és habitual que trobin a faltar coses que formaven part de la seva anterior vida, en un primer moment, els adolescents manifesten dues respostes ben distintes: alguns afirmen que troben que aquí no tenen elements que ells consideren que són importants en la vida de qualsevol persona i que sí que els tenien allà i, els altres, contesten impulsivament que no enyoren absolutament res de la vida que portaven abans d'arribar a Palma.

Tot i aquesta dicotomia, si s'analitzen amb detall aquestes reaccions resulta evident que, més que tractar-se de dues respostes de signe oposat, ens trobem davant dues parts de la mateixa resposta. Així les coses, aquells que remarquen que troben a faltar elements que formaven part del paisatge diari amb el qual vivien en els seus llocs d'origen, habitualment fan esment a aspectes que pertanyen al camp de les afeccions i els sentiments. En efecte, tot sembla indicar que quan es manifesta enyorança sovint es fa esment a la necessitat de passar més temps amb els familiars i amics que just s'han deixat enrere com a conseqüència de l'emigració. És a partir d'aquests contactes telefònics o a través d'Internet que poden satisfer parcialment aquesta necessitat.

A banda de la família i dels amics, pareix que a través de la relació periòdica que mantenen amb l'origen poden recordar determinades situacions que també troben a faltar. El menjar, el clima, els jocs, en definitiva el model de vida més orientat a jugar al carrer que tenien allà i que, normalment, no poden posar en pràctica a Palma.

“Allà l'estil de vida és molt diferent al que teniu aquí. Les relacions familiars són distintes, de fet, tal vegada sigui això el que més enyori perquè aquí la gent és més freda i em fa falta poder estar més amb la família. Quan vivia a la ciutat que vaig néixer, cada dia quan arribava d'escola anava a veure els cosins i els padrins, anava a casa dels veïnats a jugar o simplement trescava pel carrer amb els amics sense cap mena de preocupació de res. Aquí hi ha dies que m'angoixo...”

Al·lota de 17 anys (Argentina).

Per altre costat, també és possible que com a conseqüència de les hipotètiques situacions de tensió viscudes abans de l'emigració, aquests joves manifestin el seu desig d'instal·lar-se entre la societat d'acollida sense trobar a faltar vivències acumulades durant la seva infància. Tanmateix, l'absència de sentiments d'enyorança també pot ser el resultat d'una continua comparació del

nivell de vida present amb el que tenien temps enrere, de fet, quan es donen aquests casos és molt freqüent que es faci esment a aspectes econòmics o de qualitat de vida per justificar aquesta manca de nostàlgia.

“Només trobo a faltar la gent: a la família i a alguns amics. Què vols que enyori més? Allà la vida és molt dura. Record que on estudiava jo, es començaven les classes a les 7.30 del matí i fins les 9.00 del vespre no acabàvem, tot amb una sèrie de descansos breus per menjar o poder jugar una mica. Això de dilluns a dissabte i els diumenges al matí també hi havíem d'anar. Quan vaig saber que aquí l'horari escolar tan sols era els matins em vaig sorprendre molt. Aquí es viu molt millor que no pas allà”.

Al-lota de 19 anys (Xina).

Evidentment, el fet que la major part dels adolescents analitzats detallin aquesta resposta tan ambigua (en la qual per un costat asseguren enyorar aspectes de la seva vida als seus països d'origen i, per l'altre, manifestin la seva satisfacció per evitar segons quines situacions viscudes allà) no fa més que alimentar una sensació de desorientació i de desequilibri emocional. Tant és així que, la lluita entre els mèrits i defectes de l'origen i del destí migratori, esdevé una constant durant tot el transepte que segueix la recerca i, com veurem, incentiva situacions de tensió en uns adolescents que sobreviuen entre dos móns constantment.

Tot i que, el fet de mantenir un contacte periòdic amb els amics i familiars sembla ser una practica molt comú en la família immigrant, de les tres nacionalitats que formen part d'aquesta investigació l'argentina sens dubte és aquella que amb menys solidesa manté aquests contactes. Amb tot, les característiques que en punts anteriors hem assignat al prototip d'aquestes famílies¹⁵⁵ per ventura sigui una de les causes per les quals alguns d'aquests joves entrevistats o bé no mantinguin gaire relació amb els seus familiars d'allà

---

¹⁵⁵ Moltes d'aquestes famílies ja no es fonamenten en el model tradicional de família àmplia i han apostat per uns esquemes més pròxim a la tendència europea que opten cada vegada més per l'estructura de família nuclear.

o bé ho facin molt esporàdicament. Dit això, convé afegir que aquests casos són l'excepció de la línia que es segueix en general, excepció que com veurem no es dona en altres col·lectius. Els mitjans que es fan servir per tenir aquests contactes són el telèfon en el cas de familiars i la xarxa d'Internet en el cas dels amics i coneguts, sent aquesta una pauta que pareix repetir-se en les tres minories.

“Molt de tant en tant, tenim relació amb unes cosines i els padrins que viuen a l'Argentina però quan ens telefonem gairebé sempre parla la mare o el pare. Amb la resta de familiars no tenim relació, cadascú ja fa la seva pròpia vida”.

Al·lot de 15 anys (Argentina).

“Amb la meva tia, les meves cosines i la padrina parlem una vegada cada dues o tres setmanes des del locutori de baix de casa. En canvi amb els pocs amics que tinc de la meva estada a l'Argentina tenim relació només quan ens connectem a Internet”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Pel que fa referència al contingut habitual de les converses, sembla que els adolescents argentins a més d'intercanviar informacions relatives a la quotidianitat, s'interessen força per la realitat socioeconòmica que envolta els seus orígens. Així les coses, aspectes com ara la comparació dels preus de segons quins productes, la seguretat que hi ha als carrers o els esports són alguns dels temes que més preocupen als adolescents preguntats, just quan tenen contacte amb algú que viu allà on ells van néixer. En qualsevol dels casos, val a dir que bona part d'aquests joves manifesten no enyorar res d'allà, si un cas alguns familiars però poca cosa més. El fet d'haver arribat a Europa de petits, l'escassa distància cultural existent entre l'origen i el destí migratori o els febles lligams familiars¹⁵⁶ poden ser alguns dels motius que generin aquest sentiment d'indiferència.

---

¹⁵⁶ Cal tenir en compte que en alguns casos aquests joves compten amb part important de la família ja que també ha emigrat cap a Espanya.

Tot fa indicar que la situació que plantegen les famílies marroquines és sensiblement diferent ja que en moltes de les entrevistes s'intueix que tenen un contacte més directe i constant amb els seus familiars, sobretot. De la mateixa manera que en el cas dels argentins, ens hem adreçat a l'estructura familiar com a fórmula per poder donar resposta a aquesta conjuntura, idò en les minories magribines també s'ha de tenir en compte aquest factor. En la major part dels casos estudiats, es tracta de famílies més àmplies que s'instal·len en unes societats (musulmanes) en les quals el valor i el pes que té la família resulta força important. D'aquesta manera, els contactes amb el país africà són més habituals i més rics, de fet, normalment s'adrecen a un ventall ampli de persones: padrins, concos, cosins, etc.

“Sí, amb els padrins, els cosins o els concos parlem cada dia. D'ençà que som aquí sempre ho fem perquè sovint hi ha coses interessants a contar. Per a la gent musulmana la família és una cosa molt important a la vida i és necessari mantenir-la sempre”.

Al-lota de 15 anys (Marroc).

Evidentment, el fet que els joves marroquins mantinguin un contacte més quotidià que no pas els argentins pareix que els facilita tenir una connexió molt més directa amb els elements identitaris dels seus orígens, fet que no té perquè implicar un retrocés en l'empresa de poder anar assumint aspectes característics de la cultura de la societat balear. A més, sembla que en alguns casos aquests adolescents tenen una visió un tant més real de la situació actual per la qual passa el seu país d'origen ja que, a més de viatjar-hi més habitualment que no pas ho fan altres minories, tenen una informació més constant de la realitat per la qual passen els seus amics i familiars.

Si ens fixem en el contingut que tenen les converses amb amics i familiars, veiem que més que parlar de qüestions purament econòmiques sembla que entren en escena aspectes de caire més sociocultural. Temes com ara l'idioma, la religió o els estudis són molt habituals en aquests contactes, qüestions que

s'afegeixen a una preocupació constant per l'estatus familiar. Quant els sentiments de nostàlgia, en aquest grup es remarca que s'enyoren elements com la llibertat de poder jugar al carrer o el major calor de les relacions amb veïnats o coneguts. Tot i aquest fet, val a dir que també és habitual que molts d'aquests joves s'hagin habituat a les condicions de vida pròpies de la societat que els acull i que, en efecte, no trobin a faltar res de la seva vida anterior en el Marroc.

“No envejo absolutament res de la meua vida al Marroc. Aquí es viu molt millor que no pas allà, tenim comoditats que allà seria impossible tenir i, segons repeteix sempre el meu pare, hi ha un futur millor.”

Al-lot de 13 anys (Marroc).

Finalment, els adolescents originaris de la Xina avaluats també manifesten tenir una sòlida xarxa de contactes tant amb els familiars (a través de telèfon i en alguns casos també es comença a fer ús d'Internet) com ara també amb els amics (fent ús de la xarxa). Per ventura, podríem convenir a afirmar que la intensitat i la naturalesa dels contactes d'aquesta minoria, s'assembla més a allò que hem detallat en el cas del col·lectiu magribí que no pas al que hem dit en referència als argentins.

Sembla idò, que es tracta d'un grup fortament compromès amb tots els lligams que deixaren a Orient, tot i que sembla que la intensitat dels contactes no és tan elevat com en el cas dels marroquins. El cost econòmic, la manca de terminals de contacte telefònic en el lloc d'origen o el fet de tenir part de la família a Palma poden ser algunes de les causes que millor expliquin aquesta menor freqüència de contactes. En qualsevol cas, les telefonades o les connexions cibernètiques acostumen a fer-se al manco una vegada per setmana.

“Amb els cosins sovint tenim converses a través del xat, emperò amb els padrins és més difícil contactar. Ells ara han marxat a viure a una zona més

rural (a prop d'una granja m'han dit) i es fa difícil trobar-los. Tot i això, normalment parlem una vegada a la setmana o cada deu dies com a molt.”

Al·lot de 18 anys (Xina).

Tal i com succeeix amb els marroquins, en aquest cas el contingut de les converses mantingudes també pivota molt en curiositats manifestades pels familiars o amics en relació a l'estil de vida que es duu a Europa. Tot i la rellevància d'aspectes culturals i socials, no convé deixar enrere que també existeix una certa preocupació pels temes econòmics, tant dels familiars cap a l'emigrant com a l'inrevés.

Generalment, no existeix un sentiment de nostàlgia entre els joves consultats quan se'ls plantegen records de la seva vida a la Xina. Llevat d'alguna excepció, es deixa entreveure una certa satisfacció quan es compara la duresa que acompanya la vida d'un adolescent a la societat de la qual són originaris amb algunes de les comoditats que formen part del dietari de qualsevol jove de Palma. Malgrat tenir aquesta sensació de gratitud, no és menys cert que aquests adolescents també són conscients que no es troben a la mateixa alçada que la resta de joves palmesans a l'hora de poder gaudir plenament d'aquesta etapa, talment és concebuda aquí. Algunes de les feixugues obligacions en els negocis familiars sovint els condemnen a haver de duplicar les hores diàries de feina.

“D'ençà que els meus pares van obrir un negoci, a mi em toca ajudar-los a vendre i a vegades els matins no puc anar a classe s'hi s'ha de fer algun tràmit com anar a l'Ajuntament o coses d'aquestes. Els horabaixes sovint també he de quedar a la botiga, però no et diré mentides, aquí es viu molt millor que allà. Aquí els al·lots no fan res, només es dediquen a anar a l'institut i res més perquè no treballen. Aquí hi ha tota la tarda per poder perdre el temps i això no passa a la Xina.”

Al·lot de 17 anys (Xina).

Sigui com vulgui, les dades mostren que existeixen algunes enyorances que són força compartides per bona part d'aquest jovent; en aquest sentit, elements com ara el menjar amb el qual estaven familiaritzats a la Xina o la sensació de llibertat a l'hora de poder trescar pel carrer, en són dos bons exemples. Així idò, la joventut xinesa amb la qual s'ha treballat per un costat sembla força compromesa amb l'entorn familiar del qual procedeixen i, per l'altre, mostra una certa satisfacció amb alguns dels aspectes que formen part de l'estil de vida que els rodeja en el seu destí migratori.

4.2.3.1.2. La llengua.

En el decurs de tot el marc teòric, hem anat assenyalant la cabdal significació que els aspectes culturals tenen a l'hora d'avaluar fenòmens identitaris. Esdevé una obvietat assegurar que la llengua és un element central en qualsevol cultura, no només per representar un essencial instrument comunicatiu, sinó també com a icona descriptiva de la pròpia col·lectivitat. D'aquesta manera, el grau de compromís que les poblacions d'origen immigrant tinguin amb la seva llengua, permet aclarir en certa forma el seu grau d'identitat ètnica i, en efecte, el seu respecte i fidelitat amb la seva cultura. A més, valorar aquest fenomen en els sectors socials més joves permet observar quines poden ser les tendències que seran protagonistes de les següents dècades en matèria lingüística, emperò també en el camp dels paisatges culturals.

Si observem els resultats, veiem que existeix una absoluta unanimitat a l'hora de confirmar que s'és coneixedor (entenedor) de la seva llengua d'origen. Val a dir, que si bé en el cas dels adolescents argentins aquesta resposta es presumia obvia, en el cas dels marroquins i dels xinesos es podien plantejar escenaris distints, tot i que no ha estat així. Malgrat que la totalitat dels entrevistats entén aquestes llengües i en fa ús a diari a casa i en altres situacions (fonamentalment, a través de la xarxa quan es parla amb amics o familiars, amb altres immigrants residents a Palma o amb companys del mateix centre), existeixen algunes peculiaritats que convé subratllar. En el cas dels joves procedents del Marroc hi ha alguns casos en els quals manifesten no tenir habilitats suficients com per poder escriure o fins i tot llegir. Així, com és

d'esperar, la població jove marroquí que ha arribat en època adolescent o preadolescent mostra un domini absolut de la llengua dels seus orígens, mentre que els casos en els quals es demostra una major dificultat a l'hora de mostrar un domini absolut de l'àrab es dona quan es tracta d'al·lots que arribaren a l'Illa durant els primers d'anys d'infantesa o bé ja nasqueren a Mallorca. Tant els uns com els altres, semblen tenir un interès en millorar o mantenir aquests coneixements ja que consideren fonamental tenir-los durant tota la seva vida.

“La llengua del meu país l'entenc perfectament, de fet, és la llengua que utilitzo per parlar sempre a casa o amb algunes amigues. Tot i això, encara tinc algunes dificultats a l'hora de poder llegir o escriure i, per això, enguany m'he apuntat a l'Escola Oficial d'Idiomes per poder dominar perfectament la meua llengua ja que per jo és una prioritat.”

Al·lota de 15 anys (Marroc).

D'entre els col·lectius estudiats, per ventura siguin els adolescents xinesos aquells que més dificultats mostrin a l'hora de dominar amb suficiència la llengua dels seus orígens. Talment els casos anteriors, com més joves han arribat al punt de destí migratori, més possibilitats poden tenir de no exercir aquest domini ja que han avançat en els seus estudis bàsics sense reforçar l'aprenentatge de la llengua que parlen a casa. El resultat de tot plegat és que és habitual que els joves xinesos entenguin, parlin i sàpiguen llegir la seva llengua però que, en canvi, no siguin capaços de dominar la seva escriptura.

“A casa parlem només en xinès, de fet, el meu pare i la meua mare no dominen altre idioma que no sigui aquest. Jo vaig aprendre a escriure ja quan era allà. Ara el segueixo escrivint, sobretot quan connecto amb els amics i amigues de la Xina a través del xat i també el parlo a casa i a l'institut amb les meves amigues.”

Al·lota de 19 anys (Xina).

“A dia d’avui, no puc dir que sàpiga escriure del tot bé en la meua llengua. En certa mesura, és normal perquè vaig arribar a Espanya de ben petit i els meus pares encara no me n’han pogut ensenyar del tot. Aquí, no tinc ni temps ni diners com per poder apuntar-me a algun professor però és una cosa que un dia o l’altre sé que faré”.

Al·lot de 18 anys (Xina).

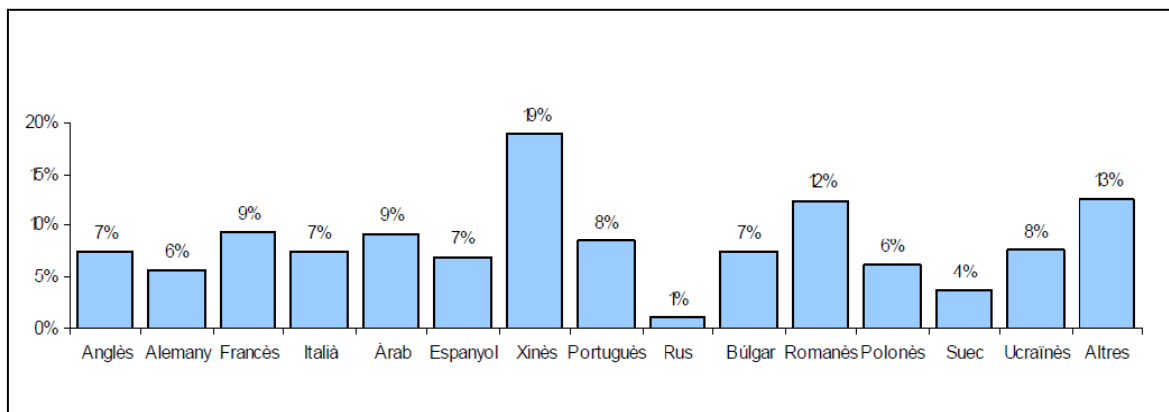
L’elevat grau d’utilització de la llengua d’origen, no només està afavorit per una intenció –o fins i tot una necessitat- posada de manifest per part dels pares i familiars per fer-ne ús a casa, sinó també perquè a mesura que ha anat avançant el fenomen migratori a l’Illa molts dels entorns socials en els quals es mouen aquests adolescents els permeten utilitzar la seva llengua d’origen. Si bé en el cas dels argentins aquest ús és evident, en els altres dos casos també s’han fet avanços en l’ús social tant del xinès com de l’àrab, durant aquests darrers temps a Palma. Així les coses, després de l’anglès, l’alemany i el francès, la llengua àrab és la que més es parla a Palma¹⁵⁷ i la xinesa ja ha ascendit fins a la vuitena posició¹⁵⁸. A més, sembla que es tracta d’una tendència a l’alça ja que, com es pot observar en la Figura 50, el xinès és la llengua que més creix en el seu ús a la ciutat de Palma i l’àrab es situa en la tercera posició d’aquest rànquing.

---

¹⁵⁷ Segons les dades del Padró Municipal de l’Ajuntament de Palma de l’any 2009, a la ciutat hi ha 5.914 habitants que parlen l’àrab.

¹⁵⁸ Segons les dades del Padró Municipal de l’Ajuntament de Palma de l’any 2009, a la ciutat hi ha 2.788 habitants que parlen xinès.

Fig. 50. Variació anys 2009-08 de la població empadronada a Palma segons l'idioma del país de naixement.

FONT: Observatori Municipal de la Igualtat (2010).

En alguns d'aquests col·lectius, el dinamisme que han assumit determinats espais de trobada són una excel·lent mostra de l'empenta que estan assolint aquestes llengües entre la societat d'acollida. A títol d'exemple, es pot citar el cas de la minoria marroquina entorn a la mesquita de devora el carrer Joan Bauçà o de la xinesa entorn a carrers com ara el de Gabriel Llabrés, ambdós a la barriada de Pere Garau. La proliferació de comerços en els quals els cartells apareixen en llengua xinesa o àrab o l'increment en la freqüència de cursos orientats a l'aprenentatge d'aquests idiomes, són altres indicadors que donen fe de la consolidació d'aquests idiomes en el paisatge social de la ciutat de Palma.

D'aquesta manera, molts dels joves entrevistats es troben que l'ús de la seva llengua no queda reduïda als espais domèstics, sinó que també és susceptible de ser utilitzada a altres àmbits socials amb la qual cosa es pot veure alimentada la seva voluntat de mantenir-se fidel a la identitat exportada des dels seus llocs d'origen.

“A vegades penso que no seré xinès del tot fins que no sàpiga escriure amb la meua llengua.”

Al·lot de 17 anys (Xina).

4.2.3.1.3. Les associacions d'immigrants.

D'entre la xarxa de relacions socials que pot arribar a crear qualsevol persona nouvinguda, les associacions d'immigrants sovint representen una referència significativa. Tanmateix, aquesta mena d'associacions no s'han aturat de créixer durant la darrera dècada ja que, entre d'altres coses, esdevenen un punt de recolzament important per a milers de nouvinguts.

A banda de la imatge que hom té d'aquestes agrupacions -les quals sovint s'associen a la realització d'activitats de caire folklòric a partir de les quals els nouvinguts poden retrobar-se amb els balls, la música, els menjars o els costums dels seus orígens-, aquesta tipologia d'organitzacions té la voluntat d'anar més enllà. Per això, molts dels representants d'aquests col·lectius remarquen que les seves organitzacions són una ajuda pels arribats, de fet, sovint resulten el punt de partida dels processos de socialització a la societat de destí migratori. Així, és allà on es coneixen els primers amics amb els quals es comparteixen inquietuds i problemàtiques, a més d'un extens bagatge cultural. Amb tot, gràcies a la implicació d'aquestes gents s'estan duent a terme determinats projectes encaminats a l'ajuda a alguns dels països d'on són originaris els propis immigrants, tot amb la col·laboració d'algunes corporacions locals.

Endemés de representar un punt de retrobament amb la cultura pròpia i de ser un indret apte per engegar processos de socialització, la realitat ens mostra que durant aquests darrers anys aquestes associacions també s'han convertit en elements importants de cara a la integració en l'entorn. Projectes com ara la posada en marxa de cursos d'aprenentatge de català o de castellà (sovint duts a terme amb la col·laboració d'institucions locals) o la consolidació de serveis d'assessorament en temes burocràtics i de caràcter legal, són la mostra de la multifuncionalitat que han assumit aquestes agrupacions a Palma.

No debades, la seva proliferació ens ha conduït a contemplar com a l'any 2011 l'Associació d'Immigrants Residents a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears compta amb més de 4.000 associats, la majoria dels quals resideixen

als barris de l'eixample de Palma. En aquesta organització, la major part de les persones que fan ús dels seus serveis cerquen algun tipus d'assessorament legal, tant per qüestions de tipus laboral com altres de caire més particular (com pot ser per el lloguer d'un pis o la matriculació d'un fill a un centre educatiu). A aquestes dades, s'hi ha d'afegir el creixement de la Federació d'Associacions d'Immigrants a Balears (FAIB) que suma més d'una trentena d'agrupacions entre les quals hi ha presència de les tres nacionalitats que formen part d'aquest estudi: l'argentina, la marroquina i la xinesa.

Tenint en compte la magnitud que han assumit aquestes xarxes i l'enorme funcionalitat que han tingut en moltes ocasions, resulta força sorprenent que la totalitat de les consultes efectuades corroboren que les famílies nouvingudes prescindeixen dels serveis d'aquesta mena d'agrupacions. Independentment de la nacionalitat a la qual es vulgui fer esment, de l'antiguitat que acumulen de residència a la ciutat o del centre en el qual estudien, tots els adolescents consultats asseguren que ni els familiars ni ells mateixos van a cap d'aquests punts de trobada.

“Jo no hi estic apuntat i el meu pare encara menys. Seria impensable que formés part d'alguna d'aquestes associacions per motius de feina. No té temps suficient.”

Al·lot de 15 anys (Xina).

Val a dir que tan sols en alguns casos s'ha manifestat un cert dubte a l'hora de donar resposta a la qüestió, car no s'entenia gaire bé el significat d'allò que s'estava plantejant: l'associació d'immigrants. Una vegada aclarit el concepte, en tots els casos s'ha corroborat l'absència seva i dels pares en aquestes organitzacions, si bé aquesta manca de coneixement ja resulta un tant il·lustrativa. En qualsevol cas, quan se'ls demana sobre la necessitat de fer ús d'algun d'aquests serveis habitualment els desestimen, tot donant a entendre que assimilen el fet d'inscriure's a alguna associació amb un cert desprestigi social. D'aquesta manera, no és estrany que els adolescents interpretin determinades praxis culturals pròpies dels seus orígens com un element capaç

d'obstaculitzar l'empresa d'integrar-se amb els seus iguals originaris del país que els acull.

“Jo no formo part de cap associació d'immigrants perquè no ho necessito. La meva família crec que tampoc hi participa, al manco mai m'han fet saber res d'aquestes associacions.”

Al·lot de 16 anys (Argentina).

4.2.3.1.4. Les amistats.

Tal i com hem anat veient en el decurs de capítols anteriors¹⁵⁹, la influència dels amics durant el període de l'adolescència esdevé un argument central a l'hora d'explicar fenòmens com el que ens ocupa: la construcció identitària. En aquest sentit, observar el cercle d'amistats en el qual es mouen aquests joves representa una mostra prou transcendent si es vol interpretar la naturalesa i el signe de la seva integració en la societat de destí migratori, a més de ser un excel·lent indicador del compromís que té l'individu amb els seus orígens.

Per ventura, el denominador comú en els adolescents d'origen immigrant que han format part de la mostra és que tenen una xarxa d'amistats rica, de fet, la majoria d'ells asseguren tenir companys de distintes nacionalitats entre les quals sempre hi apareixen dos elements claus: amics de la nacionalitat de la qual són originaris i també espanyols o mallorquins. En un tercer nivell, cal situar els joves procedents de països sud-americans (equatorians, colombians, peruans, entre d'altres nacionalitats) com a referent important en els cercles d'amistats d'aquests joves, tot afavorit pel fet que es tracta d'adolescents amb els quals és fàcil comunicar-se una vegada coneixen el castellà.

Amb tot plegat, tot fa indicar que és força habitual que aquestes noves generacions aglutinin amics i coneguts d'un ventall prou ampli de nacionalitats,

---

¹⁵⁹ Veure l'apartat 3.2.2.3.2 de la memòria que es titula “El marc de les relacions amb iguals i la societat d'acollida”.

amb tots els mèrits i beneficis que d'aquesta convivència en poden sorgir. Majoritàriament, aquestes relacions s'emmarquen dins cercles socials molt concrets i, per aquest motiu, si bé resulten habituals les amistats entre persones originàries de diversos països extracomunitaris (independentment de la procedència de cada un dels actors), pareix que és menys freqüent que aquests lligams es donin amb altres estrangers procedents de l'Europa occidental o més septentrional, sobretot amb al·lots alemanys, anglesos o francesos.

“Buf! Els meus amics i amigues no són tots d'allà mateix. Naturalment, tinc amigues del Marroc que són les primeres que vaig tenir aquí, emperò també tinc altres amics colombians i espanyols. Ah! I també gitanos.”

Al·lota de 15 anys (Marroc).

“Des de què he arribat aquí he fet dues grans amigues: la primera, és una noia xinesa que vaig conèixer perquè els seus pares tenen un negoci a baix de casa i, la segona, és una al·lota hindú que he conegut a l'institut. També tinc algunes amigues equatorianes i espanyoles que he conegut darrerament i em duc bastant bé amb totes elles. Estic contenta.”

Al·lota de 15 anys (Xina).

Atenent els resultats de la recerca, el col·legi o l'institut representa un dels principals referents per aquests adolescents a l'hora de poder enxarxar amistats. De fet, normalment és allà on troben la major part d'allò que ells qualifiquen com els “seus amics” amb els quals tenen relacions que sovint esdevenen força volàtils. Degut a aquesta circumstància, la major part del temps que comparteixen amb els iguals s'emmarca dins el mateix centre educatiu, tot i que a mesura que van arrelant aquestes relacions també s'exporten a altres espais.

Posant al marge algun cas excepcional, els adolescents d'origen immigrant que han participat en l'estudi guarden un espai en les seves vides per poder estar

amb els amics i amigues que, com hem assenyalat, no necessàriament són de la mateixa nacionalitat. Tot i que s'observen alguns detalls en funció de la nacionalitat de la qual parlem, sembla que les conductes d'aquest jovent no disten gaire de les que pugui tenir qualsevol altre adolescent, si bé molts d'ells destinen un temps setmanal –i fins i tot diari- a estar amb els amics quan han acabat les seves obligacions acadèmiques i/o laborals a la tarda.

“Entre setmana surt poc pels estudis. Dues vegades per setmana ens trobem un grup d'amics per anar a jugar a futbol a una pista que està molt a prop d'on juga el Mallorca. Els caps de setmana sí que surt sempre més.”

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Precisament, si tot fa pensar que la vida amb els amics els implica més o manco el mateix temps que als demés al·lots de la seva mateixa edat, les activitats que realitzen tampoc sembla que siguin gaire diferents. En aquest sentit, el catàleg d'activitats d'oci i de lleure que ocupen aquests sectors de joves pareix que entren dins la normalitat absoluta: anar a la platja, sortir els vespres, jugar amb els ordinadors o videojocs, anar a veure qualche pel·lícula al cinema, sortir de compres o jugar a futbol són algunes de les fórmules que fan servir en els seus racons de temps lliure. D'entre el compendi d'opcions que barregen, per ventura en alguns casos comptats asseguruen anar a l'Església, activitat que tal vegada sí resultaria més estranya en el cas dels adolescents originaris de la societat que els acull.

Tot plegat, ens permet interpretar que la consolidació d'una xarxa de relacions socials esdevé una oportunitat perquè aquestes persones es puguin acostar a segons quins hàbits i conductes predominants a Europa, a més de poder conèixer de més a prop algunes de les característiques que rodegen l'estil de vida d'aquí. Sembla que en molts casos s'actua per mimètica, de fet, molts d'ells senten la necessitat de vestir i actuar com els demés i, aquest fet, a vegades pot arribar a representar una font de conflicte amb els mateixos pares i mares. Tot i algunes oposicions, en funció dels resultats es pot pensar que a mesura que avancen en la seva transició cap a la vida adulta, aquests joves

progressivament van assumint costums d'altres d'adolescents originaris de la societat d'acollida.

“Els meus amics i jo normalment fem les coses que pot fer qualsevol jove de la nostra edat: els dies feiners sovint ens veiem una estona al parc de davant casa meva, els caps de setmana quedem per anar al Passeig Marítim i fer botellot amb la gent de l'institut”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

“No sempre fem el mateix, però és habitual que anem a jugar partidets de futbol amb altra gent del barri, també anem a fer voltes per Palma i sortim de marxa pel Passeig Marítim a veure si lligam amb alguna joveneta. Això de sortir és el que més m'agrada però sempre que ho faig m'he d'amagar dels pares perquè no els agrada gaire que surti perquè diuen que hi ha mala gent pel mig. Jo surt igualment i els dic que vaig a dormir a casa d'un amic. No hi ha problema.”

Al·lot de 17 anys (Marroc).

Talment podem observar en els comentaris que acabem d'assenyalar, en alguns casos les activitats que duen a terme podrien ser perfectament extrapolades a la vida que duu a terme qualsevol jove d'aquesta edat en els seus països d'origens; com ara jugar a futbol o parlar en un parc amb els amics. Tot i això, si entrem en detall en la resta d'activitats que comparteixen amb els col·legues, veiem com ja han adoptat determinats hàbits molt característics dels adolescents de la societat majoritària: anar de botellot, anar de compres a segons quines botigues o jugar amb la *Play Station* són només alguns exemples.

És previsible idò que aquesta mena d'activitats marquin una major distància amb l'estil de vida dels seus pares i mares, molts dels quals no tenien previst aquest escenari ja que prenen com a referència l'adolescència que ells visqueren a milers de quilòmetres d'on viuen. Un detall que ens permet intuir amb relativa nitidesa aquest bot generacional, el trobem quan es repara en

l'anàlisi del cercle d'amistats que tenen els progenitors d'aquests joves. Si bé una de les característiques definitòries de les relacions socials dels fills és que sumen en riquesa i disparitat, en el cas dels pares és més aviat el contrari.

Malgrat existeixen algunes peculiaritats, sembla ser que es tracta de persones que normalment es relacionen amb altres nousvinguts de la mateixa nacionalitat, fet que denota una xarxa d'interacció social menys rica que no pas la dels seus fills. Aquesta circumstància, si bé es fa notar en tots els col·lectius, en el cas dels adolescents consultats procedents del Marroc i de la Xina és molt més notori que no en el cas dels argentins que sembla que tenen una major facilitat per relacionar-se amb persones d'altres nacionalitats, tot i que pareix que majoritàriament es relacionen entre ells mateixos. Així les coses, aquesta situació sovint estimula que es tracti de persones que si bé viuen a Palma i tenen marcat un futur –ja sigui a curt o llarg termini- a l'Illa, segueixen orientant les seves identitats a partir de la seva cultura d'origen i tenen més reticències a assimilar determinades praxis més característiques de la societat de destí migratori. No hi ha dubte que aquesta circumstància, a vegades esdevé un punt de distanciament entre pares i fills, tal i com anirem veient en el decurs dels propers punts.

“Els pares tampoc no tenen molts amics, sobretot la meua mare que es pot dir que no té molta relació amb gairebé ningú. El meu pare sí que ha fet alguns amics perquè és més extravertit, tots ells són originaris de l'Argentina. A més, coneixen a una parella d'argentins amb els quals a vegades anem a dinar junts amb els fills.”

Al·lota de 14 anys (Argentina).

“Seria impossible que la meua mare pogués tenir alguna amiga que no fos del meu país perquè no parla ni tampoc entén el castellà. El meu pare sí té algun conegut espanyol però la gran majoria dels seus amics són del Marroc, com és normal.”

Al·lot de 17 anys (Marroc).

Els adolescents d'origen argentí consultats presenten una xarxa de relacions socials prou diversa en quant a l'origen de les persones que hi formen part. Tot i aquest fet, val a dir que és molt habitual que entre el grup d'amistats que tenen hi hagi argentins i també espanyols. A més d'això, també és força comú que tinguin amics d'altres nacionalitats llatinoamericanes, com ara bolivians, peruans o equatorians. Tant en un cas com en l'altre, és evident que la qüestió idiomàtica resulta un factor determinant, a més de la proximitat cultural existent entre els uns i els altres. En aquest sentit, la identificació com "latinos" resulta cada vegada més freqüent entre aquests joves que la fan servir com a marca identificadora davant les propostes d'altres minories. En qualsevol dels casos, aquest fet no és cap obstacle perquè enxarxin relacions d'amistat amb altres persones d'origen distint, sobretot amb joves procedents de l'Europa més oriental.

"El meu millor amic és argentí, es dóna la casualitat que va néixer en la mateixa província que jo i és del mateix equip de futbol que jo. També tinc un altre gran amic que és espanyol i la resta de la colla són búlgars que justament van arribar a l'institut el mateix temps que nosaltres i per això ens fem més. En general són bona gent els búlgars i a vegades aquí es pensen que tots són lladres o coses així..."

Al·lot de 14 anys (Argentina).

Quan entrem a valorar les d'activitats que realitzen aquests joves, veiem que per ventura són els que més han interioritzat la "cultura de l'oci" que es té a les societats europees. De fet, si bé en altres col·lectius encara es mantenen activitats físiques o de carrer com ara jugar a futbol, en aquest cas semblen ser molt habituals les activitats de caràcter més individual i aquelles que es realitzen dins la casa, com ara el fer ús dels videojocs.

A més, tampoc es tracta d'unes activitats a cost zero, no debades, tot fa indicar que és més freqüent en aquesta minoria que no pas en altres que gaudeixin d'anar al cinema, de fer *skate* o, sobretot, que vagin a comprar

(fonamentalment roba i calçat) amb els amics. Entre aquests adolescents, sembla molt arrelada la cultura de sortir els vespres, de fet, pareix que és molt comú que tant els al·lots com les al·lotes practiquin el “botellot” amb els amics durant el cap de setmana, talment fa part important de la joventut autòctona.

Si comparem la situació dels joves argentins amb els marroquins, hi trobem algunes diferències. Si bé l'ambient de multiculturalitat que els joves d'origen immigrant es troben als centres educatius, en moltes ocasions, els facilita formar part d'una colla d'amics integrada per gent de procedència diversa, en el cas dels marroquins entrevistats aquesta realitat permet alguns matisos. A diferència dels dos altres grups, aquí apareix la figura de l'amic mallorquí amb el qual es parla en català i que en alguns casos es distingeix de l'espanyol, tanmateix, aquesta distinció és possible en aquest grup ja que domina la llengua catalana en uns nivells superiors que no pas la resta.

A més d'aquest fet, la varietat de nacionalitats que formen part del grup d'amics dels joves marroquins no sembla ser tan extensa com en el cas dels argentins, no debades, si bé abunden els amics que són marroquins o espanyols (o mallorquins) és menys freqüent que tinguin amics amb altres procedències. En aquests casos en els quals s'afirma tenir col·legues d'altres nacionalitats, sobretot pareix que es tracta d'adolescents africans amb els quals comparteixen la mateixa religió o, en el seu defecte, joves llatinoamericans.

“Tinc uns amics majors que jo que també són del Marroc, els vaig conèixer perquè són els fills d'uns amics dels pares i viuen en el mateix carrer on vivim nosaltres. La resta d'amics són de l'institut; bona part d'ells són marroquins, emperò també he fet algun amic espanyol i dos senegalesos amb els quals surt amb certa freqüència. Tot i que ara tinc molts amics, al principi no va ser gens fàcil trobar-ne perquè la gent semblava molt tancada.”

Al·lot de 17 anys (Marroc).

Quant a les activitats que duen a terme aquestes colles de col·legues, cal dir que els joves consultats es dediquen més aviat a un oci de carrer i fugen més

de segons quines activitats amb les quals s'identifiquen més els adolescents europeus. D'aquesta manera, observant les dades obtingudes pareix poc freqüent que els marroquins realitzin activitats com ara anar de compres amb els amics o anar al cinema formin part del seu dia a dia i, en canvi, és més normal que realitzin altres activitats a l'aire lliure i menys costoses com ara practicar algun esport, anar a la platja durant l'estiu o parlar en un parc de la barriada. Així idò, pareix que ens trobem davant un col·lectiu que a més de presentar-se menys predisposat a formar part de grups d'amics excessivament heterogenis quant a l'origen dels seus integrants, presenta una certa tendència a mantenir alguns dels hàbits d'oci inherents a la seva pròpia cultura.

Segons detallen les dades relatives a la joventut xinesa, es repeteix la presència majoritària d'amics procedents del propi país i d'espanyols. Sigui com vulgui, els adolescents entrevistats semblen marcar una certa jerarquia a l'hora d'ordenar les seves amistats i és molt freqüent que afirmen que els seus col·legues més íntims són xinesos com ells i, en un segon ordre, hi situïn joves d'altres nacionalitats com ara espanyols, llatinoamericans o africans. Sembla que és més costós mantenir una relació de proximitat amb una persona que no sigui xinesa, de fet, molts reconeixen tenir –o haver tingut– un cert sentiment de desconfiança a l'hora d'encarar determinades relacions amb iguals.

“Gairebé totes les meves amigues són de la Xina i les he conegudes a l'institut, emperò també vaig conèixer una al·lota equatoriana a l'autoescola amb la qual hem anat fent una bona amistat. A més, també surt a vegades amb gent espanyola però menys sovint”.

Al·lota de 19 anys (Xina).

“Els meus amics fonamentalment són xinesos, tot i que també en tinc alguns d'espanyols i hindús”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Quant a les relacions d'amistat, pareix que ocupen una posició molt secundària a la vida d'aquests joves xinesos. Així les coses, en alguns dels relats reconeixen no tenir gaire temps per estar amb els amics fora del centre en el qual estudien i alguns altres només tenen relacions esporàdiques en horari no escolar. Ja sigui per motius laborals (molts d'aquests adolescents ajuden als seus pares si tenen negocis familiars) o per qüestions de naturalesa cultural, sembla que ens trobem davant un col·lectiu més cautelós en aquesta mena d'interaccions personals.

Talment hem apuntat en el cas dels adolescents marroquins, els xinesos també habituen a practicar esports amb els amics (fonamentalment bàsquet), així com altres activitats a l'aire lliure com ara anar a la platja o passejar. Tot i aquest fet, estam davant un grup de joves força atret per tot l'univers de les noves tecnologies que tant estimula a les societats occidentals contemporànies. En efecte, activitats com ara fer servir els videojocs o mirar pel·lícules per Internet formen part de l'elenc de prioritats d'aquestes noves generacions d'origen xinès.

“Ens agrada molt jugar al billar i sovint quedem els diumenges per anar a un bar de xinesos i jugar-hi. També juguem a bàsquet si les pistes del Polígon de Llevant estan buides, anem a passejar o juguem a la Play Station. Però no et pensis que veig gaire els amics jo, entre setmana normalment treballo i no em queda gaire temps, més que algun diumenge.”

Al·lot de 16 anys (Xina).

Abans de concloure aquest punt, convé matisar que el concepte “d'amistat” pot ser interpretat de formes molt distintes i, en aquestes edats i depenent de la persona, és habitual que s'hagi emprat el mateix mot per referir-se a situacions força diferents. Tot i així, resulta obvi que la intensitat i la riquesa que alguns d'aquests joves asseguren tenir en les seves relacions d'amistat representen una porta oberta cap a la seva inserció en el món que els rodeja.

A més, l'adopció d'alguns dels hàbits que s'han comentat no només els permet sobreviure en l'hostilitat dels ambients adolescents en els quals es mouen, sinó també representen una passa endavant en l'adopció d'un paradigma identitari que, si bé no s'ajusta amb plena exactitud a aquell que tenen altres adolescents espanyols, presenta distàncies importants amb el model identitari amb el qual han crescut els seus pares i mares.

4.2.3.1.5. La influència dels mitjans de comunicació.

Com hem pogut observar en apartats anteriors¹⁶⁰, els mitjans de comunicació s'han convertit en un dels elements que més influència han tingut en els processos de construcció identitària en l'actualitat. És per aquest motiu, que resulta interessant analitzar la influència que aquests agents tenen en el dia a dia d'aquests joves, més quan es tracta de mitjans que tenen seu en llurs països d'origen i que, en efecte, els empenyen a no desvincular-se de les seves arrels.

Analitzats els resultats, podem dir que existeix una conducta força majoritària entre els joves d'origen immigrant consistent en consumir -de manera més aviat habitual- mitjans de comunicació gestats a les societats d'on procedeixen, de fet, els adolescents que no fan aquest consum són casos excepcionals. Fonamentalment, l'ús que es fa d'aquest tipus de mitjans es centra en dos canals: la televisió a través de l'antena parabòlica que moltes de les llars que acullen aquests joves tenen i, en segon lloc, a través d'Internet. Ja en una posició molt secundària apareixen altres mitjans com ara el diari en format paper.

“A casa van instal·lar una antena parabòlica que ens permet veure canals argentins, sobretot mirem molt TELEFE. A més tenim Internet i a través de la xarxa normalment miro cada dia l'Olé, un diari esportiu per saber de primera mà l'actualitat del meu equip de futbol d'allà. El pare alguns dies comprava el

---

¹⁶⁰ Veure l'apartat 3.1.2.2 de la memòria que es titula “Els nous patrons identitàris del segle XXI.”

diari a la papereria de la Plaça Pere Garau, però d'ençà que tenim Internet ja no l'ha tornat a comprar.”

Al·lot de 14 anys (Argentina).

Quant a la tipologia de producte que més consumeixen destaca fonamentalment l'entreteniment. Els esports sens dubte esdevenen un atractiu important, tot i que entre les al·lotes consultades també hi ha cert interès per consumir altres productes com ara les sèries o les pel·lícules. A més d'interessar l'entreteniment, molts dels joves que han col·laborat amb la recerca també mostren inquietuds per conèixer les notícies que marquen l'actualitat de les seves societats d'origen.

“Ara estic enganxada a una sèrie de molt èxit al meu país i, sempre que puc, la miro. A més, podem veure el canal Al-yazera que mostren informatius contínuament i també m'agrada saber què succeeix allà. Per Internet, normalment baix algunes pel·lícules d'una web àrab i llegeixo els diaris algunes vegades. “

Al·lota de 17 anys (Marroc).

Malgrat hi ha algunes diferències depenent de la nacionalitat que es tracti, tot fa indicar que aquests adolescents generalment consumeixen aquests mitjans de comunicació a casa ja que molts d'ells disposen de televisió i connexió a la xarxa. En menor mesura, pareix que fan servir els locutoris per connectar-se a Internet o, fins i tot, en altres casos aprofiten alguns moments de lleure al centre en el qual estudien per poder connectar-se a alguna d'aquestes webs. Altrament, també resulta interessant fixar-se amb qui fan el consum d'aquests productes mediàtics. En aquest sentit, depenent del mitjà que utilitzin per consumir-los ho faran sols o en companyia; així les coses, en el cas d'Internet els adolescents consultats asseguren que sempre ho fan sols, però a l'hora de veure la televisió és més habitual que ho facin en companyia, normalment amb els pares o amb altres familiars.

Dins d'aquest mateix apartat de consum de mitjans de comunicació, també és significatiu saber quin consum musical efectuen aquests joves. Amb tot, la norma que predomina en el mostreig és que usualment es combina el consum de música tradicional del seu país d'origen amb d'altres tendències que poc a poc han anat incorporant com a conseqüència del seu contacte amb la societat d'acollida. Els hàbits que molts d'aquests joves han anat incorporant des de casa seva, sovint els han estimulat a ser fidels a determinats estils de música més tradicionals, fet que no els impedeix incorporar-se a les noves tendències marcades pel món adolescent que just els envolta.

En qualsevol cas, sembla que combinen aquestes dues alternatives d'una manera molt natural ja que han anat incorporant aquest ampli ventall musical fruit de la diversitat dels ambients que els rodegen. Precisament, és aquesta mateixa atmosfera la qual ens deixa intuir el naixement d'una nova generació d'adolescents que presenta unes inquietuds diferents a tot allò que s'havia vist fins a les hores i que, en efecte, roman sotmesa a unes dinàmiques identitàries absolutament peculiars.

“M'agrada molt escoltar música. D'entre tots els estils que hi ha, he de dir que m'apassionen alguns artistes xinesos i altres coreans, però darrerament també m'estic aficionant a escoltar alguns grups que canten en anglès i fins i tot en castellà.”

Al·lota de 14 anys (Xina).

“Depèn del moment. Hi ha dies que escolto música pròpia del meu país com ara la cúmbia o la bachata i, en canvi, altres instants escolto rock fet a Espanya o rap de grups americans que també m'agrada molt.”

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Malgrat que tenir instal·lada una antena parabòlica és un fet comú en moltes de les llars de les persones immigrants que formen part d'aquesta investigació, en el cas de la minoria argentina és on amb menys freqüència es dona. Tot i ser el

cas d'algunes famílies, sembla que el mitjà que més es fa servir per mantenir-se informat i connectat a la realitat dels orígens és Internet. En aquest punt, de nou hem de fixar-nos en l'idioma com a element explicatiu, car des del primer dia que arriben a Espanya tenen la possibilitat d'entretenir-se i informar-se a través dels mitjans espanyols (en aquest cas la televisió) i, en conseqüència, no tenen la necessitat d'haver d'instal·lar antenes per poder veure canals realitzats als seus països.

Quant als continguts que més interès desperten en la xarxa, cal destacar que bona part d'aquests joves semblen mostrar una certa inquietud per seguir les notícies que formen part de l'actualitat de l'Argentina, emperò molt especialment aquelles que tenen a veure amb l'àmbit esportiu. Les pàgines webs dels diaris esportius argentins són un referent en la nòmina de consultes d'aquests adolescents, de fet, les plataformes digitals de rotatius com ara l'Olé o el Clarín en són exemples clars.

Majoritàriament, el consum de mitjans de comunicació argentins consultats es fa a casa ja que cada vegada és més habitual que aquests joves comptin amb accés a Internet. A més, la consulta a la xarxa sovint és una activitat que es du a terme de manera individual, malgrat que en alguna de les entrevistes analitzades s'insisteixi que es fan servir locutoris quan s'està amb els amics per fer aquesta d'activitat.

En els casos en els quals es miren canals de televisió argentins, usualment es fa des de casa i malgrat que en ocasions es fa en companyia d'algun familiar, sembla que també és habitual que facin consum d'aquests mitjans sols, a diferència d'allò que passa en altres col·lectius. Pel que fa als gustos musicals, sembla que els argentins són els que més fidels es mostren a l'hora de seguir escoltant segons quins estils que ells entenen com a característics dels seus orígens.

“Cada cert temps acostumo a entrar dins la pàgina del Clarín perquè m’agrada estar informada d’allò que succeeix a l’Argentina. Normalment, és una cosa que faig a casa els horabaixes quan he acabat la feina de l’escola i em distrec una mica mirant Internet”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

Atenent els resultats d’aquest sondeig, esdevé força habitual que en les cases habitades per població emigrada des del Marroc hi hagi la possibilitat de veure canals televisius internacionals. En aquest sentit, sembla que una de les prioritats que tenen moltes d’aquestes famílies quan arriben a Europa es mantenir un cert lligam amb la cultura i l’actualitat dels seus orígens, tot a través de la televisió. Les dificultats que tenen per interpretar els canals locals en un primer moment quan encara no entenen bé ni el castellà ni el català, sumat a l’ampli ventall d’opcions que ofereix la parabòlica en matèria de canals en llengua i cultura àrab, són arguments suficients perquè moltes de les famílies analitzades s’adhereixin a aquesta alternativa.

Així les coses, possiblement la televisió sigui el principal cordó umbilical que connecti aquests joves amb la cultura que els ha vist néixer, juntament amb l’educació dels seus pares i la religió. Tot i aquest fet, tot fa pensar que cada vegada és més habitual que aquests adolescents facin ús de la xarxa per entrar a pàgines editades al Marroc des d’on seguir l’actualitat, malgrat que en un segon ordre també es facin consultes a altres portals culturals o religiosos. Poc més o menys succeeix el mateix en el cas de la televisió, de fet, bona part d’aquests joves assegura veure els informatius del Marroc a través d’aquestes plataformes, a més de seguir algunes sèries d’entreteniment o veure algunes pel·lícules que puguin ser del seu interès.

“Alguns dies miro segons quines pàgines webs del meu país, com ara el portal de notícies de la meva ciutat: www.nadorcity.com. En canvi, la televisió marroquina la mirem a diari amb la família, així com també veiem altres canals a través de la parabòlica que es fan en àrab. Normalment, ens ajuntem els vespres a l’hora del sopar i mentrestant mirem aquests canals, ja sigui els

informatius, alguna pel·lícula, programes d'entreteniment o sèries. El que agrada a tothom veure per la televisió, no?"

Al-lota de 17 anys (Marroc).

A l'hora de mirar la televisió, el relats obtinguts amb el mostreig indiquen que és més habitual que aquests joves ho facin acompanyats de la família que no pas en els argentins. Evidentment, el fet de reunir-se per compartir una sèrie, una pel·lícula o un noticiari editat al Marroc suposa tot un acte de fidelitat amb la cultura d'origen i, sens dubte, aquesta mena de conductes no fa més que enfortir els lligams que aquests joves mantenen amb el món magribí. Alguns d'ells, asseguren escoltar amb certa freqüència música tradicional àrab o del Rift, tot i que en el camp musical no mostren un patró gaire clar.

En un tercer nivell, ens fixem en la relació que manté la població immigrant xinesa amb els mitjans de comunicació editats al seu propi país. En línies generals, els resultats fan intuir que és el col·lectiu que més explota la utilitat de la xarxa d'Internet per consumir productes mediàtics fets a la Xina, no debades, és molt freqüent que aquests joves mirin pàgines webs xineses, emperò alguns d'ells afirmen anar més enllà.

Amb tot, escoltar la ràdio o veure programes de televisió a través de segons quins portals comença a ser un hàbit per molts d'aquests adolescents que semblen viure connectats a aquestes noves tecnologies. Els diaris digitals o les webs d'entreteniment també formen part de la carta de navegació de molts dels xinesos entrevistats. Com és de suposar, moltes d'aquestes connexions es fan o bé des de casa o des dels locutoris, sent en qualsevol cas, activitats que aquests joves fan sols.

"Vaig descobrir un programa xinès que vendria a ser com la versió de Google allà. És una passada i el faig servir a diari perquè pas molt temps cercant webs de la Xina. M'agrada. A més, miro alguns programes a través del mateix ordinador, diaris i altres pàgines de música. Abans, a casa teníem televisió amb antena parabòlica però ara amb això de la crisi l'hem llevada i no tenim televisió

perquè els pares diuen que tanmateix no l'entenen. És per això que estic tant a Internet".

Al·lota de 15 anys (Xina).

Sigui com sigui, no cal obviar que també la televisió és un instrument usat com a nexa d'unió entre la quotidianitat actual i els orígens llunyans. El fet de veure la televisió també acostuma a ser una activitat que es fa en companyia (sobretot durant els vespres) ja sigui amb els pares, amb els germans o amb altres persones xineses amb les quals comparteixen el mateix pis. Tot i això, observant la matriu de resultats tampoc no resulta estrany que mirin aquesta mena de canals sols. Fins i tot, en alguns casos es té el costum de comprar diaris en format paper, tot i que es tracta d'una opció més aviat minoritària i que sempre és exercida pels familiars i no per ells mateixos.

Pel que fa referència al consum de música realitzada al seu país d'origen val a dir que és una activitat que no desperta gaire interès entre els joves xinesos analitzats, de fet, no sembla que sigui un grup excessivament interessat en aquests afers. Dit això, molts d'aquests joves pareix que es mostren oberts a tendències musicals d'arrel occidental com ara el *pop* o el *rap* que combinen amb composicions pròpies d'artistes xinesos.

En definitiva, sembla que són adolescents que no posen pegues al fet d'haver de créixer pendants de l'actualitat que marca els mitjans de comunicació dels seus països d'origen. En algunes ocasions, el consum d'aquests canals informatius va lligat directament a decisions dels seus familiars (com ara és el cas de mirar canals de televisió a través d'antenes parabòliques o dels diaris en format paper), emperò en altres casos són ells mateixos qui tenen la iniciativa d'arribar a aquestes informacions i fer ús en solitari de portals d'Internet, per exemple.

4.2.3.1.6. La fidelitat a les tradicions, als costums i el record de la seva memòria col·lectiva.

Creus que ets coneixedor de la teva cultura d'origen? Ha estat a partir d'aquesta pregunta des d'on s'ha intentat investigar un ítem que esdevé fonamental a l'hora d'avaluar la identitat d'aquests joves. Deixant a una banda alguns casos, la major part d'aquests adolescents asseguren no tenir un coneixement gaire nítid dels aspectes fonamentals que donen forma a la cultura de la qual en són originaris. D'aquesta manera, ens trobem davant uns subjectes que sovint es senten identificats amb uns elements que no acaben de conèixer a la perfecció i que, fins i tot, en alguns casos els resulten desconeguts.

Així les coses, quan es planteja que detallin atributs característics de la cultura d'origen (ja siguin esdeveniments importants, personatges rellevants o símbols amb una certa càrrega emocional), a la major part de les respostes enregistrades hi trobem tòpics o estereotips que sovint han anat captant a través dels mitjans de comunicació, tant allà com als mitjans de la societat que els acull. En altres casos, es sintetitza la cultura del país amb elements molt localistes, com ara indrets o personatges relacionats amb les ciutats o les regions de les quals procedeixen i que han estat valorats tradicionalment pels seus familiars. En conseqüència, no podem afirmar que aquests fills de la immigració creixin amb una noció ben creada d'aquells elements que formen part de l'esquelet social dels seus països.

“No crec que sigui una persona gaire coneixedora de la cultura argentina. Si hagués de dir alguns elements que la defineixen bé, tal vegada, ho resumiria amb el mate, amb Maradona, amb el Carnaval d'Entre Rios, el tango i amb San Martín”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

“És difícil poder resumir amb cinc o sis paraules la cultura d’un país com és el Marroc en el qual ja fa estona que no hi visc. Tot i això, podria fer-ho dient la lluna com a gran símbol de la meva religió i la de tots els marroquins, Déu, el cuscús, el mocador i el nostre gran rei Mohamed VI que ens representa sempre davant el món.”

Al-lota de 15 anys (Marroc).

Endemés, tot i que veurem que s’han de fer alguns matisos depenent de la nacionalitat, com a norma general en els adolescents que s’han analitzat es reconeix no saber gaire cosa de la memòria col·lectiva dels seus orígens. En alguns casos, es tracta o bé de joves que han nascut a Mallorca, o bé de persones que emigraren quan eren infants i que no han tingut la possibilitat de poder estudiar allà i conèixer la història del seu poble. Tot i això, sembla que els que sí tingueren aquesta oportunitat tampoc aporten una idea gaire clara de quins han estat els esdeveniments més significatius de la societat de la qual procedeixen.

Amb tot plegat, val a dir que sembla ser que es tracta d’una generació que mostra una certa inquietud per la història que envolta el poble del qual en són originaris, de fet, és molt habitual que aquests joves demostrin un gran interès per conèixer aquesta memòria i, fins i tot, molts d’ells es marquen com a objectiu el fet de llegir i estudiar relats de la història del seu país. Així les coses, els motius que empenyen a molts d’aquests al·lots a voler saber més d’aquesta història, sovint estan molt relacionats amb qüestions identitàries, és a dir, molts d’ells es senten integrants del país on varen néixer i per aquest motiu asseguren tenir una certa obligació per conèixer la seva història.

Sense cap dubte, la qualificació que fa la majoria de les persones consultades cap al seu país d’origen com el “meu país” ja és un indicador prou explícit que demostra que es senten absolutament compromesos amb allò que han hagut de deixar enrere com a conseqüència del procés migratori. Malgrat sigui possible que en alguns punts de l’anàlisi sorgeixin algunes actituds contradictòries en relació amb el que acabem d’afirmar, és pot intuir que el

respecte i la voluntat de fidelitat que aquests individus mostren cap els seus orígens es presenta sense fissures, de fet, es segueixen sentint membres d'una comunitat que pot ser interpretada com un tant virtual per alguns d'ells, ja que o bé no hi han viscut mai o bé ho han fet quan eren molt petits.

“Vaig estudiar-la alguns anys quan vivia a l'Argentina. A hores d'ara no recordo gairebé res de la història del meu país, però penso que seria molt important que la pogués conèixer en el futur ja que es tracta del meu país i m'ajudaria a entendre'l millor”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

“Tu no coneixes qualche cosa de la història del teu país? A mi també m'agradaria tenir la possibilitat de conèixer més coses del meu algun dia, sent xinesa és important tenir una idea dels 5.000 anys d'història que acumulem com a poble. Quan era allà vaig poder estudiar algunes coses d'aquesta història, sobretot qüestions com ara els canvis en les dinasties, els emperadors o les relacions amb diferents països que va tenir la Xina durant les Guerres Mundials.”

Al·lota de 19 anys (Xina).

Aquesta sembla ser la tendència majoritària, tot i que també hi ha casos en els quals es sent la necessitat d'anar incorporant aquests coneixements per poder tenir una major cultura general, tot fugint una mica dels discursos sentimentals i instal·lar-se en un terreny més pragmàtic. Finalment, assenyalar que hi ha una part d'aquests joves que no coneixen gaire la història de la societat d'origen i que tampoc mostren gaire interès per poder revertir la situació, sent en qualsevol cas una excepció dins la norma general que just acabem d'explicar.

Quant a la cultura gastronòmica dels seus llocs d'origen, el coneixements que tenen aquests adolescents pareixen ser prou amplis. Malgrat que el ventall de menjars que entenen com a típics del país de procedència no és gaire ampli i tendeix a repetir-se en molts casos, val a dir que és prou habitual que en

tinguin algun coneixement i, fins i tot, molts d'ells asseguren que consumeixen aquests plats amb relativa freqüència. Amb tot, tot fa indicar que el consum d'aquests menjars característics sovint apareix associat a la figura dels familiars (normalment la mare) que, tot i haver emigrat, continuen mantenint determinats costums culinaris amb els quals han crescut tota aquesta generació de pares i, per aquest motiu, també tenen interès en transmetre aquesta herència als seus fills.

“A mi m’encanten els menjars típics del lloc on vaig néixer, de fet, és molt estranya la setmana que la mare no cuina algun plat marroquí. Cada dos o tres dies acostumen a menjar tajine, uns pinxos de xot amb espècies, pastela o coses així. Els divendres és sagrat menjar cucús per celebrar el dia més especial de la setmana per qualsevol musulmà. Quan hi ha alguna festa especial la mare també cuina plats com a més elaborats que mengem sempre en família. A fora de casa no menjo mai aquests plats enlloc”.

Al·lot de 16 anys (Marroc).

Observant els resultats veiem que es tracta de plats o aliments absolutament bàsics en la cultura d'aquests pobles com ara pot ser l'arròs en el cas dels xinesos o el cuscús en el cas dels marroquins. D'aquesta manera, és molt comú que aquests adolescents entrevistats estiguin familiaritzats amb aquests menjars, car formen part de la seva dieta quotidiana. Tanmateix, es tracta d'una activitat que sovint intensifica l'ambigua relació que molts d'aquests joves tenen amb els seus orígens i que els permet intuir diferències en relació a altres al·lots de la seva edat. És possible intuir que majoritàriament el consum d'aquesta mena d'aliments es fa en família i a la casa on viuen, de tal forma que és molt estrany que comparteixin aquests afers amb amics (tot i que procedeixin del mateix país) o amb altres persones alienes la família.

Si detallem segons el lloc de procedència, veiem que els argentins que han participat en la recerca asseguren no conèixer gaire de la seva cultura, no debades, molts d'ells intenten resumir-la a partir de figures contemporànies que han ocupat un lloc important en els mitjans de comunicació com ara Maradona,

la presidenta Fernández de Kirchner, la bandera de la nació o el mate. Tant és així que, es deixa entreveure que es té una noció un tant superficial i reduïda d'aquesta cultura, si bé es mostra un cert interès per acostar-s'hi més de cara a un futur immediat. Poc més o menys, succeeix el mateix amb el nivell de coneixement de la memòria del poble argentí, car sembla ser molt estesa la idea que no es coneix amb suficiència. En aquells casos en els quals es manifesta una mínima noció, es tracta d'esdeveniments històrics molt puntuals els quals són recordats amb escassa claredat, com ara la Guerra de les Malvines.

Pel que fa referència a la cultura gastronòmica, tot fa pensar que si bé els argentins segueixen degustant alguns dels plats que ells qualifiquen com a típics, es tracta del col·lectiu que amb menor freqüència ho fa. Així les coses, el següent fragment d'entrevista resumeix força bé la casuística d'aquesta situació, car atenent als comentaris enregistrats no existeixen diferències abismals entre la cuina d'allà i la que s'han trobat a Espanya. A més en aquest anàlisi hi podrien formar part altres factors, com ara les semblances entre l'estil de vida de moltes d'aquestes famílies i les de la societat que els acull: nuclis familiars en els quals els pares treballen, on la figura de la mare no es limita a treballar a casa, on el seguiment de determinats rituals culinàries esdevé més elàstic, etc.

“Els diumenge quan el pare no treballa fem un asado argentí i, a més, els pares quan tenen temps preparen unes postres boníssimes que es diuen dulce de leche. La resta dels dies mengem les mateixes coses que menja la gent d'aquí, de fet, no hi ha tantes diferències entre el menjar d'aquí i d'allà, ni que fóssim xinesos...”

Al·lota de 14 anys (Argentina).

Si desplaçem l'anàlisi cap a la minoria marroquí, veiem que són els que asseguren tenir un major coneixement de la cultura del país d'on provenen. Normalment, pareix que tracta de persones que redueixen el paisatge cultural del seu país a aspectes relacionats amb la religió que practiquen, fins i tot en

alguns casos s'atén a elements característics d'aquesta religió que romanen a fora de les fronteres del Marroc per explicar la cultura d'aquest país, talment podem observar a continuació. En qualsevol dels casos, possiblement ens trobem davant d'una societat que gira entorn de la religió, de fet, l'escassa informació que aquests joves tenen sobre la història del seu país està relacionada amb afers religiosos. Com la resta de col·lectius, els marroquins emfatitzen en el desig d'incorporar coneixements relacionats amb la història del Marroc, tot per tal de poder sentir-se més a prop d'uns orígens que semblen seguir marcant el futur d'aquests joves.

“Em considero una persona coneixedora de la cultura del meu país. Alguns dels elements que millor la defineixen serien el Llibre Sagrat (el Corà), Déu, el Ramadà i la gran Meca d'Aràbia Saudí”.

Al·lota de 15 anys (Marroc).

Precisament, un dels indicadors que ens permet mesurar la transcendència del culte en la vida d'aquestes gents està relacionat amb els seus hàbits alimentaris. Segons detallen els resultats, es pot interpretar que les limitacions que tenen a l'hora de poder consumir segons quins productes (com ara tots aquells que continguin porc) fan que moltes d'aquestes persones simulin tant com els sigui possible els costums culinaris dels seus orígens. En conseqüència, de tots els entrevistats són els joves marroquins aquells que amb major freqüència asseguren menjar plats originaris de la cultura d'allà on vénen i es mostren més reticents a l'hora de compartir aquests costums amb terceres persones.

A més a més, el fet de menjar sovint es converteix en un ritual per ells que acostumen a seguir determinades pautes com ara el fet de celebrar els divendres cuinant cuscús o de seguir amb certa disciplina festes com el Ramadà. És a partir de l'anàlisi dels hàbits alimentaris des d'on podem començar a intuir que la religió representa un lligam molt fort entre aquests adolescents i la societat d'origen, fet que sens dubte reforça els seus

sentiments d'afinitat identitària amb el Marroc i condiciona la seva esfera de relacions amb l'entorn que els envolta.

Pel que fa a la població xinesa, val a dir que també associen la seva cultura amb un seguit d'estereotips que, en aquest cas, no semblen estar tan consensuats com en els casos anteriors. El dragó, la llengua, el president Hu Jintao, la Muralla Xina, el Budisme, Jackie Chan, l'Òpera de Pequín, el Riu Groc o els gratacels de Xangai són tan sols alguns dels elements que formen part de l'ampli catàleg d'icones amb les quals aquests adolescents associen a la cultura de la qual procedeixen.

Atenent a la història, la majoria dels entrevistats reconeix no tenir els coneixements suficients tot i que existeix també una clara intenció de voler aprendre. En general, quan es parla d'aquest tema es tendeix a subratllar el caràcter ancestral del poble xinès, fet que podem interpretar com un sentiment d'orgull cap aquesta societat vers les demés. Amb tot, en el punt de la memòria col·lectiva del poble xinès també és remarcable la tendència que tenen molts d'aquests joves a assimilar aquesta cultura amb les lluites entre emperadors, tot subratllant la significació que tenen per la cultura de la Xina. Malgrat aquest fet, també es fan mencions a la història contemporània que fan reaparèixer certs sentiments d'orgull com ara el que es mostra en el següent comentari d'un al·lot educat durant molts anys a centres xinesos.

“Segons he estudiat, un dels moments de major importància de la història de la Xina va ser la II Guerra Mundial. Durant aquella època vàrem ser una colònia del Japó i per nosaltres va ser un període molt dur perquè hi va haver molts esclaus, assassinats, tortures i demés abusos. Afortunadament, la Xina es va refer i va tornar a ser un país autònom. Realment, aquest és un tema que m'interessa”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Quant als hàbits alimentaris, sembla que bona part d'aquestes famílies no els han modificat gaire, de fet, la major part d'aquests adolescents afirma menjar a diari determinats plats cuinats amb els mateixos aliments i seguint les mateixes receptes que s'empraven a la Xina. Normalment, es tracta de menjars molt bàsics i poc variats els quals formen part del dia a dia de qualsevol oriental: arròs i pasta (tallarins) a vegades combinats amb carn. La utilització de determinats llegums o de productes com la soja també pareix ser molt habitual en les taules d'aquestes famílies, on sovint qui s'encarrega de cuinar és la mare. Tot i que és habitual que els adolescents analitzats afirmen menjar a casa aquesta tipologia de plats, no és menys cert que tampoc mostren tenir problemes a l'hora de tastar menjars que resulten un tant desconeguts per bona part de la societat d'origen i que, esporàdicament, algunes d'aquestes famílies ja comencen a introduir dins les seves dietes.

4.2.3.1.7. La nostàlgia de consumir productes de la terra d'origen.

Altra variable que resulta significativa en l'anàlisi, és la fidelitat que mostren a l'hora de consumir determinats productes característics de les zones de procedència d'aquests nousvinguts. Amb tot, darrera la voluntat de comprar determinats aliments o peces de roba a botigues regentades per compatriotes en les quals es venen productes fets allà, s'amaga una clara determinació de voler projectar la relació que tenen amb el món i la cultura que els ha vist néixer.

En línies generals, aquests al·lots i al·lotes consultats afirmen que consumeixen productes que han estat fabricats o que són característics dels països dels quals procedeixen ells o les seves famílies. Tot i aquesta norma, val a dir que hi ha diferències força significatives depenent de la nacionalitat de la qual parlem, com veurem més endavant. D'entre el catàleg d'aquestes compres, sembla destacar-ne el consum de productes alimentaris, tant és així que llevat d'una part dels xinesos, la resta de membres d'altres col·lectius gairebé només compren aquesta mena de productes que siguin genuïns del país d'origen.

“Comprem alguns productes típics de l'Argentina; per exemple, habitualment anem a una pastisseria argentina que hi ha a prop de casa a comprar dolços i també a una botiga on comprem el mate. Fonamentalment, aquests són els únics productes que consumim que em recordin al meu país, la resta són coses fetes aquí”.

Al·lota de 15 anys (Argentina).

Tenint com a referència els resultats obtinguts, veiem que es tracta d'una activitat que o bé fan sols o bé són acompanyats per pares, germans o altres familiars. Són realment excepcionals els casos en els quals aquests adolescents efectuen alguna d'aquestes compres quan estan amb els amics o amb altres persones, ja siguin o no immigrants. D'aquesta manera, sembla que es tracta de productes que són emprats i consumits dins la llar i dels quals rarament en fan un ús públic.

Tot i aquest panorama, tot fa indicar que la tendència més estesa entre els joves és que hi ha prou comerços orientats al seu propi col·lectiu i que, en conseqüència, no fa falta que n'obrin més. Curiosament, aquells que sí demanden més oferta ho fan pensant en tenir una major varietat dels productes que més compren: els del sector alimentari. Així, tot i només consumir una gamma molt concreta d'aquests béns tenen la sensació de què n'hi ha prou, amb la qual cosa pareix que ens trobem davant una generació que progressivament s'està aclimatant amb certa facilitat a les pautes de consum europees.

Dels tres col·lectius que aquí s'analitzen, són els argentins els que comptem amb un ventall més estret de comerços regentats o que venguin productes propis del país sud-americà. Sense saber molt bé si el fenomen que acabem d'assenyalar és una causa o una conseqüència, s'ha de subratllar que els argentins consultats afirmen que compren poc als seus comerços i, quan ho fan, just es fixen en determinats productes alimentaris (com ara carn o pastisseria) que consumeixen de manera esporàdica. Menció al marge és el cas del mate, que alguns d'ells asseguren consumir a diari i s'encarreguen de

comprar-lo a botigues especialitzades de les quals en són compradors habituals.

En tot aquest procés, els adolescents sembla que no tenen gaire iniciativa ja que compren amb els pares o, en la major part dels casos, únicament participen de la fase de consum a casa. A més de demostrar un ús limitat dels productes de la terra d'origen, molts d'ells deixen entreveure una certa indiferència quan afirmen que ja hi ha prou botigues argentines i que no en fan falta més a la ciutat on viuen.

“No tinc el costum de comprar productes argentins, de fet, només compro mate i algunes vegades anem a comprar uns pastissos típics d'allà. Penso que els argentins tampoc compraríem més aquesta mena de productes si hi hagués més botigues a Palma perquè molts de nosaltres ja ens hem avesat a comprar productes a botigues d'aquí”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Distint és el cas dels joves magribins. Tot fa pensar que aquesta minoria té el costum d'adquirir un major ventall de productes fets per marroquins o importats directament del país, de fet, a determinats punts de l'exemple de Palma compten amb una xarxa de comerços regentats per compatriotes entorn a la mesquita que hi ha en els voltants del carrer Joan Bauçà. La carn d'animal (fonamentalment degut a qüestions religioses) és el producte que més es repeteix en aquestes entrevistes, tot i que també s'afirma que es compren altres aliments com ara cuscús o alguns dolços. Alguns joves, detallen que acompanyats dels seus pares també fan ús dels serveis de barberies i teteries que hi ha a la zona, tot enmig d'un context que a molts transporta a temps passats.

Com a tendència majoritària, els adolescents marroquins que van a comprar a botigues regentades per compatriotes ho fan acompanyats d'algun familiar, habitualment representat en la figura del pare. Es tracta de productes que tenen un ús dins la casa i en família, de fet, molt estranyament es donen

aquestes activitats en contextos diferents a aquests que acabem de remarcar. Talment la resta de joves, els marroquins consultats també tenen la sensació de què ja hi ha prou negocis d'aquesta casta i no demostren la necessitat de què se n'obrin més, tot i que es plantegi la possibilitat d'oferir productes diferents als que estan en el mercat en aquests moments.

“Cada setmana anem amb els pares a comprar la carn a una botiga de Pere Garau. No la comprem a altres llocs perquè està prohibit que mengem (els musulmans) carn que no estigui tallada en segons quines condicions. A més, moltes vegades aprofitem per comprar altres coses de menjar o de neteja a la mateixa botiga. La resta de les compres les fem com l'altra gent, a grans supermercats”.

Al-lota de 17 anys (Marroc).

Emperò, són els xinesos qui més tenen el costum de comprar a les seves pròpies botigues. No és cap descobriment afirmar que es tracta de la minoria que compta amb una xarxa de negocis més suculent a la ciutat de Palma i, en efecte, són els que tenen a l'abast una major quantitat de productes fets al seu país. Fonamentalment, es tracta de productes tèxtils i altres complements (les conegudes botigues de *Todo a 100*) que tot i que no en la seva totalitat, bona part d'ells han estat fabricats a la Xina.

Els mateixos adolescents entrevistats sovint ja els qualifiquen de productes barats i de baixa qualitat, amb la qual cosa comencen a comprar a altres botigues de roba més freqüentades per joves no immigrants, segurament indicant una certa tendència de voler adaptar-se a l'entorn adolescent que els rodeja. A més d'aquests sectors, no es poden obviar altres negocis com perruqueries, bars o botigues d'alimentació que també formen part de l'itinerari de compres d'alguns d'aquests joves.

“Compren productes d'alimentació perquè molts d'ells no els trobes a les botigues d'aquí. A més coneixem els venedors i això sempre et dóna més confiança. Em tallo els cabells a ca una amiga de la mare que ha posat una

perruqueria, però la roba si la puc comprar a altres llocs com el Corte Inglés o Carrefour millor perquè les peces que venen a les botigues de xinesos són de qualitat molt baixa”.

Al·lota de 15 anys (Xina).

Observant els resultats s'observa que normalment les compres s'efectuen sota la tutela dels pares, tot i que en alguns casos quan es compra roba es fa amb els amics. Tal i com succeïa amb la resta de minories, la xinesa també tendeix a tendir la sensació que hi ha massa negocis regentats per compatriotes i, en efecte, no mostren una predisposició gaire positiva a què n'hi pugui haver més en un futur.

“Va ser una de les coses que més em van sorprendre quan vaig arribar a Mallorca. Hi ha una quantitat impressionant de comerços xinesos, fins i tot, no esperava mai que poguessin posar els rètols en xinès. Així que penso que no fa falta que n'hi hagi més d'aquests negocis, de fet, en alguns casos ja començ a pensar que sobren i tot”.

Al·lot de 18 anys (Xina).

En definitiva, sembla que la majoria d'aquests adolescents consumeixen productes d'allà (fonamentalment alimentació) que moltes vegades ni tan sols compren ells. Tal volta sigui per aquest motiu que molts d'ells no mostrin el mínim interès en què proliferin aquestes botigues, de tal manera, que si bé el consum d'aquests productes alimenta el lligam amb la cultura d'origen, en molts casos el seu ús respon més a una voluntat dels propis familiars que no pas a una iniciativa o necessitat pròpia.

4.2.3.2. Aspectes interns de l'individu.

4.2.3.2.1. Autoconcepte com a col·lectiu.

En aquest punt, l'anàlisi gira la mirada per centrar-se en la concepció que té l'exterior de la cultura originària d'aquests adolescents, tot contemplat des del punt de vista dels mateixos adolescents. Amb tot, en aquest apartat s'intentarà donar resposta a qüestions tan essencials com ara: quina creus que és la visió que té el món de la cultura del teu país d'origen? Quina creus que és la percepció que se'n té a la societat que t'acull? Quins trobes que són els elements més positius de la cultura d'origen? I els més negatius?

A grans trets, es fa difícil establir una tendència que mostri una cobertura general entre tots els casos avaluats, de fet, els resultats obtinguts delaten un signe molt diferent tot depenent de la nacionalitat de la qual parlem. Així les coses, en el cas de la població argentina estudiada es té una percepció més o manco unificada que són un col·lectiu ben vist a l'exterior, no debades, la resposta que dona la immensa majoria que és d'aquest parer esdevé immediata i poc dubitativa. Malgrat aquesta primera impressió, sembla que s'és conscient que es tracta d'una norma que compta amb algunes excepcions, segons les quals alguns compatriotes han provocat que les societats d'altres països (sobretot referint-se a ciutadanes europees) no acabin de tenir la bona concepció que ells creuen merèixer. En altres casos, aquests moments de tensió amb societats alienes s'atribueixen a actituds de racisme per part dels altres.

En el cas de la societat que els acull, tot fa pensar que aquesta bona consideració que ells asseguren tenir es maximitza, és a dir, que si en el món creuen ser ben vistos en el cas d'Espanya¹⁶¹ aquesta impressió encara és millor. Amb tot, sembla que és freqüent que aquests joves pensin que els argentins resulten graciosos als espanyols, normalment justifiquen aquesta mena d'afirmacions excusant-se en elements com ara l'accent que tenen quan

---

¹⁶¹ Normalment, els argentins associen la "societat d'acollida" amb la societat espanyola i no tant la balear o la mallorquina.

parlen el castellà o el seu caràcter alegre i passional. Endemés, s'acostumen a realitzar comparacions amb altres grups d'immigrants quan se'ls planteja aquesta qüestió i, aquest, és un argument que els reforça la idea inicial de pensar que estan ben considerats entre la societat majoritària.

“Quan vius a l'Argentina penses que els que vivim en aquell país no estam gaire ben vistos a fora de les nostres fronteres, emperò quan he sortit a fora mai ningú m'ha demostrat que caiguem malament, tot i que hi pugui haver algunes excepcions. Et puc assegurar que els colombians tenen molts més problemes amb aquests aspectes que nosaltres”.

Al·lota de 14 anys (Argentina).

Si avancem i ens detenim en aquells aspectes que aquests adolescents entenen com a positius de la seva cultura, observem que existeix un cert consens a l'hora de subratllar l'atmosfera de relacions interpersonals que envolta aquestes societats. D'aquesta manera, en els resultats enregistrats elements com ara les relacions entre veïnats, familiars o amics -que ells interpreten que són més fortes i saludables que les que s'han trobat aquí-, s'uneixen a altres aspectes com ara la humilitat de la gent d'allà, la seva amabilitat o la vida al carrer.

En el cas dels elements que qualificarien com a nocius per la imatge del seu país d'origen, sembla que existeix una tendència a adreçar-se cap a qüestions de caràcter més econòmic, concretament, es té en ment l'escàs nivell de qualitat de vida que el poble argentí ha estat capaç d'assumir en ple segle XXI. Tot fa indicar que aquesta percepció esdevé força condicionada per l'entorn en el qual creixen aquests adolescents a dia d'avui, el qual els permet intuir algunes de les mancances existents allà en aquests àmbits, com ara la delinqüència o la pobresa. Malgrat aquesta tendència sembli generalitzada, en alguns casos també es fa esment a qualque característica que va més enllà de l'esfera econòmica com ara el caràcter desordenat o poc racional de la societat argentina.

Sigui com vulgui, és prou indicatiu que gairebé la meitat dels joves argentins consultats assegurin no percebre que la seva cultura d'origen tingui aspectes negatius, fet que demostra el bon autoconcepte que tenen aquestes gentes del seu poble i, en conseqüència, que molts d'aquests joves vegin en aquests referents un model a seguir de cara a conformar la seva pròpia identitat.

“Allà la convivència és molt més fàcil que no pas aquí, la gent és més oberta i les relacions amb els demés més habituals perquè són força amables. Contràriament, he de dir que la societat argentina no ha estat capaç de superar problemes tan greus com ara la delinqüència o la pobresa i és per aquesta casta de coses que hi ha un nivell de vida tan baix. Realment, és una llàstima que la gent hagi de marxar d'un país tan increïble com és l'Argentina per aspectes econòmics”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

“Penso que he arribat d'un país en el qual la gent és bastant oberta i on s'accepta d'una manera natural que hi hagi persones molt diverses, fins i tot crec que moltes cultures que creuen ser més avançades que la nostra no han arribat a ser tan obertes com l'argentina”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

En referència a la minoria de joves marroquins entrevistats, val a dir que la consideració general és que la societat i la cultura marroquina no acaba de ser ben considerada fora de les seves fronteres, sobretot en els països que no són de tradició musulmana. En aquest cas, l'opinió més repetida per aquest col·lectiu és que la societat internacional mostra dues actituds distintes vers la seva cultura: per un costat, es troben grups que no els admeten i posen traves al desenvolupament dels seus afers quotidians com a grup.

Per altre costat, reconeixen que hi ha altres sectors que els fan sentir respectats i acceptats tal i així com són. No s'intueixen gaires diferències entre

així com creuen ser percebuts a nivell internacional i així com els concep la societat que els envolta, de fet, possiblement es tracta d'adolescents que sovint assimilen el qualificatiu "d'internacional" amb el "d'occidental". Tanmateix, pareix que en la societat espanyola també hi troben aquestes dues actituds contraposades.

“Jo diria que no totes les persones ens veuen de la mateixa manera. Hi ha gent amb la qual podem tenir una relació molt bona perquè respecta la nostra manera de fer i pensar, de fet, aquests grups de persones sovint són les que millor saben com són. En canvi, altres persones que no ens coneixen tant tenen opinions més negatives de la societat del Marroc.”

Al-lot de 16 anys (Marroc).

“Hi ha persones que ens accepten, emperò n'hi ha moltes d'altres que de cap de les maneres. Hi ha molta gent que opina que som mala gent, fins i tot alguns diuen que som uns terroristes, que som masclistes perquè les dones duen vel, tot sense saber que aquestes dones ho fan perquè elles volen i no perquè algú els obligui. Simplement son aspectes de la nostra religió”.

Al-lota de 17 anys (Marroc).

Quant als aspectes que més valoren del seu propi poble, val a dir que com en el cas dels argentins es remarca el marc en el qual es realitzen les relacions interpersonals, emperò la gran part dels entrevistats s'adrecen a elements relacionats amb la religió i la cultura per referir-se a aquestes potencialitats. Fins i tot, en moltes ocasions quan s'associa la cultura i la gent del Marroc amb mèrits com ara el respecte a la família i als amics, la solidaritat o el respecte, sovint s'atribueix a aspectes molt lligats a la pròpia religió.

No existeix una opinió excessivament compartida a l'hora de mesurar els elements menys positius del poble del qual procedeixen. Tot i això, fenòmens

com ara la delinqüència, la violència, la corrupció o el fet de ser un poble poc tolerant són les recriminacions que més repeteixen aquests joves quan se'ls parla de la societat marroquina. En alguns casos es pot observar com nois que ja acumulen una certa experiència en la societat de destí migratori, s'atreveixen a retreure alguns dels elements que freqüentment les societats europees recriminen als pobles magribins, com ara l'ús del vel.

“Crec que allà es tenen algunes coses que aquí la gent ha perdut poc a poc, per a mi la més clara és el valor que es dóna allà a la família que és un referent de veritat, no una cosa un poc més secundària com és per algunes persones aquí. Aquests valors de respecte a la família vénen marcats per la nostra religió que ens aporta moltes altres coses positives com ara el respecte a l'amistat, la solidaritat, etc.”

Al·lot de 15 anys (Marroc).

“Quan visito el Marroc, cada vegada tinc més la sensació que la gent és tancada i que li costa acceptar els que vénen de fora, de fet, quan un va a les zones rurals sovint et posen una etiqueta i et tracten diferent, malgrat hagis nascut allà. A més, moltes dones duen vel perquè volen però algunes ho fan obligades i això també és un símptoma que demostra que és una societat una mica més tancada que la d'aquí”.

Al·lot de 17 anys (Marroc).

En definitiva, sembla que es tracta d'un col·lectiu que valora amb decisió elements relacionats amb la religió que s'entén com un element clau sobre el qual pivota l'ordre social. Endemés, els resultats del treball ens permeten intuir que la valoració d'alguns d'aquests aspectes condueix a aquestes gents a recriminar segons quines actituds pròpies de la societat que els envolta, molt més secularitzada. Tot i això, aquesta tendència en casos puntuals es pot invertir si els adolescents fidelitzen amb determinats valors de la societat d'acollida i, influïts per aquesta nova òptica, deixen de sentir-se identificats amb els valors de la cultura d'origen.

Atenent als resultats, les persones xineses generalment pensen que no són gaire ben considerades a la resta del món i, en particular, a Espanya. La raó de rerefons d'aquesta circumstància pareix que està relacionada amb qüestions econòmiques i, més concretament, laborals. Si en el cas dels marroquins es feia esment a aspectes culturals, els xinesos semblen fugir d'aquests discursos i asseguren tenir una òptica un tant més pragmàtica de la realitat. Segons alguns d'aquests adolescents, aquesta visió de l'opinió pública en referència al poble xinès esdevé molt alimentada per la imatge que es dona des dels diferents mitjans de comunicació del país, tot i que també hi ha una certa consciència que l'arribada de poblacions xineses a Europa han suposat un retrocés en segons quins sectors comercials autòctons.

“Sóc de l'opinió que a Espanya hi ha xenofòbia, amb els xinesos sembla que la gent no hi està contenta perquè segons diuen els llevem la feina. Simplement és que som molt treballadors i necessitem diners per poder sobreviure”.

Al·lota de 19 anys (Xina).

“És increïble la imatge que donen alguns canals de televisió aquí de la Xina, fins i tot el meu llibre de Ciències Socials presenta només les mancances del meu país (la contaminació, la pobresa, la prohibició de tenir més d'un fill, etc.), però mai no fan referència a aspectes positius”.

Al·lota de 14 anys (Xina).

Malgrat aquesta inèrcia majoritària de pensar que no són ben considerats a fora, també pareix rebrotar una percepció diferent encapçalada per joves que creuen que són respectats, a excepció de casos puntuals. Normalment, aquesta visió feta en clau més positiva es correspon amb aquells adolescents de la mostra que porten més temps entre la societat d'acollida i, per tant, que tenen fet un major recorregut en el seu camí cap a la integració. Tanmateix, en tots aquells casos en els quals es pensa que és una societat ben vista des de

fora, es justifica aquesta idea entenent que el fet de ser persones treballadores esdevé una virtut i no pas un defecte.

En conseqüència, quan es planteja en les entrevistes quins són els elements que més valoren del poble xinès, gairebé existeix una unanimitat a l'hora de considerar que són molt feiners tot comparant-se amb altres cultures. A més, creuen que també és un mèrit el llarguíssim bagatge que acumulen com a col·lectiu, sobretot quan es refereixen al caràcter mil·lenari de la seva cultura on hi destaquen personatges històrics, elements arquitectònics o altres atributs versemblants. En aquest punt, també es subratlla la significació que té la família allà, fet que avaluen com a un mèrit que no tenen altres cultures.

“Crec que és indiscutible que els xinesos som gent molt treballadora, sobretot en temes relacionats amb el comerç. A més, ens agrada viure amb família i això també penso que és una cosa positiva de la nostra cultura. Finalment, afegiria que a diferència d'altres cultures com l'americana, la nostra té molta història.”

Al·lot de 17 anys (Xina).

Altrament, les dades obtingudes també fan pensar que es tracta de persones que provenen d'una societat força tancada i a la qual li segueix costant molt obrir-se de cara a l'exterior. És just a partir d'aquest argument, que alguns adolescents consultats s'atreveixen a associar aquest caràcter reservat amb determinades situacions de manca d'integració d'immigrants xinesos a occident. Endemés d'això, també existeix una idea força compartida que té a veure amb determinats hàbits de conducta social, concretament, pensen que la societat xinesa no és tan neta com ara la que es troben a segons quins països europeus, sobretot fent esment als espais públics.

“En general la societat xinesa és bastant tancada, si la meva comunitat no s'ha integrat tant com ho han fet altres minories no és casualitat, som empegueïdors i molt reservats... a més, molts dels immigrants que arriben aquí segueixen fent segons quines coses permeses a la Xina com ara llençar papers al carrer i aquí

són coses mal vistes. També podríem dir que no som el poble més net del món...”

Al·lot de 18 anys (Xina).

En definitiva, a excepció del col·lectiu de joves argentins entrevistats la resta semblen tenir un autoconcepte com a col·lectiu que entremescla pros i contres, de fet, és molt habitual que aquests joves interpretin alguns dels elements que donen sentit a les seves cultures d'origen com a positius i degut a aquest fet asseguren que s'hi senten plenament identificats. En canvi, ja sigui per qüestions personals o per influències de l'entorn que ara els rodeja, també és freqüent que identifiquin aspectes amb els quals no s'hi senten identificats i que no comparteixen. Talment hem assenyalat, aquesta és una tendència amb la qual semblen conviure les minories marroquines i xineses, emperò que en el cas de les argentines pareix que s'hi poden trobar alguns matisos car mostren un autoconcepte com a col·lectiu molt positiu, fins i tot un tant idealitzat.

4.2.3.2.2. La religió.

Si bé en el cas de la població argentina aquesta variable no sigui tan representativa a l'hora de mesurar el grau de compromís amb la societat d'origen car es comparteix el mateix culte amb la societat de destí migratori, en els altres dos casos la religió esdevé un element definitori de la cultura dels països de procedència. En efecte, el grau de fidelitat que els adolescents mostrin vers la religió musulmana en el cas dels marroquins o budista si es tracta dels xinesos, pot representar un indicador significatiu en l'empresa d'esbrinar la identitat ètnica d'aquestes persones.

Habitualment, qui s'encarrega d'intensificar o alleugerir les relacions amb els centres de cultes són els propis familiars. D'aquesta manera, tot fa pensar que fidelitzar amb una determinada creença és una manera de viure a una major proximitat dels arrels que es deixaren enfora amb la migració. Malgrat s'intueix que els pares resulten ser un element cabdal, val a dir que l'existència de segons quines comunitats religioses consolidades (com és el cas dels

marroquins entorn a la barriada de Pere Garau) pot facilitar l'acostament d'aquest jovent als llocs de culte, car són interpretats com a canals de socialització.

En línies generals, els resultats permeten interpretar que hi ha dues tendències força marcades, tot depenent de la nacionalitat de la qual parlem: per un costat, existeix una postura que manifesten els xinesos i, sobretot, els argentins de no tenir vincles gaire forts amb el culte que majoritàriament es practica en els seus països d'origen. En canvi, els adolescents marroquins es declaren sense excepció creients i practicants de la religió característica dels seus llocs d'origen, situats enfora dels intensos processos de secularització que han viscut durant aquestes darreres dècades les societats a les quals just han arribat¹⁶².

Precisament, quan es planteja el tema de la religió als adolescents argentins, sovint presenten opinions versemblants a les que hipotèticament donaria bona part de la població jove autòctona. Així les coses, la major part d'aquestes persones declara no ser seguidora de cap religió, és a dir, que esdevenen una excepció els al·lots que asseguren ser creients i, més encara, aquells que diuen ser practicants. Com és de suposar, en aquests darrers casos es tracta de joves creients en la religió catòlica que resulta ser aquella que els han ensenyat els seus pares i la majoritària tant a l'Argentina com ara també a Mallorca.

En conseqüència, pareix que a partir de la valoració de la praxis religiosa, descobrim que es tracta d'un element que afegeix proximitat identitària entre els uns i els altres, a diferències d'altres grups tal i com veurem més endavant. Aquesta proximitat es mostra eloqüent tant en aquells casos en els quals les famílies immigrants declaren ser catòliques (ja que poden compartir la fe amb la resta de creients de la societat d'acollida), com ara en els casos on es declaren ser atees perquè posen de manifest una tendència força estesa entre

---

¹⁶² "La mitad de los isleños menores de 20 años afirma no creer en ninguna religión". D'aquesta manera es titulava una notícia apareguda dia 19 de desembre de l'any 2010 al Diario de Mallorca, en la qual es posava de manifest la postura que mostren els joves de les Balears en relació al fet religiós.

l'entorn que ara els rodeja i, a més, sovint resulta ser una característica que els diferencia de la resta d'immigrants. Tal i com succeeix en el cas de la població espanyola, la majoria dels al·lots consultats i també bona part dels seus pares ja són generacions que han crescut en uns ambients en els quals el pes de la religió no ha resultat ser tan determinant en l'equilibri social, com va ser en temps pretèrits.

“Realment, no crec en Déu. A casa, els pares varen estudiar a escoles de monges i em diuen que quan eren petits els feien anar a missa cada setmana. Aquestes coses ja no s'acostumen a fer ara, crec que si demanessis qui va a missa entre els meus amics, ningú et diria que hi va”.

Al·lot de 14 anys (Argentina).

“La mare i el pare de tant en tant van a missa perquè diuen que són creients. Jo pas d'anar-hi. A vegades, s'enfaden amb jo i no entenen que per més vegades que vagi a l'església mai no seré creient d'aquestes coses.”

Al·lot de 15 anys (Argentina).

Molt diferent és la postura que mostren els joves d'origen marroquí vers la religió. Veient els resultats de la recerca, és molt estrany trobar algun immigrant procedent del Marroc que no es confessi creient de la religió musulmana, de fet, en aquesta investigació no ha estat possible recollir-ne cap cas. Tots ells es declaren musulmans, de la mateixa manera que ho són també els seus pares i les seves mares, no hi ha excepció. Endemés de ser creients, la majoria assegura que resa a diari a casa tal i com fan la resta de membres de la família. Tots els al·lots preguntats van a la mesquita els divendres i, fins i tot, alguns d'ells també comencen a anar-hi entre setmana, sobretot els que tenen més edat. En el cas de les al·lotes, no és tan freqüent la seva assistència al lloc de culte i només hi fan acte de presència ocasionalment, sobretot durant períodes de celebració com ara el Ramadà.

“I tant que vaig a la mesquita! Per nosaltres és molt important anar-hi, normalment, hi vaig tres o quatre vegades a la setmana a més dels divendres que és un dia especial per nosaltres. Quan hi vaig, a vegades hi vaig sol i d’altres amb els pares i els germans. De totes maneres, amb el pas dels anys he conegut gent a la mesquita i sempre trobes algun conegut.”

Al·lot de 17 anys (Marroc).

Tant els nois que hi van amb certa normalitat, com ara les al·lotes que ho fan més ocasionalment, acostumen a oferir declaracions en les quals s’excusen pel fet de no anar-hi amb major freqüència: l’escola o la distància entre el lloc de residència i el mateix temple són alguns dels motius amb els quals aquests joves justifiquen la seva situació. En qualsevol cas, tots ells subratllen el fet que quan van al Marroc acudeixen a la mesquita molt sovint, amb la qual cosa es demostra el lligam existent entre aquesta mena d’activitats i la cultura de la societat d’origen.

Com es pot observar en el darrer fragment d’entrevista, resulta rellevant fixar-se amb qui es rodegen aquestes gents a l’hora de dur a terme aquesta mena d’activitats. En la totalitat dels casos en els quals manifesten anar a la mesquita, s’assegura que hi van amb familiars, entre els quals sempre es repeteix la figura paterna. En aquest punt, veiem que la família immigrant marroquina accentua les seves mostres de fidelitat amb la cultura d’origen, tot seguint les seves creences religioses que, a més de suposar un tret característic d’allà, esdevenen un símbol de distinció en la societat que els acull. La relació existent entre cultura i religió es posa de manifest en el següent testimoni:

“Realment, vaig a la mesquita perquè sóc molt creient. Al Marroc si no ets musulmà no et volen, és per això i moltes altres coses que la meva família i jo sempre hem estat musulmans i vull que els meus fills també ho siguin en un futur”.

Al·lot de 16 anys (Marroc).

Com es pot percebre en el decurs del treball, la religió esdevé un dels principals elements explicatius a l'hora d'interpretar les tensions existents entre la societat majoritària i les minories marroquines, les quals es veuen afavorides a vegades per prejudicis alimentats pel *mass media*. Sigui com vulgui, és indiscutible que la religió és un dels trets que permeten identificar amb major claredat a aquestes minories, així com també resulta ser una de les característiques que més utilitzen ells per presentar-se en societat. El fet que la religió condicioni elements com ara la vestimenta, el menjar o determinats codis de comportament social, ens condueix a pensar que es tracta d'una qualitat força rellevant a l'hora d'entendre els processos d'identitat ètnica i també d'aculturació.

El grau de compromís que mostra la població marroquina amb la religió i l'homogeneïtat de culte que tenen aquestes gents, no els trobem en altres col·lectius. Aquest, és el cas de les minories xineses que no demostren ser tan creients com ara les del Marroc, a més, si els argentins es declaren catòlics i els marroquins musulmans, en el cas dels xinesos hi ha una majoria que és budista però també hi ha persones catòliques. Tot i aquesta diversitat, sembla que els posicionaments dels joves xinesos davant la religió s'aproximen més als manifestats pels argentins o fins i tot els espanyols que no pas per marroquins, de fet, bona part d'aquests adolescents es declara ateu o manifesta tenir dubtes seriosos en relació a aquest tema.

Tant és així que pareix que la comunitat xinesa no es mostra gaire inquieta a l'hora de realitzar una vida religiosa activa, de fet, a Palma no existeix cap centre budista tot i que com hem vist anteriorment aquesta minoria és una de les més nombroses entre els grups de nousvinguts. Aquesta circumstància provoca que aquests joves limitin les seves activitats de culte a un espai privat, o bé s'abstinguin de fer-les.

“Els meus pares són budistes però tampoc és una cosa gaire important a la meva família. Quan vivíem a la Xina ells anaven a qualche temple, emperò com

que aquí no n'hi ha no hi han tornat. Jo no crec en cap Déu perquè les religions han estat les causants de molts dels conflictes del món”.

Al·lot de 17 anys (Xina).

“A la Xina anàvem amb la família a les celebracions religioses perquè eren una tradició, a més feien festes i era molt divertit. Aquí no hi hem tornat.”

Al·lota de 15 anys (Xina).

En aquells casos de famílies xineses que siguin creients de la religió catòlica, sembla que l'arribada a Espanya els ha ajudat a aprofundir en les seves creences, car és aquí on han trobat espais i han conegut persones amb les quals compartir aquesta fe. Aquestes mateixes persones, manifesten que a través de l'església han conegut amics d'altres cultures, sobretot sud-americans. Tanmateix, sembla que la religió no resulta un element excessivament significatiu a l'hora d'interpretar el grau d'arrelament que tenen aquests adolescents xinesos amb les comunitats d'on procedeixen.

4.2.3.2.3. Identificació amb les prioritats del grup de procedència.

En aquest apartat, el discurs s'endinsa a avaluar el nivell de compromís que aquest jovent demostra davant els elements que, segons el seu punt de vista, esdevenen fonamentals en la societat d'origen. Com anirem veient, la interpretació que fan aquestes gents dels valors identificatius de “l'allà”, sovint resulta un tant superficial i no van més enllà d'aspectes que són importants per qualsevol de les cultures que trepitja la Terra. Els amics, la cultura del treball, la família o el respecte per la salut són els aspectes que subratllen.

En algunes ocasions degut a la immaduresa pròpia de l'edat¹⁶³, en altres a causa del desconeixement del propi terme (valor-prioritat) o en altres com a conseqüència de l'escàs domini de la realitat que deixaren enrere quan

---

¹⁶³ Sobretot en aquells adolescents menors de 16 anys.

emigraren, sembla que la major part de les respostes oferides per aquests joves deixen entreveure un escàs domini d'aquells valors que donen pes i forma a les societats que els veren néixer. Com és d'esperar, aquest desconeixement s'augmenta en aquells casos d'adolescents que porten més anys a Europa i que no mostren uns lligams gaire sòlids amb el seu país d'origen.

“No en tinc ni idea. No sé quins són els valors amb els quals s'identifica més la gent de l'Argentina, m'imagino que amb els mateixos que s'identifiquen els espanyols, no? No crec que hi hagi tanta diferència entre els uns i els altres”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Gairebé totes les consultes realitzades posen de manifest que la figura de la família i la dels amics resulten essencials a l'hora de voler interpretar la idiosincràsia de la societat d'on provenen, tot amb independència de la nacionalitat de la qual parlem. Tot i això, es troben algunes diferències si s'aprofundeix en l'anàlisi. Així les coses, en els adolescents argentins veiem que la significació dels dos elements que tot just acabem d'esmentar és compartida amb els diners que, a criteri d'aquests joves, representen un dels aspectes de major rellevància en la vida de qualsevol argentí.

A més d'aquests tres aspectes, s'afegeixen d'altres que són entesos com a més secundaris com ara el futbol o la pròpia justícia. En general, els argentins consultats són del parer que la transcendència que els amics, la família o els diners tenen a l'Argentina, també es projecta d'alguna manera en el seu dia a dia a Espanya. Fins i tot, la majoria dels entrevistats pensa que aquests atributs no només són importants pels argentins, sinó que resulten fonamentals en la vida de qualsevol persona.

“Des de sempre he pensat que la família és el més important per a qualsevol persona, perquè sempre està amb tu. Els amics també són bàsics ja que sempre et poden donar una mà i si no fos pels diners jo no seria aquí ara suposo, per la qual cosa també deuen ser importants pels argentins. Crec que

no hi ha massa diferència entre allò que pugui valorar un argentí i una persona de qualsevol altre lloc del món.”

Al·lot de 15 anys (Argentina).

Quan es proposa a aquests joves que si el compromís que tenen amb aquests valors, és suficientment important com per no plantejar-se compartir el seu futur amb una persona aliena a aquesta cultura, la resposta és tan contundent com consensuada. Amb tot, la majoria dels argentins analitzats no posaria traves a casar-se o a tenir una relació amb una persona que no fos argentina, tot i que alguns mostren oposicions a segons quines cultures, talment podem veure a continuació. Però, malgrat aquesta voluntat manifesta de no prioritzar aspectes culturals a l'hora de trobar parella, tots i cada un dels argentins mostren una postura innegociable en el moment de voler mantenir amb fermesa els seus hàbits culturals en el futur, independentment de quin sigui l'origen de la persona que tinguin devora.

“No tindria cap problema si hagués de compartir la meva vida amb una persona que no fos argentina, emperò amb allò que no passaria és en casar-me amb un musulmà”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

“A mi se me'n fot d'on sigui la meva parella, penso que allò que importa és que les dues persones tinguin coses en comú, independentment de la seva nacionalitat. Tot i això, també crec que mai podria ser jo si deixés de tenir els costums i valors que m'ensenyaren el pares com a referència. Mai no es pot renunciar a això”.

Al·lot de 15 anys (Argentina).

Com hem avançat amb anterioritat, tant la família com els amics es consideren elements prioritaris per tot els adolescents nouvinguts. En el cas dels marroquins, aquesta relació de mèrits es completa amb la religió que esdevé

un element de vital importància en les seves vides. D'aquesta manera, destaca el fet que no valorin elements tan materials com ara els diners i apostin per remarcar la fe com a substància significativa de les seves societats de procedència. Factors col·laterals al mateix fet religiós, com ara l'educació o la solidaritat són altres arguments que aporten aquests adolescents magribins a la resposta.

“Allò que més valorem els marroquins de les persones és que siguin bona gent. També és importantíssim per nosaltres la religió i la família. Jo crec que són les coses més importants que hi ha a la vida de qualsevol marroquí”.

Al-lot de 17 anys (Marroc).

Segons pareix, en aquells casos en els quals es mostra l'absència d'algun d'aquests elements (sobretot en el cas de la família), aquestes noves generacions de marroquins manifesten no sentir-se satisfets amb el seu dia a dia. Així les coses, el fet de no poder gaudir de la família¹⁶⁴, sovint els genera un sentiment de tristesa, circumstància que no posen de relleu altres adolescents.

“Les coses importants pels marroquins serien la religió i la família, a més dels amics. Com et pots suposar, jo com a marroquina que sóc també valoro tot això, emperò amb la ràbia de no poder estar a devora alguns dels meus amics i familiars, es podria dir que sóc mitjanament feliç.”

Al-lota de 15 anys (Marroc).

Quant a la projecció de futur que aquests valors tenen en el sí d'aquestes persones, veiem que en funció del gènere la perspectiva canvia radicalment. Vers la qüestió de si seria possible plantejar un escenari en el qual es compartís la vida amb una persona no marroquina, els al-lots amb els quals s'ha parlat no demostren tenir cap problema amb aquest fet i deixen clara la

---

¹⁶⁴ Entesa en un sentit més ampli que la família nuclear, tot tenint en compte membres com ara els padrins, oncles o cosins.

seva voluntat de no abandonar les seves creences religioses. Molt distinta és la resposta que ofereixen les al·lotes, les quals manifesten una evident reticència a contreure qualsevol relació conjugal amb una persona que no sigui musulmana.

En tercer lloc, ens hem de referir als adolescents xinesos. Allò que més crida l'atenció en aquest col·lectiu, és la seva prioritat a l'hora d'atorgar importància als diners com element cabdal en la vida, fins i tot, hi ha casos en els quals es cita aquesta aspecte per damunt la resta o bé es fa obviant l'existència d'altres prioritats. El treball, la vivenda o els estudis, complementen la imatge que hem anat dibuixant durant els distints punts de la investigació de la cultura xinesa com a treballadora, sacrificada i pragmàtica.

Endemés d'aquest gran titular, de les entrevistes també se n'extreuen altres prioritats, algunes d'elles de novedoses com ara la creixent preocupació per evitar la contaminació que, segons alguns d'aquests joves, ha passat a formar part de les màximes preocupacions de la societat on van néixer. Com a norma general, aquests adolescents asseguren mantenir aquestes prioritats en l'actualitat, si bé alguns d'ells manifesten que no poden gaudir o bé de part de la família o bé dels diners que ells esperen tenir.

“Els diners és allò que més importa a la Xina, de què viurien si no fos pels diners? També hi ha altres coses importants com l'educació que un mostra, la salut o la família. Però estic segur que el més important són els diners”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Tot i que pugui semblar que els costums i la cultura xinesa esdevenen elements secundaris en la vida del jovent consultat, quan es planteja la possibilitat d'haver de conviure amb persones alienes a aquesta manera d'interpretar el dia a dia s'observen moltes reticències. D'aquesta manera, dels tres col·lectius avaluats són els xinesos qui mostren una major oposició al fet de compartir la seva vida amb altres cultures, tot detallant la significació que tenen els costums a les seves vides. Qüestions com ara l'idioma, les tradicions

o fins i tot la religió són barreres massa altes com per poder-les superar i compartir el futur amb persones d'altres cultures distintes a les que han vist aquests adolescents a casa seva.

“Jo no em podria casar amb una al·lota que no fos xinesa. Pels meus pares, per exemple, sí resulta important que els seus fills es casin amb xinesos perquè diuen que és fonamental que dues persones casades tinguin la mateixa manera d'entendre la vida”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Amb tot, encara que en alguns casos es posi de manifest no tenir un coneixement excessivament nítid i profund sobre els valors sobre els quals es sustenta la cultura dels seus orígens, la major part d'aquests joves es mostren inflexibles a l'hora de negociar determinats elements com ara segons quines pràctiques religioses (sobretot en el cas dels marroquins) o rituals socioculturals (com ara els xinesos). En canvi, en altres aspectes manifesten una major flexibilitat i, fins i tot, entre línies es pot percebre un cert punt d'inflexió en relació a la tendència mostrada per generacions precedents; per exemple, a l'hora de vertebrar la seva vida mantenint una xarxa d'amics o unes relacions familiars amb trets més semblants a les existents a Europa que no pas a les característiques dels seus països de procedència.

4.2.3.2.4. Compromisos de futur amb l'origen.

La darrera de les variables que formen part de l'anàlisi de la identitat ètnica, l'enfoquem a través de l'estudi dels seus projectes de futur en relació al seu país de procedència. En aquest sentit, es troben casos en els quals aquestes persones interpreten la seva estada a la societat d'acollida com un tràmit cap a una vida millor en el país del qual han arribat. En canvi, d'altres ja no contempen la possibilitat de retornar als seus llocs d'origen i entenen que el seu projecte de vida s'ha d'emmarcar en la societat en la qual resideixen en l'actualitat. Com és de suposar, trobar-se davant una opció o una altra esdevé

determinant a l'hora d'interpretar processos com ara els d'integració o, més encara, els de configuració identitària.

Malgrat que es poden admetre alguns matisos que després analitzarem, la tònica general que es mostra en els resultats de la recerca és que són persones que han arribat al seu destí migratori per quedar-s'hi, de fet, són casos excepcionals aquells que es plantegen incondicionalment retornar per començar una vida al país d'on provenen. En el cas del jovent argentí entrevistat, aquesta intenció de voler continuar vivint a Mallorca es fa més explícita que en la resta de col·lectius, no debades, la totalitat de les consultes realitzades a adolescents d'aquesta nacionalitat detallen la mateixa resposta.

“Hi ha alguns anys que anem de vacances a l'Argentina i m'agrada anar-hi per veure la família i amics, però em costaria moltíssim tornar allà a viure. Aquí es viu millor que allà i ja tinc la meua vida aquí. No crec que els meus pares hi tornin, ens hem comprat un pis i penso que els meus fills ja seran mallorquins.”.

Al·lot de 14 anys (Argentina).

Aquesta tendència general de voler instal·lar-se a Europa definitivament, planteja una necessitat d'integració que, tot i mantenir una certa fidelitat als seus orígens, possiblement conduirà a aquestes gents a intensificar els seus processos d'adquisició de noves competències culturals durant els propers lustres. En diversos dels casos, aquests adolescents mostren una certa necessitat de passar pàgina i deixar enrere la vida a l'Argentina i centrar els seus esforços en el futur que els espera en la societat d'acollida:

“Qualsevol argentí que arriba aquí, evita pensar en la situació que viuen els seus compatriotes allà. A més, si vas a l'Argentina veus que no pots fer res per revertir la situació i això et crea una certa indignació. Normalment, quan emigres deixen de preocupar-te segons quines coses del teus orígens.”

Al·lota de 17 anys (Argentina).

A tot aquest discurs, cal afegir-hi que malgrat la major part dels adolescents consultats reconegui enyorar algunes coses que formen part de la vida allà (fonamentalment es tracta de relacions amb la família o amb els amics les quals acostumen a ser més estretes que no pas aquí, a més de la llibertat que hi ha allà de poder fer més vida al carrer), molts d'ells no senten tenir cap deute ni compromís de futur amb el poble del qual procedeixen. Així idò, tot fa pensar que tenen un sentit força pragmàtic a l'hora de fer front al futur i, de fet, no acostumen a deixar-se condicionar per aspectes sentimentals mentre que sí ho fan per altres elements relacionats amb el nivell o la qualitat de vida.

“No sent que tingui cap deute ni cap compromís amb el poble argentí, la meva única preocupació és formar-me i trobar una feina per poder viure aquí amb dignitat”.

Al-lot de 16 anys (Argentina).

Si ens endinsem a avaluar els joves marroquins, veiem que hi ha casos en els quals sembla que es reconeixen alguns dubtes a l'hora de plantejar el futur; així les coses, la major part d'aquests adolescents s'adreça a qüestions econòmiques per justificar la seva idea de voler quedar definitivament a viure on ara estan instal·lats. Tot i aquest fet, altres manifesten tenir alguns dubtes i si bé tenen la idea de quedar-se no descarten la possibilitat de regressar al Marroc si sorgeix alguna oportunitat al futur. Elements com ara l'escassa distància geogràfica o la gran distància cultural, tal volta poden explicar que els joves marroquins ofereixin un discurs sensiblement distint a aquell que han donat els argentins.

“Normalment, cada any anem a veure la família i estam prop d'un mes a la ciutat on vaig néixer. Ens agrada anar-hi, emperò quan han passat dues setmanes jo ja tinc ganes de tornar cap aquí perquè enyor les amigues, el col·legi, la meva casa,... No m'imagino tornant a viure al Marroc, crec que ja em quedaré aquí tota la vida”.

Al-lota de 17 anys (Marroc).

“Si qualche dia fos capaç de poder estalviar diners suficients com per poder engegar un negoci al meu país, estaria encantat de tornar-hi. Si això no succeeix, no tinc problema en quedar-me a viure aquí”.

Al-lot de 17 anys (Marroc).

Si bé en el cas dels argentins apel·làvem al seu sentit pràctic a l'hora de plantejar-se el seu futur, en el cas dels adolescents del Marroc tot fa indicar que aquesta necessitat de tenir en compte aspectes econòmics es barreja amb elements culturals. Amb tot plegat, pareix que els interessa molt que les noves generacions que ells formaran tinguin com a referència la seva religió i els valors amb els quals avança el poble del qual provenen. Així, quan es planteja a aquestes gentes si tenen projectes de futur alguns d'ells coincideixen en afirmar un mateix full de ruta: guanyar diners aquí per després assentar-se allà, fonamentalment perquè els seus fills puguin ser educats segons el model dominant a la societat d'origen.

Entre el col·lectiu marroquí idò, tot fa pensar que existeix un major compromís amb el seu país a l'hora de planificar projectes futurs, fet que mostra una minoria que degut a la proximitat existent entre l'origen i el destí migratori pot resultar sotmès a un cert grau de mobilitat. En aquest cas, sembla que no s'ha passat pàgina i és normal que aquests adolescents mostrin una predisposició a voler projectar el seu futur al Marroc, car sovint subratllen que estan a l'espera de poder tenir recursos –i en ocasions formació- per poder iniciar el procés de retorn. En efecte, si bé pareix que es tracta de persones immerses en processos d'aculturació, la intenció de voler desenvolupar la seva vida allà demostra de nou que es senten compromesos amb la cultura de la societat d'origen, sobretot pel que fa referència a la religió.

Tot i això, la major part dels adolescents consultats afirma ser conscient de les dificultats a les quals està sotmesa aquesta voluntat de retorn, de fet, aquells que tenen alguna intenció de retornar acaben convenint en què segurament passaran anys abans que aquesta conjuntura es pugui donar. Per altre costat,

ens trobem amb la resta de joves que ja no es planteja canvis i afirma voler avançar a Europa, tot i que això no suposi perdre els seus referents culturals.

A grans trets, els nouvinguts entrevistats de la Xina mostren una predisposició a voler quedar a viure a l'Illa (o en el seu defecte a Europa), just quan se'ls planteja el seu futur. La causa que empeny aquests adolescents a tenir aquesta perspectiva pareix força clara: volen viure a Espanya perquè la qualitat de vida que hi ha aquí és molt superior a tot allò que varen deixar enrere.

Aquesta idea, sovint l'han anat creant ells mateixos a través de la comparació de les experiències viscudes allà i aquí, així a través dels viatges de visita que alguns fan esporàdicament, la voluntat d'instal·lar-se definitivament a la societat on ara viuen es reforça. Tot i aquest fet, en altres ocasions és la insistència dels pares qui contribueix a què tinguin aquests propòsits de futur.

“Al principi odiava aquest lloc, però ara ja hi estic molt habituat i m'agrada estar-hi. Només tornaré a la Xina de vacances però no crec que hi vagi mai a viure, perquè allà la vida és molt intensa i només es dediquen a treballar. Aquí la vida és molt més còmoda.”

Al·lota de 19 anys (Xina).

“Jo els primers dos anys que vivia aquí deia als pares que volia marxar quan pogués a la Xina. Ells no s'aturaven de repetir-me que la pitjor de les vides aquí és millor que no viure allà. Fa dos mesos vaig visitar la Xina i em vaig convèncer del que em deien els meus pares, el país està molt malament si es compara amb tot això.”

Al·lota de 14 anys (Xina).

Malgrat això, val a dir que en casos comptats la tendència és l'adversa. Normalment, aquells adolescents xinesos que mostren una ferma intenció a voler tornar al seu origen migratori són persones que acumulen poc temps entre la societat d'acollida i, en conseqüència, encara romanen sotmesos al dol

propi d'aquests processos. Tanmateix, l'hostilitat del món nou que se'ls ha presentat recentment, unida a la idealització dels records que s'han deixat enrere de la Xina, en moltes ocasions provoquen aquesta necessitat de retorn als orígens. Segons pareix, és molt freqüent que a mesura que avança l'estada d'aquestes persones allà on resideixen després de la migració, els projectes de futur tendeixen a anar associats a aquesta mateixa societat on hi acaben divisant un camp més extens de possibilitats, tot a l'hora que van deixant enrere la possibilitat del moviment migratori de retorn.

Tant aquelles persones que emigraren fa un temps, com ara aquells que ho han fet recentment, coincideixen en afirmar que enyoren alguns dels aspectes que ofereix la Xina de poder dur una vida més de carrer, on les relacions entre coneguts són més fàcils que no pas aquí on viuen ara. Tot i aquest element i alguns altres com el menjar, l'opinió general es centra en valorar la duresa del treball i dels estudis allà, la qual cosa els referma en la seva convicció de quedar-se a Mallorca. Precisament, és la duresa que molts assenyalen com a inherent a la vida de qualsevol xinès, la que els fa afirmar amb rotunditat que no senten tenir cap deute ni compromís amb la societat xinesa, fins i tot alguns d'ells van més enllà i s'atreveixen a recriminar el tractament que han rebut en el passat del seu propi poble.

“No crec tenir cap deute amb la societat de la Xina, jo diria que el meu país em deu a mi per la duresa de l'educació que vaig haver d'aguantar tots els anys que vaig estudiar allà”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

En definitiva, sembla que el col·lectiu xinès té assumit el seu full de ruta de cara al futur i no es mostra molt partidari de voler regressar als seus orígens. Tot i ser fidels a determinats elements i valors propis de la seva cultura, el *modus vivendi* d'allà i les condicions que s'han trobat aquí els anima a instal·lar-se definitivament entre nosaltres.

4.2.4. El compromís amb la societat d'acollida¹⁶⁵.

4.2.4.1. Aspectes socioculturals.

4.2.4.1.1. El domini del Català i del Castellà.

En qualsevol procés migratori, d'entre les primeres necessitats que mostren els nouvinguts hi ha el fet d'aprendre l'idioma que es parla en la societat d'acollida. No aportem cap novetat quan interpretem que el domini de la llengua (o en aquest cas les llengües) que formen part de la cultura del lloc de destí migratori, esdevé un instrument de primera necessitat a l'hora d'incorporar-se al nou entorn amb certes garanties d'èxit. En aquest sentit, la gran majoria de les persones procedents de fora de la Unió Europea que aterren a les Illes ho fan per motius laborals, d'aquesta manera se'ls fa molt difícil poder trobar una ocupació si no coneixen la llengua o les llengües que es parlen aquí.

Així, la gran motivació que sovint empeny a aquestes gents a incorporar coneixements de castellà o català s'ha de relacionar amb la necessitat de tenir una feina amb la qual poder sobreviure. Quan no existeix aquesta necessitat, veurem que en alguns casos ni tan sols s'aprèn l'idioma. En aquest punt, val a dir que és el castellà l'idioma que s'ha interpretat com a important per les persones que han col·laborat en aquest estudi, tot degut a motivacions distintes com ara:

- Normalment són persones exposades a una gran mobilitat, amb la qual cosa algunes d'elles vénen o es plantegen marxar a altres punts de la Península Ibèrica, fet que els fa pensar en el català com una llengua de poca utilitat.

---

¹⁶⁵ Si bé durant tot l'anàlisi del capítol precedent dedicat a la identitat ètnica, s'ha distingit molt en funció de la nacionalitat, en l'apartat que just s'enceta aquestes diferències són menys notòries ja que es tracta d'avaluar una realitat comú, a diferència d'allò que succeeix quan es valoren les vivències passades que aquests adolescents han viscut cadascú al seu país d'origen.

- La presència d'altres comunitats d'immigrants amb les quals tenen relació que són castellanoparlants.
- És més accessible des de l'entorn urbà on viuen aquestes gentes on la presència del català esdevé més reduïda.
- La influència dels mitjans de comunicació.

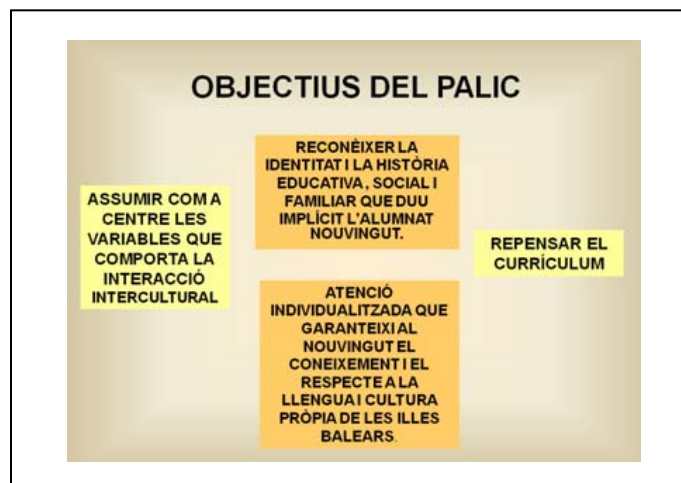
Tot i la significació d'aquest component econòmic (que podríem qualificar com a de caràcter pragmàtic), la necessitat d'aprendre la llengua que es parla al destí migratori va més enllà. No debades, l'èxit dels processos d'integració té com a punt de partida que els immigrants que just arriben coneguin la llengua per poder comunicar-se i ser elements actius en la societat que els acull. Resulta interessant l'aportació de Páramo (2008) que percep el llenguatge com a l'eina a través de la qual podem orientar el nostre propi comportament i influenciar el dels demés.

D'aquesta forma idò, bona part del nostre comportament roman sotmès a les normes explícites que ens han ensenyat des de l'entorn que ens envolta, sent regles que habitualment no apareixen verbalitzades i que percebem subtilment a través de distintes fonts, com ara la publicitat. És per aquest motiu, que l'aprenentatge de l'idioma esdevé un pas transcendent a l'hora d'estudiar la integració i el procés de construcció identitària dels adolescents que ocupen aquesta investigació.

Tenint com a referència aquesta darrera idea i veient les mancances detectades en molts d'aquests nouvinguts en l'aprenentatge del català, durant aquests dos darrers lustres les Administracions públiques de les Illes han desplegat tot un seguit d'iniciatives orientades a donar una millor acollida a aquests nous ciutadans. En el catàleg de mesures, s'hi troba el Pla d'Acolliment Lingüístic i Cultural (PALIC) que fa esment a un seguit de disposicions que la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears proposa als centres d'ensenyament obligatori per tal de donar resposta a la creixent

arribada d'alumnes estrangers que no entenen ni parlen la llengua pròpia de les Balears: el català.

Aquesta iniciativa, és perceptiva per tots els centres de l'arxipèlag des del curs 2002-2003, de tal manera que la totalitat dels adolescents que han format part d'aquest estudi han pogut beneficiar-se d'ella. Fonamentalment, el PALIC cerca assumir quatre objectius principals:

FONT: weib.caib.es

Tot i que els avanços que s'han fet des de la seva posada en marxa són evidents, sembla que encara queda molt camí per recórrer. Tant és així, que a hores d'ara el percentatge de joves d'origen immigrant que usen amb relativa freqüència la llengua catalana és més aviat escàs a Palma.

Si centrem l'anàlisi en els resultats obtinguts per nacionalitats, observem que en el cas dels joves argentins el domini evident que tenen del castellà no ha estat un factor que els hagi estimulat a aprendre el català. Tot i tenir la facilitat de dominar una llengua germana i la comoditat que altres nouvinguts no tenen de no haver hagut d'aprendre el castellà, la minoria argentina consultada assegura que el català no el parla si no és per obligació a classe, tot i que la majoria d'aquests adolescents asseguruen entendre'l.

D'entre el col·lectiu de joves argentins avaluats existeix una opinió bastant estesa a l'hora de qualificar com absolutament prescindible l'aprenentatge del

català, car segons molts d'ells es tracta d'una llengua més aviat provinciana i que no els aportarà gaire al seu futur. Quan es planteja si entenen que les dues llengües són instruments necessaris perquè hom s'integri a la societat on viuen la resposta és gairebé unànime: el castellà és necessari, el català és prescindible. A més de tot això, és habitual que associïn situacions personals de fracàs escolar amb l'obligació d'efectuar part dels seus estudis amb aquesta llengua.

“El castellà és important, però el català és totalment prescindible. Per exemple, els meus pares no saben català i no en volen aprendre perquè hi ha gent que els critica per aquest doi. Ara ja ho fan per nassos...”.

Al·lot de 15 anys (Argentina).

“Si una persona arriba procedent d'un país allà on no es parla el castellà, és millor que l'apregui abans que el català que no serveix per gaire. Qualsevol pot treballar o integrar-se a Espanya sense saber català”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

“El català no el parlo perquè em fa molta vergonya. L'entenc perquè ja fa uns anys que vaig arribar i he fet moltes classes en aquesta llengua, emperò mai l'he parlada si no és perquè m'obliguen a l'institut”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

Atenent als resultats, és estrany que els adolescents argentins escoltin parlar en català a casa seva on els seus familiars segueixen utilitzant el castellà com a via de comunicació i no estimulen als seus fills a que s'impliquin en la pràctica diària del català, talment succeeix amb els seus cercles d'amistat. A aquest fet, s'hi ha d'afegir que no acostumen a consumir mitjans de comunicació fets en llengua catalana, la qual cosa els empeny a reforçar la seva postura. En qualsevol cas, l'existència d'un entorn castellanoparlant esdevé un

denominador comú en la majoria d'adolescents d'origen immigrant que tenen com a lloc de residència l'exemple de Palma.

En el cas dels adolescents marroquins partim d'una realitat distinta ja que es tracta de persones que quan arriben a Espanya no són coneixedors ni del castellà ni del català, fet que els obliga a haver de començar de bell nou. Habitualment, els joves d'origen magribí que s'han entrevistat fan servir el català i sobretot el castellà com a canals de comunicació a fora de casa, car a l'àmbit familiar no és gaire freqüent que s'empri, tot i que en alguns casos se'n faci ús. Tanmateix, els avantatges que sovint acompanyen la utilització del castellà, unides als obstacles que existeixen a l'hora d'emprar el català, provoquen que la majoria d'aquests al·lots i al·lotes facin un major ús del castellà quan no són a casa que no pas del català, que en alguns casos queda reduït a les classes fetes en català. Tot i aquesta realitat, es tracta d'una comunitat que mostra un major grau de coneixement i ús del català, de fet, algunes de les entrevistes que donen cos a aquesta tasca han estat realitzades en català sense cap dificultat.

“Entenc, sé parlar i escriure tant en català com en castellà. Com és evident, quan sóc a casa o estic amb gent del Marroc parlo amb la meva llengua, emperò quan sóc a classe tant puc emprar el català com el castellà, tot depenent de la persona o de l'assignatura. A més, ara a la meva germana petita li ha pegat per parlar en català a casa i també l'usem a vegades quan parlem”.

Al·lota de 15 anys (Marroc).

“No tinc problemes amb el castellà. Amb el català la cosa és diferent perquè em costa una mica més d'entendre i el parlo molt poc, de fet, només l'utilitzo a les classes que m'ho demanen, en canvi el castellà el faig servir amb els amics de l'institut”.

Al·lot de 17 anys (Marroc).

En línies generals, existeix una major valoració quant a la utilitat percebuda del català, de fet, la major part dels joves preguntats pensa que el castellà i el català representen un instrument d'integració que serveix per igual. Tot i això, existeix una part d'aquest grup que es suma a l'opinió que defensa la preponderància del castellà per damunt el català, tot assegurant que la llengua catalana esdevé poc significativa en la quotidianitat de la societat on viuen. Normalment, són adolescents que senten una certa necessitat d'aprendre la llengua que es parla allà on viuen ja que entenen que és un element important per la gent que els envolta. Fins i tot, en alguns casos es pot intuir que la intenció demostrada d'aprendre català respon a un acte de certa cortesia amb la cultura que els ha fet cabuda.

“És més fàcil viure a Mallorca si entens i parles el català, fins i tot et diria que la gent et tracta i et mira millor. Suposo que si tu vinguessis a viure al Marroc t'interessaria aprendre la llengua que es parla allà, o no?”

Al·lot de 17 anys (Marroc).

Dels tres col·lectius que formen part d'aquest estudi, sens dubte són els xinesos qui manifestes majors dificultats a l'hora d'encarar el repte d'aprendre les dues llengües parlades a la societat d'acollida. Circumstàncies com ara la reticència que mostren molts dels pares d'aquests al·lots i al·lotes a aprendre el castellà i el català, l'escassa semblança d'ambdós idiomes amb el xinès o bé la percepció que tenen alguns xinesos que l'aprenentatge de l'idioma local no resulta imprescindible per poder treballar, poden ser algunes de les causes que expliquin aquest fenomen.

En línies generals, el català és poc menys que un desconegut per aquestes gents, de fet, resulta estrany sentir parlar en català a alguna d'aquestes persones. Malgrat que algunes d'elles assegurin haver adquirit les competències suficients com per poder entendre'l, la major part diu que té moltes dificultats per poder interpretar allò que es diu en català i, en efecte, aquestes mancances s'incrementen a l'hora d'escriure, llegir o parlar. Veient els resultats enregistrats, sembla que l'ús de la llengua catalana queda reduït a

l'àmbit escolar i és en aquest col·lectiu on més s'accentua la idea que el català és el causant del poc èxit quant a rendiment acadèmic.

“El castellà cada vegada el domino més, emperò el català gens. El castellà l'utilitzo amb els amics, a la botiga dels pares quan ve gent i fins i tot amb els professors de català, vet aquí perquè suspenc l'assignatura de català...”

Al·lot de 17 anys (Xina).

Talment hem assenyalat abans, tot fa indicar que darrera aquest escàs domini del català s'hi amaga una sensació força generalitzada: el català no és útil a nivell laboral. En efecte, és poc freqüent que entre aquesta minoria es plantegi aprendre el català tenint com a motivació la millora del currículum de cara a trobar feina en un futur. Així idò, es pot intuir que el gran objectiu d'aquests adolescents (que sovint estan animats pels seus pares) és aprendre el castellà, car representa un instrument que pot ajudar-los a trobar feina o bé els pot resultar de gran ajuda a l'hora de tirar endavant els seus negocis familiars.

Tant és així, que el castellà és la llengua que fan servir amb normalitat quan es relacionen amb altres adolescents –no xinesos-, amb molts professors i amb qualsevol altre persona de la societat d'acollida. Per ventura, les causes de la preponderància que fan aquestes gents del castellà sobre el català pugui quedar resumida en aquests dos testimonis.

“Diàriament, parlo el castellà tant amb els amics, com ara a l'escola o al carrer. El català em costa moltíssim i a més no crec que sigui gaire útil ja que només el parlen algunes persones aquí i a Catalunya. Si algun dia vull marxar a treballar o a estudiar a la Península no m'haurà servit de res”.

Al·lot de 17 anys (Xina).

“El castellà és importantíssim perquè vivim a Espanya. Si he d'anar a l'Ajuntament a fer algun tràmit per a la botiga dels pares o he de cercar feina em demanaran el castellà. El català no és tan important i un pot passar perfectament sense dominar-lo”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Sintetitzant, veiem que entre els casos avaluats existeix un coneixement més o manco generalitzat del castellà entre els joves d'origen immigrant de l'exemple i un ús bastant residual del català que, per a la majoria, és percebut com una llengua poc útil tot pensant amb el futur professional. Tot i que gràcies a mesures com ara el PALIC alguns d'aquests adolescents han començat a dominar la llengua pròpia de les Balears, sembla que encara ens trobem enfora d'assumir els objectius marcats en aquest programa, de fet, la identitat de molts d'aquests nouvinguts encara no s'escriu en català.

4.2.4.1.2. El coneixement de la cultura i la història.

Si en el capítol dedicat a analitzar el coneixement de la cultura i la història de la societat d'origen d'aquests joves posàvem de manifest que existia un cert desconeixement, en aquest cas no és diferent. No debades, sembla ser habitual que aquests adolescents posin de manifest un escàs domini dels elements culturals i les fites històriques de major rellevància de la societat que els envolta. Si bé alguns d'ells afirmen que tot és com a conseqüència de que no acumulen gaire temps entre aquesta societat, val a dir que bona part d'ells ja han viscut diversos anys a Palma i han cursat diferents anys a centres d'aquesta ciutat.

Veient els resultats s'observa que la tendència general quan se'ls demana que coneixen de la cultura de la societat que els envolta, és respondre amb tòpics més propis de la percepció que es pot tenir des de fora del país que no pas des de dintre. A més, allò que ells interpreten com a “cultura de la societat d'acollida” sovint entremescla mèrits de la cultura mallorquina o balear amb altres de la cultura espanyola, tot barrejant-los d'una manera un tant arbitrària.

Així les coses, aspectes com ara els toros, les sevillanes o el cuixot salat apareixen al costat de la Seu, l'ensaimada, Jaume I, Cort o Ramon Llull. Tot fa pensar que el coneixement d'aquests elements culturals sigui resultat dels processos d'aprenentatge que aquests joves han rebut als seus centres educatius, tot i que també altres agents com ara els mitjans de comunicació hi puguin haver jugat un paper força rellevant. Malgrat aquesta circumstància, la voluntat de bona part d'aquestes persones s'adreça a voler saber més de la història i de la cultura del poble que els acull en un futur.

Per nacionalitats, veiem que els resultats mostren que els argentins diuen saber poca cosa de la cultura d'aquí. Bàsicament, la identifiquen amb elements propis del context espanyol i demostren un major desconeixement vers la cultura insular. Amb tot, sintetitzen la simbologia cultural d'aquesta societat en elements com ara els toros o el flamenc, en personatges com Franco o García Lorca i en menjars com ara la paella. És força estrany que els adolescents argentins entrevistats associïn aspectes propis de la cultura mallorquina amb el seu entorn, ja sigui perquè no els coneixen o com a conseqüència que perceben que no són prou significatius. Quan ho fan, es fa palès que no són elements que formin part de la seva quotidianitat i que han sentit o viscut de passada.

“Conec algunes coses que he anat aprenent a l'escola i a l'institut i coses que et conta la gent o veus per la televisió. Jo diria que els elements que millor defineixen aquesta cultura són el cuixot salat, els toros, les sevillanes i això vermell que es posa en el pa... Ah sí! la sobrassada”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

Per ventura, el coneixement de la història de la societat d'acollida apareix molt més condicionat per la trajectòria migratòria de l'individu (anys que fa que estudia a Espanya o a Mallorca), així com també l'interès que mostri la mateixa persona davant aquesta qüestió. A grans trets, les entrevistes mostren que no tenen una idea nítida del trajecte històric del poble que habiten i sovint entremesclen adveniments que guarden poca relació els uns amb els altres.

Les informacions que faciliten, sovint estan molt relacionades amb els continguts que just estan estudiant en el moment, de tal manera que es dona el cas d'alumnes que només aporten elements relacionats amb períodes concrets de la història, normalment d'Espanya. Val a dir que aquesta conjuntura no és patentada pels adolescents d'origen argentí i es repeteix en les altres nacionalitats.

“La veritat és que conec poqueta cosa de la història d'aquí. Es podria dir que només puc aportar algunes de les coses que he après a classe: la República, la Guerra Civil, el franquisme...”

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Tot i aquest poc nivell de coneixement, la voluntat de bona part d'aquestes persones s'adreça a voler saber més de la història i de la cultura del poble que els acull, en un futur. Tanmateix, la tendència general d'aquest grup de persones és que la intenció de conèixer més no està relacionada amb un desig de voler assumir majors quotes d'aculturació, sinó que la majoria d'aquests joves afirma tenir un cert interès per adquirir més cultura general.

“M'agradaria saber una mica més, de fet, crec que sempre és bo conèixer la història o la cultura d'altres països del món”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Quant al menjar, s'observa que tot i que bona part de les consultes identifica la paella com a menjar típic d'allà on viu, la resta de menjars que ells anomenen com a identificatius de “l'aquí” són mallorquins. Fonamentalment, es tracta de la sobrassada, l'ensaïmada, el frit mallorquí i d'altres com la coca de trempó, l'arròs brut o el tumbet. Malgrat ser conscients de tot aquest extens catàleg de menjars típics, la majoria d'aquests adolescents confirmen que no els mengen habitualment, tant és així que alguns d'ells afegeixen que saben que existeixen menjars típics com el frit però mai no els han tastat. Una minoria assegura que esporàdicament menja paella quan surt amb els pares a dinar a fora, emperò

que és estrany que es mengin aquests plats a casa on els seus pares i mares segueixen més fidels als hàbits culinaris argentins.

“Conec alguns plats típics d'aquí: el principal que seria la paella, però en conec d'altres com el pa amb sobrassada, el tumbet o la coca de trempó. No menjo gairebé mai aquests plats; per exemple, mai he tastat el tumbet i la coca de trempó només una vegada que en feren a l'institut. Més que res els conec perquè n'hem parlat a vegades a classe”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

Pel que fa als adolescents originaris del Marroc, veiem que com la resta afirmen conèixer poc o gens de la cultura que els envolta. Amb tot, els elements amb els quals acostumen a associar aquesta cultura són de caràcter religiós, de fet, la paraula “cristianisme” és la que més utilitzen a l'hora de qualificar-la. Com a complement, és habitual que els joves que han estat entrevistats facin menció de la Setmana Santa, de les festes de Nadal, de la Quaresma o d'edificis religiosos com ara la Seu per acabar d'arrodonir aquesta definició. Com és d'esperar, parlem d'un grup d'adolescents que majoritàriament es declara seguidor ferma d'una altra religió i, en efecte, el fet que qualifiquin a la societat d'acollida com a cristiana esdevé una mostra de diferenciació en referència a aquest entorn.

“Conec qualque cosa de la cultura d'aquí però no gaire. La principal característica que crec que serviria per definir la gent d'aquí és que són cristians i van a resar a esglésies i no a mesquites. A més segueixen festes distintes a les nostres com ara la Setmana Santa o el Nadal”.

Al·lota 15 anys (Marroc).

Quant a la història, val a dir que tal i com feien els argentins tendeixen a fixar els seus coneixements en un període concret que o bé coincideix amb una etapa que desperta el seu interès o bé que són conceptes recentment estudiats a classe. Aquí, destaca que una part important d'aquests al·lots i al·lotes

subratllen el temps de dominació musulmana a la Península Ibèrica com a fita més important en la història de “l'aquí” que, curiosament, guarda una estreta relació amb “l'allà”, fet que resulta força significatiu. Amb tot, entre els marroquins consultats també existeix una certa voluntat de voler aprendre més coses de la història del lloc on viuen, car molts d'ells pensen que és significatiu que qualsevol persona conegui el decurs històric que ha seguit el poble en el qual resideix.

“La història d'aquí és prou llarga i és difícil saber molta cosa. Et podria dir que fa uns segles aquí hi estaren els musulmans i deixaren moltes coses fins que un rei català els va derrotar”.

Al-lota de 17 anys (Marroc).

“I tant que m'interessaria saber més de la història d'aquí, de fet, crec que és important conèixer tot allò que ha succeït en el passat d'allà on vius”.

Al-lota de 15 anys (Marroc).

Pel que fa referència als menjars, val a dir que també acostumen a qualificar com a “propis d'aquí” plats tan diferents com la truita de patates amb d'altres com els bunyols, el frit mallorquí o el tumbet. Sigui com sigui, existeix una certa unanimitat a l'hora de valorar la paella com a plat típic del lloc on ara viuen, tot obviant la importància que altres col·lectius donen al pernil salat degut a què s'elabora a partir del porc. Malgrat tenir un cert coneixement dels menjars propis de la societat majoritària, en aquest grup d'adolescents no existeix un consum habitual de cap d'aquests plats, de fet, llevat de la paella i la truita de patata que en casos esporàdics es consumeixen a casa, la resta de menjars o no s'han tastat o s'han consumit alguna vegada, normalment a l'escola o a l'institut. Tot fa indicar que la inseguretats que desperta a aquestes gents el fet que alguns d'aquests plats portin aliments que no són permesos per la seva religió, acaba provocant que no els consumeixin si no es troben a casa o a llocs on se'ls garanteixi la seva puresa.

“L’ensaïmada, la paella, els bunyols o la coca de trempó. La veritat és que no menjo gairebé mai aquests productes perquè alguns d’ells duen porc a vegades i d’altres tenen saïm. A casa la mare qualche vegada fa paella, però amb carn comprada a botigues de marroquins”.

Al·lot de 13 anys (Marroc).

Quan es suggereix als adolescents xinesos escollits en el mostreig que aportin elements útils per valorar la cultura que els envolta, és força significatiu que moltes d’aquestes persones facin esment a atributs actuals d’aquesta societat i fugin d’adveniments històrics o edificis emblemàtics. D’aquesta manera, la cultura pel turisme o allò que alguns d’ells qualifiquen com a “bons hàbits d’educació” (tot comparant amb segons quines actituds persistents a la Xina), són algunes de les coses que destaquen aquests joves de la cultura majoritària. Aquests atributs són subratllats sota una certa mirada d’admiració i respecte, fins i tot, en algun cas s’afirma que són aspectes que la societat xinesa hauria d’incorporar en el seu dia a dia si realment vol avançar econòmicament, tot deixant en evidència de nou el sentit pragmàtic d’aquesta minoria oriental.

“Aquí es té una forta cultura del turisme i això ha facilitat que aquest país sigui ara tan ric. A més crec que és un poble bastant educat i més net que no pas la Xina, per exemple a nivell de carrers.”

Al·lot de 17 anys (Xina).

Pel que fa a la història, es repeteix la dispersió d’esdeveniments que hem comentat en els altres dos col·lectius, tot i que es pot destacar que crida molt l’atenció entre aquests adolescents la conquesta a Amèrica i la seva posterior colonització, la qual és vista amb cert interès per molts d’ells sobretot si es tracta de la figura de Cristòfol Colon. També seguint la tendència general, la majoria d’aquestes persones asseguren mostrar interès per seguir aprenent aspectes relacionats amb la història de la societat que els envolta, sobretot per

tenir més cultura general i poder transmetre aquests coneixements als pares i familiars que viuen aliens a tota aquesta realitat.

“És important que una persona conegui la història en general, més encara si es tracta de la que s’ha viscut allà on tu vius. A més, a vegades quan parlem a casa els conto algunes de les coses que he après a classe i els interessa molt perquè ells coneixen coses de la història de la Xina però desconeixen per complet el que ha passat aquí”.

Al·lota de 15 anys (Xina).

Finalment, si ens fixem amb els menjars veiem que els resultats mostren que segueix sent la paella el plat que qualifiquen com a més característic de l'aquí, tot i que n'hi ha d'altres com ara el pernil salat o l'ensaïmada que també són força coneguts. En general, sembla que no tenen tant coneixement de la cultura culinària com els altres col·lectius car només s'ofereixen dos o tres plats a cada entrevista i sovint són els mateixos. Precisament, a aquest poc domini hi va lligat un escassíssim consum de menjars propis de la terra, de fet, molts d'ells asseguren no consumir mai o gairebé mai aquests productes, a no ser que els convidin a fora casa ja que els seus pares no saben cuinar-los.

“Només conec la paella i el cuixot salat. La veritat és que no en menjo gairebé mai perquè a casa no compren mai pernil i la mare només sap cuinar menjars xinesos o coses molt senzilles d'aquí com ara macarrons”.

Al·lota de 19 anys (Xina).

En resum, sembla que el coneixement de la cultura i de la història que tenen aquests adolescents en relació a l'àmbit on es troben instal·lats és més aviat escàs. En conseqüència, no es pot interpretar que aquesta sigui una variable que denoti un excessiu nivell d'aculturació, si bé es tracta d'un seguit de coneixements que molts d'aquests adolescents reben fonamentalment des dels centres educatius, el rol que juguen altres agents com ara l'entorn familiar o el carrer esdevé més aviat secundari.

4.2.4.1.3. El contacte amb associacions locals.

En l'empresa de voler esbrinar el grau d'aculturació dels adolescents d'origen immigrant a Palma, sens dubte resulta necessari analitzar la seva implicació – així com també la del seu entorn familiar- en les agrupacions locals¹⁶⁶. D'aquesta manera, veient si aquests joves participen en equips esportius de la barriada, en grups d'esplai, en associacions veïnals, etc., s'obté una informació que pot ser valuosa per la investigació que ens ocupa. Tot i això, cal tenir en compte que l'associacionisme coetani a les societats occidentals esdevé una variable orientativa però en cap cas determinant a l'hora d'interpretar la cohesió i la integració social dels seus membres.

A grans trets, els resultats que s'han obtingut són força eloqüents; de fet, la immensa majoria dels adolescents consultats assegura no participar en cap associació local, talment succeeix amb les agrupacions d'immigrants. Pareix que es tracta idò d'una generació que fuig de la necessitat de viure experiències amb comunitat, tant si són entitats creades per espanyols com ara si són regentades per compatriotes. Per ventura, una de les principals causes que ens pot explicar aquesta conjuntura està relacionada amb el fet que els pares i mares participen encara menys en aquesta mena d'agrupacions, amb la qual cosa es posa de manifest l'escassa intenció d'aquestes gents de voler dur una activitat comunitària més o menys fluida.

Sigui com vulgui, en moltes ocasions aquests pares i mares no fan ús d'aquesta vida col·lectiva degut a les exigències de la quotidianitat contemporània (treball d'ambdós progenitors, tasques de la casa, manca de recursos econòmics, etc.), tal i com succeeix amb multitud de famílies autòctones. En altres casos, les causes semblen estar més relacionades amb el fet de ser persones nouvingudes: manca de domini de l'idioma, desconeixement de la xarxa d'associacions de barri, desconfiança amb algunes agrupacions degut a la distància cultural, etc. En qualsevol dels casos, amb

---

¹⁶⁶ Quan parlem d'associacions locals, fem esment a qualsevol agrupació que formi part de l'entorn on resideix l'adolescent, sempre i quant no es tracti de corporacions formades exclusivament per persones d'origen immigrant.

independència de quina sigui la motivació d'aquests familiars de no voler participar en aquestes associacions, aquest, pareix ser un element determinant perquè els seus fills no hi formin part.

“Jo no estic a cap associació perquè mai m’ho he plantejat, crec que no m’interessa. Els meus pares tampoc, de fet, ells tenen un domini molt reduït del castellà i seria impossible que es poguessin entendre bé amb la resta de persones”.

Al·lot de 17 anys (Xina).

Malgrat existir aquesta tendència majoritària, també convé remarcar que, sobretot en el cas dels adolescents d'origen argentí i en els marroquins consultats, existeix una participació creixent en equips esportius, fonamentalment en clubs de futbol de la barriada o de les rodalies. Amb tot, la implicació d'aquests joves en aquestes entitats no només pareix servir per alimentar els seus processos d'integració dins el barri o la ciutat on viuen, sinó que també suposen una major identificació amb els seus valors, els seus problemes i amb els seus reptes de futur. En definitiva, es tracta d'un estímul de cara a engrescar els processos d'aculturació que pot ser fins i tot més rellevant que molts altres rebuts des d'institucions tan potents com ara el col·legi o l'institut.

“D'ençà de fa sis anys jugo a futbol amb el Rafal perquè jugar és allò que més m'agrada del dia. Em duc molt bé amb tothom i en el meu equip hi ha gent de totes bandes: espanyols, equatorians, búlgars i moros. No he tingut mai problemes amb ningú”.

Al·lot de 14 anys (Argentina).

En el cas dels xinesos que han col·laborat en l'estudi, crida l'atenció la presència d'algunes famílies practicants de la religió catòlica i sembla ser que a través d'aquesta convicció aquestes persones han trobat un potentíssim canal de contacte amb altres gents de la societat d'acollida. Atenent als seus

discursos, pareix que es tracta de persones molt fidels als actes religiosos i que en efecte participen gairebé a diari en celebracions a l'església amb altres integrants de la comunitat. Tot i que no deixa de ser una integració un tant selectiva, de ben segur que són les famílies xineses que major contacte mantenen amb l'entorn.

“Amb els pares i els germans, vaig molt sovint a l'església de Santa Catalina Tomàs i participo en distintes activitats que es celebren. Allà ens ensenyen a cantar, a saber actuar per ser bones persones i a saber classificar les coses bones i dolentes que hi ha a la vida”.

Al·lota de 15 anys (Xina).

4.2.4.1.4. Els mitjans de comunicació.

Durant distints capítols de la investigació, hem anat veient la creixent significació que tenen els mitjans de comunicació¹⁶⁷ en els processos de configuració identitària, especialment en les noves generacions d'adolescents que han tingut un contacte encara més intens amb l'univers *mass media*. Així les coses, el nivell de fidelitat que mostren aquests joves davant determinats programes o figures televisives, l'interès que tenen a l'hora d'escoltar uns estils concrets de música o la seva presència en xarxes de relació social a través d'Internet esdevenen informacions rellevants en aquest anàlisi.

Quan es planteja el tema dels mitjans de comunicació a aquest grup de persones no s'obtenen resultats gaire sorprenents, és a dir, la immensa majoria de les respostes que han donat aquestes persones d'origen estranger són idèntiques a les que podrien oferir joves originaris de la societat que els acull. Tot fa pensar que es tracta d'individus que miren els mateixos programes televisius que la resta d'al·lots i al·lotes de la seva edat (programes d'esports, sèries de moda, coneguts programes d'entreteniment, etc.), escolten les

---

¹⁶⁷ En aquest apartat tractarem el consum de mitjans de comunicació realitzats a la societat d'acollida d'aquests adolescents nous, tot emmarcat dins la mesura de l'aculturació que dona sentit a aquest capítol.

mateixes cadenes de ràdio que la resta i utilitzen les mateixes aplicacions d'Internet per cercar en xarxa, descarregar música o contactar amb els seus amics. Quant a la premsa escrita també comparteixen hàbits: llegeixen més aviat amb poca freqüència i, quan ho fan, normalment fan lectura de publicacions específiques (com ara diaris esportius o revistes d'adolescents) o bé de premsa gratuïta.

“M'agrada mirar programes d'entreteniment com ara El Hormiguero o en Buenafuente, sèries com Física o Química i les pel·lícules d'acció. Per Internet, acostumo a emprar el Tuenti i el Facebook cada dia i, a més, miro alguns diaris esportius com el Marca o l'Sport. Quant a la ràdio, habitualment m'agrada escoltar els 40 Principales”.

Al·lot de 15 anys (Argentina).

“Cada dia entro a la pàgina del Facebook i algunes altres com la d'infoblear o la del youtube. A més, m'agraden programes de televisió com Password, el Hormiguero de Canal 4, les notícies o sèries com Aída com fan totes les amigues. A l'institut, a una assignatura llegim el diari un cop per setmana, però a casa no el comprem mai”.

Al·lota de 17 anys (Marroc).

Aquests, semblen ser uns hàbits força compartits per tots aquests adolescents amb independència de quina sigui la seva nacionalitat d'origen. Si bé haguéssim de subratllar algun matís, hauríem de dir que els adolescents xinesos consultats acostumen a mirar menys la televisió i centren més els seus esforços en consumir productes cibernètics, tot i que no es pot dir que es tracti d'una praxis totalment generalitzada.

“No miro gaire la televisió en castellà, només quan els pares no hi són o a casa d'algun amic. M'agrada mirar algunes pel·lícules, m'encanten els documentals d'animals i alguns programes com el Club del Chiste. Per Internet, a més de les típiques pàgines de Facebook o Tuenti, m'agrada entrar a foros per aprendre

informàtica i baixar-me pel·lícules. Quan regresso del col·legi a vegades agafo el 20 Minutos que és gratis i el llegeixo”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Atenent a les dades obtingudes, veiem que l'entorn en el qual es produeix el consum d'aquests productes mediàtics tampoc no varia en relació a la resta de l'univers adolescent, de la mateixa manera que tampoc hi ha grans diferències segons la nacionalitat. En línies generals, els joves consultats asseguren que normalment miren la televisió a casa i, en comptades ocasions, a casa d'algun amic. A l'hora de realitzar aquesta activitat -que acostuma a ser diària-, o bé es troben sols o en companyia d'algun familiar habitualment, si bé en el cas dels adolescents xinesos es veuen més obligats que la resta a mirar tot sols la televisió en català o castellà, car asseguren que sovint conviuen amb familiars que no entenen aquestes llengües.

“La televisió la miro sempre que puc, per exemple, quan arribo de classe dino amb la germana mirant-la i a la tarda o a la nit també. Normalment, sempre hi ha algú que la miri amb jo perquè som molts a casa, tot i que hi ha vegades que ho faig sola”.

Al·lota de 17 anys (Marroc).

Quant a les connexions a Internet, sembla ser freqüent que aquests joves puguin gaudir d'accés a la xarxa des de casa, tot i que una part d'ells no tenen aquesta possibilitat (com a conseqüència del perfil socioeconòmic familiar) i fan ús de locutoris o d'altres punts com ara biblioteques públiques o el mateix centre on estan matriculats. Malgrat que en algunes ocasions es gaudeixi d'algunes aplicacions en companyia d'amics, és més habitual que facin ús d'Internet sols, tal i com també succeeix amb el consum de música que es fa a totes hores amb l'ús d'aparells MP3, MP4 o amb els mateixos mòbils.

“El meu pare s’emprenya amb jo perquè diu que tot el dia vaig amb els casquets de la música enganxats a l’orella i que no escolto la meitat de les coses que diuen, però m’agrada fer-ho així.”

Al·lot de 16 anys (Argentina).

En efecte, es pot intuir que es tracta de conductes força estandarditzades entre el jovent contemporani, tant en els continguts dels mitjans consumits com ara també en les formes que s'utilitzen per fer-ne ús. Així les coses, sembla ser que es tracta d'una realitat que denota un cert grau d'integració d'aquests joves dins un entorn que els condiciona el dia a dia i en el qual de cada vegada ells hi juguen un rol més evident. D'altra banda, aquesta mena de conductes acostumen a generar reaccions entre els pares i familiars, ja sigui mostrant una desconfiança vers aquestes noves actituds o bé a través d'un interès per aquest nou món que van coneixent a través dels seus mateixos fills.

4.2.4.1.5. Percepció del tracte rebut per part de la societat d'acollida.

Sembla ser que la joventut d'origen estranger avança amb la sensació de viure entre una societat que els respecta i els accepta talment són. Tot i aquesta circumstància, les respostes oferides per aquestes gents deixen entreveure l'existència d'una certa tensió quan aquestes persones entren en relació amb determinats sectors socials autòctons. Essent completament conscients que es troben instal·lats en una societat multicultural¹⁶⁸, la majoria d'aquests adolescents són del parer que no els afecta negativament el fet de ser nous, de fet, alguns d'ells afirmen que aquesta mateixa qualitat els resulta un gran avantatge de cara a fer front a segons quins reptes.

“Jo penso que el fet de ser immigrant incorpora més avantatges que no pas inconvenients; pots viure en dues cultures diferents (una del primer món i l'altra

---

¹⁶⁸ La qual cosa resulta ser tota una novetat per molts dels que arriben, ja que ho fan procedents de societats força homogènies.

d'un país necessitat) i això et permet valorar més segons quines coses que és més difícil que un valor si no ha viscut aquesta experiència”.

Al·lota de 14 anys (Argentina).

Malgrat que la gran majoria dels joves entrevistats atorguen una càrrega més aviat positiva a la conjuntura de ser immigrant (és el cas dels argentins), hi ha part dels adolescents xinesos i marroquins que ofereixen un altre discurs. Les causes que pareix que els empenyen a valorar negativament el fet de ser nouvingut són ben distintes, tot depenent de la nacionalitat de la qual parlem; en el cas dels adolescents marroquins pensen que a causa de la seva cultura (fonamentalment la religió) reben atacs periòdics procedents de la societat que els envolta i, és per aquest motiu, que creuen que el fet de ser immigrants els és més una càrrega que no pas un mèrit. En el cas dels adolescents xinesos, també hi ha un sector que pensa que la qualitat de ser “immigrant” els perjudica emperò per motius ben diferents als que assenyalen els magribins, en concret, els xinesos són de l'opinió que les tensions arriben des de l'àmbit laboral:

“I tant que perjudica. Gairebé tots els xinesos tenen el seu negoci i treballen tant com poden per aixecar-lo, però aquí la gent no respecta aquesta feina i et miren malament per això”.

Al·lota de 14 anys (Xina).

A més a més, també pareix existir un cert consens a l'hora de pensar que en la societat on viuen se'ls deixa viure seguint fidels als seus costums. En les tres nacionalitats estudiades, això s'argumenta afirmant que el fet de viure a Palma no els ha impedit seguir fent moltes de les coses que feien quan vivien en els seus països d'origen: des d'hàbits alimentaris com ara consumir mate, fins a pràctiques religioses com anar a la mesquita, passant per determinades activitats d'oci i lleure com jugar a jocs d'atzar. En aquest sentit, tot fa pensar que és molt habitual que aquests al·lots i els seus familiars valorin positivament el fet de poder viure en un entorn on el reconeixement de les llibertats individuals esdevé més avançat que no pas en els seus països d'origen. No

debades, es tracta d'una generació que està creixent enmig d'una democràcia amb la qual no han estat educats els seus pares, la qual cosa en alguns casos pot resultar motiu de tensió familiar.

“Aquí la gent té molta més llibertat, per exemple, els musulmans poden dur vel o poden construir mesquites i ningú els diu res. Jo com argentí puc dir que faig les mateixes coses que feia allà, no se'm prohibeix res”.

Al·lot de 15 anys (Argentina).

“A Palma es viu amb major llibertat que no pas a Nador, de fet, aquí pots anar aquí o allà i ningú no t'atura pel carrer i et demana on vas. A més el fet que als musulmans ens deixin construir mesquites ja em demostra que és una societat més oberta que la marroquí perquè em costa pensar que a la ciutat on vaig néixer poguessin aixecar esglésies catòliques d'immigrants”.

Al·lota de 17 anys (Marroc).

Aquest discurs plantejat per la majoria que descriu una societat d'acollida oberta i integradora, entra en una certa contradicció quan se'ls planteja que avaluin si viuen en una societat que toleri el fet d'haver-se convertit en multicultural. A banda d'algunes excepcions, la resposta més repetida és aquella que es refereix a la societat mallorquina com a parcialment tolerant davant el fenomen migratori, de fet, la majoria dels relats delaten la presència de sectors xenòfobs que s'instal·len enmig d'una majoria moderadament integradora. Normalment, la identificació dels grups socials que ells cataloguen com a “racistes” s'associen a sectors de població vella menys oberta als canvis i que ha vist com l'arribada en allau d'aquestes gents ha baratat l'ordre social amb el qual havien conviscut durant tota la seva vida. Aquesta opinió pareix ser força estesa entre els joves immigrants, tot amb independència de la seva procedència.

“Si hagués de parlar en general et diria que sí que es tolera la multiculturalitat, emperò hi ha gent que segueix pensant que amb la immigració ha arribat la

injustícia, la pobresa o la delinqüència. Com si això ho haguéssim inventat els estrangers...”.

Al·lot de 18 anys (Xina).

“Tothom sap que vivim en una societat multicultural, això és evident. Tot i això, hi segueix havent gent que no ho vol veure, sobretot és gent major que et mira malament i amb certa desconfiança. Amb la gent jove de l’institut no hi tens gaires problemes perquè alguns dels col·legues fins i tot han crescut amb tu”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

Amb tot plegat, no es pot dir que la percepció que té la joventut entrevistada del món que l’envolta sigui negativa, la qual ens permet intuir que molts d’ells estan assumint una certa maduresa en els seus processos d’aculturació. Malgrat això, l’anàlisi ens confirma la presència de segments socials autòctons que segueixen fermes en la seva idea de menysprear la població immigrant i no acceptar-la com a part del sistema, fet que resta valor als intents de molts d’aquests adolescents de voler ser part del futur del poble que els envolta.

4.2.4.1.6. Grau d’acostament al consumisme occidental.

Com hem anat veient en el decurs dels capítols del marc teòric, una de les premisses que ha de complir qualsevol adolescent europeu és la de mantenir una certa fidelitat a tot l’univers consumista sobre el qual descansen les societats d’Occident. Amb tot, un dels elements que més pot acostar o allunyar a aquests adolescents de la resta d’iguals és la seva imatge i els seus hàbits d’oci i lleure, amb la qual cosa molts d’ells de mica en mica es van veient abocats a vestir com els demés, a escoltar la seva mateixa música o a tenir les aficions que té la resta, tot si no es volen veure discriminats per un entorn que saben que pot arribar a ser cruel.

Precisament, arran de l’anàlisi d’aquesta variable veiem que els hàbits de consum d’aquesta nova generació romp de manera evident amb els costums

amb els quals han crescut els seus pares i mares. Conseqüentment, veiem que es tracta d'adolescents que es preocupen pel seu aspecte en la mateixa mesura que ho faria qualsevol altra persona de la seva edat, de fet, les preferències a l'hora d'elegir botigues per comprar són força similars a la resta de joves mallorquins.

Prioritàriament, el jovent analitzat es decanta per consumir roba a franquícies multinacionals (sovint instal·lades a grans superfícies comercials) on es ven roba per adolescents que està a la moda però a uns preus més aviat accessibles. Aquesta mena d'indumentàries, poques vegades tenen a veure amb la roba que empraren els seus pares quan tenien la seva edat o que compren els adolescents del seu país d'origen. Tot i que, en el cas de les noies marroquines en alguns casos es mantingui el vel com a complement de la seva vestimenta, resulta interessant veure com s'interessen per comprar roba a aquests indrets que sovint tapen metafòricament amb el propi mocador.

“M'agrada molt la botiga de Promod, emperò sempre que puc també compro a altres com ara Nike, Zara o Berska”.

Al·lota de 15 anys (Marroc).

“Normalment, compro la meua roba a Zara, New Yorker, C&A o Stradivarius. En aquesta casta de botigues és on trobo la roba que més m'agrada a un preu que no és massa car”.

Al·lota de 15 anys (Xina).

Si bé en el cas dels joves argentins entrevistats el consum a aquest tipus de botigues ja sembla un hàbit adquirit, en el cas dels adolescents marroquins i xinesos pareix que degut al perfil socioeconòmic de les seves famílies la compra d'aquests articles s'ha de seguir combinant amb peces de roba de menys qualitat i preus encara més assequibles. Normalment, es tracta de productes comprats als mercadets, a grans supermercats o bé a botigues regentades pels mateixos immigrants, sobretot xinesos. El fet de reconèixer

que encara han de portar aquesta mena de roba o calçat, els genera una certa frustració a vegades i tendeixen a assenyalar que s'estimen més comprar a botigues on hi ha marques perquè són productes de major qualitat.

“A vegades, els pares em diuen que no hi ha diners per comprar segons quins calçons o sabates i la mare sense dir-me res compra coses a la botiga xinesa de baix de casa o a Lidl . És roba molt barata però molt dolenta.”

Al·lot de 17 anys (Marroc).

“Els meus pares venen roba a la botiga que tenen, emperò jo m'estimo més comprar-la a altres llocs que són de millor qualitat”.

Al·lota de 19 anys (Xina).

En el moment en què s'intenta analitzar la casuística d'aquesta tendència, ens trobem amb element comú: la moda. Així les coses, tot i que el preu o la qualitat dels productes siguin elements condicionants, pareix que el major estímul que anima a aquests joves a realitzar aquestes compres és que els permet vestir en sintonia amb la resta d'adolescents, tot demostrant un cert aclimatament amb les condicions imperants al seu entorn.

“A mi m'agrada cuidar el meu aspecte i anar a la moda. No entenc alguns al·lots de la meva edat que van vestits com els padrins...”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

“Normalment, són productes de major qualitat que no pas els xinesos. A més, són més moderns i tampoc hi ha tanta diferència en els preus”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

En aquest punt, a més d'analitzar el què es compra també resulta força interessant veure com es compra. Observant els resultats val a dir que la

variable determinant, més que ser la nacionalitat és l'edat; de fet, a mesura que els adolescents van avançant en la seva vida tendeixen a efectuar les compres acompanyats d'amics, o bé ho fan sols o amb presència d'algun germà o germana major. En canvi, en aquells casos en els quals l'adolescent no passa dels 16 anys, és més habitual que la companyia en aquestes compres sigui el pare o sobretot la mare.

“Quan vaig de compres, normalment els meus germans majors m'acompanyen i m'ajuden a triar, tot i que alguna vegada hi he anat amb amigues”.

Al·lota de 14 anys (Xina).

“Seria impensable anar amb els pares a comprar-me roba. M'apuraria moltíssim. Hi vaig sempre amb les meves amigues i després aprofitem per dinar juntes o anar al cinema”.

Al·lota de 17 anys (Marroc).

Arran d'aquest darrer fragment, veiem que els hàbits de consum van més enllà de la compra de roba, no debades, tot fa pensar que aquests joves també habituen a ser clients de grans cadenes transnacionals de menjar ràpid (com ara McDonald's o Burguer King), a mirar superproduccions cinematogràfiques nord-americanes a sales de cinema de grans superfícies o a voler tallar-se els cabells com els seus ídols (ja siguin cantants, futbolistes o actors). Aquestes actituds semblen ser més accentuades en el cas dels adolescents argentins, la majoria dels quals manté uns hàbits idèntics a la resta de joves no immigrants. En el cas dels xinesos i els marroquins consultats, les seves condicions culturals i sobretot econòmiques fan que no es mostrin tan fidels a aquesta mena de pràctiques que, en qualsevol cas, segueixen sent força atractives per la gran majoria d'aquests nouvinguts.

“Qualque vegada he somiat que tinc molts diners i que puc comprar més i més coses... però després quan obro els ulls sóc a la mateixa habitació de sempre”.

Al·lot de 17 anys (Marroc).

4.2.4.2. Aspectes interns de l'individu.

4.2.4.2.1. Imatge de la societat d'acollida.

Una vegada iniciat l'anàlisi de les variables que corresponen a la vessant més personal de l'estudi de l'aculturació, resulta força interessant fixar-se amb la imatge que tenen aquests adolescents de la societat d'acollida, a més de tenir en compte quina percepció tenen ells de la valoració que en fa la resta del món d'aquesta mateixa societat. Precisament, tenint en ment aquesta darrera intenció se'ls ha plantejat si creuen que la societat que els envolta està ben vista des de fora i, de les respostes obtingudes, se'n poden extreure algunes conclusions interessants.

Així les coses, els argentins (que resulta ser el col·lectiu que ha assumit uns majors nivells d'integració i que d'entre totes les minories són els millors valorats per la societat majoritària) són els que es mostren més crítics amb el seu entorn, de fet, gairebé la meitat d'aquests adolescents pensa que els espanyols no estan ben vistos a la resta del món. Tot fa pensar que la causa principal -que alguns d'ells qualifiquen com a “defecte”-, té a veure amb el seu caràcter tancat i poc predisposat a voler obrir les portes a l'arribada de gent de fora.

“No crec que estiguin molt ben vistos, de fet, jo crec que tenen una mentalitat massa tancada, sobretot a l'hora de contactar amb altres maneres de pensar. Això és comú també a Sud-Amèrica”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

A l'altra banda d'aquesta mena de reflexions, s'hi situen les valoracions que fan els membres de la minoria xinesa i sobretot la marroquina que formen part de la recerca. A grans trets, aquests joves afirmen que la societat on viuen¹⁶⁹ té una bona consideració per a la resta de pobles i sovint subratllen algunes de les seves qualitats per justificar la seva teoria, de fet, habitualment s'adrecen a aspectes relacionats amb la qualitat de vida, emperò també a d'altres relacionats amb el civisme o el caràcter col·lectiu, tot oposant-se a la visió de bona part dels argentins. Contràriament a allò que hem comentat anteriorment, aquestes dues minories que sovint romanen sotmeses a la mirada crítica de la societat majoritària tenen una millor consideració d'ella i, en alguns casos, pareix que interpreten que es tracta d'una societat "superior" a la que deixaren enrere quan emigraren.

"És una societat més transparent que la xinesa, a més els espanyols són més educats i més rics que no pas els xinesos. En general, és una societat molt més avançada".

Al·lota de 15 anys (Xina).

"I tant que estan ben vistos a fora. Els espanyols són gent pacífica que no tenen conflictes amb ningú, a més normalment són gent respectuosa amb els demés".

Al·lot de 17 anys (Marroc).

Ja a una escala més personal, les principals potencialitats que detecten aquests adolescents en referència a la societat on viuen pareix que estan relacionades amb aspectes socioeconòmics, de fet, el major ventall d'oportunitats de futur apareix com l'aspecte positiu més repetit en el sondeig. Paral·lelament, també altres qualitats semblen formar part d'aquest catàleg de mèrits detectats; en concret, ens referim a aspectes com ara la tolerància, la

---

¹⁶⁹ Com en el cas dels argentins, associen societat d'acollida a societat espanyola.

seguretat (manifestada a vegades en termes de tranquil·litat), la netedat, el paisatge o el caràcter dels espanyols.

Menció a part mereix la valoració realitzada pels representants de la minoria xinesa que tendeixen a fer descansar les seves argumentacions en el camp estrictament econòmic. Atenent a les dades enregistrades, veiem que destaquen els bons serveis rebuts en centres sanitaris o educatius, tot subratllant la seva sorpresa pel cost zero del servei. En qualsevol cas, el fet que xinesos i marroquins hagin arribat des d'una societat encara menys desenvolupada econòmicament que no pas l'Argentina, fa que la seva capacitat de sorpresa –i fins i tot admiració, en alguns casos- pugui ser major que en el cas dels nousvinguts sud-americans.

“Els llocs públics estan sempre molt nets. Per exemple els hospitals, els carrers o les escoles allà estan molt menys cuidats que no pas aquí. A més la gent en segons quins aspectes és molt més tranquil·la i respectuosa, els professors aquí t'escolten i no et peguen com succeeix allà”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

Quant els aspectes negatius, val a dir que el principal retret que aquestes persones fan a la societat majoritària són els episodis que ells qualifiquen com a “esporàdics” de racisme, tot amb independència de la nacionalitat. En aquest punt, resulta interessant veure com els argentins entrevistats (que són qui pateixen amb menor intensitat les conseqüències del racisme) denuncien que els espanyols a vegades discriminen a altres immigrants -com ara els marroquins-, tot i que ells mateixos reconeguin que en alguna ocasió hagin pogut participar d'aquesta mena de pràctiques.

“A vegades, els espanyols són una mica tancats i no tenen massa bon tracte amb alguns immigrants, sobretot els moros i els negres”.

Al·lot de 16 anys (Argentina).

La contradicció amb la qual entren uns discursos i els altres s'accentua quan hi ha part dels consultats (sobretot argentins) que qualifiquen la societat d'acollida com a tancada i amb poca capacitat d'integració. Altres punts febles que detecten aquests adolescents estan relacionats amb el caràcter individualista d'una societat que atorga poca significació als valors familiars, tan reconeguts en els llocs d'on procedeixen aquestes persones. Endemés, alguns relats ja comencen a apuntar a la crisi econòmica com element amenaçador de l'estatus laboral que envolta moltes d'aquestes famílies, sobretot en el cas dels xinesos davant el tancament de comerços.

Finalment, val a dir que segons sembla la gran majoria d'aquests al·lots reconeixen que amb el pas del temps van incorporant moltes de les qualitats (algunes positives i d'altres no tant) que ells qualifiquen com a pròpies d'aquí. El fet de ser més oberts en el cas dels xinesos o ser més nets en l'espai públic quan parlem dels marroquins, poden ser canvis interpretats com indicadors d'un avanç en el procés d'incorporació de noves competències culturals en aquests adolescents. Amb tot, es poden concebre com a excepcionals els casos dels adolescents que assegurin no adquirir alguns d'aquests trets i, de fet, es tracta d'aquells nouvinguts que en el decurs de la conversa han mostrat un major recel a la societat d'acollida i una certa mitificació de la societat d'origen.

“La meva mare em diu que ja sóc més espanyola que no pas xinesa, diu que he tornat com a més extravertida d'ençà que sóc aquí, que no aturo de xerrar”.

Al·lota de 15 anys (Xina).

4.2.4.2.2. Coneixement i fidelitat amb els valors de la societat on viuen a l'actualitat.

Quins són els valors o els pilars fonamentals sobre els quals descansa la vida de qualsevol membre originari de la societat d'acollida? Són compartits amb aquells que es tenen a la societat d'origen? Es tracta de valors que s'han anat incorporant al dia a dia de cadascú? A partir d'aquest cúmul d'interrogants, s'ha

anat plantejant aquest punt, el qual pretén il·luminar el nivell de coneixement que tenen aquests adolescents dels valors que imperen allà on viuen, a més de voler mesurar el seu grau de compromís amb aquestes maneres de fer i de pensar.

Si s'observen els resultats veiem que no existeixen discursos gaire heterogenis, de fet la immensa majoria de les opinions coincideixen en afirmar que la família i els amics són dos elements que la societat majoritària interpreta com a cabdals en el seu dia a dia. Tot i això, molts d'aquests joves matisen tot dient que la profunditat que tenen les relacions familiars no arriba tan enfora com ho fa en els seus països d'origen. D'alguna manera, podríem convenir dient que es tracta de llaços significatius però que no s'envolten d'una atmosfera tan càlida, tal i com succeeix allà. A més de la família i dels amics, remarquen la significació que té a aquesta societat el culte pel treball i sobretot pels diners (materialisme), tot amb la millora de la qualitat de vida com a objectiu de rerefons. En el cas dels nouvinguts des de la Xina, és habitual que complementin aquesta darrera apreciació amb el valor de la immediatesa:

“Aquí es veu la vida molt diferent, els xinesos miren més cap el futur a l'hora d'estalviar, en canvi aquí la gent sovint es gasta tot el que té. Podríem dir que els espanyols només viuen el present.”

Al·lot de 18 anys (Xina).

Sobretot en el cas dels marroquins i dels xinesos consultats, és força habitual que es valori la llibertat, tot comparant el marc que els envolta amb la situació que algun dia deixaren enrere als seus països d'origen. També resulta interessant l'aportació feta per algunes d'aquestes persones (majoritàriament argentines) les quals destaquen la cura que té la societat que els acull per ser justa i aplicar les lleis de manera equilibrada i en favor de l'interès general. A més del valor de la justícia, d'entre el catàleg d'elements que més subratllen els membres de “l'aquí” cal destacar la cultura del temps lliure. Val a dir, que és la minoria xinesa que remarca amb major decisió aquest tret, car provenen d'una

societat on la transcendència del treball no deixa gaire lloc al lleure i, en efecte, sorprèn la importància que aquí tenen les vacances o els caps de setmana.

“Teniu un sentit i un respecte per la justícia que allà no es té. Aquí és molt important per les persones respectar les lleis, seria impensable que una persona pogués viure aquí contínuament al marge de la llei com succeeix a l'Argentina”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

“Aquí és molt important el treball com a via per poder guanyar més diners i tenir una major riquesa. La família i els amics són una part important també de la vida de qualsevol espanyol, tot i que les relacions no són tan habituals com succeeix a la Xina. A més, també sembla que les vacances són bàsiques, pareix que és una cosa que a tothom li fa falta aquí...”.

Al·lot de 16 anys (Xina).

En qualsevol dels casos, sembla que existeix un acord a l'hora de pensar que els elements que valora la societat d'acollida no són gaire diferents als que pot valorar la societat d'origen. Fonamentalment, quan els joves fan aquesta afirmació tot fa pensar que tenen en ment aspectes com ara la família o els amics que incorporen una significació que podríem qualificar d'universal. Malgrat això, aspectes com ara la importància del lleure o del materialisme -que es pot llegir entre línies quan destaquen la transcendència dels diners-, per ventura no són interpretats com a punts d'unió entre la idiosincràsia de la societat de destí i la d'origen migratori.

“És una cosa que mai no havia pensat, però tal vegada sigui veritat. Quan vaig aterrar a Mallorca per a mi i els meus germans això que aquí en deis temps lliure no existia i ara s’ha convertit en una part de la meva vida. Suposo que els nois que tenen la meva edat a la Xina no deuen anar al cinema ni a jugar a futbol els horabaixes...”

Al·lot de 17 anys (Xina).

A partir del darrer testimoni, veiem que progressivament molts d’aquests adolescents van incorporant alguns d’aquests valors com elements significatius de les seves vides. Tot i que aspectes com ara la família segueixin tenint la mateixa consideració que tenien abans d’emigrar, moltes d’aquestes persones van creixent a l’hora que es van fent seus elements que formen part de la genètica de les societats occidentals com ara el materialisme, sobretot en edats adolescents.

Un exemple força eloqüent d’aquest procés d’aculturació, el veiem quan es planteja una pregunta que pretén esbrinar si s’ha dut a terme aquest canvi de mentalitat o bé si encara es continua pensant amb els valors imperants a la societat d’origen. En concret, se’ls proposa que aportin la seva opinió en referència a la igualtat de funcions que han de compartir l’home i la dona quant a les tasques de la casa. Evidentment, el tema de la igualtat entre ambdós gèneres esdevé un fenomen relativament contemporani en les societats europees i encara resulta ser més incipient en altres societats com ara en la marroquina, en la xinesa o, en menor mesura, en l’argentina.

A grans trets, en els resultats s’observa que la gran majoria d’aquestes noves generacions es mostra compromesa amb la igualtat de gènere, de tal manera que només en comptades excepcions (alguns marroquins i xinesos) es creu que la dona és qui ha de treballar més a la casa i l’home ha d’aportar els diners a la família. Tot i aquests casos que es poden qualificar de residuals, la resta d’adolescents consultats asseguren avançar amb la idea de voler compartir tasques quan visquin en parella o es casin. Les justificacions que ofereixen quan se’ls demana que raonin entorn a aquesta opinió són les mateixes que

pot oferir qualsevol membre de la societat majoritària, malgrat que en algunes ocasions es reconeix que aquesta mena de discursos no tindrien cabuda a les seves societats d'origen, car allà aquesta manera de fer encara no s'ha assimilat.

“Em sembla una estupidesa que tota la feina d'una casa la faci només una persona quan són dues que hi viuen, i més si els dos membres treballen cosa que és molt comú avui en dia. A més jo no em considero mula de ningú...”

Al·lota de 17 anys (Argentina).

“Al Marroc tot aquest tema es veu d'una altra manera. Jo penso que les persones haurien de compartir les tasques de la casa amb igualtat de condicions, independentment de si són homes o dones”.

Al·lot de 17 anys (Marroc).

La gran majoria d'aquests adolescents viuen a llars en les quals aquesta igualtat en el repartiment dels rols familiars no existeix. A banda d'això, resulta indicatiu com aquesta generació que ja avança a un ritme diferent que els seus pares i mares incorpora nous arguments captats a la societat d'acollida, tot seguint el mateix procés que duen a terme els seus iguals que són originaris d'Europa.

4.2.4.2.3. Implicació amb els problemes de l'entorn que els rodeja.

Arran de les dades enregistrades, no es pot dir que existeixi una postura consensuada a l'hora d'implicar-se en els problemes que envolten el seu lloc de residència actual. Fonamentalment, es poden percebre quatre posicionaments:

1. Persones que es mostren inquietes per aquests problemes, sent en bona mesura adolescents que ja porten molts d'anys aquí. En aquest grup hi abunden els argentins, els quals semblen tenir una major integració i implicació en la vida pública.

2. Persones que no els importen aquesta mena de conjuntures. Aquí hi trobem gairebé la majoria de nousvinguts recents els quals no sumen més de dos anys a la societat de destí migratori i que encara es mostren força nostàlgics de l'origen i poc compromesos amb el poble que els acull.

3. Persones que mostren un interès relatiu. Normalment, es tracta d'adolescents que manifesten que només els importen aquells problemes que els puguin afectar a ells o al seu entorn més proper, tot mostrant una certa indiferència per allò que els queda enfora amb la qual cosa mostren una implicació molt relativa amb l'entorn. Els xinesos sovint s'apropien d'aquesta mena de discursos.

4. Persones que pensen que aquí no hi ha grans problemes, tot comparant la seva situació actual amb la vida que duien abans d'iniciar el trajecte migratori.

En general, aquestes gentes perceben la crisi econòmica iniciada a l'any 2008 com a la seva principal amenaça de futur, de fet, gairebé sense excepció la majoria d'aquests adolescents la perceben com el principal problema actual. A més, assenyalen que d'aquesta conjuntura econòmica se'n desprenen altres problemàtiques que els acaben afectant donada la seva condició d'immigrants, fonamentalment la delinqüència que sovint la gent associa amb la immigració, segons reconeixen molts d'aquests joves.

La corrupció i les drogues en la gent jove són altres qüestions que ells identifiquen com a punts dèbils del seu entorn. Sigui quina sigui la problemàtica, la totalitat d'aquests adolescents no es veu com a part de la solució i pensa que això queda en mans de les institucions.

“L'únic problema que hi ha a Espanya es diu crisi econòmica i crec que els que han d'estar més preocupats no són els espanyols, sinó els immigrants.”

Al-lota de 17 anys (Marroc)

“Qui digui que a un país així hi ha problemes és que no ha estat en el Tercer Món, fes-me cas.”

Al·lot de 16 anys (Xina).

4.4.2.4. I si et demanen d'on ets...

No hi ha excepció. Quan es planteja aquesta qüestió als adolescents d'origen immigrant la resposta que s'obté no troba fissures: són d'allà d'on procedeixen, mai no són d'allà on viuen. Fins i tot, aquelles persones que han nascut a Palma es consideren marroquines, argentines o xineses, talment fos una senya d'identitat que no pot esborrar cap paper ni cap itinerari vital, és a dir, es contempla com si es tractés d'una qualitat més de la genètica pròpia. Així les coses, tot i que es tracti de persones que han anat construint unes identitats substancialment diferents a aquelles que imperen en les societats d'on són originaris, malgrat que mantinguin uns contactes esporàdics i a vegades superficials amb aquests països o que hagin anat incubant una sèrie de valors que fins i tot es contradiguin amb aquells que caracteritzen els pobles d'on arribaren; mantenen fermament que són d'allà.

Tot i aquesta opinió, alguns comentaris deixen entreveure la disposició a voler instal·lar-se a Palma definitivament i, en efecte, es reconeix l'avanç del procés d'aculturació en el qual estan immersos malgrat perduri la intenció de mantenir els arrels.

“Puc arribar a pensar com una mallorquina, puc actuar o viure com ella, emperò sempre seré xinesa. O et penses que algú em creuria si dic que sóc mallorquina?”

Al·lota de 19 anys (Xina).

“La mare sempre em diu que ella és d’allà, que jo ja sóc mig d’aquí i que les meves filles ja seran completament d’aquí. Sempre m’agrada pensar que les meves filles tindran coses de les dues cultures”.

Al·lota de 17 anys (Argentina).

5. CONCLUSIONS

5. CONCLUSIONS.

L'estudi permet plantejar tot un seguit de conclusions que s'han obtingut a partir de la valoració de les variables sobre les quals s'ha fet descansar la recerca, tot al marge de les consideracions generals exposades al final d'aquest mateix capítol.

En relació a les variables de context.

Talment hem pogut anar observant en el decurs del treball, l'entorn esdevé un element absolutament condicionant a l'hora d'interpretar els processos de construcció identitària. De totes les qualitats que s'han tingut en compte en el procés d'elecció del mostreig¹⁷⁰, n'hi ha tres que es presenten com a més rellevants que la resta. Tanmateix, tot fa indicar que la variable més determinant són **els anys acumulats com a ciutadans de la societat d'acollida**. Amb total independència d'aspectes com ara el gènere, l'edat o el centre en el qual s'estudia, el jovent consultat demostra que a mesura que es van sumant experiències en la societat de destí migratori es tendeix a intensificar el compromís amb els elements que la defineixen.

Veurem com aquesta influència es va magnificant quan s'analitzen ítems com ara el consum de determinats productes -com ara la roba- o de mitjans de comunicació. Fins i tot, el temps d'estada a Mallorca altera les valoracions emeses en relació al passat, en concret, a tot allò que té a veure amb el procés migratori. En aquest sentit, és pot percebre una certa inèrcia per part dels nouvinguts recents a recordar totes aquelles vivències d'una manera més traumàtica, tot i que s'hagin detectat algunes excepcions. Habitualment, es tracta de persones que encara es veuen immerses en un procés de dol i que requereixen un temps d'aclimatació al seu nou hàbitat.

---

¹⁷⁰ A excepció evident de la nacionalitat, car es tracta d'una recerca que segmenta el seu anàlisi en tres col·lectius ben concrets.

La naturalesa d'aquest fenomen es veu amb certa nitidesa quan es comparen les impressions de joves que just fa uns mesos que han aterrat a Palma amb d'altres que porten anys a l'illa. Així les coses, el compromís i la fidelitat amb els elements que caracteritzen el país de procedència sembla que es vagin erosionant amb el pas del mesos, tot i que existeixin una sèrie d'elements absolutament intocables, com ara és el cas de la religió en els joves magribins. D'alguna manera, es pot intuir que amb el pas del temps van realitzant una selecció d'aquelles competències que els interessa mantenir i de les altres que necessiten anar adquirint per sobreviure amb garanties entre l'atmosfera que els rodeja.

A banda de tot això, també esdevé significatiu subratllar **l'entorn familiar i el socioeconòmic** com a ítems influents d'aquestes identitats. Pel que fa referència a l'entorn familiar es pot dir que s'han identificat dos grans models depenent de la procedència: per un costat, les minories argentines que presenten uns nuclis familiars més oberts i flexibles (alguns d'ells monoparentals) els quals s'aproximen molt a les estructures europees i que, en efecte, suavitzen la conciliació entre les dues propostes culturals. Altrament, en el cas dels marroquins i xinesos -amb tots els matisos que s'han realitzat- plantegen un model alternatiu de família més tradicional i nombrosa. Aquesta darrera proposta, sembla no mostrar-se tan predisposada a donar entrada a determinades praxis inherents a les adolescències actuals d'occident, fet que evidentment condiciona l'avanç de moltes de les persones amb les quals s'ha treballat.

Quant als aspectes socioeconòmics, val a dir que el fet de trobar-nos davant joves instal·lats en famílies on els pares com a norma general tenen estudis bàsics i es veuen immersos en situacions marcades per la manca de recursos econòmics, suposa un pes per alguns d'ells. Amb tot plegat, el qualificatiu de "pobre" pareix present en el vocabulari de moltes d'aquestes persones i, de fet, a vegades aquesta circumstància els impedeix poder realitzar les mateixes activitats que formen part de l'itinerari diari d'altres adolescents de la seva mateixa edat. En el cas dels xinesos consultats, per

exemple, és molt freqüent que treballin quan no es troben en horari escolar, fet que també els limita el temps per poder estar amb els amics.

La tercera variable rellevant està relacionada amb la **trajectòria acadèmica**. La gran majoria dels entrevistats asseguren haver repetit algun curs i, de fet, alguns d'ells acumulen diverses repeticions. La causa principal que ells mateixos troben per explicar aquesta situació de fracàs sovint té a veure amb els problemes de comunicació que, en bona mesura, es limiten al català en el cas dels argentins i s'expandeixen al castellà en les altres dues nacionalitats. A aquesta conjuntura, s'hi afegeixen altres factors com ara la manca d'ajuda per part d'algunes famílies, l'excessiva mobilitat o la falta de suport acadèmic dins i fora del centre. Sigui com vulgui, aquesta realitat pot acabar afectant aquests adolescents d'una manera negativa ja que els genera situacions de fracàs i desencant amb l'entorn. Fins i tot, en determinats casos aquestes situacions obliguen a compartir aula amb joves dos o tres anys menors que ells, la qual cosa sovint els suposa certs sentiments de frustració. Tot i que el fracàs escolar sigui un fenomen compartit per les tres nacionalitats, resulta menys actiu en el cas de la minoria argentina.

En relació al compromís amb els orígens.

A l'hora d'avaluar el compromís que mantenen aquestes gentes amb els seus orígens, ens hem de referir a la **família** com a variable més determinant. En aquest sentit, és a través dels pares o germans a partir d'on aquests adolescents poden tenir contacte real o virtual amb els seus llocs d'origen. Endemés, són els mateixos familiars qui faciliten que parlin periòdicament amb els padrins, que consumeixin determinats mitjans de comunicació editats allà o que es mostrin inquietos per exercir segons quines pràctiques religioses. De fet, és a través de la família des d'on es pot construir l'anàlisi de tots i cada un dels ítems avaluats en aquest apartat dels resultats. Serà idò, a partir del prisma familiar a través del qual podrem interpretar les variables més influents en els processos de construcció de la identitat ètnica d'aquestes persones.

No hi ha excepció. Totes les persones entrevistades en aquesta investigació reconeixen la importància que té en les seves vides el **contacte amb la família i els amics** que deixaren enrere amb la migració. Malgrat que la variable temps torni a ser determinant (els contactes tendeixen a ser més esporàdics quan major és el temps que ha transcorregut des de la migració) es tracta de contactes més aviat constants que es realitzen normalment per via telefònica quan es tracta de familiars i fent ús d'Internet en el cas dels amics. Tanmateix, la voluntat que mostren molts d'aquests joves de voler projectar aquestes relacions en el futur ens permet intuir un grau significatiu de compromís amb els seus orígens, tot amb independència de la nacionalitat de la qual parlem.

En aquest sentit, és a partir d'aquesta interacció des d'on aquestes persones poden formar-se una millor imatge de l'allà actual i poden establir comparacions que els permeten avaluar el seu estatus a hores d'ara. En qualsevol cas, d'aquestes relacions és freqüent que se'n puguin desprendre sentiments de certa nostàlgia i fins i tot d'enyorança, emperò també són situacions susceptibles d'estimular sensacions d'alleugeriment quan veuen que les condicions de vida que els envolten en l'actualitat són millors que no pas les que tindrien si haguessin quedat allà. Així idò, tot i que en la majoria dels casos sigui un ítem que incentivi el sentiment de compromís amb la cultura dels orígens, també pot servir per valorar positivament la seva presència en la societat de destí migratori.

Altra variable que acostia a aquests adolescents a construir la seva identitat mirant els seus orígens és la **llengua**. La totalitat dels casos amb els quals s'ha treballat corrobora fer servir la seva llengua materna a diari, sobretot tots coincideixen en què es tracta d'un element quotidià a casa. Tot i aquest fet, els argentins per qüestions òbvies fan servir aquesta llengua també fora de casa i renuncien per complet a fer ús del català, fet que molts interpreten com un acte de fidelitat a la pròpia condició de voler ser argentí. Les altres dues nacionalitats també comencen a usar la seva llengua en l'àmbit públic. No debades, l'estudi aporta dades referides a l'ús de les distintes llengües estrangeres a Palma i s'observa que la llengua àrab ja és la quarta més parlada a la ciutat i la xinesa és la vuitena. Així doncs, aquests joves sembla que van

trobant espais públics en els quals poder posar en pràctica els seus hàbits idiomàtics fet que ajuda a què reforcin els seus lligams amb la cultura d'origen. A tot això, s'hi pot afegir la intenció que tenen molts xinesos i marroquins que no saben escriure ni llegir la llengua que parlen a casa de voler estudiar-la, ja sigui en un futur o en l'actualitat.

L'anàlisi dels **cercles d'amistat** també s'ha de tenir en compte en aquesta valoració. Malgrat que es tracti d'adolescents que conviuen amb amics de distintes nacionalitats, sempre asseguruen tenir amics originaris del mateix país del qual procedeixen. Atenent els resultats enregistrats, veiem que les primeres relacions que tenen aquestes persones quan arriben a la societat de destí migratori acostumen a ser amb iguals nouvinguts del mateix indret i, a mesura que va avançant el temps, aquest ventall es va enriquint amb l'entrada de nous amics. La significació d'aquestes relacions amb col·legues de la seva mateixa nacionalitat no és escassa en el camp de les identitats, de fet, sovint els permet realitzar activitats similars a aquelles que feien abans d'emigrar, parlar amb la mateixa llengua o, fins i tot, vestir de la mateixa manera.

Per ventura, el cas que millor il·lustri aquesta conjuntura sigui el dels adolescents marroquins els quals es veuen a la mesquita, miren les mateixes cadenes de televisió, van junts a la barberia o es descarreguen la mateixa música per fer sonar el mòbil. No hi ha dubte doncs que el manteniment d'aquestes relacions tendeix a enfortir d'alguna manera els vincles d'aquest jovent amb els seus orígens, tot i que ja es pugui tractar d'una subcultura condicionada pels elements externs que l'envolten. No debades, barrejar actes de culte a la mesquita amb nits de diversió a discoteques és comú en la quotidianitat d'algunes de les persones consultades.

Altra variable rellevant és el consum de **mitjans de comunicació** editats a la societat d'origen. Si bé veurem que es tracta d'adolescents que consumeixen productes audiovisuals de la societat majoritària, també s'ha de destacar l'estreta relació que mantenen amb determinats mitjans del seu país. En aquest sentit, el consum fonamentalment es realitza a partir de dos canals: la televisió (a través d'antenes parabòliques instal·lades a casa) i d'Internet (bé des de

casa o en locutoris). Tanmateix, els mitjans de comunicació esdevenen un potentíssim instrument generador de significats identitaris, de fet, és a través del consum de noticiaris, de vídeos animats amb músiques tradicionals, de retransmissions esportives o de sèries de moda des d'on aquests adolescents es van creant una imatge de la seva cultura i, en efecte, des d'on poden anar traçant els seus llaços afectius i identitaris.

Si establim una comparació per nacionalitats, s'observa que els argentins són els que menys televisió editada allà consumeixen i, juntament amb els xinesos, són els que més empren Internet com a via de connexió amb la realitat del seu país d'origen. Tant en un cas com en l'altre, aquests joves s'interessen per les notícies i per l'oci (música, esports, etc.). El cas dels marroquins la situació és un poc diferent car fan servir molt més l'antena parabòlica i, normalment, realitzen aquest consum d'una manera més ordenada i amb companyia dels altres membres de la família. Amb independència de la fórmula emprada, la immensa majoria dels casos estudiats posa de manifest un interès i una preocupació per aquesta tipologia d'activitats que els permeten mantenir-se compromesos amb tota la realitat que deixaren enrere amb la migració.

D'entre les variables analitzades en la recerca, el consum de **productes característics de la terra d'origen** també representa un ítem a tenir en compte a l'hora d'avaluar el compromís d'aquests adolescents amb la cultura dels seus orígens. Amb tot, es tracta d'una variable de segon ordre ja que el consum d'aquesta mena de productes esdevé limitat i fonamentalment apareix relacionat amb béns alimentaris que, malgrat siguin consumits pels mateixos adolescents, habitualment són comprats pels pares. Evidentment, en el rerefons d'aquesta circumstància s'hi amaga una voluntat per part de l'entorn familiar de voler seguir mantenint determinades praxis culinàries, tot elaborant els mateixos plats que tan recorden els orígens. En conseqüència, més enllà de ser interpretada com una simple activitat de consum, aquesta tendència s'ha de concebre com una ferma manifestació de fidelitat cultural que aquests joves van interioritzant a diari.

Sigui com sigui, en el cas dels adolescents argentins entrevistats és on amb menys intensitat es perceben aquestes pràctiques, de fet, molts d'ells asseguren només consumir aquests menjars esporàdicament, tot a l'inversa d'allò que detallen els xinesos i sobretot els marroquins. En aquests dos darrers col·lectius pareix que en l'entorn familiar (sobretot les mares) s'estimula que aquestes persones visquin molt en contacte amb els gustos i aromes tradicionals dels seus orígens i, en efecte, es mantinguin més allunyats de les tendències predominants a la societat majoritària.

Talment s'ha pogut observar, fins ara totes les variables a les quals hem fet esment són de caràcter sociocultural¹⁷¹. Quant a les variables internes a l'individu que s'han valorat, cal dir que només la **religió** apareix com a determinant en el cas dels marroquins i l'autoconcepte quan parlem dels argentins. La resta d'ítems presents en la investigació no es manifesten com a representatius a l'hora de demostrar el compromís amb la cultura d'origen.

Es mostra com una constant durant tot el treball la dantesca importància que té la religió en la vida dels adolescents marroquins. Tots es manifesten creients i practicants. Observant els resultats a partir d'una perspectiva global, es pot intuir que es tracta d'un element absolutament condicionant de tots els caires de la vida d'aquestes gents, de fet, la religió influeix en les relacions de família, en els hàbits alimentaris, en el concepció de la Història, en la manera de vestir, en les perspectives de futur, etc. En definitiva, es tracta d'un element que determina indiscutiblement els processos de construcció identitària dels joves marroquins, tot acostant-los a contemplar la realitat des d'una òptica molt propera a aquella que es manté en el poble del qual procedeixen. Aquesta circumstància, no es repeteix en els altres dos col·lectius investigats.

Pel que fa referència a l'**autoconcepte** que tenen aquests adolescents del seu col·lectiu de procedència, s'observa que els xinesos i marroquins no el contemplen en un signe positiu i creuen pertànyer a una societat mal vista per la resta. Tot el contrari succeeix en el cas dels argentins, que es mostren com a

---

¹⁷¹ Les variables socioculturals i les internes estructuren l'instrument de captació de dades que s'ha plantejat aquesta recerca a partir de la proposta d'Isajiw (1990).

persones orgulloses de pertànyer a aquest estat sud-americà, del qual en subratllen el seu caràcter amable i les facilitats que tenen les seves gents de cara a les relacions interpersonals. Aquest fet, no només es presenta com un eloqüent indicador del compromís ètnic d'aquestes persones, sinó que també deixa d'entreveure una projecció d'aquests llaços de cara a un futur.

Vet aquí idò, les variables determinants en l'anàlisi del compromís ètnic dels casos analitzats. Com es pot percebre, majoritàriament són ítems externs a l'individu i, en canvi, en el cas dels interns aquesta relació es veu minimitzada. Variables com ara la implicació en associacions d'immigrants, el coneixement de la tradició i els costums propis, el domini de la història col·lectiva, l'apropament als valors definitoris de la societat d'origen i el compromís de futur que manifesten tenir aquests adolescents en relació al poble que deixaren enrere amb la migració, no poden ser interpretades com a rellevants en la consolidació de la seva identitat ètnica.

En relació a l'adquisició de noves competències culturals de la societat d'acollida.

En la interpretació d'aquest darrer terç dels resultats s'han identificat tres elements com els més rellevants de cara a entendre la intensitat dels processos d'aculturació de les persones que han format de la investigació: la xarxa d'amistats, els hàbits de consum i la influència dels mitjans de comunicació. En cap cas es pot proposar un anàlisi d'aquestes variables de forma aïllada, car es tracta d'agents que condicionen les identitats d'aquests adolescents d'una manera interrelacionada.

Quant a la **xarxa d'amistats**, s'observa en tots els casos avaluats la presència d'amics espanyols, circumstància que demostra que existeix un contacte periòdic amb la societat d'acollida. A més, la gran majoria d'aquests joves manifesten pertànyer a una colla d'amics en la qual hi conviuen persones de distintes nacionalitats, fet que demostra una certa facilitat a l'hora d'anar adquirint un ampli ventall de competències culturals. Evidentment, aquelles persones que avancen enmig d'atmosferes marcades per la multiculturalitat

tenen majors facilitats per assimilar propostes culturals d'altres col·lectius. Val a dir que aquesta realitat no va dissociada de la fisonomia de les identitats postmodernes les quals es presenten poc estables i obertes a canvis reiterats, talment hem vist en el decurs de la recerca. Normalment, es tracta de grups d'amics que si bé no sempre són del tot estables, es mantenen oberts a l'entrada de nous membres. Tal volta, els qui més s'aproximen a aquest paradigma de colla multiètnica siguin els argentins, tot i que tampoc no són estranys casos versemblants en altres nacionalitats.

Tanmateix, més enllà de la fisonomia d'aquests grups d'amics resulta interessant observar quin tipus d'activitats realitzen. Si bé moltes d'aquestes relacions neixen en els centres educatius, a mesura que van madurant es projecten més enllà de l'horari escolar, de fet, els hàbits que comparteixen moltes d'aquestes persones no disten gaire dels de la resta d'adolescents autòctons. Aquest darrer fet, ens indica que el procés d'aculturació d'aquests adolescents es troba en un estadi avançat car és freqüent que realitzin activitats tan normalitzades entre la resta de jovent com ara jugar amb els videojocs, anar a divertir-se a discoteques, veure algun film americà al cinema, etc.

Tot i que sigui un present en els tres col·lectius, convé remarcar alguns matisos. Amb tot, els argentins realitzen unes activitats d'oci més característiques de les societats occidentals (es tracta d'un lleure més sedentari, sovint desenvolupat a casa i que implica una certa despesa econòmica), mentre que en el cas de les altres dues minories s'aposta per activitats de tipus més tradicional sobretot si es tracta d'adolescents primerencs que fa poc temps han arribat (és un oci més de carrer, a cops fonamentat amb activitats esportives i a un cost zero). En aquest sentit, veiem que tant en el cas dels xinesos com en el dels marroquins sembla que a mesura que van entrant en una adolescència més avançada i que van acumulant una major antiguitat com a residents palmesans, també tendeixen a acostar-se a aquesta proposta de lleure més "moderna" amb els amics.

Com podem contemplar, la descripció de les activitats que comparteixen aquestes persones amb els seus amics ens permet interpretar amb certa precisió el procés –a vegades silencios- d'acostament d'aquestes gents a **l'aureola consumista occidental**. Talment fos la clau que els obrís les portes dels seus processos de socialització, bona part d'aquests joves manifesten tenir les mateixes pautes de consum que la resta d'adolescents: per exemple, la compra a franquícies de roba situades a grans complexos comercials, la degustació de menjars a establiments de *fast food* o el consum de superproduccions cinematogràfiques de Hollywood, es converteixen en vertaderes prioritats per molts d'ells. Vet aquí una realitat que empeny a aquestes persones a reforçar lligams identitaris amb la societat que els rodeja.

En aquest ítem, de nou són els argentins qui arriben més enfora car l'entorn econòmic i cultural que els envolta (fonamentalment personalitzat en la família) els permet adquirir amb major quantitat i llibertat aquesta mena de béns i serveis. En el cas dels marroquins la seva modesta situació econòmica i l'exigència de la seva religió provoca que es mostrin menys consumistes, si bé el desig de bona part d'aquests seria poder comprar en la mateixa quantitat els productes que compren els demés. Poc més o menys succeeix amb els joves xinesos, molts dels quals accepten renunciar a consumir productes fabricats al seu país d'origen en favor de comprar-ne d'altres de més moderns o de major qualitat. Les tendències consumistes d'aquestes persones (sobretot en el cas dels marroquins i xinesos) rompen per complet la inèrcia seguida pels seus pares i, a més, esdevenen una proposta contraposada a la de la seva societat d'origen.

La tercera variable rellevant està relacionada amb l'ús i el consum que fan aquests adolescents dels **mitjans de comunicació** editats en la societat on resideixen. Talment un producte més en el mostrador del mercat de consum, els mitjans de comunicació de masses (des dels clàssics fins els de darrera generació) representen un atractiu massa suggerent per aquestes generacions. Miren els mateixos programes, escolten les mateixes cançons¹⁷², descarreguen

---

¹⁷² Malgrat que també escoltin músiques característiques de la societat d'origen.

els mateixos programes i entren en les mateixes xarxes socials que la resta d'individus de la seva edat. No hi ha excepcions en funció de la nacionalitat, ni del gènere, ni de l'estatus social.

De fet, la magnitud que té aquest agent en el procés de construcció identitària és immens com hem vist durant el treball, no debades, és a través de la seva relació amb aquests mitjans des d'on aquests joves van creant-se una idea de la seva realitat i a partir d'ella s'hi defineixen com a part integrant. Fins i tot, davant aquesta circumstància alguns pares no s'hi acaben de sentir còmodes ja que veuen com els seus fills entren en un món que ells mateixos desconeixen i que pot posar en entredit la proposta identitària que la família havia exportat des de la societat d'origen.

A banda d'aquestes tres variables rellevants, de l'anàlisi de l'aculturació efectuat se'n poden extreure altres ítems que si bé no resulten tan determinants sí que aporten algunes idees interessants. El primer de tots ells és l'**idioma** car es tracta d'un instrument absolutament necessari per poder integrar-se amb garanties en el nou context. Quan l'aprenentatge d'una llengua respon a una necessitat no es troben problemes per posar en marxa el procés d'aprenentatge, de fet, totes les persones entrevistades mostraven una fluïdesa considerable en l'ús del castellà¹⁷³. Precisament, aquest és la llengua que interpreten com a rellevant en els seus processos de socialització, la qual els permet sentir-se més participants de la societat que els envolta. L'adquisició d'aquesta competència no esdevé universal ja que s'han detectat casos de pares (xinesos) que no coneixen el castellà, ni tampoc estan interessats en fer-ho.

Malgrat això, quan l'aprenentatge d'una llengua no té a veure amb la necessitat a les hores passa a un segon terme, tal i com succeeix amb el català. D'aquesta manera, a excepció d'alguns marroquins, la gran majoria de les persones consultades no domina el català ni mostra una intenció explícita de voler-ho fer en un futur, de fet, en moltes ocasions es relaciona l'estudi

---

¹⁷³ A excepció de casos puntuals de persones xineses que tan sols acumulaven uns mesos en la societat d'acollida.

d'aquesta llengua amb les situacions de fracàs escolar que sovint rodegen el dia a dia d'aquestes gents.

Quant a les variables internes analitzades en relació amb l'adquisició dels **valors** que ells entenen que són inherents a la societat d'acollida, val a dir que en general asseguren acceptar-los. No debades, els membres d'alguns col·lectius –sobretot xinesos i marroquins- posen de manifest una certa admiració davant valors com ara la llibertat, la justícia, la seguretat o la higiene. Tot i això, en algunes ocasions es tracta de valors que viuen en l'espai públic i que no han arribat encara a casa. D'alguna manera, ens trobem davant d'una generació d'adolescents que viu plenament la teoria de molts d'aquests valors (als seus centres educatius o a través dels mitjans de comunicació) emperò que encara roman a l'espera d'experimentar-ne plenament la seva pràctica, de fet, elements culturals -com ara la religió- o socials -com els codis de relació interpersonal imperants a la cultura d'origen- en condicionen el seu avanç. La barreja d'alguns d'aquests valors adquirits a través de la societat d'acollida amb d'altres representatius de la societat d'origen fa que ens trobem davant unes identitats absolutament inèdites, les quals avancen enmig d'un cúmul d'interrogants.

Endemés de tots aquests arguments, s'observa que existeix un compromís un tant selectiu amb els problemes que afecten -o poden afectar- a la societat que els acull, fins i tot, molts d'ells manifesten obertament que són compromisos que els generen indiferència o bé que estarien disposats a acceptar només davant conjuntures que els perjudiquessin directament a ells. En efecte, no pareix que es tracti d'una variable excessivament determinant, talment succeeix amb altres variables com ara l'associacionisme a entitats locals que tan sols es limita a participacions esporàdiques a clubs esportius.

Reflexions finals.

A l'hora de finalitzar qualsevol capítol de conclusions sempre resulta interessant tornar enrere i observar si aquelles hipòtesis i aquells objectius que donaren sentit a la recerca en un principi s'han complert o no. Veient el

desplegament dels resultats i les aportacions teòriques que aquí s'adjunten, es pot convenir a pensar que el desenvolupament de la investigació dóna llum a moltes de les variables que permeten comprendre la naturalesa dels processos de construcció identitària en adolescents d'origen immigrant. A més, l'anàlisi d'aquesta memòria ens acosta a alguns dels racons que amaguen les vides d'aquestes persones, amb totes les virtuts i les mediocritats que els acompanyen i que els condicionen quotidianament. Tot això emmarcat dins l'eixample, un espai que s'ha retratat com a dinàmic i canviant, sotmès a un seguit de riqueses i de tensions que el fan diferent a qualsevol altra zona de les Illes Balears.

La hipòtesi plantejada a l'inici de la recerca, proposava que la qualitat "d'immigrant" esdevé un condicionant actiu dels processos de construcció identitària en edats adolescents. Atenent als resultats obtinguts i a les conclusions extretes, veiem que en aquelles adolescències marcades pel fet migratori els processos identitàris resulten peculiars car entren en joc tot un seguit de variables que determinen la seva evolució. Talment hem pogut observar, la lluita entre els mèrits de la cultura d'allà i aquells que s'associen a la d'aquí és una constant en la vida d'aquestes persones.

D'aquesta manera, es tracta de persones més obertes a anar adquirint noves competències culturals, tot i que sovint es tracti d'uns processos un tan selectius en els quals els mateixos adolescents van absorbint aquells valors que més els interessin de cada una de les propostes culturals que tenen davant. En definitiva, tot fa indicar que ens trobem davant el naixement d'una nova subcultura a la ciutat de Palma, la qual es presenta personificada en la figura d'aquestes noves generacions de nouvinguts els quals estructuren les seves identitats a través d'elements procedents de la societat d'acollida i d'altres de la d'origen, alguns dels quals fins i tot poden arribar a ser contraposats.

Amb tot, malgrat tenir la sensació d'haver assumit els objectius proposats i d'haver corroborat la hipòtesi de partida, també s'han detectat algunes línies de millora metodològica de cara a la culminació d'aquesta investigació en una

futura tesi doctoral. Fonamentalment, es tracta de l'elecció del perfil de la mostra que, una vegada finalitzada la tasca, sembla que va ser un tant ambiciosa. De fet, es van plantejar un conjunt de qualitats que després no ha estat possible analitzar en profunditat donades les característiques intrínseques a la mateixa recerca.

Si bé variables com ara l'edat de l'adolescent o la nacionalitat sí s'han tractat com a part significativa de la interpretació, d'altres com ara la titularitat del centre en el qual estudiaven els alumnes no s'han valorat igual. Per ventura, el fet de triar un perfil més concret d'adolescent, tot atenent als objectius específics d'allò que es vol investigar, ens ajudarà a treballar amb una eficiència en un futur.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.

Aguiar, F. i De Francisco. (2007). Siete tesis sobre racionalidad, identidad y acción colectiva. *Revista Internacional de Sociología*, (65), 46, p. 63-86.

Albert, M., Navarro, C., Rodríguez, L., Sanahuja, A., Santoja, V. (2010). *Familias Migrantes. Reflexiones sobre los cambios*. Barcelona: Tirant lo Blanch.

Andreson, B. (1991). *Imagined Communities*. Londres: Verso.

Anuari de l'educació de les Illes Balears (2009). Govern de les Illes Balears. Palma. Disponible en: <http://www.doredin.mec.es/documentos/01220103007272.pdf>

AAVV (2010). *Joves de les Illes Balears: situació i expectatives*. Institut Balear de Joventut. Conselleria d'Esports i Joventut. Govern de les Illes Balears. Palma

AAVV. (2008). *La Gran Enciclopèdia en català*. Barcelona: Edicions 62.

Baudrillard, J. (1999). *El intercambio imposible*. Madrid: Cátedra.

Bauman, Z. (1999). *La globalización: consecuencias humanas*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica

Bauman, Z. (2007). *Tiempos líquidos*. Barcelona: Ensayo Tusquets.

Beltrán, J. i Sáiz, A. (2001). *Els xinesos a Catalunya. Família, educació i integració*. Barcelona: Ata Fulla.

Berger, P i Luckmann, T. (1997). *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Amorrortu Editores.

Berger, P. i Luckmann, T. (1997). *Modernidad, pluralismo y crisis de sentido*. Barcelona: Paidós.

Bernal, M.E. y Knight, G.P (1993). *Ethnic identity: Formation and transmission among Hispanics and other minorities*. Albany: State University of New York Press.

Berry, J. W. (1990) *Psychology of acculturation: Understanding individuals moving between cultures*. En R.W. Brislin (Ed.), *Applied cross-cultural psychology* (p. 232-253). Newbury Park, CA: Sage.

Blasi, A., & Glodis, K. (1995). *The development of identity. A critical analysis from the perspective of the self as subject*. *Developmental Review*, (15), p. 404-433.

Bourdieu, P. (2001). *Capital cultural, escuela y espacio social*. Madrid: Siglo XXI.

Brown, J. S., Collins, A. i Duguid, P. (1989). *Situated cognition and the culture of learning*. *Educational Researcher*, gener- febrer, p. 32-42.

Disponible en: <http://www.edtech.vt.edu/edtech/id/models/powerpoint/cog.pdf>

Buendía, L., González, D., Pozo, T., i Sánchez, C. (2004). *Identidad y competencias interculturales*. *Revista Relieve*, (10), 2, p. 135-183.

Cabrera, F. (2002). *Hacia una nueva concepción de la ciudadanía en una sociedad multicultural*. En GREDI. *Identidad y ciudadanía un reto a la educación intercultural*. Madrid: Narcea.

Cabrera, F., Espín, J., Rodríguez, M., Marín, M. (1996) *Cuestionario para medir la identidad étnica y la aculturación en la adolescencia*. *Revista de educación*, (315), 227-249.

Cabrera, F; Espín, J.V.; Rodríguez, M i Marín, M. (1996) *Identidad étnica y aculturación en el alumnado de Educación Secundaria*. Comunicació presentada en "European Conference on educational Research". Sevilla, Setiembre, 1996.

Carbonell, F. (2000). Decálogo para una educación intercultural. Cuadernos de Pedagogía, 290, p. 45-58.

Castellá, J. (2003). Estudios actuales sobre aculturación en Latinos: revisión y nuevas perspectivas. Revista Interamericana de Psicología, (37), 2, p. 341-364.

Castells, M. (2000). La Galàxia Internet. Barcelona: Rosa dels Vents.

Codina, N. (2005). El *self* y sus pluralidades: Un análisis desde el paradigma de la complejidad. Escritos de Psicología, 7, 24-34.

Collier, G., Minton, H. L. y Reynolds, G. (1996). Escenarios y tendencias de la Psicología Social. Madrid: Tecnos.

Deaux, K. (1996). Social identification. En E. T. Higgins & A. W. Kruglanski (Eds.), Social psychology: Handbook of basic principles. New York: Guilford.

Dunbar, C. (2002). La crisis de las identidades. La interpretación de la mutación. Barcelona: Bellaterra.

Erikson, E. (1986). Sociedad y Adolescencia. México, DF: Siglo XXI.

Erikson, E. (1990). Identidad, Juventud y crisis. Madrid: Taurus.

Essomba, M.A.(2008). Provesos y dinámicas de construcción identitaria entre adolescentes inmigrados. Hacia una política educativa y cultural de reconocimiento. Revista de Educación, 346, p. 217-240.

Fajardo, M., Patiño, M. i Patiño, C. (2008). Estudios actuales sobre aculturación y salud mental en inmigrantes: revisión y perspectivas. Revista Iberoamericana de Psicología: Ciencia y Tecnología, (1), p 39-50.

Funes, J. (2000). Migración y adolescencia. En Aja, E., Carbonell, F., Funes, F. i Vila, I. La inmigración extranjera en España: los retos educativos (p 120-144). Barcelona: Fundación La Caixa.

García Sierra, P. (1998). Diccionario filosófico. Madrid: Biblioteca de filosofía en español. Es pot consultar a <http://www.filosofia.org/filomat/df208.htm>.

García, P. (2006). Estrategias de los inmigrantes argentinos y ecuatorianos en Madrid. Revista Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social, 4, p. 95-112.

Gergen, K. (1997). El yo saturado. Dilemas de identidad en el mundo contemporáneo. Barcelona: Paidós.

Giddens, A. (1990). The Consequences of Modernity. Stanford: Stanford University Press.

Giddens, D. (2000). Un mundo desbocado. Madrid: Taurus.

Giménez, G. (2000). Materiales para una teoría de las identidades sociales. En Valenzuela, J.M. (Ed). Decadencia y auge de las identidades. Cultura nacional, identidad cultural y modernización (p 45-78). México: Colegio de la Frontera Norte-Plaza y Valdés.

Giró, J. (2003). Asociacionismo étnico, identidad cultural y ciudadanía. En Bernuz, M. i Susín, R. Ciudadanía. Dinámicas de pertenencia y exclusión. Universidad de la Rioja, Logroño.

Giró, J. (2006). Identidad étnica, adolescencia y aculturación. Comunicació Presentada a "XII Conferencia de sociología de la educación". Logroño, setembre 2006.

González, J.M. (2006). Geografía urbana de Palma: la actividad turística en la forma y el desarrollo de la ciudad. VIII Treball presentat en el "Coloquio y Jornadas de campo de Geografía Urbana". Palma.

González, J.M. (2009). Anàlisi territorial interurbana: la guetització espacial. El Tercer boom i migracions contemporànies a les Illes Balears de 1996 a 2008. Fundació Càtedra Iberoamericana, 12. Disponible en:
http://www.uib.es/catedra_iberamericana/publicaciones/miralles_p2/23.html

Gualda, E. (2008). Identidades, autoidentificaciones territoriales y redes sociales de adolescentes y jóvenes inmigrantes. *Portularia: Revista de Trabajo Social*, (8), p. 111-129.

Habermas, J. (1989). *El discurso filosófico de la Modernidad*, Madrid: Taurus.

Hall, S. (1992). The Question of Cultural Identity. En Hall, S., Held, D., McGrew, T (Ed). *Modernity and Its Futures* (p. 273-316). Cambridge: Polity Press.

Hernández, J.C. i Cabrera, L. (2006). Cómo construyen su identidad cultural un grupo de escolares inmigrantes en la isla de Tenerife. Comunicació presentada a "Congreso Internacional de Educación Intercultural". Madrid, març 2006.

Iñiguez, L (2002). Identidad: de lo personal a lo social. Un recorrido conceptual. En Crespo, E. (Ed.) (2001) *La constitución social de la subjetividad* (p. 209-225). Madrid: Catarata. P.

Isajiw, W(1990). Ethnic-identity retention. En Breton, R., Isajiw, W., Kalbach, W.E. i Jeffrey. J.G. (Ed.). *Ethnic Identity and equality*. Toronto: University of Toronto Press

Jameson, F (1996) *Teoría de la Postmodernidad*. Madrid: Trotta.

Jenkins, R. (1996). *Rethinking Ethnicity*. London: Sage.

Juliano, D. (1993). *Educación intercultural. Escuela y minorías étnicas*. Madrid: Eudema.

Labrador i Blanco (2008) Nadie debe perder. Hijos de inmigrantes en su camino a la vida adulta. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas.

Laclau, E. (1990). The impossibility of society. En Laclau, E. New reflections on the revolution of our time. London: Verso.

Lapresta, C. (2004). La identidad colectiva en contextos plurilingües y pluriculturales. El caso del Valle de Arán. Lleida: Universitat de Lleida.

Lasaga, O. (2004). La identidad europea como construcción social compleja: análisis de la borrosidad en el discurso de la identidad europea generado mediante escenarios de futuro. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Maalouf, A. (1998). Identidades asesinas. Madrid: Alianza.

Machado Pais, J.A. (2000). Las transiciones y culturas de la juventud: formas y escenificaciones. Revista internacional de ciencias sociales, (64), 89-100.

Marín, A. (2002). La construcción de la identidad en la época de la mundialización y los nacionalismos. En Bartolomé, M. y otros (Ed). Identidad y ciudadanía un reto a la educación intercultural. Madrid: Narcea.

Marín, M.A. (2002). La construcción de la identidad en la época de la mundialización y los nacionalismos. En M. Bartolomé (Ed). Identidad y ciudadanía (p.27-50). Madrid: Narcea.

Márquez, A. (2004). Clima social y autoeficacia percibida por estudiantes inmigrantes: una propuesta intercultural. Madrid: Universidad Complutense.

Martí, E i Orrubia, J. (1997). Psicología del desarrollo: el mundo del adolescente. Barcelona: ICE/Horsori.

Martínez, M., Paterna, C., López, J.A. i Martínez, J. (2007). Autoestima colectiva y aculturación en inmigrantes ecuatorianos. Apuntes de Psicología, (25), 1, p.67-78.

Maslow, A. (1991). Motivación y personalidad. Madrid: Ediciones Díaz de Santos.

Massot, I. (2003). Els joves que viuen entre cultures: un nou repte educatiu. Temps d'Educació, 27, p. 85-103.

Mead, G. H. (1982). Espíritu, persona y sociedad. Buenos Aires: Paidós.

Medina, P. (2006). Crecer en el cruce de culturas: adolescencia, identidad e inmigración. Revista Comunicación, 4, p. 129-139.

Merino, J.A. (2008). La inmigración china en España: ¿Qué imagen? Observatorio de la Economía y la Sociedad China. Núm 6.
Disponible en: <http://www.eumed.net/rev/china/06/jams.pdf>

Miquel, A. (2009). Migracions actuals a Europa i alguns models d'instal·lació. Revista Afers Socials, 2, p.23-37.

Mir, A. (2011). Identitat i postmodernitat: els nous mecanismes identitaris del segle XXI. Revista Obets, (6), 1. En premsa.

Moreno, P. (2005). Reflexiones en torno a la segunda generación de inmigrantes y la construcción de la identidad. Comunicació presentada a les "Jornadas segundas generaciones de inmigrantes". Alcalá de Henares, desembre 2005.

Munné, F. (2000). El *self* paradójico: la identidad como substrato del *self*. En D. Caballero, M.T. Méndez y J. Pastor (Ed). La mirada psicosociológica. Grupos, procesos, lenguajes y culturas (p. 743-749). Madrid: Biblioteca Nueva.

Nieto, G. (2007). La inmigración china en España. Madrid: Los libros de la Catarata.

Nikolaou i Kanavouras (2006) Identidad y pedagogía intercultural. Revista interuniversitària de formació del professorado, 20 (1), p. 61-90.

Orte, C., Pascual, B. i Touza, C. (2006). Inmigración e integración escolar en Baleares. *Revista Interuniversitaria de Formación de Profesorado*, (1), 20, p. 113-123.

Pàmies, J. (2006). Dinámicas escolares y comunitarias de los hijos e hijas de familias inmigradas marroquíes de la Yebala en la periferia de Barcelona. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

Páramo, P. (2008). La construcción psicosocial de la identidad y del *self*. *Revista Latinoamericana de Psicología*, (40), 3, p. 539-550.

Pascual, A. (2006). Les imatges de la immigració a Mallorca: interpretacions de la multiculturalitat i la ciutadania. En March, M. X. (Ed.) *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*, 2006 (p. 376-388). Palma: Fundació Guillem Cifre de Colonya.

Pascual, A. (2008). Família i processos d'integració en immigració internacional a les Illes Balears: el paper de la família i l'entorn sociocultural en els processos d'integració. *Revista Afers Socials*, 1, p. 40-49.

Pomeroy, E. (1999). The teacher-student relationship in secondary school: insights from excluded students. *British Journal of Sociology of Education*. (20), 4, p.965-982

Raeff, C. (1997). Individuals in relationships: Cultural values, children's social interactions, and the development of an American individualistic *self*. *Developmental Review*, 17, 205-238.

Reale, G. (2003). *Introducción a Aristóteles*. Barcelona: Herder.

Revilla, J.C. (1996). *La identidad personal en la pluralidad de sus relatos. Estudio sobre jóvenes*. Madrid: Universidad Complutense.

Ritzer, G. (1993). *Teoría sociológica Contemporánea*. Madrid: McGraw-Hill.

Rizo, M. (2004). Prácticas culturales y redefinición de las identidades de los inmigrantes en El Raval (Barcelona): aportaciones desde la comunicación. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

Rodrigo i Medina (2006). Posmodernidad y crisis de identidad. *Revista Científica de Información y Comunicación*, 3, p.125-146.

Romer, M. (2006). Algunos enfoques teóricos para el estudio de la identidad étnica individual en el medio urbano. *Dimensión antropológica*, (37), 13, p,127-150.

Sáiz, A. (2005) La migración china en España: características generales. *Revista Cidob d'Afers Internacionals*. Núm. 68.
Disponible en: <http://www.revistasculturales.com/articulos/13/revista-cidob-d-afers-internacionals/285/1/la-migracion-china-en-espana-caracteristicas-generales.html>

Salvà, P. (2009). El procés migratori a les Balears: característiques geodemogràfiques actuals i reptes de futur. *Revista Afers Socials*, 2, p.5-20.

Santos, A. (2003). Jóvenes de larga duración: biografías laborales de los jóvenes españoles en la era de la flexibilidad laboral. *Revista española de sociología*, (3), 87-97.

Sárrate, M^a.L. (2003). Percepciones de profesores y alumnos ante la diversidad cultural. En Luque,P (Ed). *Educación social e inmigración* (p.56-72). Sevilla: Sips.

Seguí, M. (2004). La comunidad marroquí en Baleares en Atlas de la inmigración marroquí en España. Madrid: Ediciones UAM y Observatorio Permanente de la Inmigración.

Serapio, A. (2006). Realidad psicosocial: la adolescencia actual y su temprano comienzo. Madrid. *Revista de Estudios de Juventud*, (73), 11-23.

Serra, C. (2001). Identitat, racisme i violència. Les relacions interètniques en un institut català. Girona: Universitat de Girona.

Siguan, M. (2003). Inmigración y adolescencia. Los retos de la interculturalidad. Barcelona: Paidós.

Tajfel, H. (1981). Human Groups and Social Categories. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, C. (1998). Sources of the *Self*: The Making of the Modern Identity. Cambridge: Cambridge University Press.

Touraine, A. (1993). La Izquierda Agotada. Mèxic: Zona Abierta.

Touraine, A. (1994). Crítica de la Modernidad. Buenos Aires: Fondo de Cultura Argentina.

Touraine, A. (1997). ¿Podemos vivir juntos? La discusión pendiente: El destino del hombre en la aldea global. Buenos Aires: FCE de Argentina.

Turner, J.C. (1990). Redescubrir el grupo social. Madrid: Morata.

Vattimo, G. (2000). El fin de la modernidad. Barcelona: Gedisa

Vecina, C. (2006). La violencia simbólica en la interacción entre docentes y alumnos inmigrantes. Revista Aposta, 24, p.1-17.

Disponible en: <http://www.apostadigital.com/revistav3/hemeroteca/vecina3.pdf>

Vecina, C. (2007). La utopía de la interculturalidad. El caso del barrio de Son Gotleu. Revista Aposta, 33, p. 1-19.

Disponible en: <http://www.apostadigital.com/revistav3/hemeroteca/vecina4.pdf>

Vidaña, L. (2004). La immigració estrangera al sistema educatiu a les Illes Balears. Palma: Universitat Illes Balears.

Vidaña, L. (2008). Família estrangera i participació en el sistema educatiu de les Illes Balears. *Revista Afers Socials*, 1, p. 50-67.

Zane, N. (1998). Major approaches to the measurement of acculturation: A content analysis and empirical validation. *International Conference: Acculturation & Advances in Theory, Measurement, and Applied Research*. San Francisco, EUA.

RECURSOS EN XARXA:

Centre d'Investigacions Sociològiques.

www.cis.es.

Dialnet (Universitat de la Rioja).

www.dialnet.unirioja.es

Diario de Mallorca

www.diariodemallorca.es

Centre Superior d'Observació sobre el Racisme i la Xenofòbia

www.eumc.at

Fundació Gadeso.

www.gadeso.org

Institut Balear d'Estadística

www.ibestat.caib.es

Immigra Balears.

www.immigrabalears.com

Associació d'Immigrants de les Illes Balears

www.inmigracionfaib.org

Institut Nacional d'Estadística

www.ine.es

Institut de la Joventut de les Illes Balears.

www.infojove.caib.es

Grup d'Investigació MIGRACOM (UAB)

www.migracom.org

Observatori Municipal de la Igualtat de Palma

www.observatoripalma.org

SOS Racisme

www.sosracismo.org

Tesis en xarxa

www.tesisenxarxa.net

Diari Última Hora

www.ultimahora.es

Organització de Nacions Unides.

www.un.org

Conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears.

www.weib.caib.es

ÍNDEX.

1. PRESENTACIÓ.....	2
2. OBJECTIUS, HIPÒTESIS I METODOLOGIA.....	8
2.1. Objectius i hipòtesis de la investigació.....	9
2.2. Metodologia.....	11
2.2.1. Planificació de la recerca.....	11
2.2.2. Recerca de referències bibliogràfiques.....	12
2.2.3. Elaboració i validació de l'instrument de recollida de dades.....	13
2.2.4. Elecció i justificació de la mostra a analitzar.....	18
2.2.5. Sensibilització i informació del projecte als centres escollits.	21
2.2.6. Aplicació de l'instrument de recollida de dades.....	23
2.2.7. Anàlisi de les dades.....	24
3. MARC TEÒRIC.....	25
3.1. Identitats i immigració.....	26
3.1.1. Identitat com a element de construcció social.....	26
3.1.1.1. Sobre el concepte d'identitat.....	26
3.1.1.2. La significació del <i>self</i>	30
3.1.1.3. La identificació com a element identitari.....	35
3.1.1.4. El llenguatge en la configuració de la identitat.....	44
3.1.2. El fenomen de la identitat a les societats postmodernes.....	46
3.1.2.1. El subjecte postmodern.....	46
3.1.2.2. Els nous patrons identitaris del segle XXI.....	53
3.1.3. El procés de construcció identitària en la població d'origen immigrant.....	61
3.1.3.1. El manteniment de les arrels: la identitat ètnica.....	63
3.1.3.2. Els processos d'assimilació de noves competències culturals i els efectes que tenen en la identitat ètnica.....	73

3.2. L'adolescència i la construcció del "jo".....	84
3.2.1. Què implica ser adolescent?.....	84
3.2.1.1. Algunes consideracions entorn del concepte d'adolescència.....	84
3.2.1.2. Evolució en la concepció del fenomen.....	89
3.2.1.3. Els canvis durant l'adolescència: la recerca de la identitat com a meta final.....	92
3.2.2. La crisi d'identitat en adolescents d'origen immigrant.....	97
3.2.2.1. Entre dos esglaons vitals, entre dues cultures.....	97
3.2.2.2. La influència de l'entorn familiar.....	103
3.2.2.3. Les exigències dels processos de socialització.....	110
3.2.2.3.1 L'àmbit escolar.....	111
3.2.2.3.2 El marc de les relacions amb iguals i la societat d'acollida.....	129
4. MARC PRÀCTIC.....	142
4.1. Contextualització.....	143
4.1.1. Les Illes Balears com a pol atractiu de la immigració extracomunitària. Evolució, distribució i característiques dels col·lectius de nousvinguts a l'arxipèlag.....	143
4.1.1.1. Els nousvinguts argentins.....	158
4.1.1.2. El col·lectiu de marroquins.....	164
4.1.1.3. La immigració xinesa.....	174
4.1.2. Una aproximació al fenomen de la immigració a Palma.....	181
4.1.3. L'exemple: una nova realitat.....	193
4.2. Resultats.....	203
4.2.1. Perfil de la mostra.....	203
4.2.2. El passat.....	207
4.2.2.1. Motivacions de l'emigració.....	207
4.2.2.2. Trajectòria migratòria.....	212
4.2.2.3. Trajectòria i entorn acadèmic.....	220
4.2.2.4. El procés d'acollida.....	229
4.2.3. L'estudi de la Identitat Ètnica.....	233
4.2.3.1. Aspectes socioculturals.....	233

4.2.3.1.1. Els contactes amb els familiars i amics que es deixen.....	233
4.2.3.1.2. La llengua.....	244
4.2.3.1.3. Les associacions d'immigrants.....	248
4.2.3.1.4. Les amistats.....	250
4.2.3.1.5. La influència dels mitjans de comunicació.....	259
4.2.3.1.6. La fidelitat a les tradicions, als costums i el record de la seva memòria col·lectiva.....	266
4.2.3.1.7. La nostàlgia de consumir productes de la terra d'origen.	273
4.2.3.2. Aspectes interns de l'individu.....	278
4.2.3.2.1. Autoconcepte com a col·lectiu.....	278
4.2.3.2.2. La religió.....	285
4.2.3.2.3. Identificació amb les prioritats del grup de procedència.....	290
4.2.3.2.4. Compromisos de futur amb l'origen.....	295
4.2.4. El compromís amb la societat d'acollida.....	301
4.2.4.1. Aspectes socioculturals.....	301
4.2.4.1.1. El domini del Català i del Castellà.....	301
4.2.4.1.2. El coneixement de la cultura i la història.....	308
4.2.4.1.3. El contacte amb associacions locals.....	315
4.2.4.1.4. Els mitjans de comunicació.....	317
4.2.4.1.5. Percepció del tracte rebut per part de la societat d'acollida.....	320
4.2.4.1.6. Grau d'acostament al consumisme occidental.....	323
4.2.4.2. Aspectes interns de l'individu.....	327
4.2.4.2.1. Imatge de la societat d'acollida.....	327
4.2.4.2.2. Coneixement i fidelitat amb els valors de la societat on viuen a l'actualitat.....	330
4.2.4.2.3. Implicació amb els problemes de l'entorn que els rodeja.....	334
4.2.4.2.4. I si et demanen d'on ets.....	336

5. CONCLUSIONS.....	338
6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	353
ÍNDEX.....	367